

EUROPEAN HUMANITIES STUDIES:
State and Society

EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE:
Państwo i Społeczeństwo

SCIENTIFIC COMMITTEE/ KOMITET NAUKOWY

Ivan Bekh – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Zlata Boyko – Peoples' Friendship University of Russia (PFUR, Russia)
Magdalena Fiternicka-Gorzko – Pomorska Akademia w Slupsku (Poland)
Victor Kotsur – Perejaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University by Grygoriy Skovoroda" (Ukraine)
Oleksandr Ljashenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Ursula Majher-Legaviets – Foundation by Mikolaj Rey (Poland)
Irina Manokha – East European Institute of Psychology (France - Ukraine)
Tatiana Martsynkovskaja – Psychological Institute (Russia)
Vladimir Menshikov – Daugavpils University (Latvia)
Andrzej Mirski – Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University (Poland)
Katerina Ovcharek – Institute of Positive Psychology (Bulgaria)
Janna Petrochko – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Vitaly Rubtsov – Moscow Psychological and Pedagogical University (Russia)
Valentyn Rybalka – East European Institute of Psychology (France - Ukraine)
Oleksandra Savchenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Irina Simaeva – Baltic Federal University by I. Kant (Russia)
Gabriele Simonchini – John Cabot University (USA), Richmond The American International University in London (United Kingdom), GENF International consulting (Italy)
Olga Sukhomlynska – Institute of Education, NAPS of Ukraine (Ukraine)
Irina Surina – Pomorska Akademia w Slupsku (Poland)
Hideko Takeyasu – Kyoto Women's University (Japan)
Alexandr Vinogradov – National University of "Kyiv-Mohyla Academy" (Ukraine)
Herbert Gottfried Zoglowski – Pomeranian University, Slupsk (Poland); University of Tromsø-Norwegian Arctic University, Alta (Norway)

EDITORIAL BOARD/ KOMITET REDAKCYJNY

Irina Manokha – Chief Editor, Doctor of Science, Professor
Andrzej Mirski – Science Editor, Ph.D., Associate Professor
Oleksandr Breusenko-Kuznetsov – Deputy Editor, Ph.D., Associate Professor
Alexandr Vinogradov – Science Editor, Ph.D., Associate Professor
Wojciech Zhwolinsky – Language Editor (Pol.)
Natalia Iaremchuk – Language Editor (Pol.)
Andriy Vornachov – Language Editor (Engl)

The project of the cover page and layout-book: **Olexandr Omelyan**

EDITOR/ WYDAWCA:

East European Institute of Psychology/ Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii – str. Holosiivska 13,
of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine

Fundacja by. M. Reja, ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland

Peer-reviewed journal/ Czasopismo recenzowane

ISSN 2413-9025 European Humanities Studies

ISSN 2450-6486 European Humanities Studies: State and Society

Issue 1 (I), 2019

<https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.1-I.00>

1.

PROBLEMS OF EDUCATION IN THE
MODERN WORLD: IDENTIFICATION,
INTEGRATION, SYNTHESIS

PROBLEMY EDUKACJI WE
WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE:
IDENTYFIKACJA, INTEGRACJA,
SYNTEZA

**Svitlana BABUSHKO,
Liudmyla SOLOVEI**

Models of adult education centres in Ukraine

Learning is one of the major cares of the modern community. And continuous learning has become the vital necessity for every community member. The process of fast developing information and communication technologies made it the topic of the day. The number of learning people is permanently increasing throughout the world. The distinctive feature is the shift in the type of education these people are getting. More and more adults have begun to learn. Their number in the developed countries exceeds the number of learning children and young people. Statistical data show that 40-50% of the adult population is engaged in diverse educational and learning activities [Українська асоціація].

Currently, non-formal education is gaining a significant importance. Moreover, it is equally important with formal education or even higher, thanks to a range of factors such as:

- globalization;
- information and technological processes;
- the necessity of constantly adapting to current conditions;

- new requirements to the competitiveness of the labor market;
- higher demands to the educational system;
- the necessity of continuous learning.

Also, an adult finds optimal conditions for their creative individual development, realizing their potential within the non-formal educational system.

As there are new requirements for the education results, learning and personality development, continuous upgrading of professional competences, the formal education in Ukraine is unable to provide guaranteed quality education results without involving non-formal education. Under such circumstances, as the Ukrainian researcher of adult education L. Lukianova states, one of the most powerful drivers for outspreading non-formal education in Ukraine is that formal educational system is losing its monopoly on the educational service market due to its insufficiency without non-formal education [Lukianova 2016, c. 4].

Non-formal education was officially acknowledged in Ukraine not so long ago. Although it had existed and functioned effectively before 2017 when the Law of Ukraine "On Education" was adopted [ЗУ «Про освіту»]. It is stated that non-formal education is the education that is obtained through educational programs but does not lead to conferring educational qualifications and degrees acknowledged by the state but can be completed with professional or particular educational qualifications.

Today non-formal education in Ukraine like in other post-Soviet countries is not an alternative but rather an addition to the existing educational institutions. However, the situation is gradually changing. The courses for adults offered by formal educational institutions and aimed at upskilling the professional competences are giving their way to new forms of organizing adult learning. They are operating on new methodological concepts – open universities, third-age universities, corporate universities and other non-formal forms of organizing learning process.

In view of this, the goal of the publication is to analyze new non-formal ways of organizing adult learning in Ukraine.

To achieve the established goal, the following tasks are to be performed:

- to identify the criteria and in accordance with them to define the major types of organizing adult learning in Ukraine;
- to characterize peculiar features of every model of adult learning in the non-formal educational system in Ukraine;
- to outline the perspectives of further research of non-formal adult education in Ukraine.

To conduct the research, a set of appropriate methods were employed. Analytical methods included collecting data from the open Internet resources about adult education centres in Ukraine and determining the criteria for comparison; the descriptive method was used to describe the activity of adult education centres and interpret the material; the comparing method was used to identify similarities and differences in functioning adult education centres; the concluding method was applied to make conclusions and the prognostic method included outlining the further research in the sphere of non-formal education in Ukraine and in-depth analysis of every model of adult education centres.

There has been a surge in emerging adult education centres in Ukraine recently. They are of different origin, aimed at various categories of target audience such as senior school students, university and college students, community members, the elderly, the vulnerable categories of the population including internally displaced people, immigrants, the unemployed, ATO (anti-terrorist operation) participants. To analyze their variety, it is necessary to identify the criteria according to which this analysis should be done. Firstly, it is important to define the relation of adult education centres to formal or non-formal educational systems. Secondly, it would be of interest to determine the initiators and collaborators of establishing an adult education centre. Thirdly, it should be noted who provides the methodical assistance and who gives the financial aid. Finally, the profile of the centre that is the thematic directions of its activity should be considered.

Hence, the identified criteria will serve the road map of the research.

In Ukraine the process of organizing non-formal adult learning is supported by Ukrainian non-governmental public organizations, some international organizations and different programs. The most recognizable umbrella organization for all involved in adult learning is Ukrainian Adult Education Association (UAEA), the non-commercial public organization the goal of which is to establish and develop the adult education system in Ukraine aimed at forming the lifelong learning society [Українська асоціація]. Besides, some foreign public organizations support UAEE in developing and promoting non-formal adult education in Ukraine.

The analysis of Ukrainian centres of adult education shows that the majority of them is either created or encouraged by DVV International – the Institute for International Cooperation of the Deutscher Volkshochschul-Verband e.V. (DVV), the German Adult Education Association. DVV provides worldwide support for the establishment and development of

sustainable structures for Youth and Adult Education. In Ukraine this globally acting professional organization for adult education has been operating since 2010, building a sustainable system for further education along with citizens, educational organizations and local authorities [DVV].

In other words, it establishes places for lifelong learning. And the results of its activity are tremendous. Several centres of adult education throughout Ukraine has been created. It should be noted that their models are different but the aim is similar – to help adults in satisfying their various educational needs (literacy and basic education, vocational training, global and intercultural learning, environmental education and sustainable development, migration and integration, refugee work, health education, conflict prevention and democracy education) through lifelong learning in the non-formal educational system.

Analyzing the profiles of some centres of adult education in Ukraine, it became possible to generalize the principles they keep to.

Nobody must be left without attention is one of the fundamental principles. It concerns all the community members irrespective of their social status, educational background, age, race, ideology, nationality. This is the basic principle of CsAE [LQOÄ, 2011].

Other principles CAE apply to in their functioning reflect the general socio-pedagogical significance of non-formal education defined by the Swedish researcher S. Larsson:

- differentiation of learning content in dependence on the needs;
- interactivity and innovation of learning;
- opportunity to create and use social power through promoting critical ideas [Larsson 2007].

To identify the models of Ukrainian adult learning centres, their sites on the Internet and social networks have been analyzed.

CsAE organized at higher educational institutions stand aside from the others, to name a few: V. I. Vernadsky Taurida National University, Sumy State University, Poltava University of Trade and Economics, Zaporizhia National Technical University.

V.I.Vernadsky Taurida National University created with the help of German non-government organization DVV International and the Crimean Diaspora in June 2018. The Centre plans to offer free of charge courses for such categories of adults: university students; adults aged 55+; university teachers.

The first category is offered the course “My Career”; the second one is provided with the course “IT Literacy” while the last category gets

acquainted with “Modern Methods of Adult Education”. Those who wish can take the educational services within the framework of the university specialities such as:

- IT (Internet, social networks, the use of new gadgets);
- Psychology of Interaction (sociology, cultural science);
- Financial Literacy (how to optimize the life being the retired);
- Foreign Languages;
- Physical activity and Tourism [V.I.Vernadsky Taurida National University].

The similar centre for adult learning was opened with the help of DVV International in Poltava University of Trade and Economics in 2018. Its major directions of activity are: financial literacy; IT technologies for the development of citizenship competences and social activity; foreign languages. The target audience involves internally displaced people and members of local communities, women and men aged from 18 to 60.

The results of the 3-month ICT course which took place from September to November 2018 were the active involvement of its audience in the use of the information technology tool, both in their daily life and in communicating with the authorities and local self-government bodies. The elderly participated in the preparation and support of projects for party financing and received experience in filing queries and electronic petitions.

A cycle of training for the elderly “Civil Activity without Age Limits” was supported by Encouraging Democracy Fund of US Embassy in Ukraine.

Its special feature is introducing own projects in collaboration with other public and non-government organizations. For example, together with the Consortium of organizations of the state, private and public sectors Poltavschina Center of Adult Education launched the project “Innovation Model of Integrating Educational Services in Training, Re-training and Social Support in Poltava Region” in December 2018. It is aimed at creating the mechanism of sustainable interaction of representatives of state, private and public sectors in providing educational services for the socially vulnerable categories of the population [ГО «Центр освіти].

The Centre not only provides facilities for adult learning and performs it but also informs its participants of various future programs and grants, for example how to develop their own business and offers specialized training on how to write an application and prepare other required documents, how to be a leader and to make others motivated to work and continuous learning.

In June 2018 one more CAE was founded in Zaporizhia region. This time the support was provided by the Institute of Pedagogical and Adult Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. On the basis of Zaporizhia National Technical University there was Training Centre "Education for Business and Career" which had been functioning since 1987. At first, it was the special faculty for retraining the employees for new technological specialities. Then it became the faculty of post-diploma education for mechanical engineers, the Centre of upskilling of administration staff. And in 2016 it became the Training Centre for students, businessmen and other people who are eager to get knowledge of modern business or to improve their proficiency and for employees on the request of their organizations. In 2018 it was transformed into Adult Education Centre which combines the educational services in the formal and non-formal educational systems. One of its new tasks is to perform validation of the results of non-formal learning of state clerks as for their efficiency in the Ukrainian language. Besides, the Centre provides special training to successfully pass the attestation test.

The Centre offers various lifelong educational services for a lot of categories of population, among the most recent ones:

- the program "Bookkeeper, chief bookkeeper of the company", the aim of which is to systematize knowledge of accounting and taxation, to implement knowledge to practical use; to obtain an additional speciality; to understand the principles of accounting and the language the accountants communicate;
- the programs "Modern Professional Business Language" and "Business Ukrainian" aimed at developing skills of business etiquette, psychological aspects of business interaction, business telephoning skills, business writing, effective communication [Zaporizhzhia National Technical University].

Another model of adult education centres in Ukraine is centres organized in secondary schools. One of the brightest examples is Bucha Center of Adult Education (Kyiv region) named "Logos". It was organized with the help of DVV International. The datum states that its participants are 46% of the retired, 38% are the young, 12% are the unemployed and 4% are the disabled [Logos]. Mostly it offers the courses for adults in different foreign languages (Polish, German, English), in computer literacy, in clothing production, etc.

DVV International in cooperation with the non-profit public organization "Ukrainian Association of Self-Learning Cities" organized

the CAE in Melitopil as the social project of lifelong learning for Melitopil residents. The Centre is oriented to the development of the human potential of the local community members through involving them in lifelong learning as the tool of social unity and economic prosperity of the town. Unlike others, Melitopil Centre organizes all-Ukrainian public events to popularize its educational services. For example, 2-day Trade Fairs with various training and workshops have been organized for a couple of recent years. Last year it was visited by 327 participants aged from 3 to 78 who attended 52 training sessions, workshops, business games, etc. held by 29 trainers and facilitators from Zaporizhia and Kyiv [Освіта дорослих 2018].

Halytsynivska local community in Mykolaiv region together with DVV International and in collaboration with the US Agency of International Development USAID within the program “DOBRE” and the non-government organization (NGO) “Club of Sustainable Development “Southern Initiative” opened the first CAE in Mykolaiv region in October 2018. It was organized based on of the village library. Residents from 6 nearby villages united into the local community for non-formal learning [Перший центр 2018].

Another model of CAE is the centre organized at the Novoyarivsk local history museum (Lviv region) on the initiative of the NGO “Hostynets” and with the support of DVV International. The centre began its educational activity providing the course “Development of the Cultural Space. History and Art”. On the whole, the profile of the centre is art and adults can acquire new skills in art hand-making [Art Centre 2018].

Lately library and museum centres of adult education have been gaining great popularity in Ukraine. They have already provided such educational activity as: educational excursions, museum exhibitions, master-classes, lectures with discussions, hand-made workshops, etc. So, this educational potential is used as a tool of social interaction of the community members to the favour of adult education. This peculiarity gave birth to the introduction of a new direction in the activity of the CAE – upgrading the professionalism of library employees who became non-formal educational providers.

All information presented above is systemized in Table 1 according to the selected criteria of comparison.

Although centres of adult education have different relation to the educational systems and operate at different locations: universities, secondary schools, libraries or museums, they are united by the fact that

Table 1.
Models of Centres of Adult Education in Ukraine

Relation to System of Education	Formal Education		Non-formal Education
Criteria	university, college	secondary school, evening school	museum/ library
Collaborators	NGOs, non-profit public organizations	NGOs, non-profit public organizations, local community members, village authority	NGOs, non-profit public organizations, local community members
Methodological support	Ukrainian Adult Education Association, DVV International, Encouraging Democracy Fund of US Embassy in Ukraine, University scientific-pedagogical staff	Ukrainian Adult Education Association, DVV International, school teacher staff	Ukrainian Adult Education Association, DVV International, museum staff, librarians
Origin	Transformed from post-diploma faculties or centres	Newly created centres	New forms of available educational activity
Profile	University specialties	Language courses; Computer literacy; Hand making	Social projects, Hand making; Art
Target audience	Students, the vulnerable categories of the population, the elderly, pedagogical staff	Senior schoolchildren, community members, the vulnerable categories of the population, the elderly, pedagogical staff	Community members, the vulnerable categories of the population, the elderly
Financing	DVV International, Encouraging Democracy Fund of US Embassy in Ukraine	DVV International	DVV International

these places are educational ones. However, the first two belong to the formal educational system and the last two – to non-formal education.

Centres of adult education organized at universities have a number of advantages, particularly, a great choice of thematic courses which depends on the availability of specialties at the university, the use of innovative methods in adult learning, the immediate application of the gained knowledge in practice. The centres at the higher educational institutions mostly have Third-Age Universities which operate on their

premises. The target audience of them is elderly people. And the thematic directions of their activity are typical to any university of such a kind and do not reflect the specializations of the host university.

Centres at schools have other benefits. Firstly, they are closer to the local communities as there are schools in almost every village of Ukraine. Secondly, the village residents know the school teachers because they, their children or grandchildren have studied or are studying there now, villagers know each other. This results in creating a friendly atmosphere in village adult education centres. Not only teachers but also the villagers with experience can offer some courses to share their knowledge and skills in some sphere of activity. Thus, one of the principles of adult education (learning is based on the life experience of adult learners) is realized.

Centres based on libraries and museums have all the necessary facilities for organizing adult learning. It is easier to organize them because they have already provided educational activity among their visitors, adults including. And these are their benefits in comparison with other models of adult education.

To conclude, non-formal education has a great potential as it is oriented at satisfying the individual educational needs of its participants. It has been found out that the most suitable form of non-formal education in Ukraine is CsAE. They are differently related to formal and non-formal education systems. It means that they are created based on the establishments which belong either to formal education such as universities, colleges, schools, or based on non-formal educational institutions such as libraries and museums. Besides, all adult education centres in Ukraine are functioning thanks to the initiative of non-profit public organizations, non-government organizations or local communities whose initiative was supported methodically and financially by DVV International, an expert in adult education in Germany and Europe.

The Centres of Adult Education are also aimed at various target audience: senior school students, university and college students, community members, the elderly, the vulnerable categories of the population including internally displaced people, immigrants, the unemployed. The thematic profiles of the centres are different from the university specialties to mostly language and IT courses, hand made especially in school-based and library/museum-based centres. In the future the content of non-formal education is supposed to reflect the full range of educational services in Ukraine.

Within this context it is planned to conduct a further research of non-formal adult education in Ukraine. Specifically, it is to investigate the content of non-formal adult education in Ukrainian CsAE; study and compare foreign experience in the field; design and provide necessary methodological assistance to CsAE; popularize the progressive experience of Ukrainian CsAE in scientific publications, mass media, social networks.

References:

1. Лук'янова Л. Неформальна освіта дорослих як невід'ємна складова освіти упродовж життя, 2016. URL: http://www.uaod.org.ua/data/PRO_OSVITU_DOROSLYH/unformal_OD.PDF
2. Центри Освіти Дорослих. Освіта як суспільна відповідальність. Берлін: DVV, 2011. 32 с. URL: http://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/ukraine_2/centry_obrazov_vzroslykh.pdf
3. Larsson S. Popular adult education institutions as educational avantgarde // The second Nordic conference on adult learning: Meaning, Relevance and Variation. Linköping University, 2007. 26–27.
4. Закон України «Про освіту», 2017. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Українська асоціація освіти дорослих: офіційний сайт. URL: <http://www.uaod.org.ua/>
6. DVV International. URL: <http://www.dvv-international.org.ua/>
7. Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.tnu.edu.ua/>
8. ГО «Центр освіти дорослих Полтавщини». URL: <https://www.facebook.com/goosvitapl/>
9. Запорізький національний технічний університет: official site. URL: <http://www.zntu.edu.ua/zaporozhye-national-technical-university>
10. Центр освіти дорослих «Логос». URL: <https://www.inter-logos.org/index.php?do=cat&category=dorosli>
11. Освіта дорослих – інструмент розвитку громади // Громадський простір, 2018. URL: <https://www.prostir.ua/?news=osvita-doroslyh-instrument-rozvytku-hromady>
12. Перший центр освіти дорослих у Галичинівській громаді // Програма ДОБРЕ. 2018. URL: <http://ucmc.org.ua/uk/u-galitsinivskij-gromadi-vidkrili-pershij-tsentr-osviti-doroslih/>
13. Арт-центр освіти дорослих «Майстерня рукоділля» // Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець». 2018. URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php/tsentr-osvity-doroslykh?start=20>

Transliteration of References:

1. Lukianova L. Non-formal adult education as a constituent part of lifelong education, 2016. URL: http://www.uaod.org.ua/data/PRO_OSVITU_DOROSLYH/unformal_OD.PDF
2. Centres of Adult Education. Education as Social Responsibility. Berlin, DVV, 2011. 32 p. URL: http://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/ukraine_2/centry_obrazov_vzroslykh.pdf
3. Larsson S. Popular adult education institutions as educational avantgarde // The second Nordic conference on adult learning: Meaning, Relevance and Variation. Linköping University, 2007. 26–27.
4. Law of Ukraine “On Education”. 2017. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Ukrainian Association of Adult Education: official site. URL: <http://www.uaod.org.ua/>
6. DVV International. URL: <http://www.dvv-international.org.ua/>
7. V.I. Vernadsky Taurida National University: official site. URL: <http://www.tnu.edu.ua/>
8. Public Organization “Education Centre of Adults of Poltava region”. URL: <https://www.facebook.com/goosvitapl/>
9. Zaporizhzhia National Technical University: official site. URL: <http://www.zntu.edu.ua/zaporozhye-national-technical-university>
10. Centre of Adult Education “Logos” URL: <https://www.inter-logos.org/index.php?do=cat&category=dorosli>
11. Adult Education – a Tool of the Community Development // Hromadskyi Prostir. URL: <https://www.prostir.ua/?news=osvita-doroslyh-instrument-rozvytku-hromady>
12. The first Centre of Adult Education in Halytsynivska Community // Program DOBRE2018. URL: <http://ucmc.org.ua/uk/u-galitsinivskij-gromadi-vidkrilipershij-tsentr-osviti-doroslih/>
13. Art-Centre of Adult Education “Handicraft Workshop” // The Union of Local History Researches of Yavorivshchyna “Hostynets”. 2018. URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php/tsentry-osvity-doroslykh?start=20>

Authors

Svitlana Babushko
*Doctor of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor,
 Head of Tourism Department,
 National University on Physical Education
 and Sport of Ukraine,*

Kyiv, Ukraine
E-mail: babushko64sr@gmail.com

Liudmyla Solovei
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Borys Hrinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: l.solovei@kubg.edu.ua

Abstracts

BABUSZKO SWITŁANA, SOŁOWEJ LUDMIŁA. Modele centrów edukacji osób dorosłych na Ukrainie. Nieformalna edukacja osób dorosłych szybko rozwija się w różnych formach. W artykule analizie poddane są różne jej formy organizacyjne na Ukrainie. Edukacja nieformalna została oficjalnie uznana dopiero w roku 2017 w Ustawie Ukrainy "O Edukacji", mimo że wcześniej faktycznie już istniała w różnych formach. Coraz popularniejszą formą stają się Centra Edukacji Dorosłych. One powstały z inicjatywy organizacji pozarządowych we współpracy z niemiecką organizacją edukacji osób dorosłych DVV International. W celu analizy profili państwowych Centrów Edukacji Dorosłych zidentyfikowano szereg kryteriów: stosunek do edukacji formalnej i nieformalnej, inicjatorzy i współorganizatorzy, grupa docelowa, osoby udzielające pomocy metodycznej i finansowej. W wyniku analizy wykonanej według zdefiniowanych kryteriów usystematyzowano informacje ze źródeł internetowych na temat funkcjonowania Centrów Edukacji Dorosłych; znaleziono podobieństwa i różnice w ich organizacji i określono modele ukraińskich Centrów Edukacji Dorosłych: te, które są stworzone na podstawie uniwersytetu albo koledżu; szkoły; muzeum lub biblioteki. Omówiono również perspektywy dalszych badań naukowych.

Słowa kluczowe: edukacja nieformalna, doświadczenie europejskie, centra edukacji dorosłych, modele.

БАБУШКО СВІТЛАНА, СОЛОВЕЙ ЛЮДМИЛА. Моделі центрів освіти дорослих в Україні. Неформальна освіта дорослих стрімко розвивається у різних проявах. У статті розглянуто численні її організаційні форми в Україні, де неформальну освіту офіційно було визнано лише у 2017 р. у Законі України «Про освіту».

Однак, вона фактично існувала у різних формах і до цього часу. Нині набуває популярності така її форма як Центри освіти дорослих. Їх створено за ініціативи громадських організацій та у співпраці з деякими зарубіжними організаціями освіти дорослих, зокрема DVV International. З метою аналізу профілів вітчизняних центрів освіти дорослих було визначено низку критеріїв: відношення до формальної та неформальної освіти, організатори та співорганізатори, цільова аудиторія, провайдери методичної та фінансової підтримки, тематичні напрями діяльності. У результаті аналізу за визначеними критеріями було систематизовано інформацію з інтернет-джерел про функціонування центрів освіти дорослих; виявлено подібні та відмінні риси в їх організації та визначено моделі українських центрів освіти дорослих: ті, що створено на базі університету чи коледжу; школи; музею чи бібліотеки. Також окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Ключові слова: неформальна освіта, європейський досвід, центри освіти дорослих, моделі.

БАБУШКО СВЕТЛАНА, СОЛОВЕЙ ЛЮДМИЛА. Модели центров образования взрослых в Украине. Неформальное образование взрослых стремительно развивается в многих проявлениях. В статье рассмотрены различные формы его организации в Украине, где оно получило официальное признание только в 2017 г. в Законе Украины «Об образовании». Однако, неформальное образование фактически существовало в разных формах и до этого времени. На данном этапе становится популярной такая его форма как центры образования взрослых. Их создают по инициативе общественных организаций и в сотрудничестве с некоторыми зарубежными организациями образования взрослых, в частности DVV International. Для анализа профилей центров образования взрослых был определен ряд критериев: отношение к формальному и неформальному образованию, учредители и соучредители, целевая аудитория, провайдеры методической и финансовой поддержки, тематические направления деятельности. В результате анализа по определенным критериям была систематизирована информация из Интернет-ресурсов о функционировании центров образования взрослых; определены их общие и отличительные черты в организации украинских центров образования взрослых и выявлены их модели: созданные на базе университета или колледжа; школы; музея или библиотеки. Также намечены перспективы дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: неформальное образование, европейский опыт, центры образования взрослых, модели.

BABUSHKO SVITLANA, SOLOVEI LIUDMYLA. Models of adult education centres in Ukraine. *Non-formal adult education is dynamically developing in different forms. The article represents them in the example of Ukraine. Non-formal education was acknowledged only in 2017 in the Law of Ukraine "On Education", though it had been provided in several forms before. Currently, the most popular form of non-formal adult education in Ukraine is the Centers for Adult Education. They are created on the initiative of public organizations in partnership with foreign adult education organizations, in particular DVV International. To analyze their profiles there were identified several criteria: relation to formal or non-formal education, initiators and organizers, target audience, providers of methodical and financial assistance, thematic directions of their activity. As a result of the analysis according to the identified criteria, the information from Internet resources on the activity of adult educational centres was systemized; their similar and different features in their organization form were distinguished and defined their models: university- and college-based, school-based; museum and library-based. In addition, the directions for the further scientific research in this field were outlined.*

Keywords: non-formal education, European experience, centres of adult education, models.

Sophia BLAHUN

The role of pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature in the formation of professional terminological competence of future pharmacists

Introduction. Current changes in the healthcare systems set high demands on the quality of how health professionals are educated and trained, what material they learn and how the process of learning is conducted. According to WHO, all health professionals must be appropriately and adequately prepared to support a global policy framework for health. Exploring the topic of Preparing the Future Pharmacist: Curricula Development by the World Health Organization, action-oriented consultation of experts in pharmaceutical education and pharmacy practice agreed on the working objectives, one of which is to promote interdisciplinary education. Designing interdisciplinary learning involves careful planning and providing a guideline for the realization of the integration of two or more disciplines in an educational context.

The highly qualified and educated future pharmacist must have a perfect competence in mother tongue and in a foreign language, which

will define a good command of professional terminological competence. Future pharmacist, using professional language, is to form and present information correctly in oral and in written form while interacting with colleges that lead to mutual understanding and adequate treatment. Moreover, the terminological competence helps to improve the ability to perceive profoundly the special literature published in foreign languages and to develop professional omnifarious erudition.

The research of professional training of future specialists in the context of formation of terminological competence has been conducted by the following scientists: O. Kiselova, I. Pertsev, I. Vorona, L. Viktorova, N. Golub, M. Guts, Ya. Yanush and others.

Competencies are often described as significant job-related knowledge, skills, abilities, attitudes and judgments required for competent performance by members of a profession. Researchers have found the concept of competence attractive for describing essential human knowledge, attitudes, and skills at work, because of the concept's focus on the relation between person and work. Competencies are assumed to be recognizable, assessable, and relevant for practice. Moreover, competencies can be developed, learned, and described at different levels, and are supposed to have a strong relationship with organizational effectiveness.

Pharmacists communicate with and provide education to groups and individuals to promote and support optimal patient care and wellbeing. The issue of the formation of professional terminological competence of future pharmacists is closely connected with teaching Latin in medical universities. The system of international terminology is mostly based on Latin and Greek linguistic substratum. Profound learning of pharmaceutical terminology requires the deep knowledge of etymology and meanings of Latin and Greek word-building elements which clarify and determine meanings of terms. In general, the scientific terminology system is based on a mixed type that provides the importance of being familiar with the Latin and Greek phonetics, grammar and syntax [2].

Pharmaceutical terminology is regarded not only as the main conceptual and terminological means of communicating the information but also as a legal basis for making decisions and executive actions. Incorrect usage of pharmaceutical terms can have a negative influence on the quality of given pharmaceutical service, that is why every term must briefly and accurately express the definition of specific notion or technological process, or product etc. [5]. Pharmaceutical terminology is not isomorphic

enough, that is connected with the use of other terminologies, which have been composed previously (chemical, botanical, pharmacognosy and technological). Such diversity of terminological systems used within pharmaceutical terminology and the lack of isomorphic structure makes it difficult to teach and learn. Moreover, that is caused by the practice of composing terms (names) of medicines randomly and their broad assortment in the pharmaceutical market [13]. The great importance of a good command of pharmaceutical terminology in future pharmacists determine the strong need for the more careful planning of educational process regarding this issue.

The basics of pharmaceutical terminology are learned simultaneously by future pharmacists while learning different disciplines which are connected with a pharmacy (from Greek *pharmakeia* – drug creation). Modern pharmacy is based on the complex of scientific disciplines, such as pharmacognosy, pharmaceutical chemistry, pharmaceutical technology, biotechnology and pharmacology. The terminology of those disciplines interpenetrates, forms interdisciplinary bounds and makes a terminology complex which is called pharmaceutical terminology. For this reason, a scientific meaning of the pharmaceutical terminology is dependent on a specialist. In the terminological system there are terms, which denote the names of basic notions, for example the names of medicines, medical form and active pharmaceutical ingredient (API), and nomenclature names, which demonstrate features of any subjects, which occur regularly, for example the assortment of products which is produced by the pharmaceutical company. A set of nomenclature names within one classification (botanical or chemical) compose a nomenclature. Unambiguous names are essential for effective scientific communication; names can only be unambiguous if there are internationally accepted rules governing their formation and use. **The International Code of Botanical Nomenclature (ICBN)** is the set of rules and recommendations dealing with the formal botanical names that are given to plants.

The names of herbs used in Pharmacopoeia, pharmacology and prescribing differ from the names of herbs used in the botanical nomenclature. In the botanic nomenclature, according to K.Linney, every herb possesses two names which are generic and specific. In the pharmaceutical terminology, herbs possess either a generic or a specific name. While writing and reading prescriptions future pharmacist faces the problem of correct using of botanical herb name and pharmaceutical herb name. Today there are at least 120 distinct chemical substances

derived from plants that are considered as important drugs currently in use. These chemical substances, which are derived from plants, are shown in the table below.

Table 1. List of a drug derived from plants showing the difference between Botanical herb name and Pharmaceutical herb name

Botanical herb name	Pharmaceutical herb name	English translation	Drug	Action
Adonis vernalis	Adonis(idis) vernalis,m	pheasant's eye	Adoniside	Cardiotonic
Berberis vulgaris	Berberis, idis f	common barberry	Berberine	Treatment for bacillary dysentery
Cinnamomum camphora	Camphora, ae f	camphor tree	Camphor	Rubefacient
Papaver somniferum	Papaver,eris n	poppy	Codeine	Analgesic, antitussive
Convallaria majalis	Convallaria,ae f	lily-of-the-valley	Convallatoxin	Cardiotonic
Curcuma longa	Curcuma (ae) longa, f	turmeric	Curcumin	Choleretic
Digitalis purpurea	Digitalis,is f	purple foxglove	Digitoxin	Cardiotonic
Glycyrrhiza glabra	Glycyrrhiza,ae f	licorice	Glycyrrhizin	Sweetener, treatment for Addison's disease
Gossypium species	Gossypium,i n	cotton	Gossypol	Male contraceptive
Hyoscyamus niger	Hyoscyamus, i m	black henbane	Hyoscyamine	Anticholinergic
Mentha species	Menta (ae) piperita, f	mint	Menthol	Rubefacient
Papaver somniferum	Papaver,eris n	poppy	Morphine	Analgesic
Valeriana officinalis	Valeriana,ae f	valerian	Valapotriates	Sedative

The process of acquiring terminological competence can be complicated with the fact that future students meet lots of peculiarities in the pharmaceutical terminology and botanical nomenclature. The emphasis should be placed on the difference between botanical herb name and pharmaceutical herb name. The pharmaceutical name is usually derived from the Latin botanical name and consists of a term indicating the part of the plant used followed by the genus name. Sometimes the species name is also added in cases where more than one member of a genus is included in the raw plant material. That is essential for interpreting prescription, where the raw plant materials are expressed by the pharmaceutical herb name, rather than the name of herbs used in the botanical nomenclature. The raw plant materials, which are used in prescribing, are demonstrated below.

Table 2. The list of raw plant materials using the pharmaceutical herb name in comparison with botanical nomenclature

Raw plant materials	Translation	Botanical herb name	Pharmaceutical herb name	Translation
foliorum, radices Belladonnae	leaves, the root of barberry	Berberis vulgaris	Berberis, idis f	common barberry
foliorum Digitalis	leaves of foxglove	Digitalis purpurea	Digitalis, is f	purple foxglove
radices Glycyrrhizae	the root of licorice	Glycyrrhiza glabra	Glycyrrhiza, ae f	licorice
cortices radicum Gossypii	the bark of roots of cotton	Gossypium species	Gossypium, i n	cotton
foliorum Hyoscyami	leaves of henbane	Hyoscyamus niger	Hyoscyamus, i m	black henbane
capitum Papaveris	poppy head	Papaver somniferum	Papaver, eris n	poppy
rhizomatum cum radicibus Valeriana	rootstock with roots of valerian	Valeriana officinalis	Valeriana, ae f	valerian

The complication of mastering terminological competence can be caused by the diversity in terminology. One pharmaceutical herb name

for raw plant material can be used for several names of herbs used in botanical nomenclature. For example, “radicis Bupleuri” (the root of thorowax) is the name for raw plant material of either *Bupleurum chinense* or *Bupleurum scorzoneraefolium* as both species are interchangeable in their applications. Another example is “radicis Angelicae” (the root of angelica), which can describe the raw plant material of one of three species: *Angelica dahurica*, *Angelica anomala*, and *Angelica taiwaniana*. However, “radicis Angelicae sinensis” (the root of “female ginseng”) is the name of the raw plant material of a different herb, with very different properties from “radicis Angelicae”, and is distinguished by the explicit inclusion of the species name, *sinensis*, in the pharmaceutical herb name. Moreover, in some cases raw plant material may consist of several species of different herbs which can be found in botanic nomenclature. The example of this is “herbal Jinqiancao” (herb of gold coin grass), which can consist of five species: 1. *Glechoma longituba*; 2. *Desmodium styracifolium*; 3. *Lysimachia christinae*; 4. *Dichondra repens*; and 5. *Hydrocotyle sibthorpiodes*[12].

Being taught the difference between botanical herb name and pharmaceutical herb name during the educational process of acquiring terminological competence, the future pharmacist can be able to demonstrate the high level of professional terminological competence in the working field. Interactive teaching methods are important and must be used during terminological acquisition. They help students to apply language and the process of the formation of terminological competence can be thorough and interesting[10].

Several of the drugs sold today are simple synthetic modifications or copies of the naturally obtained substances [12]. The original plant substance or chemical name is shown in the Table 1. under the “drug” column rather than the finished patented drug name.

Mastering chemical nomenclature is a very important step in the formation of professional terminological competence of future pharmacists. Chemical nomenclature is a set of rules to generate systematic names for chemical compounds. The knowledge of chemical nomenclature is needed to train competent pharmacists for the ever demanding pharmaceutical services.

The future pharmacist is faced with chemical nomenclature while dealing with prescriptions on magistral medicines and official medicines. They are supposed to know the clear difference between those two types of medicines. Magistral medicines are prepared extemporaneously according to a physician’s prescription and official medicines denote

a chemical or pharmaceutical preparation kept in stock. The magistral prescriptions always have the names of chemical compounds which are used to achieve the primary therapeutic effect. The names of acids, salts, esters and others, which are written in magistral prescriptions, are mostly used in Genetivus singular case in Latin. Students find it difficult to memorize all rules of prescribing.

We can observe the complexity of the formation of chemical nomenclature is shown in the Table 3.

Having insufficient knowledge of chemical nomenclature can lead to mistakes and errors in prescription, which make prescription invalid. A prescribing fault can arise not only from the choice of the wrong drug, the wrong dose, the wrong route of administration, and the wrong frequency or duration of treatment, but also from inappropriate or erroneous prescribing. Inaccuracy in writing and poor legibility of handwriting, the use of abbreviations or incomplete writing of a prescription can lead to misinterpretation. Prescription errors are typically events that derive from slips, lapses, or mistakes, erroneous prescription due to similarities in drug brand names or pharmaceutical names.

Table 3. The list of raw plant materials using the pharmaceutical herb name in comparison with botanical nomenclature

Alcohol	Acid	Latin suffix	English	E.g.
Gen. sg. – i (2 decl.)	Nom. sg.–as, Gen. sg. – atis. (3 decl.)	-at- (is)	-ate	Amyl nitrate – Nom. sg.– Amylii nitras , Gen. sg. – Amylii nitratis
Gen. sg. – i (2decl.)	Nom. sg.–is, Gen. sg. – itis. (3 decl.)	-it- (is)	-ite	Amyl nitrite – Nom. sg.– Amylii nitris , Gen. sg. – Amylii nitritis

According to students' answers to the questionnaire conducted after learning that material, the significant percentage of students (70%) regards botanical nomenclature and chemical nomenclature the most complicated topics and the substantial percentage of students (60%) emphasizes the strong need in more profound practice in botanical nomenclature and chemical nomenclature.

We are convinced that the competence-based approach at the educational process provides the training of future specialists with the required comprehensive result. The traditional methods of the educational process applied at universities, such as lectures, practical classes, explanations, exercises and others, are important for professional development but their limitations are observed when the competence is being formed.

We believe that modern education should be focused on the student's independent activity, the organization of self-learning environments, experimental and practical training where students have a choice of actions and can use initiative, as well as flexible training programs where students can work in a comfortable rhythm. Interactive methods of teaching encourage interest in the training material; provide high motivation and profound knowledge, which contribute to the complex terminological competence.

Being taught pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature using interactive teaching methods at the educational process of acquiring terminological competence, the future pharmacist can be able to demonstrate the high level of professional terminological competence in the working field.

Conclusions and prospects for further scientific research. Thus, the course of Latin is practically oriented and aimed at preparing future pharmacists for the professional terminological competence, the central task of which is mastering the skills of effective professional communication. This topic worth further investigation; the development of the methodology of using interactive technologies in the process of teaching pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature is needed.

References:

1. Вікторова Л. Методологічні аспекти формування професійно-термінологічної компетентності студентів / Л. Вікторова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – Вип. 14, ч. 2. – С. 164 – 171.

2. Кісельова О. Г. Методика навчання медичної термінології майбутніх лікарів / О. Г. Кісельова // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 62 – 68.
3. Класифікатор лікарських форм // «Ежеденельник АПТЕКА». – 2002. – № 31 (352).
4. Перцев І. М. Про значення фармацевтичних термінів в сьогоденні // Вісник фармації. – 1993. – № 1–2.
5. Перцев І. М. Термінологія – визначальний чинник фармацевтичної діяльності // В кн.: Фармація України. Погляд у майбутнє. Матеріали VII Національного з'їзду фармацевтів України, 2010. – Т. 2. – С. 367.
6. Перцев І. М. Размышление о фармацевтической терминологии // Провизор. – 2004. – № 1.
7. Фармацевтические и медико-биологические аспекты лекарств: В 2 т. / Под ред. И. М. Перцева и И. А. Зупанца. – Х., 1999.
8. Чернявский М. Н. Латинский язык и основы фармацевтической терминологии. – М., 1984.
9. Януш Я. Роль термінології у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців економічного профілю / Я. Януш // Українська термінологія і сучасність :зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. 4. – С. 15 – 19.
10. Blahun S., Stuchynska N. Sutnist, klasyfikatsia interaktyvnyh tehnologij ta ih vykorystannia u nauchanni farmaceutychnoi terminologii, botanichnoi i himichnoi nomenklatur [The matter point of the interactive technologies, their use and classification in the educational process of learning pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclatures]. Psykhologho-pedagoghichni problemy stanovlennja suchasnogho fakhivcja – Psychological and pedagogical problems of modern specialist formation:Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (pp.313 – 18). Kharkiv: KhOHOKZ [in Ukrainian]. doi:10.26697/9786177089017.2018.313
11. Vorona I. I. The Latin language significance in the terminological competence formation of future doctors / Vorona I.I. // Медична освіта. – 2015. – № 4. – С. 77 – 79.
12. Taylor Leslie ND. Plant Based Drugs and Medicines, Rain Tree Nutrition, 2000.
13. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/319/farmacevtichna-terminologiya>

Transliteration of References:

1. Viktorova L. Metodolohichni aspekty formuvannia profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti studentiv / L. Viktorova // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seriiia : Pedahohika i psykholohiia. – Yalta : RVV KHU, 2007. – Vyp. 14, ch. 2. – S. 164 – 171.
2. Kiselova O. H. Metodyka navchannia medychnoi terminolohii maibutnikh likariv / O. H. Kiselova // Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka. – 2013. – Vyp.

4. – S. 62 – 68.
3. Klasyfikator likarskykh form // «Ezhedenelnyk APTEKA». – 2002. – № 31 (352).
4. Pertsev I. M. Pro znachennia farmatsevychnykh terminiv v sohodenni // Visnyk farmatsii. – 1993. – № 1–2.
5. Pertsev I. M. Terminolohiia – vyznachalnyi chynnyk farmatsevychnoi diialnosti // V kn.: Farmatsiia Ukrainy. Pohliad u maibutnie. Materialy VII Natsionalnoho zizdu farmatsevtiv Ukrainy, 2010. – T. 2. – S. 367.
6. Pertsev Y. M. Razmyshlenye o farmatsevycheskoi termynolohyy // Provyzor. – 2004. – № 1.
7. Farmatsevycheskye y medyko-byolohycheskye aspekty lekarstv: V 2 t. / Pod red. Y. M. Pertseva y Y. A. Zupantsa. – Kh., 1999.
8. Cherniavskiy M. N. Latynskiy yazyk y osnovy farmatsevycheskoi termynolohyy. – M., 1984.
9. Yanush Ya. Rol terminolohii u formuvanni movno-profeciinoi kompetentnosti fakhivtsiv ekonomichnoho profilu / Ya. Yanush // Ukrainka terminolohiia i suchacnict zb. nauk. pr. – K. : KNEU, 2001. – Vyp. 4. – C. 15 – 19.
10. Blahun S., Stuchynska N. Sutnist, klasyfikatsia interaktyvnyh tehnologij ta ih vykorystannia u nauchanni farmacevtychnoi terminologii, botanichnoi i himichnoi nomenklatur [The matter point of the interactive technologies, their use and classification in the educational process of learning pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclatures]. Psykhologho-pedaghoghichni problemy stanovlennja suchasnogho fakhivcja – Psychological and pedagogical problems of modern specialist formation: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (pp.313 – 18). Kharkiv: Khohokz [in Ukrainian]. doi:10.26697/9786177089017.2018.313
11. Vorona I. I. The Latin language significance in the terminological competence formation of future doctors / Vorona I.I. // Medychna osvita. – 2015. – № 4. – S. 77 – 79.
12. Taylor Leslie ND. Plant Based Drugs and Medicines, Rain Tree Nutrition, 2000.
13. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/319/farmacevtichna-terminologiya>

The Author

Blahun Sophiia Sergiivna
 Teacher, Latin Language Department,
 Ph.D. Student,
 O.O. Bogomolets University in Kyiv,
 Kyiv, Ukraine
 E-mail: blahun@ukr.net

Abstracts

BLAHUN SOPHIA. Rola terminologii farmaceutycznej, nomenklatury botanicznej i chemicznej w kształtowaniu fachowej kompetencji terminologicznej przyszłych magistrów farmacji.

W artykule omówiono rolę terminologii farmaceutycznej, nomenklatury botanicznej i chemicznej w kształtowaniu fachowej kompetencji terminologicznej przyszłych farmaceutów. Określono pojęcie «kompetencji terminologicznej przyszłych magistrów farmacji». Scharakteryzowano wykorzystanie technologii interaktywnych w nauczaniu terminologii farmaceutycznej, nomenklatury botanicznej i chemicznej. Przeanalizowano potrzebę sformułowania fachowej kompetencji terminologicznej przyszłych farmaceutów.

Słowa kluczowe: fachowa kompetencja terminologiczna, terminologia farmaceutyczna, nomenklatura botaniczna, nomenklatura chemiczna, przyszły magister farmacji.

БЛАГУН СОФІЯ. Роль фармацевтичної термінології, ботанічної і хімічної номенклатур у формуванні професійної термінологічної компетентності майбутніх магистрів фармації. У статті розглядається роль фармацевтичної термінології, ботанічної та хімічної номенклатур у формуванні професійної термінологічної компетентності майбутніх фармацевтів. Визначено поняття «термінологічна компетентність майбутніх магистрів фармації». Охарактеризовано використання інтерактивних технологій у навчанні фармацевтичної термінології, ботанічної та хімічної номенклатур. Проаналізовано необхідність формування професійної термінологічної компетентності майбутніх фармацевтів.

Ключові слова: професійна термінологічна компетентність, фармацевтична термінологія, ботанічна номенклатура, хімічна номенклатура, майбутній магистр фармації.

БЛАГУН СОФІЯ. Роль фармацевтической терминологии, ботанической и химической номенклатур в формировании профессиональной терминологической компетентности будущих магистров фармации. В статье рассматривается роль фармацевтической терминологии, ботанической и химической номенклатур в формировании профессиональной терминологической компетентности будущих фармацевтов. Определено понятие «терминологическая компетентность будущих магистров фарма-

ции». Охарактеризованы использования интерактивных технологий в обучении фармацевтической терминологии, ботанической и химической номенклатур. Проанализирована необходимость формирования профессиональной терминологической компетентности будущих фармацевтов.

Ключевые слова: профессиональная терминологическая компетентность, фармацевтическая терминология, ботаническая номенклатура, химическая номенклатура, будущий магистр фармации.

SOPHIA BLAHUN. The role of pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature in the formation of professional terminological competence of future pharmacists.

The paper distinguishes the role of pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature in the formation of professional terminological competence of future pharmacists. The importance of professional terminological competence of future pharmacists has been determined. The research concludes that the role of pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature is essential in nurturing future pharmacists for their professional terminological competence. The outcomes of this research will be used as evidence to support the need for learning pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature to prepare graduates for their future professional terminological competence.

Keywords: professional terminological competence, pharmaceutical terminology, botanical nomenclature, chemical nomenclature, future pharmacist.

**О.В. АКІМОВА,
Г.П. ПУСТОВІТ,
К.Г. МАГРЛАМОВА**

Загальні підходи до національної системи кваліфікацій майбутніх лікарів у Великій Британії

Болонський процес пропонує, щоб Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА) був розроблений як засіб сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, демонструючи прозорість систем та полегшуючи мобільність персоналу та студентів серед вищої освіти в Європі. Однією з основних особливостей Болонського процесу є розробка національної системи кваліфікацій у кожній країні та розробка критеріїв та процедур, які повинні використовуватися кожною країною, для того, щоб переконатись, що її національні рамки є сумісними з загальними рамками кваліфікацій Європейський простір вищої освіти (FQ-ЕНЕА). FQ-ЕНЕА складається з трьох основних циклів. Кожен цикл має загальний дескриптор типових здібностей і досягнень, пов'язаних з завершенням цього циклу [12].

Основою кваліфікації вищої освіти в Англії, Уельсі та Північній Ірландії (FHEQ) стала четверта національна структура, яка повинна бути зіставлена з FQ-EHEA [11].

У листопаді 2008 року Агентство з якості в галузі вищої освіти (QAA) підтвердило, що Рамкова кваліфікація вищої освіти в Англії, Уельсі та Північній Ірландії є сумісною з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Ця верифікація є важливою віхою на шляху реалізації цілей Болонського процесу. *The Bologna Process in higher education / Compatibility*

Система вищої освіти у Великій Британії є складною і має ряд характеристик, які взагалі не зустрічаються в інших країнах Європи. По-перше, існує чотири системи по одному для кожної адміністративної юрисдикції Великобританії: Англії, Шотландії, Уельсу та Північній Ірландії. Подібність серед чотирьох є більшою, ніж їх відмінності, тому можна говорити про «систему вищої освіти у Великій Британії», однак їй притаманні певні відмінності відзначаються. Зокрема, Шотландія, котра завжди мала окрему освітню систему, прийняла особливий підхід до організації освіти на всіх рівнях і, наприклад, використовує систему кредитування та кваліфікації, що охоплює всі рівні діяльності від середньої до вищої освіти. Уельс розвивається у подібному напрямку, тоді як в Англії, хоча і відбувається еволюція, окремий характер вищої освіти з інших рівнів залишається статичним. Відносини між вищими освітніми системами Великої Британії стають все більш складними з 1997 року, коли вона перейшла до системи законодавства у Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії. Існує дві окремі рамки кваліфікації вищої освіти: одна для Шотландії – основа для кваліфікації вищих навчальних закладів у Шотландії, 2001 (FQHE) [www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/FHEQ/SCQF/2001/default.asp], та одна для Англії, Уельсу та Північній Ірландії – переглянуті в 2008 році рамки кваліфікації вищої освіти в Англії, Уельс та Північна Ірландія (FHEQ) [13].

У Великій Британії існують також структури професійної кваліфікації, котрі керуються Управлінням кваліфікацій та навчальних програм (QCA) [17], а комплексна загальна схема кредитування та кваліфікації в Шотландії – Шотландська система кредитування та кваліфікації (The Scottish credit and qualifications framework) (SCQF) [18] (з яких FQHE є складовою частиною) та Рамки для кредитів та кваліфікацій для Уельсу (Framework for Credit and Qualifications for

Wales) (CQFW) [10] (will migrate to [19]).

У Великій Британії існує більше 150 вищих навчальних закладів (ВНЗ), котрі створюють великий і різноманітний сектор вищої освіти. Кількість студентів в окремих університетах та коледжах коливається від 500 до більш ніж 150 000. Вищі навчальні заклади є самоврядними і не належать або не контролюються урядом. Їхній рівень автономії високий порівняно з подібними установами в багатьох інших країнах. Усі мають самостійну юридичну особу; деякі мають Королівську Хартію, деякі – корпорації вищої освіти, інші – регулюються через Акт Парламенту. Verification of the compatibility of The

По всій Великій Британії відповідальним органом за встановлення стандартів та моніторинг на кожному етапі медичної освіти та навчання є *Генеральна медична рада (GMC)*, котра також здійснює нагляд за постійним професійним розвитком (CPD). Існують різні способи забезпечення високої якості навчання та підготовки кадрів – вони викладені в Програмі Підвищення Якості 2011 року (Quality Improvement Framework).

Хоча Генеральна медична рада GMC не має впливу на відбір студентів до медичних шкіл, нею було встановлено стандарти і вимоги для студентів-медиків, що містяться у документі «Майбутні лікарі» (2009). Генеральна медична рада GMC керує програмою забезпечення якості, котра оцінює наскільки ефективно виконуються впроваджені стандарти медичними школами. Медичні школи вибирають своїх учнів і встановлюють власні навчальні плани, котрі мають відповідати стандартам GMC та досягати тих результатів, що були встановлені Генеральною медичною радою. Школи регулярно перевіряються та подають річний звіт показуючи, як вони дотримуються стандартів освіти.

Генеральна медична рада також затверджує та проводить оцінку післядипломної освіти, а саме програми базисного тренування (Foundation training), спеціалізації, включаючи підготовку лікарів загальної практики та субспеціальне навчання. Затверджує також аспірантські програми та регулює діяльність закладів охорони здоров'я, котрі належать до Національної Системи Здоров'я (NHS), в яких будуть виконуватись ці програми.

Стандарти Програми базисного тренування (Foundation Programme) для спеціалістів та лікарів загальної практики викладені Генеральною медичною радою у документі «Навчання лікаря» (The Trainee Doctor). Післядипломні деканати підзвітні ГМР та

контролюють якість післядипломного навчання. Контроль якості навчання здійснюється на основі інформації, яку подають деканати та медичні королівські коледжі, щорічних опитуваннях стажистів, скарг від місцевих організацій, які забезпечують навчання.

Генеральна Медична Рада (GMC) співпрацює з іншими державними органами у всіх регіонах Великої Британії, що займаються організацією медичної освіти, такими як NHS Education for Scotland (NES) (Шотландія), Medical Education England (MEE) (Англія), Післядипломні Деканати Уельсу та Агенство медичного та Стоматологічного навчання Північної Ірландії (NIMDTA).

Генеральна Медична Рада (The General Medical Council) як контролюючий орган був виокремлений та наділений функціями Актом 1983 року. Найважливішою метою Генеральної ради у здійсненні своїх функцій є захист громадськості. Цим Актом було встановлено, що до основних завдань органу належать: захищати, заохочувати та підтримувати здоров'я, безпеку та добробут громадськості, заохочувати та підтримувати довіру громадськості до медичної галузі та сприяти і підтримувати належні професійні стандарти та поведінку серед лікарів.

Генеральна медична рада не має прямого впливу на кожну установу, котра надає медичну освіту, але регулює всі кроки становлення лікаря введенням загальних стандартів освіти та написанням настанов, котрі є обов'язковими для виконання. Ці настанови скеровують та регулюють сфери організації медичної освіти, медичні заклади та заклади медичної освіти, встановлюють порядок отримання освіти на додипломному та післядипломному рівнях, вимоги до студентів та лікарів, їх особистих якостей, необхідних для подальшої роботи, професійні відносини між лікарями та пацієнтами, між колегами-лікарями [1].

Зважаючи на особливості регулювання системи вищої медичної освіти у Великій Британії щодо використання та впровадження інформаційних технологій, презентуємо перелік документів з можливістю безпосереднього ознайомлення з ними в мережі Інтернет, що є актуальним для забезпечення користувачів вищої освіти необхідною інформацією.

Основні настанови та стандарти для студентів викладені в наступних керівних документах[2]:

Promoting excellence: standards for medical education and training – стандарти медичної освіти та подальшого тренування у

Великій Британії.

Outcomes for graduates – вимоги до знань, навичок та поведінки серед випускників медичних університетів Британії.

Medical students: professionalism and fitness to practise – документи, котрі визначають професійні якості студентів-медиків та дають рекомендації медичним школам щодо визначення придатності студентів до професійної практики.

Supporting medical students with mental health conditions – консультація медичних навчальних закладів, включає пропозиції про залучення служби охорони здоров'я, питання придатності до практичної діяльності для студентів із порушенням психічного здоров'я.

Gateways to the professions – дає практичні пропозиції медичним школам для покращення доступності навчальних програм для студентів з обмеженими фізичними можливостями.

Guidance on UK medical education delivered outside the UK – рекомендації для університетів, котрі бажають надавати медичну освіту за кордоном.

Після отримання диплому про базову медичну освіту в одному із медичних навчальних закладів, лікар розпочинає післядипломне навчання, що регулюється наступними документами [2]:

Promoting excellence: standards for medical education and training – стандарти медичної освіти та подальшого тренування у Великій Британії.

Outcomes for provisionally registered doctors with a licence to practise – вимоги до лікарів першого року навчання у Foundation Programme (F1), коли вони подають заявку на повну реєстрацію.

Excellence by design: standards for postgraduate curricula – вимоги до навчальних планів медичних коледжів та факультетів.

Designing and maintaining postgraduate assessment programmes – рекомендації щодо оцінювання післядипломної освіти.

Generic professional capabilities framework – настанова щодо включення в навчальний план післядипломної освіти тренінги з розширення навичок, необхідних для безпечної та ефективної допомоги пацієнтам, наприклад спілкування, лідерство та безпека пацієнтів.

Generic professional capabilities: guidance on implementation for colleges and faculties – рекомендації коледжам та факультетам про те, як інтегрувати загальні професійні навички у свої навчальні плани.

Equality and diversity guidance for curricula and assessment systems – вимоги, необхідні при затвердженні змін до навчальних програм,

іспитів та систем оцінки.

Генеральною медичною радою були затверджені компетенції та обов'язки лікаря, який зареєстрований та має ліцензію на медичну практику. Ці критерії викладені у документі «Good medical practice», виданий у 2013 році. Головною ідеєю цих стандартів є безпека пацієнта та висока якість надання медичних послуг. Невиконання лікарем вказаних вимог може призвести до втрати його реєстрації та права на практику.

Головний постулат документа звучить так: «Пацієнт повинен мати можливість довіряти лікарю своє життя та здоров'я. Щоб виправдати таку довіру ти повинен виказати повагу до людського життя та бути впевненим, що твоя практична діяльність відповідає стандартам, які від тебе очікуються». Стандарти викладені у чотирьох напрямках: знання, навички та виконання; безпека та якість; комунікація, партнерство та робота в команді; підтримка довіри. Кожен з цих розділів містить параграфи з рекомендаціями та роз'ясненнями для лікарів як поводитися в тій чи іншій ситуації, яка може виникнути у процесі спілкування та лікуванні пацієнта, та пропонує можливі шляхи вирішення непорозумінь та конфліктів.

Генеральна медична рада видала цілий ряд документів, котрі регулюють відносини у різних напрямках медицини, та були узагальнені у *Good medical practice*, (2013).

До них належать:

Leadership and management for all doctors (2012) GMC, London.- Лідерство та управління для всіх лікарів (2012) GMC, Лондон.

Good practice in research (2010) GMC, London. - Передова практика у дослідженні (2010) GMC, Лондон.

Developing teachers and trainers in undergraduate medical education (2011) GMC, London. – Розвиток викладачів та інструкторів у медичній освіті студентів (2011) GMC, Лондон.

Continuing professional development: guidance for all doctors (2012) GMC, London. - Постійний професійний розвиток: посібник для всіх лікарів (2012) GMC, Лондон.

Delegation and referral (2013) GMC, London. - Делегування та направлення (2013 рік) GMC, Лондон.

Good practice in prescribing and managing medicines and devices (2013) GMC, London. - Належна практика у призначенні та використанні лікарських препаратів та обладнання (2013 рік) GMC, Лондон.

Treatment and care towards the end of life: good practice in decisionmaking (2010), GMC, London. - Лікування та догляд наприкінці життя: належна практика у прийнятті рішень (2010 р.), GMC, Лондон.

Making and using visual and audio recordings of patients (2011) GMC, London. - Створення та використання відео та аудіо записів пацієнтів (2011 р.) GMC, Лондон.

Consent to research (2013) GMC, London. - Згода на дослідження (2013 рік) GMC, Лондон.

Confidentiality: good practice in handling patient information (2017), GMC, London. - Конфіденційність: належна практика в опрацюванні інформації про пацієнта (2017 р.), GMC, Лондон.

Confidentiality: disclosing information for education and training purposes (2017) GMC, London. - Конфіденційність: розкриття інформації для навчання та практики (2017) GMC, Лондон.

Confidentiality: disclosing information for employment, insurance and similar purposes (2017) GMC, London. - Конфіденційність: розкриття інформації для працевлаштування, страхування та подібних цілей (2017) GMC, Лондон.

Confidentiality: disclosing information about serious communicable diseases (2017) GMC, London. - Конфіденційність: розкриття інформації про важкі інфекційні хвороби (2017) GMC, Лондон.

Confidentiality: patients' fitness to drive and reporting concerns to the DVLA or DVA (2017) GMC, London. - Конфіденційність: придатність пацієнтів до керування автотранспортом та звіти до агенції з ліцензування водіїв DVLA або DVA (2017) GMC, Лондон.

Confidentiality: reporting gunshot and knife wounds (2017) GMC, London. - Конфіденційність: повідомлення про вогнепальні та ножові поранення (2017) GMC, Лондон.

Confidentiality: responding to criticism in the media (2017) GMC, London. - Конфіденційність: відповідь на критику в засобах масової інформації (2017) GMC, Лондон.

Guidance for doctors acting as responsible consultants or clinicians, GMC, London. - Посібник для лікарів, що виконують обов'язки відповідальних консультантів або лікарів, GMC, Лондон.

Raising and acting on concerns about patient safety (2012) GMC, London. - Забезпечення та підвищення заходів безпеки щодо пацієнтів (2012 р.) GMC, Лондон

Maintaining boundaries: *Intimate examinations and chaperones* (2013) GMC, London. - Дотримання меж: інтимні огляди та супровід (2013

рік) GMC, Лондон.

Maintaining boundaries: *Maintaining a professional boundary between you and your patient* (2013) GMC, London. - Дотримання меж: дотримання професійної межі між вами та вашим пацієнтом (2013 рік) GMC, Лондон

Maintaining boundaries: *Sexual behaviour and your duty to report colleagues* (2013) GMC, London. - Дотримання меж: Статева поведінка та обов'язок повідомляти співробітників (2013 рік) GMC, Лондон.

0–18 years: guidance for all doctors (2007) GMC, London. - 0-18 років: посібник для всіх лікарів (2007) GMC, Лондон.

Protecting children and young people: the responsibilities of all doctors (2012) GMC, London. - Захист дітей та молоді: відповідальність для усіх лікарів (2012 рік) GMC, Лондон.

Consent: patients and doctors making decisions together (2008) GMC, London. - Згода: прийняття спільного рішення лікарем та пацієнтом (2008) GMC, Лондон.

Writing references (2012) GMC, London. - Написання довідок (2012) GMC, Лондон.

Personal beliefs and medical practice (2013) GMC, London. - Особисті переконання та медична практика (2013 рік) GMC, Лондон.

Ending your professional relationship with a patient (2013) GMC, London. - Завершення професійних стосунків із пацієнтом (2013 р.) GMC, Лондон.

Doctors' use of social media (2013) GMC, London. - Використання лікарями соціальних мереж (2013 рік) GMC, Лондон.

Acting as a witness in legal proceedings (2013) GMC, London. - Виступаючи свідком у судовому процесі (2013 рік) GMC, Лондон.

Reporting criminal and regulatory proceedings within and outside the UK (2013) GMC, London. - Звіт про кримінальне та нормативне судочинство у Великій Британії та за її межами (2013 р.) GMC, Лондон.

Financial and commercial arrangements and conflicts of interest (2013) GMC, London. - Фінансові та комерційні угоди та конфлікти інтересів (2013 рік) GMC, Лондон.

Guidance for doctors who offer cosmetic interventions (2016) GMC, London. - Посібник для лікарів, які проводять косметичні втручання (2016) GMC, Лондон.

Openness and honesty when things go wrong: the professional duty of candour, GMC, London. - Відкритість і чесність у випадку хибного результату: відвертість, як професійний обов'язок, GMC, Лондон.

When a patient seeks advice or information about assistance to die, GMC, London. - Коли пацієнт шукає поради чи інформацію про допомогу померти, GMC, Лондон.

Узагальнюючи вищевказані документи, можна сказати, що серед основних вимог щодо професійних вмінь та навичок лікаря у Великій Британії є:

- Лікар повинен бути компетентним у всіх аспектах своєї роботи, повинен постійно оновлювати та вдосконалювати свої професійні знання, відвідувати відповідні курси, лекції, семінари, самостійно контролювати та покращувати якість своєї роботи.
- Бути ознайомлений із сучасними настановами у своїй сфері діяльності, керівними та законодавчими документами.
- Виконувати роботу лише в межах своєї компетенції.
- Вільно володіти англійською мовою.
- Здійснювати високі стандарти у обстеженні та оцінці пацієнта та його лікуванні. Адекватно оцінювати стан пацієнта (включаючи фізіологічні, душевні, соціальні та культурні фактори), його погляди та переконання.
- В умовах надання клінічної допомоги лікар повинен притримуватись наступних рекомендацій:
- Призначати лікування лише тоді, коли лікар повністю володіє інформацією про стан хворого та впевнений, що дане лікування пацієнту потрібне.
- Проводити лікування на основі найкращих доказів.
- Поважати право пацієнта на власну думку та пошук іншої точки зору.
- Зробити все можливе, щоб пацієнт не страждав.
- Уникати самолікування або лікування осіб, з якими лікар має тісні особисті стосунки.
- Документація, яку веде лікар, повинна бути зрозуміла та оформлена згідно закону. Записи, які містять особисту інформацію, яку надав пацієнт, результати особистих оглядів, обстежень, діагнози та призначене лікування, повинні бути захищені за вимогами про захист особистої інформації.

У системі вищої медичної освіти Великої Британії як керівний документ діє «Кодекс якості вищої освіти». Кодекс якості вищої освіти (Кодекс якості) є орієнтиром для всіх вищих навчальних закладів Великої Британії [15]. Він чітко окреслює, що повинні робити вищі

навчальні заклади, чого вони можуть очікувати один від одного, і що суспільство може очікувати від них. Кодекс якості охоплює всі чотири країни Великої Британії (Англія, Північна Ірландія, Шотландія та Уельс) та заклади вищої освіти Великої Британії, що діють на міжнародному рівні. Він захищає інтереси всіх студентів, незалежно від того, де вони навчаються, чи вони є на повній формі навчання, абітурієнти, бакалаври або аспіранти.

Кодекс якості містить три частини. Частина А включає питання щодо встановлення та підтримки академічних стандартів, містить три розділи та сім підрозділів. Кожен з підрозділів частини В містить інформацію щодо забезпечення та підвищення академічної якості; частина С – інформацію про забезпечення вищої освіти (загальні підходи). У документі сформульований ключовий принцип, який спільнота фахівців у вищій освіті визначила як необхідний для забезпечення академічних стандартів. Вищі навчальні заклади, які регулюються Агентством з забезпечення якості вищої освіти (QAA), повинні відповідати всім визначеним критеріям. Те, як вони це роблять, є їх власною відповідальністю. Агентство з забезпечення якості вищої освіти (QAA) проводить огляди, щоб переконатись, чи ВНЗ відповідають визначеним вимогам [16].

У документі чітко розрізняються два ключові поняття: «академічні стандарти» (academic standards) та «академічна якість» (academic quality). Академічні стандарти – це заздалегідь встановлені, чітко визначені рівні результатів навчання, котрих повинен досягти студент для того, щоб отримати право на присвоєння йому певної кваліфікації. Академічна якість – спосіб оцінки ефективності діяльності чи послуги («освітніх можливостей») для забезпечення студентів максимальними можливостями відповідності встановленим вимогам до навчання і стандартам академічних ступенів. А «забезпечення якості» розглядається Агентством з забезпечення якості вищої освіти (QAA) як набір процедур, призначених для нагляду за дотриманням академічних стандартів та створенням умов отримання студентами якісної освіти [8]. Показники, що оцінюються у першій частині Кодексу, стосуються досягнутих результатів навчання студентів відносно встановлених академічних стандартів і містять національні рамки кваліфікацій вищої освіти тощо. Друга частина документу містить показники, що впливають на якість навчання студентів і стосуються: структури програми навчання, процесу викладання, навчальних ресурсів, підтримки студентів та їх участі у процедурах забезпечення

якості вищої освіти тощо. Третя складова присвячена висвітленню інформації про вищу освіту та доступу до неї всіх зацікавлених сторін. На підставі «Кодексу якості» кожен ВНЗ розробляє власні стратегії та програми внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Так, за принципами та правилами розділу В8 «Моніторинг та перегляд програм» «Кодексу якості» будь яка нова програма підготовки в університеті повинна пройти процедуру валідації до початку її використання та затвердження у спеціальній Комісії, яка аналізує зміст, структуру, ресурсне забезпечення, необхідний час на засвоєння програми, затребуваність її ринком тощо. Результатом періодичних переглядів програм підготовки в університеті є рішення Комісії про продовження реалізації програми впродовж наступних п'яти років або її скасування. До складу комісії з гарантування якості програм навчання обов'язково залучаються студенти [8],[20].

Національні кваліфікаційні рамки є формальними структурами, які затверджені країнами для визначення їх кваліфікаційних систем. В загальному вони визначають ієрархію кваліфікаційних рівнів у зростаючому порядку та встановлюють основні вимоги до кваліфікацій, що повинні бути присуджені на кожному з цих рівнів. Рамки показують, які кваліфікації знаходяться на одному рівні та вказують на те, як одна кваліфікація може призвести до надання іншої на тому ж, або вищому рівні. Вони описують континуум навчання, який дозволяє помістити будь-які нові кваліфікації в освітню систему. Присудження рівнів кваліфікаціям сприяє точному та послідовному опису та маркетингу кваліфікацій тими, хто їх надає. Національні кваліфікаційні рамки надають контекст поєднанню, огляду та розвитку кваліфікацій. Вони є інструментом як для забезпечення порогу національних академічних стандартів, так і для здійснення правильних порівнянь кваліфікацій на міжнародному рівні (тим самим полегшуючи мобільність студентів). В межах Великої Британії відповідальність за освіту делеговано кожній з чотирьох юрисдикцій. Існують відмінності між чотирма країнами у системах освіти, де присутні кваліфікації, та механізми якими вони регулюються.

У результаті з'явилося безліч різних кваліфікаційних та кредитних рамок. Існують дві паралельні рамки кваліфікацій освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії, одна з них стосується Шотландії, інша діє в решті країн Сполученого Королівства: Рамки кваліфікацій освіти у вищих навчальних закладах Англії, Уельсу та Північної Ірландії (FHEQ); Рамки кваліфікацій освіти у вищих

навчальних закладах Шотландії (FQHEIS). Ці рамки є основними національними орієнтирами для академічних стандартів у вищій освіті Великої Британії та є формальними компонентами Кодексу якості. Кожна рамка визначає ієрархію рівнів кваліфікації та описує загальні досягнення, очікувані особами, що отримали основний тип кваліфікації з урахуванням рівнів.

Установам, що надають ступінь у Великій Британії, необхідно використовувати відповідні рамки для встановлення та підтримки академічних стандартів. Від них очікується забезпечення виконання цих рамок під час присвоєння кваліфікацій. Рамки є важливим інструментом для професійних, законодавчих та регуляторних органів (PSRBs) у визначенні та використанні кваліфікацій у контексті їх професійного визнання та акредитації. Рамки також інформують про здатність порівнювати академічні стандарти на міжнародному рівні, особливо в європейському контексті, підтримку міжнародної конкурентоспроможності та сприяння мобільності студентів та випускників.

Ці дві рамки були вперше опубліковані в 2001 році. FHEQ було переглянуто у 2008 році, а FQHEIS в 2014 році. Всі кваліфікації, присвоєні програмам, започаткованим з 2003 р., або після, мають відповідати відповідним рамкам кваліфікації вищої освіти. Даний документ проходив громадське обговорення протягом травня та червня 2014 року та був опублікований у листопаді 2014 року. Він став точкою відліку з метою збору відгуків, проведених QAA з серпня 2015 року.

Розділ 1 цього документа роз'яснює його суть та описує хто його використовує. Розділ 2 описує основні особливості кваліфікаційних рамок у вищій освіті Великої Британії. Розділ 3 описує рівні рамок та наводить таблицю, яка визначає їх в поєднанні з основними кваліфікаціями вищих навчальних закладів Великої Британії на кожному рівні. Розділі 4 визначає кваліфікаційні дескриптори. У розділах 5 та 6 вказано як використовуються кваліфікаційні дескриптори, і як планується впроваджувати кваліфікаційні рамки для освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії.

Важливим документом, котрий регулює присвоєння ступенів, котрі є показниками рівня професійного зростання медиків, є «Академічні положення – Медицина». Дане тематичне положення про вимоги щодо присвоєння ступенів у галузі медицини [4] є частиною більш широкого процесу під егідою Агентства з

забезпечення якості вищої освіти (QAA) для надання рекомендацій, котрі можуть бути використані для ряду цілей, а саме:

- закладами – інформувати про розробку програм та оцінити їх успішність у досягненні результатів;
- зовнішніми експертами та QAA – для допомоги в оцінці повної відповідності стандартів між установами;
- потенційними студентами та роботодавцями – для допомоги у розумінні здібностей та якостей наданих програм вищої освіти.

Дане положення було складено групою з 11 вчених-медиків з широкого кола університетів Великої Британії. Група була створена на прохання QAA за сприяння GMC та Ради голів медичних навчальних закладів та факультетів Великої Британії. Ці організації були залучені до складу групи, оскільки ті, хто мають медичний ступінь у визнаному університеті Великої Британії автоматично отримують право на тимчасову реєстрацію в GMC і, таким чином, можуть розпочати свою професійну кар'єру. Випуск та ліцензування для ведення практики не можуть бути розділені, оскільки на сьогодні це закріплено законом. Медичний акт 1983 року назначає GMC відповідальною за встановлення та підтримку стандартів базової медичної освіти у Великій Британії. Комітет з освіти GMC виконує цю роль низкою засобів, включаючи публікацію, щонайменше раз на кожне десятиліття, рекомендацій щодо медичної освіти студентів. Найактуальнішим був документ «Лікарі майбутнього», виданий у грудні 1993 року [3]. Комітет з питань освіти Генеральної медичної ради (GMC) також здійснює офіційний контроль для оцінки якості викладання та інспекції заключних кваліфікаційних іспитів. Починаючи з 1995 року Комітет проводить неофіційні візити до медичних навчальних закладів для моніторингу виконання рекомендацій «Лікарів майбутнього».

Медична освіта також регулюється директивою Агентства з забезпечення якості вищої освіти (QAA). Стаття 23 Директиви Ради 93/16 передбачає, що період базової медичної підготовки для медичної професії складається з шестирічного курсу або 5500 годин теоретичного та практичного навчання, що проводиться в університеті або під наглядом університету. Термін «основна медична підготовка» визначає період навчання, що веде до повної реєстрації. У Великій Британії це включає посаду лікаря з умовною реєстрацією (PRHO), який перебуває під наглядом університету,

і тому дотримуються вимоги законодавства QAA. Що стосується випусників, які допущені до прискорених лікувальних навчальних курсів, то період їхньої попередньої підготовки бакалаврів також може розглядатися як частина базової медичної підготовки.

Цей документ стосується дипломних курсів, що ведуть до отримання первинної медичної кваліфікації у Великій Британії. Термінологія ступенів відрізняється серед університетів. У деяких випадках надається лише ступінь бакалавра медицини (MB або BM), але найчастіше це супроводжується другим ступенем бакалавра хірургії (BS, BCh, BChir або ChB) та у випадку Белфастського університету королеви, третя ступінь, бакалавр мистецтва акушерства (BAO). Лише ступені в галузі медицини та хірургії реєструються у GMC, і за законом всі вони рівні.

Багато університетів присвоюють звичайну ступінь бакалавра медичних наук або бакалавра медицини, які надаються кандидатам, що успішно закінчили перші три роки навчання, але не хочуть його продовжувати. Більшість університетів надають базовий (інтеркальований) ступінь, зазвичай тривалістю один рік, що веде до ступенів бакалавра BSc, BMedSci чи іншого почесного ступеня. Існує кілька програм, які містять в собі еквівалент інтеркальованого року як інтегровану частину програми. Іншим варіантом є комбінована програма MB BS/PhD, запропонована деякими університетами для особливо здібних студентів.

Студенти медицини, переважно, прагнуть до кар'єри лікаря. Таким чином, медичний курс має сильний професійний елемент, і студенти, як правило, не вивчають жодних інших модулів, окрім медицини. І хоча основна програма є обов'язковою, можливості для вибору студента надаються через спеціальні навчальні модулі та факультативні дослідження.

Медичний курс бакалаврату триває принаймні п'ять років. Медицина зазвичай не класифікується як курс, на якому надають відзнаки, хоча вступні кваліфікації та академічні стандарти дуже високі. Університети відрізняються за типами нагород з відзнакою чи подібним. Вони можуть бути надані для різних періодів курсу та/або для повного курсу. Термінологія також відрізняється: деякі університети нагороджують студентів відзнаками, інші зараховують кредити. Деякі університети взагалі не надають почесних звань чи будь-яких різновидів медичних ступенів. Для досягнення остаточного професійного рівня у вибраній області, випусникам доведеться

пройти більш глибоке навчання. Отже, слід визнати, що ступені є лише орієнтиром на шляху до самостійної медичної практики.

Важливим елементом системи є постійний моніторинг та діагностика рівня відповідності освітнім вимогам. Так, усі тестування проводяться з урахуванням інтелектуальних ознак та розуміння дисципліни, клінічних та практичних навичок, поведінки в середовищі персоналу, а також професійної компетенції, атрибутів, обов'язків, що дозволяють випускнику ефективно функціонувати та розвиватись як лікар з умовною реєстрацією та мати основу для подальшого навчання. Тому бакалаврська програма розробляється таким чином, щоб вона відповідала особливостям перших років практики та заохочувала розвиток самостійних навичок навчання.

Медицина характеризується необхідністю отримання студентами не лише знань та розуміння, а й клінічних навичок та професійних рівнів. Професійні стандарти мають велике значення, як і здатність працювати з іншими фахівцями в галузі охорони здоров'я. Набуття клінічних навичок передбачає доступ до пацієнтів під наглядом клінічних викладачів, як правило, лікарів, як працюють у лікарнях. Хоч університети і несуть відповідальність за організацію та оцінку програм медичної освіти, більшість тих, хто викладає клінічну медицину, є практиками медичного обслуговування і не залучені до навчання в університетах. Існує значний потік фінансування медичного обслуговування для підтримки клінічного навчання, а кошти за послуги, пов'язані з навчанням відшкодовуються Трастами NHS.

Традиційно медичний курс поділено на доклінічний курс, котрий охоплює основні науки медицини та клінічний курс, що поєднує клінічне навчання з деякими додатковими медичними науками. Протягом останніх двох десятиліть поділ дедалі більше розмивається, і більшість курсів тепер мають «вертикальну» та «горизонтальну» інтеграцію. Ступінь інтеграції коливається серед медичних навчальних закладів.

Останнім часом мало місце зростання професіоналізму в медичній освіті у більшості медичних освітніх закладів, котрі зараз мають відділи чи підрозділи медичного навчання. Також існують різні підходи до освіти в медичних навчальних закладах. У деяких з них навчальні програми переважно проблемні, тоді як інші мають суміші проблемних та інших навчальних методів. Баланс навчання в лікарні та навчальному закладі також варіюється, як і обсяг

міждисциплінарного та міжпрофесійного навчання.

Незважаючи на те, що університети вступили в період інновацій та розвитку освіти в галузі охорони здоров'я, всі курси, що ведуть до медичного ступеня, повинні відповідати вимогам та положенням Генеральної медичної ради (GMC). Вони однаково стосуються всіх медичних ступенів, тож існує багато способів дотримання цих норм.

Результативний показник медичної освіти за рівнями та спеціальностями викладено у «Положеннях предметних критеріїв» (Subject benchmark statements), що описують природу загальних інтелектуальних характеристик, котрі навчальна дисципліна має розвинути у студента, і які випускник, як очікується, зможе продемонструвати. Вони є переважно *орієнтирами* ніж результатами, більшою мірою поясненнями ніж вказівками. Установи у специфікаціях до своїх програм надають інформацію про структуру та функції своїх навчальних програм та визначають, що є результатом навчання. Критерієм для випускника в галузі медицини є здатність виконувати обов'язки лікаря з умовною реєстрацією. Оцінки в галузі медицини є лише одним із зовнішніх орієнтирів для медичного навчального плану студентів та мають розглядатися в поєднанні з іншими, зокрема з рекомендаціями Комітету з питань освіти Генеральної медичної ради, опублікованим в «Лікарі майбутнього» 2002 р. [4].

Невід'ємними складовими системи забезпечення якості професійної освіти та навчання у Великій Британії є національні стандарти кваліфікацій (які детально описані в першому розділі), що базуються на національних професійних стандартах; національна рамка кваліфікацій, рівні якої описані у термінах залікових одиниць. У вищій освіті регулювання кваліфікацій ВНЗ здійснюють за допомогою спеціального документу «Академічна інфраструктура», який містить: рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, у яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікацію програм навчання [5].

Таким чином, залежно від місії та необхідності вирішення поточних завдань європейські ВНЗ обирають найбільш привабливі моделі менеджменту якості освіти, проте всі вони повинні базуватися на системі моніторингу, що дозволяє координувати та покращувати свою діяльність на шляху досягнення цілей. Порівняльний аналіз

напрямів моніторингу на прикладі окремих вищих навчальних закладів Великої Британії, здійснений Г. Красильниковою, наведено у таблиці 1.

Отже, як видно з таблиці, сталими напрямками моніторингу якості вищої освіти у ВНЗ Великої Британії, незалежно від їх

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз напрямів моніторингу ВНЗ Великої Британії

University of Glasgow (Шотландія)	University of Oxford (Англія)	Institute of Technology Sligo (Ірландія)
Подібні		
Звіти зовнішніх екзаменаторів		
Зворотній зв'язок зі студентами (результати опитування)		
Звіти інституційних оглядів		
Схожі		
Робота комісії щодо змін у програмах і курсах навчання	Щорічні звіти огляду програм	Щорічні звіти про реалізацію програм
		Доповіді комісії експертів з оцінювання нових програм
Відмінні		
Зворотній зв'язок з персоналом	Робота програмних комітетів за галузями знань	Опитування роботодавців
Аналіз результатів навчальних досягнень студентів відповідно до шкали ЄКТС	Візити менеджерів зі зв'язків (деканів факультетів)	Опитування випускників

статусу та місії, є: практика залучення незалежних експертів під час проведення семестрового контролю з подальшим обговорення звітів екзаменаторів для усунення виявлених недоліків; постійні опитування студентів стосовно різних аспектів навчального процесу в закладі на зразок якості навчальних курсів та їх викладання, зручності роботи залів бібліотек тощо; аналіз інституційних звітів, які складають команди експертів під час інспектування ВНЗ тощо. Окрім згаданих, у ВНЗ Великої Британії використовують такі напрями моніторингу, як: внутрішній огляд процесів навчання та викладання, модулі оцінювання, відповідності Шотландській рамці кваліфікацій і кредитів; дотримання принципів Болонського процесу (ЄПВО); співробітництво й обміни; щорічний академічний

моніторинг; розподіл ступенів; щорічний аналіз успішності студентів з вивчення модулів та програм навчання; кількість апеляцій та скарг; чисельність відрахованих аспірантів тощо Красицькіна

Розуміння сутності системи медичної освіти у Великій Британії неможливе без порівняльного аналізу рамок кваліфікацій. Відповідність європейських кваліфікаційних рамок між Великою Британією та Ірландією показано в таблиці 2. В Європі існують дві основні рамки кваліфікації, які є національними рамками кваліфікації Великої Британії та Ірландії, стосуються: Європейської системи кваліфікацій (EQF) та Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (FQ-EHEA), також відомі як Болонська рамка.

Кваліфікації відрізняються між країнами. Проте є чіткі етапи у навчанні, які є загальними для більшості країн. Після початкової освіти слідує середня освіта та потім початковий вступ на роботу та / або подальшу освіту, вищу освіту або навчання.

Висновки. Отже, визначено, що формуючи нову рамку кваліфікацій враховувався передовий досвід країн-учасниць Болонського процесу. Зокрема, передбачається присудження кредитів за невеликі досягнення, участь роботодавців і зацікавлених спільнот в наповненні курсів актуальним змістом, покрокове просування до кваліфікації в темпі, котрий вибирає той, хто навчається, так званий облік результатів навчання на робочому місці.

Таким чином, професійна підготовка майбутніх лікарів у Великій Британії здійснюється відповідно до Болонського процесу та інших міжнародних угод у галузі освіти, що дозволяє активізувати та інтенсифікувати процес розвитку національних систем безперервної освіти.

Визначальним фактором реформування європейських систем вищої освіти, зокрема Великої Британії, виступає необхідність пристосування національних систем вищої освіти до реалій сучасного суспільства, явищ глобалізації, інтеграції та інтернаціоналізації.

References:

1. http://www.gmc-uk.org/about/legislation/medical_act.asp#1).
2. http://www.gmcuk.org/education/undergraduate/undergraduate_policy
3. https://www.gmcuk.org/Tomorrow_s_Doctors_1214.pdf_48905759.p
4. Medicine Quality Assurance Agency for Higher Education 2002 // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Subject-benchmark-statement-Medicine.pdf>
5. Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [Електронний ресурс].

- Режим доступу: www.eua.be/.../44806UniUK_guide_lores_1_.p/ (дата звернення 14.03.2014 р.)
6. The Bologna Process in higher education / Compatibility of The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area // November 2008 – 3 p. // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Bologna-Process-in-HE.pdf>
 7. The UK Quality Code for Higher Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.qaa.ac.uk/assuringstandardsandquality/qu
 8. UK Quality Code for Higher Education Part A: Setting and Maintaining Academic Standards PART A The Frameworks for Higher Education Qualifications of UK Degree-Awarding Bodies October 2014 // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/qualifications-frameworks.pdf>
 9. Verification of the compatibility of The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland (FHEQ) with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area (FQ-EHEA) / Report of the FHEQ Self-certification Advisory Group / Advisory Group report. - November 2008. <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Verification-of-the-compatibility-of-The-framework-for-higher-education-qualifications-in-England--Wales-and-Northern-Irel.pdf>
 10. www.elwa.ac.uk/elwaweb/elwa.aspx?pageid=1612
 11. www.enic-naric.net
 12. www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/qf/overarching.asp
 13. www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/FHEQ/EWNI08
 14. www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/FHEQ/SCQF/2001/default.asp
 15. www.qaa.ac.uk/qualitycode
 16. www.qaa.ac.uk/reviews-and-reports/how-we-review-higher-education
 17. www.qca.org.uk
 18. www.scqf.org.uk
 19. www.wales.gov.uk
 20. Красильникова Г. Система моніторингу якості вищої освіти в університетах Великої Британії: досвід для України / Г. Красильникова // Порівняльна професійна педагогіка. – 2014. – № 4 (3). – С.138–144. – С.141

Transliteration of References:

1. http://www.gmc-uk.org/about/legislation/medical_act.asp#1.
2. http://www.gmc-uk.org/education/undergraduate/undergraduate_policy.asp
3. https://www.gmcuk.org/Tomorrow_s_Doctors_1214.pdf_48905759.pdf
4. Medicine Quality Assurance Agency for Higher Education 2002 // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Subject-benchmark-statement-Medicine.pdf>
5. Quality and standards in UK universities: A guide to how the system works. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [Elektronnyi resurs].

- Rezhym dostupu: www.eua.be/.../44806UniUK_guide_lores_1_.p/ (data zvernennia 14.03.2014 r.)
6. The Bologna Process in higher education / Compatibility of The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area // November 2008 – 3 p. // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Bologna-Process-in-HE.pdf>
 7. The UK Quality Code for Higher Education [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.qaa.ac.uk/assuringstandardsandquality/qu
 8. UK Quality Code for Higher Education Part A: Setting and Maintaining Academic Standards PART A The Frameworks for Higher Education Qualifications of UK Degree-Awarding Bodies October 2014 // <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/qualifications-frameworks.pdf>
 9. Verification of the compatibility of The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland (FHEQ) with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area (FQ-EHEA) / Report of the FHEQ Self-certification Advisory Group / Advisory Group report. - November 2008. <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Verification-of-the-compatibility-of-The-framework-for-higher-education-qualifications-in-England--Wales-and-Northern-Irel.pdf>
 10. www.elwa.ac.uk/elwaweb/elwa.aspx?pageid=1612
 11. www.enic-naric.net
 12. www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/qf/overarching.asp
 13. www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/FHEQ/EWNI08
 14. www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/FHEQ/SCQF/2001/default.asp
 15. www.qaa.ac.uk/qualitycode
 16. www.qaa.ac.uk/reviews-and-reports/how-we-review-higher-education
 17. www.qca.org.uk
 18. www.scqf.org.uk
 19. www.wales.gov.uk
 20. Krasylnykova H. Systema monitorynhu yakosti vyshchoi osvity v universytetakh Velykoi Brytanii: dosvid dlia Ukrainy / H. Krasylnykova // Porivnialna profesiina pedahohika. – 2014. – № 4 (3). – S.138–144. – S.141

Authors

Akimova O.V.,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Head of the Department,
Vinnytsia State Pedagogical University
The name of Mikhail Kotsyubinsky,
Vinnytsia, Ukraine

Pustovit G.P.,
*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Rivne State Humanitarian University,
Rivne Ukraine*

Magrlamova K.G.,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Teacher, Department of Language Training,
Dnipropetrovsk Medical Academy
of the Ministry of Health of Ukraine,
Dnipro, Ukraine*

E-mail: kamilla040582@gmail.com

Abstracts

AKIMOWA O., PUSTOWIT H., MAHRŁAMOWA K. **Ogólne podejścia do krajowego systemu kwalifikacji przyszłych lekarzy w Wielkiej Brytanii.** Stwierdzono, że system szkolenia zawodowego przyszłych lekarzy w brytyjskich instytucjach szkolnictwa wyższego jest złożony i ma szereg odmiennych cech charakterystycznych. Istnieją różne systemy, ale podobieństwa między czterema (Anglia, Szkocja, Walia i Irlandia Północna) są większe niż ich różnice, więc możemy mówić o „brytyjskim systemie szkolnictwa wyższego”, jednak ma on pewne różnice. Istotną różnicą w systemie szkolnictwa wyższego Wielkiej Brytanii jest obecny dokument „Kodeks Jakości dla edukacji wyższej” (Kodeks jakości), który stanowi punkt odniesienia dla wszystkich brytyjskich instytucji szkolnictwa wyższego. Kodeks jakości dokładnie określa podstawowe cechy pracy instytucji szkolnictwa wyższego. Kodeks jakości obejmuje wszystkie cztery kraje w Wielkiej Brytanii (Anglia, Irlandia Północna, Szkocja i Walia) oraz brytyjskie instytucje szkolnictwa wyższego działające na arenie międzynarodowej. On broni interesów wszystkich studentów, bez względu na to, gdzie studiują, niezależnie od tego, czy uczą się w pełnym wymiarze godzin, czy są maturzystami, licencjatami czy studentami studiów podyplomowych. Ważną cechą są krajowe ramy kwalifikacyjne, które są formalnymi strukturami zatwierdzonymi przez kraje w celu określenia ich systemów kwalifikacyjnych. Ogólnie określają one hierarchię poziomów kwalifikacyjnych w porządku rosnącym i wyznaczają podstawowe wymagania dotyczące kwalifikacji, które powinny być przyznawane na każdym z tych poziomów. Ramki wskazują, które kwalifikacje znajdują się na tym samym poziomie i wskazują, w jaki

sposób jedna kwalifikacja może prowadzić do udzielenia innej na tym samym lub wyższym poziomie. Opisują one ciągłość uczenia się, która pozwala na umieszczenie wszelkich nowych kwalifikacji w systemie edukacyjnym. Przyznawanie poziomów kwalifikacjom pomaga w dokładnym i konsekwentnym opisywaniu i marketingu kwalifikacji przez tych, którzy ich udzielają. Krajowe ramy kwalifikacyjne stanowią kontekst dla połączenia, przeglądu i rozwoju kwalifikacji. Stanowią one narzędzie zarówno dla zpewnienia progu krajowych standardów akademickich, jak i dla porównywania kwalifikacji na arenie międzynarodowej (co ułatwia mobilność studentów). Ważnym elementem systemu jest stały monitoring i diagnostyka poziomu zgodności z wymaganiami edukacyjnymi.

Słowa kluczowe: edukacja współczesna, krajowa kwalifikacja przyszłych lekarzy, edukacja medyczna Wielkiej Brytanii.

АКИМОВА О.В., ПУСТОВІТ Г.П., МАГРЛАМОВА К.Г. **Загальні підходи до національної системи кваліфікацій майбутніх лікарів у Великій Британії.** Досліджено, що система професійної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах Великої Британії є складною і має ряд відмінних характеристик. Існують різні системи але подібність серед чотирьох (Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії) є більшою, ніж їх відмінності, тому можна говорити про «систему вищої освіти у Великій Британії», однак їй притаманні певні відмінності. Суттєвою відмінністю у системі вищої медичної освіти Великої Британії є діючий документ «Кодекс якості вищої освіти» (Кодекс якості), котрий є орієнтиром для всіх вищих навчальних закладів Великої Британії. Кодекс якості чітко окреслює змістові характеристики роботи вищих навчальних закладів. Кодекс якості охоплює всі чотири країни Великої Британії (Англія, Північна Ірландія, Шотландія та Уельс) та заклади вищої освіти Великої Британії, що діють на міжнародному рівні. Він захищає інтереси всіх студентів, незалежно від того, де вони навчаються, чи вони є на повній формі навчання, абітурієнти, бакалаври або аспіранти. Важливою особливістю є наявність національних кваліфікаційних рамок, що є формальними структурами, які затверджені країнами для визначення їх кваліфікаційних систем. В загальному вони визначають ієрархію кваліфікаційних рівнів у зростаючому порядку та встановлюють основні вимоги до кваліфікацій, що повинні бути присуджені на кожному з цих рівнів. Рамки показують, які кваліфікації знаходяться на одному рівні та вказують на те, як одна кваліфікація може призвести до надання іншої на тому ж, або вищому рівні. Вони описують континуум навчання, що дозволяє помістити

ти будь-які нові кваліфікації в освітню систему. Присудження рівнів кваліфікацій сприяє точному та послідовному опису та маркетингу кваліфікацій тими, хто їх надає. Національні кваліфікаційні рамки надають контекст поєднанню, огляду та розвитку кваліфікацій. Вони є інструментом як для забезпечення порогу національних академічних стандартів, так і для здійснення правильних порівнянь кваліфікацій на міжнародному рівні (тим самим полегшуючи мобільність студентів). Важливим елементом системи є постійний моніторинг та діагностика рівня відповідності освітнім вимогам.

Ключові слова: сучасна освіта, національна кваліфікація майбутніх лікарів, медична освіта Великобританії.

АКИМОВА Е.В., ПУСТОВИТ Г.П., МАГРЛАМОВА К.Г. **Общие подходы к национальной системе квалификаций будущих врачей в Великобритании.** Доказано, что система профессиональной подготовки будущих врачей в высших медицинских учебных заведениях Великобритании является сложной и имеет ряд отличительных характеристик. Сходство систем четырех стран королевства больше, чем их различия, поэтому можно говорить о «системе высшего образования в Великобритании», однако им присущи и определенные различия. Существенным отличием в системе высшего медицинского образования Великобритании есть действующий документ Кодекс качества высшего образования, который является ориентиром для всех высших учебных заведений. Он защищает интересы всех студентов, независимо от того, где они учатся и кто они - абитуриенты, бакалавры или аспиранты. Важной особенностью есть наличие национальных квалификационных рамок - формальных требований, утвержденных странами для определения их квалификационных систем. В общем они определяют иерархию квалификационных уровней в возрастающем порядке и устанавливают основные требования к квалификациям, которые должны быть присуждены на каждом из этих уровней. Рамки показывают, какие квалификации находятся на одном уровне и указывают на то, как одна квалификация может привести к получению другой на том же или более высоком уровне. Они описывают континуум обучения, позволяют поместить любые новые квалификации в образовательную систему. Присуждение уровней квалификаций способствует точному и последовательному описанию и маркетингу теми, кто их предоставляет. Национальные квалификационные рамки предоставляют контекст сочетанию, осмотру и развитию квалификаций. Они есть важным инструментом как

для обеспечения порога национальных академических стандартов, так и для осуществления правильных сравнений квалификаций на международном уровне (тем самым облегчая мобильность студентов). Важным элементом системы является постоянный мониторинг и диагностика уровня соответствия образовательным требованиям.

Ключевые слова: современное образование, национальная квалификация будущих врачей, медицинское образование Великобритании.

AKIMOVA O.V., PUSTOVIT G.P., MAGRALAMOVA K.G. **General approaches to the UK national qualifications system for future doctors.** *It is explored that the system of professional training of future doctors in British of higher educational institutions is complex and has a number of distinctive characteristics. There are different systems. And the similarity among the four (England, Scotland, Wales and Northern Ireland.) is greater than their differences, so you can talk about the "UK higher education system", but it has some differences. The essential difference in the UK's higher education system is the current document, the Code of Higher Education Quality, which is unique for all UK higher education institutions. It protects the interests of all students, regardless of where they are studying, whether they are in full form of education, entrants, bachelors or postgraduate students. An important feature is the availability of national qualifications frameworks, which are formal structures approved by countries to determine their qualifications systems. In general, they define the hierarchy of qualification levels in an increasing order and establish the basic requirements for the qualifications that should be awarded at each of these levels. The frameworks indicate which qualifications are at the same level and indicate how one qualification can lead to another at the same or higher level. They describe the continuum of learning, which allows you to put any new qualifications into the educational system. Awarding qualifications levels helps to accurately and consistently describe and market qualifications by those who provide them. The national qualifications framework provides a context for combining, reviewing and developing qualifications. They are both a tool for ensuring the threshold of national academic standards and for conducting proper comparisons of qualifications at the international level (thereby facilitating student mobility). An important element of the system is constantly monitoring and diagnostics of the level of compliance with educational requirements.*

Keywords: modern education, national qualifications of future doctors, medical education of Great Britain.

Iryna CHUDOVSKA

Trust as an effective instrument in educational practice

Trust is manifested at many levels. It is one of the basic factors in the functioning of various social institutions, both political and economic. The article attempts to find out the relationship between the level of trust and an educational institution on the example of a variety of secondary empirical data. It shows how the state of education in some European countries and in Ukraine correlates with the level of trust existing there.

Trust as an invisible component of social processes verbalizing and manifesting in human relationships, providing understanding and consensus has become the subject of special attention of philosophers, psychologists, sociologists, anthropologists and economists during the recent fifty years. First of all this is due to the fact that “universality”, which is inherent in trust and manifests itself in the attitude to almost anything, at the same time is difficult to be subjected to social measurement, as if at the level of the quantitative statement of its availability. Dozens of studies have been conducted to study various manifestations of trust and trustfulness. Many methods and specific methodologies of measuring

trust in interpersonal relationships and the study of a procedural dynamic side of emergence and destruction of trust in joint and cooperative activities have been developed. In the system of anthropological and philosophical sciences trust is usually referred to ethical categories of morality, which reflects relations between people. Trust is defined both as a belief and as a factor of reliability and emotionality and as an "immense entity". "If we look at trust beyond the historical context it turns out that it is a fixed social construction that is given once and for all. Such scholars as F. Fukuyama and E. Giddens consider this static approach in their works. They interpret trust as an element of faith, i.e. an irrational attitude or social habit. Other scientists like N. Lowman, J. Coleman, P. Stompka, on the contrary, emphasize that trust is a rational attitude to the future. To solve the problem of determining trust is not an easy task because there are two opposing views on this concept. The difference between them is due to the different nature of trust in traditional (pre-modern) and modern societies" [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 11]. E. Giddens emphasizes that trust is not just a belief in someone or something but a relationship of the belief and confidence based on knowledge: "Trust can be defined as belief in reliability of a person or system concerning a certain number of phenomena or events where this confidence expresses belief in good, desirability or love of another person or the correctness of abstract principles ("technical knowledge")" [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 19]. Unlike E. Giddens who emphasizes the cognitive element in the attitude of an agent to those subjects N. Lowman treats trust as an appropriate social mechanism that governs the uncertainty of social relations and is designed to reduce risk. "Trust is a solution for a particular risk problems" [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 20]. In Western social psychology there are two main research areas of communication trust: in one case, trustful communication is explained by analyzing internal dynamics of a person, his features and qualities, and in the other case it is explained by analyzing the dynamics of interpersonal interaction. Both among psychologists and sociologists there is no consensus on what confidence is. If we point out the conventional field where scientists agree, the undeniable agreement is that trust is a complex phenomenon of social life that has a multilevel nature and should be investigated for various social sciences, in particular from sociology as a generalization discipline. "Among the levels of trust it is possible to distinguish the basic level, personal level, social and cultural levels. The first is associated with the general disposition of trust, which is inherent in every human being (basic

trust setting). The personal level of trust depends on psychological structure of an individual, his upbringing and the nature of his early socialization, his own experience of trust and distrust. The social level of trust involves the study of relations of interaction within social groups (both small and large), characterized by a clearly expressed indicator of trust to other people, i.e. it is a socially normative setting for “known – unknown” relation perception which implies the institutional nature of trust. Different types of groups and communities have different trust settings inside and outside the community. Nevertheless, the relationship of trust in social groups is characterized by a universal nature. In contrast, the cultural level of trust is not associated with universal, but with specific cultural attributes of trust in various national communities. Accordingly, different levels of trust fall into the competence of various disciplines, such as psychology of trust, sociology of trust, anthropology of trust” [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 16-17]. S. Dzhuard and P. Lasko were the first in the field of studying trust in foreign social psychology who began working in this direction in the late 1950s. They investigated trust from the standpoint of self-disclosure of the inner self and its functioning in the context of people’s communication. J. Allen began to study trust in the context of interpersonal relations and introduced the concept of positive trust, which is very important in the context of constructive function of trust because we can have processes or states that have different consequences. Absolute trust, as well as absolute distrust, can be a significant problem, since they generate different phenomena. Absolute confidence in authority in cases of uncontrolledness will shape preconditions for authoritarianism and absolutism, but vice versa, disbelief leads to total oppression. That is why, for the explanation of such processes, the concept of “positive trust” is important at both the macro and micro levels. Speaking about the culture of trust it is rather difficult to outline the concept of trust. As it was already mentioned we can consider trust as a moral concept that expresses the attitude of one person to another one in terms of good faith, loyalty, responsibility, honesty and truthfulness, and reflects precisely the specificity of relations that arise when it is present. But the concept of “trust” not only implies the connection between people but also the sphere of the internal, i.e. the subjective individual’s attitude to these connections without the internal convincing of one person in the sincerity of the intentions of another one, without the confidence that his behavior will correspond to moral norms adopted in society, there can not exist relationships based on trust. In fact,

in the moral context trust is understood as a prediction, prognostication of a possible human behavior based on the knowledge of the person. The more complete and deeper knowledge about the other person is, the more accurate it is possible to predict his behavior. In ethical terms researchers consider the trust to be conscious rational manifestations of human behavior. In the psychological perspective it is not always a conscious and rational phenomenon. Psychologists consider trust from different angles: trust in yourself and others, trust and activity, trusting relationships in organizations and groups, trust and influence. The consensus is connected with trust as a scientific problem mainly because this phenomenon plays an important role not only in the life of society, but also in understanding its complex nature and multilevel structure. Trust is a systemic category that does not consist of the sum of personal beliefs of its constituent parts but has a subordinate character. This concordance of views on trust is over. P. Dumushel criticizes the most authoritative modern theories of trust. "The author believes that the central component of these theories, namely the expectation of future actions of other agents, leads to the fact that the definition of trust is too broad, and the act of confidence slips away from sociological analysis. Dumaschel proposes his own theory of trust which considers trust primarily as an action" [Dumushel: 2007, p.18]. "Trust as an act has two important characteristics: first, trust appears where the interests of agents partially coincide and partially diverge at the same time. Trust appears to overcome these differences". [Dumushel: 2007, p.22]. Trust, like any other phenomenon, can not have a static nature being in a dynamic social reality and experiencing its influence. It existed in traditional societies and takes place in modern ones. But its character is not typical and the same. "Trust is a triple procedure that includes awareness about the partner (cognitive aspect), moral behavior (the act of trust per se) and social pressure (trust culture)" [Dumushel: 2007, p.24]. After all, societies of the past differ from modern forms of organization of collective life. Therefore, the types or kinds of trust inherent in these societies are different. In 1979, Niclas Louman published an important analysis of the trust problem, in which he linked it with increasing complexity, uncertainty and risk. He first suggested that trust is not an outdated, typical means for traditional societies but, on the contrary, becomes more important along with the development of modern social forms, being truly indispensable for us at present. [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 51-52]. It is accepted that "in traditional societies, trust, as a rule, is based on faith (which also acts as a form of

knowledge and rationalization of the outside world, and in modern ones it is based on rational knowledge and calculation" [Economics and Sociology of Trust: 2004, p. 22]. The existence of an ideal type of trust would be impossible, and in today's society we can have both manifestations of one and the other kind of it. Trust as social capital means that, in general, an atmosphere of trust is created in a society giving this way significant benefit. People are better at understanding each other, which increases the possibility of cooperative action. Social effectiveness of the joint activity is increasing: strangers can plan their actions without fear. P.Shtompka distinguishes four systems of trust (though there are a variety of mixed types). "If during the process of communication expectations of partners and their mutual trust are muttered most often, cooperation becomes extremely flexible and even strengthened. Trust creates trust, leads to a trust culture where routine acts of trust and confirmation of related expectations turn into rules that bind both parties that interact. If a blind and naive trust prevails, a culture of confidence may appear for a while, but it will be one-sided (it only obliges a trusting party) and disappears quickly, along with repetitive cases of abuse of trust. If mistrust dominates, inevitably there is a culture of distrust, which creates a false circle of in-depth cynicism and suspicion. Conversely, if there is trust, then there is a simplification of the process of interactivity between agents" [Sztompka: 2007, p. 321-322]. Thus, being multilevel social creation, trust is seen as a phenomenon that has rational and irrational properties, and for different types of societies trust is different and manifests itself accordingly in different ways, also, it acts as a social capital of society, and as a regulatory social mechanism. Such a multiplicity emphasizes the complexity of this social formation and prompts for the same multilevel analysis. Mark Granovetter touches upon the issue of trust highlighting the question of why in the economic world in general people do not deceive each other. "If people who work together in the same company trust each other because of the commonality of their ethical standards, production costs will be lower. The society where this thing happens has the opportunity to introduce new forms of organization, since the level of trust allows the emergence of the most diverse types of social contacts" [Fukuyama: 2004, p. 55], in particular, educational ones.

Educational practices in a certain sense represent a field for manifestation of the most diverse types of disposition, with its specificity and the involvement of agents in them. Moreover, the criteria for typology are varied, which simultaneously generates their diverse understanding.

After all, agents that are included in the educational process, what way this process takes place, what results or competences we get at the output, the length of the educational process, all this can be regarded as educational practices in a broad sense. The very concept of practice is ambiguous. In the book "Practical Thought" P. Bourdieu, known as the manifestation of the practice theory, analyzes the process of formation and functioning of the logic of practice based on the research of ritual practices. Practice, according to P. Bourdieu, is carried out by the actor within the framework of objectively-subjective structures. It is always predetermined by something, depends on something, its conditions form a situation of readiness for action. The practice is everything that the social agent does himself and with what he encounters in the world around him. The key understanding of practice in the view of Bourdieu is about the concept of habitus. "Habitus is "mental or cognitive structures", through which people act in the surrounding world" [Bourdieu: 2001, p. 459]. It is practice that serves as an indirect link between habitus and the social world. Understanding the practice offered by Bourdieu allows us to speak about various types of practices that act as intermediaries between agents and, at the same time, affect their formation. Subjects of practice, in the field of education, are the kind of marking elements in the field of education, because we deal with agents who consciously and sometimes unconsciously become included in the educational process, having different experiences, motivation and different levels of trust. We can also state that in addition to the horizontal trust that arises or does not arise at the level of agents (parents, teachers, children and other adults interested in learning) we deal with a general "climate of trust" in society. These two levels of trust are both meaningful. However they have different instruments of manifestation and measurement accordingly. J. Dewey noted that "the problem of traditional education does not lie in the fact that it emphasized the external conditions that had come under the control of knowledge, but the fact that too little attention was paid to internal factors that also determine the quality of experience" [J. Dewey: 2003 , p. 40]. In this case, it is precisely trusted that we can consider both through the prism of internal experience and as a component of the mental structure according to P. Bourdieu and as an act according to P. Dumushel, both as an ethical characteristic, and as an integral context that constitutes a culture of trust in society, which are mentioned by several researchers: (P. Shtompka, F. Fukuyama). "Modern societies are different depending on the peculiarities of the culture of trust. The distrust that can take place

in a society “imposes on its entire economic activity something like an additional tax that a society with a high level of trust does not have to pay” (Fukuyama: 2004, p. 55]. Francis Fukuyama, one of the first to develop the concept of “trust culture”. Trust culture is a product of a definite period of a countries history; it is how trust or distrust accumulates in a variety of social practices. F. Fukuyama examines the national culture of trust separating modern states into three groups depending on the role of trust in these societies. The first group is the USA, Japan and Germany as the countries with the highest level of social co-operation and trust. The high level of economic development in these countries explains the role played by confidence in economic life. However, not all researchers agree with this typology. P. Shtompka, on the other hand, believes that it is in post-communist countries that an active trust culture is being formed, while in the Western world and America destruction and decline is being observed. It is difficult to agree or disagree with P. Shtompka, since we have a rather slow growth of confidence in the post-Soviet states and, conversely, stability in its indicators in European countries. So, according to one of the waves of the European Social Study (ESS), in which 24 states participated in the question “Can the majority of people be trusted, or vice versa, it is better to be cautious when dealing with people” (where the average score was calculated on a scale from 0 – “completely agree to 10 – totally disagree” five top countries with the highest level of confidence are the countries of northern Europe, where the average value is different from Ukraine (4.33), and from Poland (3.66). They are namely Denmark (6.76), Norway (6.63), Finland (6.52), Iceland (6.37), Sweden (6.05) [Ukrainian society in European space: 2007, p.207]. At the same time, it should be mentioned that in general confidence in other basic social institutions in these countries is also high; again, for example, the Parliament in Denmark scored an average of 6, 29, In Norway (5.42), Finland (6.01), Iceland (5, 92), respectively, the level of trust in Ukraine (4.8) and in Poland (2.4) [Fukuyama: 2004, p. 55]. The picture does not change much at the level of everyday practice when it comes to the attitude to others answering the question “Will most people try to use or deceive you if they have a chance or will they strive to behave honestly and decently”. For Ukraine the average point is 4.73, for Poland it is 4.59, and for Denmark it is 7.31, for Norway it is 6.93, for Iceland it is 6, 90, for Finland it is 6,82, and for Sweden it is (6,53) [Ukrainian society in European space: 2007, p.207]. As we see, the basic level of confidence in the Nordic countries varies and shows stability in the direction of trust. Denmark

stands out from the general trend of. As for educational practices "Leaders in the education index are Australia, Denmark, Ireland, Iceland, Canada, New Zealand, Norway, Finland (education index 0,99)" [O.M. Karpenko, M.D. Bershadskaya, Yu.A. Voznesenskaya: 2008]. The following European countries are included in the list: Denmark, Iceland, Norway, Finland, i.e. countries where confidence indicators are the highest. "It was during this period from 2002-2005 in Iceland and Denmark that the growth of the adult population with higher education was the highest (6%) in Poland it was 5% in Sweden – 4%, and Norway together with the United States shared the first place in the world according to indicators ... At the same time Finland during this period took a leading position in three ratings: 1) the quality of schooling 2006, 2) financial opportunities for higher education, 3) accessibility of higher education, and Sweden took the first place as a leader of the rating on financial opportunities for higher education" [O.M. Karpenko, M.D. Bershadskaya, Yu.A. Voznesenskaya: 2008]. If to compare the attitude of Ukrainians to people we can see that "After the revolutionary upsurge of 2004, it reached a minimum of 3.95 points. (where 0 means that people need to be very careful, 10 means that most people can be trusted). Since 2011 significant growth of trust to people has been observed, and according to 2014 the level of trust to people among Ukrainians is 5.06 points ... According to the results of the sixth wave of the ESS (2013), Ukrainians are more oriented towards horizontal trust (4.46), for example to the Polish (4.10) or to Russians (4.39). However they are significantly inferior to the citizens of countries with an effective and stable democratic regime, where this point does not fall below 5 and ranges from 5 to 7 points. (Denmark – 6,95, Estonia – 5,52, United Kingdom – 5,38) [Naumova, p.20]. Looking at the index of education in the modern world among the European countries, as of 2015, and published in 2016, we have an interesting picture where Denmark occupies the second position after Australia, Norway has the fourth one, Iceland – the seventh one, Sweden – the nineteenth one, Finland – the first one, Poland – the twentieth one, Ukraine – the fortieth one. Although quite universal this indicator still has some limitations. In particular, it does not reflect the quality of education itself, which in particular cases can be rather low or with certain limitations.

Also, it does not fully reflect the difference in access to education due to differences in age requirements or length of training. Indicators such as the average length of training or the expected duration of the training would be representative, but such data are not available in the statistics of most

states. "Drastic differences in the level of institutional trust are observed between Ukraine and the European countries with a stable democracy. Numerous studies of political culture indicate the existence of a correlation between the level of trust in social institutions and their effectiveness: the agent involuntarily involves in the system, invests his resources in its maintenance; institutions in turn become responsible. According to the results of the sixth wave of ESS (2013) in Denmark, Germany, and the UK, citizens have the highest expectations to the police (8.0, 7.0, 6.6 points respectively according to the 11-point scale, where 0 is complete distrust, 10 is absolute trust) and the judicial system (7.6, 5.9, 7.6, respectively). Among Ukrainians these figures are 2.0 and 1.9 points respectively. The data confirm the fact that an independent and effective judicial system and complementary value orientations that form positive expectations of citizens' relation is the core of democratic regimes [Naumova, p.8]. We have a high level of alienation of Ukrainians not only from political but also from the most state institutions. During all the years of Ukraine's independence none of them generated positive expectations from citizens. The slight dynamics of the level of trust in key social institutions over the past 20 years has fluctuated at the level of "I do not trust much". Undoubtedly, the political system is actively influencing the formation of trust or distrust, and the level of confidence in politics is also an indicator that can be captured. Open social communication is a formative factor for trust, while it is restored due to the factor: "Without trust, only very simple forms of cooperation between people are possible, the ones which can occur in face to face situations. Trust is indispensable to make the potential for action superior to simple elementary forms" [Sztompka: 2007 p. 320]. Being reproduced in communicative practices that take place in a society, trust relates in different ways to them, since it also depends on the formalization of these practices, censorship, the peculiarities of the socio-cultural environment, and the forms of manifestation.

Trust in educational practices manifests itself at the micro-level – through interpersonal communication and social interaction and mass communication in more formalized communicative processes. It simultaneously acts as a standpoint, an action, a mental thing, a moral proposition; it finds a verbalization in the pursuit of agents for cooperation and the formation of appropriate facilities, and its absence produces alienation and disintegration. From the macro-level trust certainly goes to the micro-level and vice versa because the carriers of social structures act as agents who voluntarily engage in a variety of

social practices. States with a high degree of trust in social institutions, as well as people in general, tend to show the same high level of education. Trust in educational practices create a certain square, which is formed between agents representing parents, teachers, children, as well as social institutions and institutions presented in society. The level of trust in people as a whole is a “background” of trust that takes place in society; studies show that in societies with a high level of horizontal and vertical trust, education levels also differ from societies where there is no or is a low level of trust on both levels. The mechanisms of confidence building, taking into account the sociocultural context, the influence of global trends, the development of new technologies, and the autonomy of agents, remain complex and open. Trust can be an effective factor in reducing the distance in the educational process between its key players, both at the micro and at the macro level.

References:

1. Бурдые П. Практический смысл / П. Бурдые ; общ. ред. пер. Н. А. Шматко. – СПб. : Алетейя ; М. : Ин-т эксперимент. социологии, 2001. – 562 с.
2. Дюмушель П. Доверие как действие / П. Дюмушель // Социальные и гуманитарные науки : реферат. журн. Серия 11, Социология. – 2007. – № 2. – С. 18-41.
3. Джой Джон. Досвід і освіта / Перекл.з англ.Марії Василечко.- Львів Кальварія, 2003.- 84с.)
4. Карпенко О.М., Бершадская М.Д., Вознесенская Ю.А. (Опубликовано в журнале «Социология образования», 2008, №6, с.4-2. Электронный ресурс: https://www.demoscope.ru/Демоскоп_weekly/Показатели_уровня_образования_населения_в_странах_мира:_анализ_данных_международной_статистики.)
5. Наумова М. Рухливість соціально-політичних цінностей українців і перспективи ефективної демократії – 24с. Электронный ресурс: www.academia.edu/33277408
6. Украинское общество в европейском пространстве/Под редакцией Е.Головаха, С.Макеева.-Киев: Институт социологии НАНУ: Харьковский национальный университет им.В.Н.Каразина, 2007.-274с.
7. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 688 с.
8. Экономика и социология доверия / Ю. В. Веселов, Е. В. Капустина, В. Н. Минина [и др.] ; под. ред. Ю. В. Веселова. – СПб. : Социол. о-во им. М. М. Ковалевского, 2004. – 192 с.
9. Sztompka P. Zaufanie: fundament społeczeństwa / Piotr Sztompka. – Kraków : Znak, 2007. – 420, [4] s.
10. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию /

Ф.Фукуяма ; пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина. – М. : АСТ : Ермак, 2004. – 730, [1] с.

Transliteration of References:

1. Burde P. *Praktycheskyi smysl* / P. Burde ; obshch. red. per. N. A. Shmatko. – SPb. : Aleteia ; M. : Yn-t eksperyment. sotsiologii, 2001. – 562 s.
2. Diumushel P. *Doverie kak deistvie* / P. Diumushel // *Sotsialnie y humanytarnye nauki* : referat. zhurn. Seryia 11, Sotsiologia. – 2007. – № 2. – S. 18-41.
3. Diui Dzhon. *Dosvid i osvita* / Perekl. z anhl. Marii Vasylechko. – Lviv Kalvariia, 2003. – 84 s.)
4. Karpenko O.M., Bershadskaiia M.D., Voznesenskaia Yu.A. (Opublikovano v jurnale «Sotsiologiia obrazovaniia», 2008, №6, s.4-2. Elektronnyi resurs: <https://www.demoscope.ru> Demoskop weekly Pokazateli urovnia obrazovaniia naseleniia v stranakh myra: analiz dannikh mezhdunarodnoi statystyky.
5. Naumova M. *Rukhlyvist sotsialno-politychnykh tsinnostei ukrainsiv i perspektyvy efektyvnoi demokratii* – 24c. Elektronnyi resurs: www.academia.edu/33277408
6. *Ukrainskoe obshchestvo v evropeiskom prostranstve* / Pod redaktsiei E.Holovakha, S.Makeeva. – Kiev: Instytut sotsiolohii NANU: Kharkovskiy natsionalnyi universitet im.V.N. Karazyna, 2007. – 274 s.
7. Ryttsen Dzh. *Sovremennye sotsiologicheskie teorii* / Dzh. Ryttsen. – 5-e yzd. – SPb. : Piter, 2003. – 688 s.
8. *Ekonomyika y sotsiologiia doveriia* / Yu. V. Veselov, E. V. Kapustina, V. N. Minina [y dr.] ; pod. red. Yu. V. Veselova. – SPb. : Sotsiol. o-vo im. M. M. Kovalevskogo, 2004. – 192 s.
9. Sztompka P. *Zaufanie: fundament społeczeństwa* / Piotr Sztompka. – Kraków : Znak, 2007. – 420, [4] s.
10. Fukuiama F. *Doverie: sotsyalnye dobrodeteli i put k protsvetaniiu* / F.Fukuiama; per. s angl. D. Pavlovoi, V. Kyriushchenko, M. Kolopotyna. – М. : AST : Ермак, 2004. – 730, [1] s.

The Author

Iryna Chudovska
*Doctor of Sociological Sciences,
Associate Professor of the Faculty of Sociology,
Kyiv National University
by Taras Shevchenko,
Kyiv, Ukraine
E-mail: chud2004@ukr.net*

Abstracts

CZUDOWSKA IRENA. Zaufanie jako efektywne narzędzie w praktykach edukacyjnych. Zaufanie przejawia się na wielu poziomach. Ono jest jednym z podstawowych czynników funkcjonowania różnych instytucji społecznych, zarówno politycznych, jak i ekonomicznych. W tym artykule podjęto próbę zrozumienia współzależności poziomu zaufania i instytucji edukacji, na przykładzie rozmaitych wtórnych danych empirycznych. Przedstawiono również jak stan edukacji w niektórych krajach europejskich i w Ukrainie zestawia się z istniejącym tam poziomem zaufania.

Słowa kluczowe: zaufanie, edukacja, nowoczesne praktyki edukacyjne.

ЧУДОВСЬКА ІРИНА. Довіра як ефективний інструмент в освітніх практиках. Довіра проявляється на багатьох рівнях. Вона є одним із базових чинників функціонування різних соціальних інститутів - як політичних, так і економічних. У даній статті зроблена спроба з'ясувати співвідношення рівня довіри і інституту освіти на прикладі різноманітних вторинних емпіричних даних. Показано, як стан освіти у деяких європейських країнах та в Україні корелює з наявним рівнем довіри.

Ключові слова: довіра, освіта, сучасні освітні практики.

ЧУДОВСКАЯ ИРИНА. Доверие как эффективный инструмент в образовательных практиках. Доверие проявляется на многих уровнях. Оно представляет один из базовых факторов функционирования разных социальных институтов - как политических, так и экономических. В данной статье сделана попытка понять соотношение доверия и института образования на примере различных вторичных эмпирических данных. Показано, как состояние образования в некоторых европейских странах соотносится с имеющимся уровнем доверия.

Ключевые слова: доверие, образование, современные образовательные практики.

CHUDOVSKA IRYNA. Trust as an efficient tool in educational practices. Trust is revealed on many different levels. It is a basic factor of functioning for different social institutions both political and economical. In this article an attempt was made to figure out the correlation between the level of trust and educational institution by the example of empirical data. It shows how education level in some European countries relate to the general level of trust.

Keywords: trust, education, modern educational practices.

**Oleh DOLYA,
Nelya YARESHKO,
Alla MARUSII**

Administration of modern digital technologies towards changes in postgraduate medical education in Ukraine

There are many changes in the fields of education and health care in Ukraine today. However, post-graduate education is left aside, leading to internal conflicts between outdated dogma and the qualification requirements of a young doctor. The contemporary world, which is dynamically changing requires changes in the teaching of medical education, especially after obtaining a diploma, the acquirement of so-called specialization.

In different countries, the medical community has organized its health and medical systems in different ways. However, despite different achievements, there are some common problems, which can be solved using similar techniques. A rationally organized system of education is capable of not only self-replication, but also of preparation of new highly skilled specialists both in scientific and practical ways, cultivating the principles of academic integrity [1].

It should be noted, that there are unique conditions in Ukraine today, which allow leaning towards the positive experience of the countries of Europe or the USA, to build a new medical and educational environment with the best international standards for both medical education and medical practice. We shouldn't also neglect some of the side-effects of reforms that manifest themselves in the later period, and which we can observe in the developed models of Western countries.

The mentality peculiarities, the current condition of the medical community in Ukraine, its static nature, and the reluctance or misunderstanding of changes in each link, both in the educational process and in the practice of medicine, create many obstacles for the introduction of new ideas [2, 3].

The period of study after obtaining a diploma is called an internship. Since the beginning of the first changes in medical education, many reformers were aware that the Soviet standard of training in one year or 1.5 years for surgical specialities, is not enough to get a good specialist. Therefore, the easiest way was chosen – to increase the term of study in internship, but no directions on how to fill added time were given.

If we do not go into details, the average citizen thinks: you can train any doctor in any sub-speciality and divisions in surgery for 3 years (36 months)

But as the old proverb goes, "the devil lies in details"! Such a situation would have the right to exist, if there were University Clinics, where the intern could stay the whole period of study, where there would be the rotation of departments from general to highly specialized. But unfortunately, there was no such practice in Ukraine as and the Universities were not provided with financial costs for the creation of their clinics.

According to the main document "Regulations on internship", which regulates all relations, the period of study is divided into full-time and part-time forms. A full-time form is a period when an intern is present at the base of the University, where there are teachers, and part-time form is a period when an intern works in a department.

In real life, it often turns out that these departments are not university bases, moreover, they can be situated in other cities or neighboring areas. And here the questions arise: who is teaching, how the process is controlled, how to assess the acquired practical skills.

If the base of a part-time form of training is the future place of job, and the head of the department is interested in training a young specialist, then the success in solving this issue is to some extent realized. Most

likely, the opposite is true. The contemporary model of the economy is based on the principles of competition, and it is unknown where one or another specialist is going to work. Clinical and logistical supplies of one surgical department do not correspond to the scale of specialist training.

During the first year, the full-time form takes 6 months, the second year takes 4 months, the third year takes 2 months. Only 12 of 36 months. According to the information content, if during the course of 12 months only abdominal surgery was studied, then at the end of studies our graduates could feel confident enough alone on duties to provide emergency abdominal surgical care.

But according to the plan for these 12 months, it is necessary to consider almost all questions of general surgery, which include: thoracic surgery, abdominal surgery, proctology, endocrine surgery, cardiovascular surgery, transplantology, purulent surgical diseases, combustiology, outpatient surgery, urgent gynecology, urgent urology, pediatric surgery, oncology, traumatology and orthopedics, neurosurgery.

To master all this diverse material for the year, both theoretically and practically, is impossible. We unknowingly ignore the more detailed consideration of those issues with which a young specialist will meet more often at the beginning of his independent activity, where more errors may occur.

The same model plan contains a very detailed list of practical skills and operations that the intern should possess.

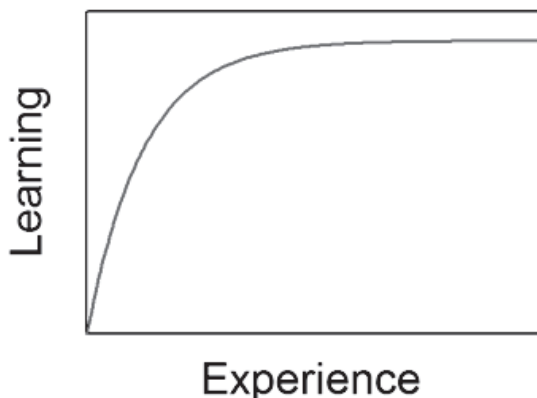
It is unknown how to confirm the reality of implementation and the level of mastering of practical skills. The examination generally goes down to a subjective interview on a method of performing the operational technique, which for surgery, as a section of medicine, where praxis is the main part is unacceptable. If we do not get all the real information, we can't react quickly and clearly and change the situation to better.

The intern's documentation includes so-called "diaries", which, according to the title, should be carried out daily and reflect everything that the intern has performed during the working hours. But not all the work, which is done by an intern in the department is aimed at confirming or mastering the programmed skills. Therefore, diaries do not provide all the necessary information about the practical training of an intern.

The solution to this situation can be found with the help of the achievements of the XXI century, namely the developed digital technologies, Internet and smartphones for every average citizen of the young age. It is appropriate to mention such theoretical concept, as

a "curve of training" especially in the aspect of applied, not theoretical skills, and to quote one of the most prominent figures of the present:

Average is smooth

Drawn with R using R-studio
© Alan Fletcher 2013 This file is licensed under the Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported

“ The level of skills depends only on the number of correctly repeated actions” MD, professor, проф. Lucevych O.E. So, to master one or another technique, it is needed to be performed several times, and each subsequent time will have a better result than the previous one until a "plateau" is reached.

A study was conducted among the anesthesiologists to find out, after which minimal number of performed intubations, skill does not increase significantly.

That number was 200, so, it does not matter if it is 201 or 1000 of intubations, the technique remains constant. This is a clear example of a "training curve".

To facilitate accounting, it is necessary to define obligatory skills and secondary ones. Interns can master all skills according to the program, but there must be a minimum program - the skills that are mandatory for everyone, the skills which interns must perform on their own. In this case, the number of reps should be not less than 50 during the period of internship, their account should be carried by the curator of the group. The existing formula which means that a specialist diploma is received by anyone who has waited for the completion of 3 years of study should be canceled [4].

Taking into consideration that the only document certifying the employment of an intern is "Intern's Diary", we propose to change the format of its management into an electronic one. That means creating an account on a certain online resource, where data on the volume of performed work will be made. It is not necessary to enter data in Word, it is easier to perform photocopying of protocol work on the illness history.

This change means:

1. Saving time on accounting.
2. Process objectification of mastering skills
3. Monitoring process in real-time, since the electronic diary is on-line, and the group curator can view the records at any time.
4. An unknown phenomenon appears, namely competition among interns for primacy, which can be encouraged in various ways. Participants in the group can see each other's success, it induces them to work more actively and honestly and to fix the work done in the diaries.
5. An unexpected by-product of the proposed innovation is the creation of the portfolio of achievements and skills with the ability to provide video materials for performed surgical interventions, etc. Such a product will soon be highly sought after in the labor market with high competition as an objective characteristic of a specialist.

All collected material can be divided into different folders, which will be named according to appropriate skills and after reaching the required number of repetitions (each repetition is a separate photo file), the skill can be considered successfully mastered.

Such a small change in the reporting documentation will solve many hidden issues. First of all:

Self-discipline will increase among young specialists. The amount of paper carriers that can be analyzed is extremely difficult.

The accounting of mastered skills will be facilitated.

Possibility of remote control over the mastering of skills, regardless of the location of the department in which the intern works part-time.

Moreover, if the intern cannot master a certain part of the material due to an objective reason - the lack of "power" of the department, it will be possible to react promptly by replacing the department. The proposed changes do not require any financial costs and will already be able to change the situation for the better in the preparation of a young specialist.

References:

1. The reformation of medical education is extremely important. "Weekly Mirror", April, 29, 2018r Inna Sovsyn, Alexander Linchevskii
2. Reform of medical education: Can the American dream come true? "Your health", 19.05.2017 Svetlana Ternovaya
3. American learning: How does the Ministry of Health reform medical education? "RBK-Ukraine" 14.09.2018 Dmitrii Ulyanizkii.
4. The horrors of medical education or how to become a doctor 2 Inessa Savonova blog, TSN, 28.09.2015

Authors

Dolya Oleh,
*PhD, Assistant,
Department of Surgery and
Anesthesiology, Postgraduate Faculty,
Zaporizhzhia State Medical University
Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: 03_11@ukr.net
ORCID 0000-0001-6916-5725*

Yareshko Nelya,
*PhD, Docent,
Department of Surgery and Anesthesiology,
Postgraduate Faculty,
Zaporizhzhia State Medical University,
Zaporizhzhia, Ukraine,
E-mail: nelya39@ukr.net
ORCID 0000-0002-2405-2776*

Marusii Alla,
*Post-Graduate Student,
Department of Surgery and
Minimally-Invasive Technologies,
Zaporizhzhya State Medical Academy of
Postgraduate Education of Ministry
of Health in Ukraine,
Zaporizhzhia, Ukraine,
E-mail: alla.marusiy@gmail.com
ORCID 0000-0002-2260-9517*

Abstracts

DOLIA O., YARESHKO N., MARUSII A. Wykorzystanie współczesnych technologii cyfrowych na drodze zmian w medycznym kształceniu podyplomowym w Ukrainie. *Reforma opieki zdrowotnej Ukrainy, która obecnie się odbywa, integracja krajowej nauki i praktyki medycznej ze światową wymagają od instytucji kształcenia medycznego przygotowania współczesnych fachowców w dziedzinie medycyny. Osiągnięcia XXI wieku, mianowicie rozwój technologii cyfrowych, globalna sieć internetowa i smartfon w ręku każdego młodego obywatela mogą w tym pomóc. Podstawą proponowanej innowacji jest „krzywa nauczania” oraz opracowany mechanizm obiektywizacji oceny nabytych umiejętności, możliwość monitorowania ich pozyskiwania online. Przedstawione pomysły nie wymagają dużych nakładów finansowych, ale już dziś mogą zmienić sytuację na lepsze.*

Słowa kluczowe: *medyczne kształcenie podyplomowe, reforma edukacji medycznej, „krzywa nauczania”, teczka lekarza stażysty podyplomowego.*

ДОЛЯ О.С., ЯРЕШКО Н.А., МАРУСІЙ А.І. Застосування сучасних цифрових технологій на шляху змін в післядипломній медичній освіті в Україні. *Реформа охорони здоров'я України, яка сьогодні відбувається, інтеграція вітчизняної медичної науки і практики в світову потребують від закладів медичної освіти підготовки сучасних медичних фахівців. Велике значення при цьому відіграє післядипломна медична освіта. Досягнення XXI століття, а саме розгалужені цифрові технології, глобальна мережа інтернет та смартфон у кожного громадянина молодого віку допоможуть в цьому. В основі запропонованої інновації знаходиться «крива навчання», а також розроблений механізм об'єктивізації оцінки набутих навичок та моніторинг їх набуття on-line. Викладені ідеї не потребують значних фінансових затрат, але зможуть уже зараз змінити ситуацію на краще.*

Ключові слова: *післядипломна медична освіта, реформа медичної освіти, “крива навчання”, портфоліо лікаря-інтерна.*

ДОЛЯ О.С., ЯРЕШКО Н.А., МАРУСИЙ А.И. Использование современных цифровых технологий на пути изменений в последипломном медицинском образовании в Украине. *Реформа здравоохранения Украины, которая сейчас происходит, интеграция отечественной медицинской науки и практики в мировую*

требуют от учреждений медицинского образования современных медицинских специалистов. Достижения XXI века, а именно развитые цифровые технологии, глобальная сеть интернет и смартфон у каждого молодого человека могут в этом помочь. Базой предложенной инновации есть "кривая обучаемости" и разработанный механизм объективизации оценки полученных навыков, возможность мониторингования их приобретения on-line. Изложенные идеи не требуют значительных финансовых затрат, но смогут уже сегодня изменить ситуацию к лучшему.

Ключевые слова: последипломное медицинское образование, реформа медицинского образования, "кривая обучаемости", портфолио врача-интерна.

DOLYA OLEH, YARESHKO NELYA, MARUSII ALLA.
Administration of modern digital technologies towards changes in postgraduate medical education in Ukraine. *The current reform of health care in Ukraine, the integration of local medical science and practice into the global one require that medical educational institutions have to prepare modern medical specialists. Postgraduate medical education plays an important role in this case. The achievements of the twenty-first century, namely developed digital technologies, the Internet and smartphones are able to help every young citizen with this. The proposed innovation is based on the "curve of training", we also developed the mechanism for the objectification of assessment of acquired skills, it can also be used for monitoring of their acquirement on-line. The above mentioned ideas do not require significant financial costs, but will be able to change the situation for the better already.*

Keywords: post-graduate education, reform of medical education, "curve of training", intern's portfolio.

DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.1-I.06

Tetyana DYAK

Education in the context of interdisciplinary paradigm in the transitional period

Introduction. The analysis of the current socio-cultural situation both in Ukraine and the world shows that the education system undergoes fundamental changes in the context of the challenges of the 21st century, caused by the systemic crisis of human civilization. Accordingly, the modern paradigm of education development in Ukraine should have a pro-active character and promote the introduction of innovative trends in the educational sphere. Special consequences of global economic recession, impacts of development and use of information technologies in everyday communication, changes in the pace and style of people's social and individual life in the direction of their intensification, growth of individual responsibility and creativity, and finally, Europeanization or internationalization have become some of the challenges for modern education. Fundamental changes occurring in education require an intellectually developed personality, capable of self-education and self-improvement that should be based on new theoretical and methodological principles and also fundamental knowledge. The above stipulates the need to formulate the requirements for education in the transitional period.

The National Doctrine of Education Development in Ukraine facilitates national self-identification and development of Ukrainian culture. It also proclaims that education should become a strategic resource for improving people's well-being, ensuring national interests, strengthening the authority and competitiveness of the state on the international scene.

Nowadays, every new progress in the field of education is being carried out due to increasing of the integration of scientific disciplines to solve complex problems that reflect the objective reality - complex, dynamic, uncertain. So the interaction of various branches of scientific knowledge in solving problems of development of modern education becomes very important. 'Education as a whole is a field of complex research, interdisciplinary approach and system analysis, since it is a "system" object, as well as its main problem situations are system ones' (Kremen, 2014).

The analysis of recent research of education in the transitional period suggests that interdisciplinary paradigm is getting more important as it facilitates the implementation of new educational ideals of the formation of a holistic system of knowledge and skills of the individual, the development of its creative abilities and potential opportunities. The modern pedagogical vision of educational problems is largely based on the achievements of pedagogical theory (V.G. Kremen, G.O. Ball, I.D.Bekh, S.U. Goncharenko, M.V. Grineva, A.V. Ivanchenko, C. F. Klepko, N. V. Kuzmina, V.O. Molyako, A.O. Rean, V.V. Rybalka, A.A. Sbrueva, S.O.Sisoyeva, M.M. Soldatenkov, M.D. Yarmachenko, et al.). Many recent studies have focused on the issues of interdisciplinarity (J. T. Klein, A.F. Kolot, S.F. Klepko, V.G. Kremen, J. R. Lawrence, J.F. Lyotard, M. de Mello, E.N. Morin, W. H. Newell, A. T. Nuyen, T.Remadier, et al.).

However, the real state of affairs in the field of education, the pace and depth of transformation do not fully meet the needs of the individual, society and the state. Therefore, **the purpose of this paper** is to define the essence and distinguishing features of the transitional period, and to formulate the requirements for education in this period in the context of interdisciplinary paradigm.

Discussion. The phenomena and processes contained in interdisciplinarity are sufficiently complex, multidimensional and multivectoral. Therefore, it is difficult to give a complete description of this phenomenon in one, though broad format. For a comprehensive description of the category of multidisciplinary, it should be considered from several positions.

Certain historical conditions in the 20th century created a need for the phenomenon of interdisciplinarity to exist. Leading theorist of interdisciplinarity W. Newell (1998) states, 'understanding the role of disciplines in interdisciplinary studies should be central to a full understanding of interdisciplinarity' (p. 15). Interdisciplinarity refers to the general phenomenon of combining or integrating disciplinary perspectives. Klein (1990) provides quite a comprehensive definition of interdisciplinarity, 'Interdisciplinarity has been variously defined in this century: as a methodology, a concept, a process, a way of thinking, a philosophy, and a reflexive ideology. It has been linked with attempts to expose the dangers of fragmentation, to re-establish old connections, to explore emerging relations, and to create new subjects adequate to handle our practical and conceptual needs. Cutting across all these theories is one recurring idea. Interdisciplinarity is a means of solving problems and answering questions that cannot be satisfactorily addressed using single methods or approaches' (p. 196). According to Klein (1990) and Newell's (1998) studies on the phenomenon of interdisciplinarity, we can distinguish its basic characteristics to be as follows: it draws on multiple disciplinary perspectives; it involves a process for addressing questions or solving complex problems; it works towards the integration of multiple disciplinary insights due to the creation of a comprehensive perspective; it promotes correction, complementation, and boost of the restraints of disciplinary approaches.

The phenomenon of interdisciplinarity is especially relevant for education as it applies to all branches of knowledge. Thereby, we should focus on the awareness of new challenges in the field of interdisciplinarity and conceive reasons, circumstances, and trends that necessitate the interdisciplinary approach to modern education in the transitional period.

It is extremely important to get convinced that the goals we face in the field of interdisciplinarity are far from those that they were several years ago. The amount of tasks increases, they become more and more complicated. Why is it so? What is the catalyst, the root causes? Why is the idea that the future of education is in interdisciplinarity emerging more and more often?

The first reason is the incredible complication of economic, cultural, social and managerial systems and relevant institutions. Modern information society forms a new model of world perception. It creates a situation in which the traditional school and education formed in the framework of another type of cultural communication,

within the framework of another culture of thinking, communication, and values, ceases to meet the needs of the present. Interactivity and individualization are now embedded in the latest communication systems purely technologically. The electronic format originally envisages a manifestation of creative activity. Virtual art, networking literature, the practice of communication in networks, the huge information potential of the Internet testify to new forms of creative activity and the formation of the person of a new type who is quite far from "man of mass" dominating in an industrial society. These circumstances require revising accepted pedagogical principles.

In the nineteenth century, in general, it was possible to formulate a unified system of requirements and create a unified system of education. But then culture itself was unified. Today, the situation is different: there is the pluralism of cultures and heterogeneity of culture. As a result, there is a plurality of subjects and heterogeneous requirements for education. At present, we are not dealing with a single pedagogical practice. On the contrary, different, substantially different types of pedagogical practices (traditional education, religious, esoteric, new humanitarian education, etc.) are formed in response to a poly-cultural and multicultural civilization situation as well as freedom of educational choice. In each of these practices, education is understood differently, various pedagogical practices are offered: nonlinear dialogue, arousing learning, learning as inactivation, adaptive learning, as well as many others.

The emergence of a set of pedagogical practices indicates the "transitional" period of society and culture. The transitional period today is not institutional knowledge, open and sincere, transferred through the Internet. Moreover, this knowledge is reflexive and fragmented by somebody unknown. The usual ways of thinking are crashed, related not so much to the rationality, but to irrationality. This leads to the creation of a new mythology, to change the of the language, since old reality is lost, and the new one is not defined yet. Therefore knowledge cannot be "determinative", it can rather be called "experiencing".

The transitional period results in quite a difficult situation for education and pedagogy, since it becomes impossible to understand who a school should form, what are the ideals of an educated person; as a result - difficulties and fluctuations in determining the goals and content of education. This means that soon, large pedagogical programs for reforming education have little comprehension. This is, perhaps, the same situation as in the field of social programs. In modern pedagogical

research, the viewpoint is spread, according to which scientific research both in the field of education and pedagogy should obey the general structural constant that provides the fundamental order in all systems. The development of scientific thought demonstrates that nonlinear systems function in many situations much more flexibly, increase the ability to adapt and respond to unpredictable, changing conditions and influence them. This can be fully attributed to both social and pedagogical phenomena of the present.

For a transitional period in which society, culture and pedagogy exist nowadays, it is important that in the process of their progress they all undergo similar changes at the stage of system formation, rules of connection between invariants. All the sciences, anyhow, experience a certain degree of uncertainty at various stages of their historical development. Conceptual apparatus of pedagogy is noted to be rather ambiguous. This leads to the fact that the main categories that are already formed differ significantly. Therefore, the teacher-scientist is forced to conduct research on the formulation of the basic concepts in a "synergistic atmosphere".

This situation means that neither the deductive stage of the study nor the extremely productive system approach, can solve the difficult problems that arise during the transitional period. Moreover, the education system is a dynamic one, and therefore the method of combining nonlinear relationships between their parts is compatible with all real relations as a medium of their existence, which is achievable through the interdisciplinary approach that can open the essence of the present.

M. Foucault (1996) in his paper "What is Education?" wrote, 'I want to say that the work carried out by our own forces should, on the one hand, open the field of historical research, and, on the other hand, start studying contemporary reality, while tracking the points where changes would be possible and desirable, and determining precisely which form these changes should have. After all, in experience it is known that attempts to "escape" from the modern system and to give the program of a new society, a new culture, a new vision of the world do not lead to anything other than the revival of the most dangerous traditions' (p. 52). Applying the interdisciplinary approach, we overcome the possibility of the latter option, which will impede the development of education.

As a result, the behavior of entire systems is predicted by the behavior of individual components of a system. This phenomenon is significant for pedagogy, because the teacher works with students like solving

equations with multiple unknowns. If you have a model where the main components of the whole system are known, it will help avoid mistakes when adopting a defined strategy of cooperation. Concerning the above mentioned, the interdisciplinary approach takes place when it is necessary to determine how knowledge, talents, and professional interest of the group members are combined into a force that prevails the outcome which could be obtained by a separate member of a group working outside the team. In this context, modern pedagogy is a system of interaction between the teacher and students, which has the effect of improving the creative potential of the team, which ensures the realization of a new goal that is training the team with the acquisition of an indirect creative product by those who learn. Consequently, modern education is capable of responding immediately to the demands of the external environment, and, therefore, excludes a situation where the unexpected internal structure of reality causes the failure of purely speculative constructions.

The application of the multidisciplinary approach to education does not include anything false or mechanical reduction. The fact is that in the synergetic nonlinear picture of the world, unlike all previous scientific pictures of the world, the starting point is volatility, procedural, the formation of a new whole, that is, all that characterizes the processes of self-organization occurring in non-linear, non-equilibrium environments. The stability, which served as the basis of the previous pictures of the world, is also present in the philosophy of nature, but now it is the relative dynamic structure of dissipative structures or the transitional structure of complex fractal systems that are formed in the boundary areas of competition between various attractors of deterministic chaos. In any case, stability is associated with the "cooperative movement" of many elements of the environment, which is characterized by a few parameters of the order.

Thus, a real possibility of a scientific description of complex systems has appeared, including education, which is an open system as well. We should also consider that the computer revolution has created strong means for the implementation of computational methods for solving nonlinear equations, for computational experiment and computer simulation as methods for describing complex systems of different nature. In this sense, modern education optimizes the communication and development of an information product through the use of innovative means of the computer environment. Such education uses the latest methods of information processing for the implementation of training. A

teacher in the learning environment can be presented both physically and virtually. A virtual learning method can contribute to the development of a new area of science and practice - the development and creation of multimedia intellectual learning environments. The openness of education is a collective organization of work based on synergy and the use of computer network technologies and also the processing of information based on intelligent technologies. This approach will provide a high level of intellectual culture, as well as the ability to involve computer in the process of working with text material.

In the context of interdisciplinary formations, modern education is possible on the boundary of several disciplines such as philosophy, psychology, the theory of social communication, computer science, logic, linguistics, etc. It should also consider the results of its observations and experiments that have been obtained in the learning process. In turn, the learning process, which should be "open", is the integration of existing knowledge in society and the organization of obtaining an innovative, creative product. The main task of education in this case is to create conditions for obtaining synergy, which would ensure the acquisition of new knowledge. Similar to the term synergetics, the term synergy means the aggregate interaction of several factors, when the result is greater than that which can be obtained with the sum of individual components. Synergetics, as a science of complex systems, solves somewhat different tasks.

In order to create synergy in the learning process, it is necessary to involve students in solving a real scientific or practical problem that is consonant with their educational, research, and life interests. Here the student can feel his significance and responsibility for the results of his research. Furthermore, each result of such research is both an integral part of personal "information baggage", and at the same time, it is a step towards serious scientific work. The transition to multidimensionality will qualitatively expand the consciousness when each measurement is perceived not in isolation, but in solidarity, in a holistic unity. In the process of studying, the student learns about his scientific interests and benefits. This kind of understanding forms the ability to perform complex activities.

Modern pedagogy concentrates on high-quality education and the upbringing of the younger generation, the timely detection and multiplication of natural genetic instincts, giftedness that appears early in life. Therefore, it is important for pedagogy to form a child's ability to active

creativity, socially new qualities corresponding to dynamic, forward-looking changes of a society. Nowadays, intensification of education and the formation of personal qualities appear to be a universal human need. In education, the emphasis is made on the cultural-educational model, where the assimilation of the systematized foundations of science, the socio-cultural role of education and upbringing prevail. Improvement of the educational system, expansion of the sphere of social pedagogy is accompanied by the rejection of authoritarian pedagogy and student's personality coming to the fore, the satisfaction of his requests, the development of his individual creative abilities and talents.

In the process of education, the natural ability of the mind to develop and solve the most important problems should be developed and, accordingly, the full utilization of the general ability of thinking should be encouraged. To mobilize mental forces to the maximum, a free movement of curiosity is required, this most widespread and most powerful ability of childhood and adolescence, which is often damped by instructions. This ability should be constantly stimulated, or if it "sleeps", awaken. Fulfilling its mission, which 'consists of the comprehensive development of the overall person's ability to think, in the future education should be organized to use existing knowledge, to overcome the contradictions that arise as a result of progress in specialized areas of knowledge, and to identify distorted rationality' (Moren, 2007, p.36).

The problem of creativity in the educational process assumes that reproductive rather than productive (creative thinking) occupies a dominant position in the system of modern education, reproduction of materialized information has become the main criterion for the effectiveness of educational processes. Conventional approaches to structuring the content of education "serve" the mode of obtaining ready data, without producing their intellectual product, i.e. constructive (productive) knowledge. Only strictly systematic structuring provides the conditions for finding relationships, for the "birth" of thought, that is, for creative thinking.

Reproductive thinking is caused by the fact that the lack of freedom of choice in both domestic and professional activities was typical for domestic social relations. Therefore, an executor was formed, being unable to make decisions for self-determination, and, consequently, to form his thinking, his intelligence. A "repressive" educational system has fulfilled a social order for such a specialist-executor. As a result, the category of creativity in pedagogy acquired a specific meaning as the

property of an exclusively gifted personality. However, creativity is a manifestation of spirituality, a special spiritual state of man, a moment of "enlightenment", understanding, and elevation over everyday life. In the process of learning, every student (pupil, scholar) repeatedly manages to understand, improve his own subjective discovery of the truth, as he is the creator. He has created his own opinion, continued the other people thoughts, developed an intellectual and sensory-emotional product; he forms himself as a smart person. Therefore, all-natural predispositions are activated, and in this aspect everyone is gifted and capable of creativity. In this case, the main task of education is to identify these abilities.

A new methodological paradigm is to discover this discrepancy in the educational process. The general philosophical direction of scientific cognition, which reveals ways to study the functioning of the whole society, its communities, or an individual personality in specific historical and cultural conditions, is at the heart of modern methodological approaches to the study of the holistic process of socialization, upbringing and development of personality. According to Haken (2003), complex systems are made up of a large number of individual parts, elements or subsystems that 'through their cooperation can produce spatial, temporal or functional structures ... These structures are not imposed from the outside, but organized by the system itself' (p . 112). That is the system of self-organizing. The main purpose of these self-organizing systems at this stage of social development is to overcome the existing gap in philosophy and sociology from other social sciences and humanities, which bring pedagogical research closer to specific socio-cultural conditions. This determines the integrity of the sciences.

The notion of "integrity", as well as the development of theories of self-organization, covers all spheres of socio-cultural life. The essence of human existence is to observe the rules of the "game", in which the power of self-organization in the systems of nature (including the human body) can exhibit its constructive side, since man has a higher-order parameter that concentrates his creative potential. Failure to comply with these rules leads to a disturbance of equilibrium, i.e. integrity. That has happened today in education and pedagogy; therefore, the problem of overcoming this crisis is actualized. Concerning modernity, it is important that structures are flexible, variable, but retain their main features, although their individual elements can be replaced. Thus, 'nonlinear development of the system determines many alternatives to the manifestation of their properties. In fact, an element with a change in its rank in the population

can radically transform the structure of links, their input and output information flows, while having invariable formal parameters. Its rank in the population may vary, based on changing environment. At the same time, an element can change its place in the system structure, and another element will occupy its place' (Medvedev, 2010, p. 163). After all, the world consists not of things, but of their interactions. These are interactions that have to define properties, not the existing objects. This is the way to integrity, therefore, to overcoming of the crisis.

An example in this context is that joining European and global education space will only be productive when both domestic education receives positive results from such an entry, and European humanitarian space is enriched when interacting with national traditions in the field of education. It is neither about ignoring the globalization factor, nor the desire to preserve any traditions that have lost their meaning. We are talking about the possibilities of a more creative approach to the problem of integrity, to self-organization. Understanding the interaction of the "whole" and a "part" enriches both "whole" and "part", as well as the definition of the complex as a condition for self-organization.

Being open systems, education and pedagogy should form the structure of the individual who understands these rules. This approach involves sequential movement of scientific views towards integrity, not they're refusing to develop. Only through the understanding of the norms and rules of the development of nature, a person can become free and conscious indeed, which opens the way for the formation of a new, creative, holistic thinking. Among the top-priority tasks we can distinguish the creation of the necessary, most favorable conditions for self-realization, self-development of a particular person using intellectual, emotional, moral, cultural, informational and other vectors of personality formation.

The structure of education is determined by two factors: the structure of the activity and the structure of the object of study, which is the surrounding reality. The environment acts as the determinant of the content of education indirectly, i.e. through scientific knowledge. This causes the need to analyze the influence of the structure of scientific knowledge on the structure of the content of science and education. According to the classification of scientific knowledge, pedagogy should be defined as the science, which object and subject are characterized, first of all, by the processes of information exchange. Pedagogy is a science that studies the essence, patterns, principles, methods and forms of organization of the

educational process. The pedagogical process is a specially organized interaction (chain of interactions) between the senior and junior (teacher and student). The purpose of this interaction is conveying by the elders and developing by the younger social experience that is necessary for life and cooperation in society. Thus, pedagogical activity is understood as a problem of the relationship between upbringing and education, which is the development of two main aspects of the man's holistic spiritual world - its ability to recognize the world through gaining the knowledge acquired throughout the history of science and its ability to evaluate everything that exists, including itself, building in its consciousness a certain hierarchical system of values.

Conclusions. Education will be able to work ahead, identify current trends and development directions, and also fully perform its mission only if the methodological principles of scientific research are updated. The component of such a renewal is the comprehension of a modern research methodology, which requires the full use of the potential of the interdisciplinary approach.

In the conditions of the formation of a new education paradigm, narrowly detailed, narrowly disciplinary delineation of educational issues are becoming counterproductive. Interdisciplinarity in its broadest sense is a trend, a problem and a global issue. A variety of circumstances and causes that are multi-layered, multi-vector and contradictory actualizes this issue.

Modern phenomena and processes occurring in the field of social and economic development require a philosophical, socio-cultural, socio-spiritual reflection as never before. Thus, interdisciplinarity is one of the brightest examples of the present, which is the integral element of the future of scientific research and the development of higher education.

References:

1. Klein J.T. (1990). Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice // Wayne State University Press, 1990 - 331 p.
2. Lyotard J.F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge 1984 University Of Minnesota Press; 1st edition (June 21, 1984) – 144 p.
3. Newell W.H. (2001). A Theory of Interdisciplinary Studies // Issues in Integrative Studies. No. 19, pp. 1-25 (2001). Available at http://web.mit.edu/jrankin/www/interdisciplinary/interdisc_Newell.pdf
4. Nuyen A. T. (1996). Postmodern Education as Sublimation // Educational Theory 1996. Available at <http://www.ed.uiuc.edu/coe/eps/ET-1996>.
5. Медведев В.А. (2010). О тенденциях развития методологической культуры

- мышления / В.А. Медведев // Вопросы философии. – 2010. - № 2. – С. 161-164.
6. Морен Э. (2007). Образование в будущем: семь неотложных задач / Э. Морен // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – С. 24-97.
7. Синергетика і освіта: монографія / За ред. В. Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 348 с.
8. Фуко М. (1996). Что такое просвещение / М. Фуко // Вопросы философии. – № 1-2. – 1996. – С. 50-58.

Transliteration of References:

1. Klein J.T. (1990). Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice // Wayne State University Press, 1990 - 331 p.
2. Lyotard J.F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge 1984 University Of Minnesota Press; 1st edition (June 21, 1984) – 144 p.
3. Newell W.H. (2001). A Theory of Interdisciplinary Studies // Issues in Integrative Studies. No. 19, pp. 1-25 (2001). Available at http://web.mit.edu/jrankin/www/interdisciplinary/interdisc_Newell.pdf
4. Nuyen A. T. (1996). Postmodern Education as Sublimation // Educational Theory 1996. Available at <http://www.ed.uiuc.edu/coe/eps/ET-i996>.
5. Medvedev V.A. (2010). О tendentsiyah razvitiya metodologicheskoy kultury mishleniya / V. A. Medvedev // Voprosy filosofii. – 2010. - № 2. – С. 161-164.
6. Moren, E. (2007). Obrazovanye v budushchem: sem neotlozhnykh zadach / E. Moren // Sinergeticheskaya paradigm. Sinergetika obrazovaniya. – М.: Progres-Traditsiya, 2007. – S. 24 -97.
7. Sinergetyka i osvita: monografiya / Za red. V.G. Kremen . – К.: Instytut obdarovanoyi dytyny, 2014. – 348 s.
8. Fuko M. (1996). Chto takoe prosveshchenie / M. Fuko // Voprosy filosofii. –№ 1-2. – 1996. – S. 50-58.

The Author

Tetyana Dyak,
Associate Professor,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Ukrainian National Forestry University,
Lviv, Ukraine
E-mail: tanyushkadyak@yahoo.com

Abstracts

DIAK TETIANA. Edukacja w kontekście interdyscyplinarnego paradygmatu w okresie przejściowym. Artykuł został poświęcony interdyscyplinarnym aspektom edukacji w okresie przejściowym. Zdefiniowano pojęcia istoty i głównych cech procesu edukacyjnego w okresie przejściowym. Badano rolę i miejsce interdyscyplinarnych powiązań, rozpatrywano wymagania do procesu edukacyjnego co do rozwiązywania złożonych problemów współczesności w celu zaspokojenia potrzeb osobowości, społeczeństwa i państwa. Stwierdzono, że okres przejściowy w dniu dzisiejszym charakteryzuje się pojawieniem szeregu praktyk pedagogicznych spowodowanych pluralizmem kultur, a więc też różnymi wymaganiami edukacyjnymi. Formułowanie celów i treści edukacji powinno odbywać się w synergistycznej atmosferze. Intensyfikacja edukacji i kształtowanie cech osobowości jest dziś potrzebą ogólnoludzką. Podkreśla się, że kwestia kreatywności jako przejawu duchowości staje się głównym kryterium skuteczności procesów edukacyjnych. Jednym z priorytetowych zadań jest stworzenie niezbędnych, najkorzystniejszych warunków do samorealizacji, samorozwoju konkretnej osobowości za pomocą intelektualnych, emocjonalnych, moralnych, kulturowych, informacyjnych i innych wektorów kształtowania osobowości.

Słowa kluczowe: edukacja; podejście interdyscyplinarne; osobowość; proces edukacyjny; synergia; kreatywność.

ДЯК ТЕТЯНА. Освіта в контексті міждисциплінарної парадигми у перехідний період. Стаття присвячена питанню міждисциплінарним аспектам освіти у перехідний період. Визначаються поняття сутності та основних рис освітнього процесу у перехідний період. Досліджуються роль та місце міждисциплінарних зв'язків, розглядаються вимоги до освітнього процесу щодо вирішення комплексних проблем сьогодення з метою задоволення потреб особистості, суспільства і держави. Встановлено, що перехідний період сьогодні характеризується появою множини педагогічних практик, спричинених плюралізмом культур, і отже, різними вимогами до освіти. Формулювання цілей та змісту освіти мають відбуватися в синергійній атмосфері. Інтенсифікація освіти та формування особистісних якостей сьогодні постає як загальнолюдська потреба. Наголошується, що проблема творчості як прояву духовності стає головним критерієм результативності освітніх процесів. Серед першочергових завдань

висувається створення необхідних, найбільш сприятливих умов для самореалізації, саморозвитку конкретної особистості засобами інтелектуального, емоційного, морального, культурного, інформаційного та інших векторів становлення особистості.

Ключові слова: освіта; міждисциплінарний підхід; особистість; навчальний процес; синергія; творчість.

ДЯК ТАТЬЯНА. Образование в контексте междисциплинарной парадигмы в переходный период. *Статья посвящена вопросам междисциплинарных аспектов образования в переходный период. Определяются понятия сущности и основных черт образовательного процесса в переходный период. Исследуются роль и место междисциплинарных связей, рассматриваются требования к образовательному процессу по решению комплексных проблем современности с целью удовлетворения потребностей личности, общества и государства. Установлено, что переходный период сегодня характеризуется появлением множества педагогических практик, вызванных плюрализмом культур, и следовательно, различными требованиями к образованию. Формулирование целей и содержания образования должно проходить в синергетической атмосфере. Интенсификация образования и формирование личностных качеств сегодня являются общечеловеческими потребностями. Отмечается, что проблема творчества как проявления духовности становится главным критерием результативности образовательных процессов. Среди первоочередных задач выдвигается создание необходимых, наиболее благоприятных условий для самореализации, саморазвития конкретной личности средствами интеллектуального, эмоционального, нравственного, культурного, информационного и других векторов становления личности.*

Ключевые слова: образование; междисциплинарный подход; личность; учебный процесс; синергия; творчество.

DYAK TETYANA. Education in the context of an interdisciplinary paradigm in the transitional period. *The article "Education in the Context of Interdisciplinary Paradigm in the Transitional Period" by T. Dyak deals with the issues of interdisciplinary approaches in education in the transitional period. The problems of the essence and distinguishing features of education in the transitional period are defined. The role and place of interdisciplinary bonds as well the requirements for the educational process to meet the needs of the person, society and state are substantiated.*

The transitional period is revealed to be characterized by the emergence of a set of pedagogical practices caused by the pluralism of cultures, and, consequently, different requirements to education. The formulation of the educational goals and content should take place in a synergistic atmosphere. Intensification of education and the formation of personal qualities appear to be a universal human need nowadays. The problem of creativity as a manifestation of spirituality is emphasized to become the main criterion for the effectiveness of educational processes. Thus, the creation of the necessary, most favorable conditions for self-realization and self-development of a particular person by means of intellectual, emotional, moral, cultural, informational and other vectors of personality formation are found to be the most important tasks.

Keywords: education; interdisciplinary approach; personality; educational process; synergy; creativity.

Алла ДЯЧЕНКО

Особливості розвитку закладів художньо-промислової освіти Центрально-Східної Європи

Постановка наукової проблеми та її зв'язок з важливими актуальними завданнями. Протягом останніх років і до сьогодні побутує розуміння художньої промисловості як такої, що пов'язана зі спеціальною підготовкою фахівців окремої галузі.

У багатьох розвинених країнах інше бачення і розуміння художньої промисловості, а саме – як складової загальної освіти, за яким наука і гуманітарна сфера є складовою будь-якого навчання. Тут діють державні програми сприяння розвитку закладів художньо-промислової освіти. За допомогою цього всі вузи, незалежно від спеціалізації, задіяні в культурно-освітній процес.

Практично в усіх університетах Європи також готують спеціалістів художньо-промислової сфери. Такий підхід актуалізує необхідність перегляду розвитку закладів художньо-промислової освіти в Україні та на територіях інших країнах Центрально-Східної Європи.

На жаль, у зв'язку з багатьма історичними чинниками освіта впродовж тривалого часу розвивалась у двох напрямках – гуманітарно-

художньому та науково-технічному як «дві культури» відносно відокремлені одна від одної. Тому питання, пов'язані з художньою промисловістю, на сьогодні є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню даної проблеми присвячували увагу такі видатні іноземні науковці, як: Х. Магіріус, Г. Ульбріхт, М. Ферлаг, М. Фрьоліх, Ф. Хелас, В.Херман та радянсько-вітчизняні: О. Боднар, О. Бойчук, О.Генесаретський, В. Даниленко, Д. Кривавич, Г. Кур'єрова, Є. Лазарєв, С. Мигаль, В. Сидоренко, О. Трошкін, О. Фурса та ін.

Важливе значення в контексті базових засад та історичної наступності закладів освіти мають праці, присвячені розвитку художньо-промислової освіти в Україні, таких науковців: Л. Волошиної, Д. Козубовського, Г. Максиської, І. Небесника, П. Татіївського, Р. Шмагала та ін. Окремі аспекти даної теми висвітлено в наукових роботах різних років: О.Волинської, О. Соломченко, М. Станкевича, М. Фіголь, Р. Шмагала, В. Шухевича.

Мета і завдання статті. Метою статті є з'ясування на засадах порівняльного аналізу передумов розвитку закладів художньо-промислової освіти у країнах Центрально-Східної Європи.

Виклад основного матеріалу. Поняття художньої промисловості є досить обширною категорією мистецтва та промисловості.

Художня промисловість включає в себе:

- виготовлення індустріальними методами декоративно-прикладних художніх виробів;
- оформлення побуту і інтер'єру;
- одяг, платтяні і декоративні тканини, килими машинного вироблення;
- виробництво меблів;
- вироби різного походження: художнє скло, фарфор, фаянс, металеві речі, ювелірні прикраси.

Отже, художня промисловість є частиною промисловості, що випускає предмети широкого вжитку, — тканини, скляні і фарфорові вироби, металевий посуд тощо. Проте вироби художньої промисловості відрізняються від інших речей побутового асортименту. Для них характерна художня виразність пластичних, орнаментально-колеристичних, фактурних рішень. Вони часто є справжніми творами декоративно-прикладного мистецтва [6].

В Європі активніше за інші галузі розвивалося виробництво художніх тканин, найважливішими центрами якого спочатку були

міста Північної і Середньої Італії, Фландрії і Брабанта, та виробництво скляних і керамічних виробів (Венеція, Фаєнца і ін.). У 18 ст. в Європі з'являється фарфор (мейсенський, севрський) і кераміка Дж. Уеджвуда [13]. З того часу успішно розвивалась сучасна художня промисловість інших країн Центрально-Східної Європи, що поєднало в собі чимало національних традицій художньо-прикладної творчості.

Важливим чинником стали кардинальні зміни у мистецькому житті Європи другої половини XIX ст., що вплинули на розвиток художньо-промислових освітніх закладів, особливо в галузі прикладного мистецтва. У цей період мистецтво інтенсивно зближувалось з науковими галузями – точними та гуманітарними – ставало художньою промисловістю: митцю необхідно було бути водночас вченим, теоретиком, винахідником. Ще в середині XIX ст. інженер Франц Рьоло вказував на важливість використання принципів геометризації та стандартизації у методиці навчання прикладного мистецтва у художньо-промислових школах Західної Європи. Виникла нагальна потреба реформування змісту прикладного мистецтва, що зумовило появу публікацій з цієї проблеми: «Про стиль у машинобудуванні» (Ф. Рьоло, 1862 р.); «Політична економія мистецтва» (Дж. Рьоскін, 1857 р.); «Декоративні мистецтва та їх відношення до сучасного життя» (В. Морріс, 1878 р.); «Стиль у технічних і тектонічних мистецтвах» (Г. Земпер, 1860 р.). До наукового обігу ними було залучено поняття «естетично цінна продукція», «прикладне мистецтво», «практична естетика»; на теоретичному та практичному рівнях розроблялися проблеми естетики професійної діяльності, зміцнювався статус художньої промисловості, декоративно-прикладного мистецтва, естетичної організації середовища. На противагу філософському ідеалізму підкреслювалася базисна стилеутворювальна значущість матеріалів і техніки. Матеріали більшості зазначених наукових досліджень апробувалися в системі художньо-промислової освіти Центрально-Східної Європи [1]. Для системи художньо-промислових шкіл Центрально-Східної Європи цей період актуалізував становлення нової естетики, перший етап практичного поєднання мистецтва та техніки.

Цьому періоду характерне зростання мережі виставкових об'єднань, естетичних товариств, що визначали професійний характер художньо-промислової освіти, незалежно від державних установ, академій, разом з тим, поживляючи її виставками,

зібраннями, вечорами, диспутиами тощо [14]. До прикладу, ідея Г. Земпера про ефективність художньо-промислових музеїв, як оптимального естетичного середовища для художньо-промислової освіти, втілювалася у життя в різних європейських країнах, у тому числі в Україні і Росії [1].

Від другої половини XIX ст. в Україні створюється система закладів художньої освіти. У першу чергу, це Публічна живописна школа Н. Буяловського (1865) у Києві, Одеська рисувальна школа (1865), Школа рисунку М. Раєвської-Іванової (1869) у Харкові. Вищий рівень художньої освіти можна було здобути в академіях мистецтв за кордоном, зокрема в єдиній на Сході Європи – Санкт-Петербурзькій, на Заході – у Краківській, Паризькій, Берлінській, Віденській, Римській, Варшавській, Мюнхенській, Будапештській академіях [6].

Визначною подією в розвитку системи закладів освіти стало відкриття на початку XX ст. Української академії мистецтв у Києві (грудень 1917-1922 рр.). У 20-ті рр. навчальний заклад одержав назву Київського інституту пластичних мистецтв, а згодом, після злиття його з Київським архітектурним інститутом – Київського художнього інституту (1924) [14, с. 32].

У Західній Україні становлення художньо-промислової освіти провадилося в руслі загальноєвропейських культурних тенденцій. У період перебування Західної України в складі Австро-Угорської монархії, а потім Польщі з труднощами, але завдяки наполегливим зусиллям громадськості, були відкриті фахові школи. Їхній профіль відповідав традиційним народним ремеслам, поширеним на певних територіях Галичини, Гуцульщини, Буковини та Закарпаття, більшість з них існують досі [14].

Важливою складовою художньої промисловості є дизайн. Термін «дизайн» наприкінці XX ст. набув поширення в Україні. До того у вітчизняних теоретичних джерелах використовувалися терміни «художнє конструювання», «художнє проектування», «технічна естетика», «промислове мистецтво» тощо.

Розвиток промисловості вимагав збільшення кількості спеціалістів у різних галузях народного господарства. Тому у 1967 р. Національний лісотехнічний університет України розпочав підготовку фахівців з дизайну меблів. Важливим також є те, що Академія образотворчого мистецтва й архітектури визначила пріоритетним напрямом розвитку українське мистецтво, його піднесення до рівня світового художнього процесу, міжнародного визнання його мистецької

значущості. Серед численних спеціалізацій в Академії на високому рівні почало здійснюватися навчання фахівців з графічного дизайну [14, с. 35].

12 жовтня 1999 було створено Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, що забезпечує підготовку фахівців одного з галузей художньо-промислової діяльності декоративно-прикладного мистецтва. У західному регіоні функціонує Львівська національна академія мистецтв (раніше Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва (1946). У 1994 року заклад був реорганізований у Львівську державну академію мистецтв, а в 2004 р. їй надано статус національної. У структурі академії є факультет дизайну, до складу якого входять:

- кафедра дизайну інтер'єрів (1946);
- кафедра дизайну костюму (з 1959 р. як спеціалізація «моделювання костюму» при кафедрі художнього текстилю);
- кафедра графічного дизайну (від 1994 р. – відділ промислової графіки при кафедрі проектування інтер'єрів, від 1996 р. – окремий підрозділ) [15].

Для ефективності ступеневої освіти мистецьких навчальних закладів 1993 р. створено перший в Україні мистецький навчальний комплекс «коледж – інститут – академія» у складі Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, Львівського коледжу прикладного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Ужгородського училища прикладного мистецтва ім. А. Ерделі, Косівського училища прикладного мистецтва ім. В. Касіяна, Вишніцького державного училища прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка, Львівського художнього ліцею, Підбузького професійно-технічного училища та Малої академії мистецтв [15].

У результаті співпраці в структурі навчального комплексу Вишніцьке училище 1994 р. перейменовано на Вишніцький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка. З новим статусом навчальний заклад отримав право підготовки фахівців двох ОКР, а саме: «молодший спеціаліст» – за спеціальностями «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво» (5.020208) і «Дизайн» (5.020210); «Бакалавр» – за спеціальністю «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво» (6.020210) [12].

Ужгородське училище у 1995 р. змінило статус і назву на Ужгородський коледж мистецтв ім. А. Ерделі. Було відкрито відділи

художнього оформлення та живопису, збільшена кількість годин для загальнохудожніх і спеціальних дисциплін. Відділ художнього оформлення 1999 р. отримав сучасну назву – відділ дизайну [12, с. 88].

Косівське училище також зазнало позитивних реформувань. Його матеріально-технічна база та відповідне забезпечення навчального процесу кваліфікованими викладачами дали змогу відкрити у 2000 р. Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. У 2006 року заклад був реорганізований у Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Тут створено кафедру дизайну (2007), до складу якої увійшли відділи художніх виробів [11].

В. Даниленко наголошував, що саме «у Харкові проростали перші паростки дизайнерської освіти». У процесі формуванні дизайнерської професії в Україні були певні особливості її сприйняття: «Вони визначалися здебільшого тим, що зародки становлення нової професії відчувалися у середовищі всебічно освіченої інженерно-технічної еліти. Найбільше проявлявся дизайнерський дух серед інженерів і конструкторів, які мали художню підготовку. Вони могли у своїй проектній роботі осмислити естетичні проблеми техніки» [9, с. 168].

«Промисловість Харкова, зумовила потреби у спеціалізації митців, які не стільки можуть щось прекрасне відображати, скільки творити прекрасне внаслідок художньо-абстрактного мислення. Тобто митці настільки спроможні вжитися у форми й функції техніки, щоб творити нові, звучні по своїй функціональності, захоплюючі за пластикою й колоритом високоякісні дизайнерські речі», – наголошував український народний художник України Д. Кравич [9, с. 167].

Від початку ХХІ ст. загальновизнаним центром дизайнерської освіти України є Харківська державна академія дизайну та мистецтва (у цьому статусі функціонує від 9 серпня 2001 р.). Завдяки орієнтації на практику дизайну та підготовку фахівців для промисловості, рішенням уряду Харківський державний художній інститут реорганізовано у Харківський художньо-промисловий інститут (1963), де відкрився факультет промислового мистецтва. Тут художня освіта поєднувала традиції школи М. Раєвської-Іванової періоду художньо-промислових пріоритетів і Харківського технологічного інституту, де методика підготовки інженерів передбачала елементи дизайнерської освіти [12; с. 51].

12 жовтня 2016 р. Академія відзначила 95-ти річчя від дня заснування. Нині навчальний заклад здійснює підготовку дизайнерів

за всіма спеціалізаціями дизайну. Структура навчального процесу є цілком типовою для багатьох європейських дизайнерських шкіл [12].

З 90 рр. XX ст. в геоментричній прогресії створюються кафедри дизайну в інших вищих навчальних закладах країни:

- Інституті регіональної економіки та управління, м. Кропивницький (1994);
- Луцькому державному технічному університеті (1996); Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ (1997);
- Державному університеті «Львівська політехніка» (1998); Державному технічному університеті, м. Севастополь і м. Херсон (1998);
- Таврійському екологічному інституті, м. Сімферополь (1999);
- Миколаївському гуманітарному інституті Українського державного морського технічного університету (1999).

Початок ХХІ ст. відзначився вагомою подією в галузі дизайнерської освіти України. Так, 12-16 березня 2001 р. відбувся Перший всеукраїнський форум «Дизайн-освіта», який став традиційним заходом, що проводиться на базі Харківської державної академії дизайну і мистецтв раз на два роки. Від 2005 р. форум набув міжнародного статусу [12].

В рамках форумів відбуваються огляди-конкурси дипломних і курсових проектів з різних спеціалізацій дизайну. Мета заходу – визначити професійний рівень підготовки фахівців з дизайну у закладах вищої мистецької, технологічної, технічної освіти; ознайомитися зі структурою та об'ємом дипломних проектів, спеціалізаціями навчальних закладів. Від часу першого конкурсу відбулося вісім форумів. На Першому форумі кількість учасників 22 ВНЗ представили 148 студентських дизайн-розробок, на Третньому – 39 ВНЗ (384 дизайн-розробки), на Восьмому – 32 ВНЗ (226 дизайн-розробок). За 15 років до учасників форуму додалося десять ВНЗ, які здійснюють підготовку дизайнерів. Сьогодні їх удвічі більше, але продемонструвати свій рівень на визнаному в Україні огляді наважуються практично ті самі учасники [7].

Важливо розробити теоретичні засади і науковий супровід професійної дизайн-освіти, що нині потужно розвивається із історично віддаленої художньо-промислової. Проводячи аналіз сучасних систем професійної підготовки в розвинених країнах світу, визнаємо функціонування п'яти основних підходів, а саме:

- поєднання загальної освіти та професійної підготовки на заключній стадії середньої освіти з тривалістю навчання 2-4 роки з правом продовження навчання у вищих навчальних закладах чи працевлаштуванням відповідно до фахового сертифікату (Швеція та інші країни Скандинавії);
- створення мережі спеціалізованих закладів професійно-технічної освіти за програмами, які здебільшого складаються з двох частин загальноосвітньої та фахової.

Навчання в аудиторіях і лабораторіях цих закладів доповнюється виробничою практикою за профілем підготовки. Право на продовження освіти отримує більшість випускників, залежно від успіхів у навчанні і змісту отриманих дипломів чи сертифікатів (більшість країн Європейського Союзу, Центральної Європи, СНД). Поширене комбіноване («дуальне») навчання, яке відбувається одночасно на робочому місці та в спеціалізованому закладі освіти із підписанням індивідуального контракту між учнем і керівником того підприємства, на якому проходить виробнича підготовка.

Можливості подальшого навчання випускників цієї моделі професійної освіти залежать, насамперед, від змісту програм навчання і досягнутих успіхів (Німеччина, Австрія, частина Швейцарії). Виробниче учнівство не потребує створення спеціалізованих закладів професійно-технічної освіти. Учень є працівником фірми чи підприємства і складання випускних екзаменів дає право на фаховий сертифікат і виключає можливість безпроблемного вступу у вищу школу (Японія). Практикується надання дуже різноманітної за місцем навчання і тривалістю програм професійної підготовки особам, які можуть розглядатися як безробітні.

У межах подібного підходу професійно-технічна освіта стає засобом боротьби з безробіттям і соціального захисту частини населення, що спричинює фінансування з позаосвітніх джерел – фондів боротьби з безробіттям, соціальної підтримки осіб з низьким рівнем освіти (Великобританія).

Позитивним прикладом результативної роботи такого типу закладу може слугувати дитячий університет при Технічному університеті м. Ліберець (Чеська Республіка) [3]. Такий університет як проект був започаткований у Технічному університеті м. Ліберець в 2009 році при фінансовій підтримці Європейського Союзу. За цей час проект став настільки популярним в Ліберецькому краї, що через п'ять років після завершення фінансування з європейських фондів

Таблиця 1.

Детермінанти формування стандартів професійно-технічної освіти в ЄС (модифікація джерела [10])

Детермінанта	Сутність
1. Необхідність збільшення придатності до працевлаштування молодих людей, яким потрібно отримати кваліфікації, актуальні для даного ринку праці.	Для підвищення можливостей працевлаштування та забезпечення відповідності навчання вимогам ринку праці, сфера праці і сфера освіти повинні тісно співпрацювати. Саме кваліфікаційні стандарти є тим інструментом, який дозволяє полегшити взаємодію між цими двома сферами, оскільки стандарти містять інформацію про компетенції, що їх отримала та продемонструвала особа, і водночас повідомляють про вимоги й очікування на ринку праці. Процес розробки стандартів, методи та інформація, які використовуються під час цього процесу, також допомагають узгодити навчання з потребами ринку праці.
2. Прозорість і порівняльність кваліфікацій для мобільності працівників і студентів у межах ЄС.	Ініціативи зі створення Європейської рамки кваліфікацій (EQF) та впровадження Європейської системи кредитів для професійної освіти і навчання (ECVET) посиляються на спільну «мову» формулювання стандартів – мову компетенцій і навчальних результатів. З огляду на неймовірну розмаїтість освітніх систем у Європі, важко порівнювати стандарти на основі «вхідних даних» (тривалість навчання, навчальні плани, характеристики навчання тощо). Натомість навчальні результати можна порівняти з дескрипторами національних кваліфікаційних рамок і EQF, що допомагає краще зрозуміти кваліфікації та сприяє їхньому визнанню за кордоном.
3. Навчання впродовж життя	Навчання впродовж життя є істотним елементом Лісабонської стратегії. Для визнання неформальної та інформальної освіти як важливого інструмента стратегії, вимагається формулювати стандарти як навчальні результати – це дозволяє забезпечити відкритість до різних форм навчання. Зрештою, усі ці питання пов'язані з модуляризацією кваліфікацій. Організація навчальних результатів у набори модулів, кожен з яких можна проходити окремо, індивідуалізує навчання та робить його менш залежним від навчального закладу. Це, у свою чергу, сприяє міжнародній мобільності та допомагає поєднувати різні форми навчання залежно від особистого вибору.

регіональною владою було прийнято рішення щодо продовження фінансування дитячого університету на базі Технічного університета м. Ліберець за кошти місцевого бюджету.

Основними елементами комплексної системи профорієнтаційної діяльності, що здійснюють інформування, консультування, роз'яснення та інші види робіт, виступають заклади освіти, державні органи виконавчої влади, неурядові організації, підприємства, організації та фізичні особи, які зацікавлені в даній сфері. В той же час встановлено, що в останні роки активними учасниками продуктивної профорієнтаційної роботи є університети, зокрема вищі технічні школи. Суть їх діяльності в даному напрямку полягає в організації, навчально-методичному та матеріально-технічному забезпеченні функціонування так званих дитячих університетів, зорієнтованих на популяризацію вищої освіти та інженерних спеціальностей зокрема [3].

Структурування одного з навчальних курсів, а саме «Технології текстильних матеріалів», наведено в таблиці 2.

Завершується навчання в даному закладі захистом наукових проектів перед компетентною комісією, сформованою з кращих науковців Технічного університету м. Ліберець, а також церемонією офіційного вручення дипломів, що проходить за зразком вручення дипломів бакалаврів та магістрів. Слід зазначити, що протягом усього періоду роботи дитячого університету при Технічному університеті м. Ліберець дипломи отримали близько трьох тисяч юних студентів, більшість яких продовжили навчання у вищих школах [3].

Отже, дуальна модель вищої професійної освіти поєднує в собі класичну вищу освіту з професійною освітою або з практичною професійною діяльністю на підприємстві. Іншими словами, дуальне навчання відбувається на формальному (університетському) та неформальному (на робочому місці) рівнях. На неформальному рівні залучаються мережі і взаємодія з людьми як всередині так і за межами організації для отримання нових знань. Навчання вимагає як особистої рефлексії щодо результату, так і діалогу й зворотного зв'язку від інших, у тому числі колег і керівників. Зазвичай у дуальних моделях вищої професійної освіти беруть участь різні категорії дорослих студентів: 1) студенти денної форми навчання, які мають призначення на роботу, заплановане навчальною програмою; 2) студенти денної форми навчання, які працюють неповний робочий день (за сумісництвом); 3) дорослі, що мають повну зайнятість на

Таблиця 2.**Структура навчального курсу «Технології текстильних матеріалів» [3]**

Технології текстильних матеріалів/ Úpravy textilních materiálů			
Зміст навчального курсу: -ознайомлення з основними технологіями обробки текстильних матеріалів та можливостями механічної і хімічної обробки, -вивчення способів фарбування з використанням натуральних і хімічних барвників; -вивчення різних методів текстильного друку, з новими методами в текстильній промисловості			
Структура зимового семестру навчального курсу		Структура літнього семестру навчального курсу	
Назва змістової теми	Кількість годин	Назва змістової теми	Кількість годин
Лабораторне обладнання/ Laboratorní technika	6 годин	Текстильні барвники II/ Textilní barviva II	6 годин
Теорія волокон і тканин/ Teorie vláken a textilií	6 годин	Теорія текстильного друку/ Teorie tisku textilií	6 годин
Текстильні барвники I/ Textilní barviva I	6 годин	Лабораторне фарбування і текстильний друк II/ Laboratorní barvení a tisk textilií II	6 годин
Створення фактури/ Tvorba odstínu	6 годин	Заклучна та спеціальна обробка текстильних матеріалів/ Finální a speciální úpravy textilií	6 годин
Лабораторне фарбування і текстильний друк I/ Laboratorní barvení a tisk textilií I	6 годин	Технічне обслуговування текстильних матеріалів/ Údržba textilií	6 годин

робочому місці, але прагнуть вивчення предметів, пов'язаних з роботою в контексті знань, навичок і цінностей вищого навчального закладу. Спільною рисою цих груп є те, що дорослі виконують роботу, або виконують роль працівника [9].

Дуальні навчальні програми, як правило, мають наступні характеристики: 1. Студент має зобов'язання як робітник, або має договірні відносини з підприємством. Студент узгоджує план навчання з представниками освітньої установи та підприємства. Різні студенти мають особисту траєкторію навчання. 2. Програма навчання відповідає потребам робочого місця і студента, а не заздалегідь складена освітньою установою в рамках дисциплінарного

чи професійного контексту. 3. Відправна точка і освітній рівень програми встановлюється після того, як студент проходить процес визнання наявних компетенцій та ідентифікації навчання, у якому він бажає брати участь, а не на основі існуючої освітньої кваліфікації студента. 4. Навчальні проекти, як правило, проводяться на робочому місці. Вони орієнтовані на проблеми робочого місця і майбутніх потреб студента й підприємства. Частиною загального навчального плану можуть бути модулі інших провайдерів освітніх послуг та навчальних курсів. 5. Освітня установа оцінює результати навчання за договірними програмами відповідно до системи стандартів і рівнів кваліфікації. Така структура є обов'язково транс-дисциплінарною [5].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, у 20-х рр. XX ст. в Україні зароджується мистецька освіта як складова художньо-промислової освіти. Підготовка дипломованих спеціалістів мистецької справи (у сучасному розумінні) розпочалася в Україні, як і за кордоном, після Другої світової війни у Центрально-Східній Європі.

Наприкінці 50-х рр. XX ст. у Львові утворилося локальне культурне середовище, у якому виник перший напрям художньо-промислової освіти. А під впливом ідеологічних концепцій, перебудови суспільного устрою художньо-промислова освіта набуває пріоритету в мистецьких навчальних закладах України. Розглядаючи загальну картину розвитку прикладного мистецтва у країнах Центрально-Східної Європи, можна дійти висновку, що з середини XIX ст. розпочався рух за відродження стилістичної єдності в мистецтві.

Разом з тим, у зв'язку зі суттєвою зміною ролі художника декоративно-прикладного мистецтва у створенні предметного середовища важливої значущості набуває значущості діяльність мистецьких, технічних і технологічних навчальних закладів, програми яких сьогодні розвиваються у професійній дизайн-освіті, зазнаючи кардинальних та революційних змін.

References:

1. Аронов В.Р. Теоретические концепции зарубежного дизайна . - М., 1992.
2. Бойчук Б.В. Народне декоративне мистецтво Покуття XIX - XX століття (Історія. Типологія. Художні особливості): Автореф.дис. ...канд. мистецтвознавства. -Львів, 2000.
3. Бокша Н. І. досвід професійної орієнтації молоді на інженерні спеціальності в країнах ЦСЄ <http://msu.edu.ua/visn1/?p=1875>
4. Системи професійної підготовки в розвинених країнах світу / Т. Б. Гуменюк,

- Н. М. Зубар // Наука і освіта. - 2015. - № 8. - С. 40-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_8_10.
5. Дернова М. Г. Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: європейський досвід / М. Г. Дернова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. - 2014. - Вип. 2. - С. 137-145. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2014_2_19.
6. Ерн О. (Гагенмейстер), Мошак М. Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа, її роль у розвитку художньої освіти та культурному житті Поділля у 20-30-х роках ХХ століття // Вісник Харк. держ. академії дизайну і мистецтв. - Харків, 2002. -. №1.
7. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория: [учеб. пособ.] [Текст] / Н. А. Ковешникова. – М.: Омега-Л, 2005. – 224 с.
8. Козубовський Д. Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка: історія і сучасність // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. праць / [ред. кол.: І.А. Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, О.П. Рудницька та ін.]. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 194-205.
9. Кривач Д. Мистецька освіта в Україні на сучасному етапі // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти : зб. наук. праць / [ред. кол.: І.А. Зязюн (голов.ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, В.Г. Скотний та ін.]. – Львів : Світ, 1999. – Вип. 4. – С. 166-171.
10. Курій Л. О. Розвиток системи професійно-технічної освіти України відповідно до вимог Європейського Союзу / Л. О. Курій // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2015. - № 4(2). - С. 207-214.
- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4%282%29__42.
11. Мигаль С.П. Львівська дизайнерська школа: становлення, проблеми, перспективи // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. праць / [ред. кол.: І.А.Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г.Ничкало, О.П.Рудницька та ін.]. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 387-399.
12. Нікуленко С.І. Становлення вищої мистецької школи в Україні (1917 -1934): Автореф.дис. ...канд. мистецтвознавства. - К., 1997.
13. Сто дизайнеров Запада / Под ред. Кузьмичева Л.А. - М., 1994.
14. Чебикин А. Художня освіта в Україні ХХІ століття (культуротворчий аспект) // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. праць / [ред. кол.: І.А. Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, О.П. Рудницька та ін.]. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 39.
15. Шмагало Ростислав Тарасович. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ-середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції : Львівська національна академія мистецтв. - Л., 2005.

Transliteration of References:

1. Aronov V.R. Teoreticheskie kontseptsii zarubezhnogo dizaina . - M., 1992.
2. Boichuk B.V. Narodne dekorativne mystetstvo Pokuttia XIX - XX stolittia (Istoriia. Typolohiia. Khudozhni osoblyvosti): Avtoref.dys. ...kand. mystetstvoznavstva. -Lviv, 2000.
3. Boksha N. I. Dosvid profesiinoi oriiientatsii molodi na inzhenerni spetsialnosti v krainakh TsSle <http://msu.edu.ua/visn1/?p=1875>
4. Systemy profesiinoi pidhotovky v rozvynenykh krainakh svitu / T. B. Humeniuk, N. M. Zubar // Nauka i osvita. - 2015. - № 8. - S. 40-45. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_8_10.
5. Dernova M. H. Dualna model vyshchoi profesiinoi osvity doroslykh: yevropeiskyi dosvid / M. H. Dernova // Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy. - 2014. - Vyp. 2. - S. 137-145. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2014_2_19.
6. Ern O. (Hahenmeister), Moshak M. Kamianets-Podilska khudozhno-promyslova shkola, yii rol u rozvytku khudozhnoi osvity ta kulturnomu zhytti Podillia u 20-30-kh rokakh XX stolittia // Visnyk Khark. derzh. akademii dyzainu i mystetstv. Kharkiv, 2002. -. №1.
7. Koveshnikova N. A. Dizain: istoriia i teoriia: [ucheb. posob.] [Tekst] / N. A. Koveshnikova. – M.: Omeha-L, 2005. – 224 s.
8. Kozubovskiy D. Vyzhnytskyi koledzh prykladnoho mystetstva im. V.Iu. Shkribliaka: istoriia i suchasnist // Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti. Khudozhnia osvita : zb. nauk. prats / [red. kol.: I.A. Ziaziun (holov. red.), S.O. Cherepanova (uporiad. i vidp. red.), N.H. Nychkalo, O.P. Rudnytska ta in.]. – Lviv : Svit, 2000. – Vyp. 5. – S. 194-205.
9. Krvavych D. Mystetska osvita v Ukraini na suchasnomu etapi // Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti: Filosofiia osvity : zb. nauk. prats / [red. kol.: I.A. Ziaziun (holov.red.), S.O. Cherepanova (uporiad. i vidp. red.), N.H. Nychkalo, V.H. Skotnyi ta in.]. – Lviv : Svit, 1999. – Vyp. 4. – S. 166-171.
10. Kurii L. O. Rozvytok systemy profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy vidpovidno do vymoh Yevropeiskoho Soiuzu / L. O. Kurii // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. - 2015. - №4(2) - S. 207-214. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4%282%29_42
11. Myhal S.P. Lvivska dyzainerska shkola: stanovlennia, problemy, perspektyvy // Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti. Khudozhnia osvita : zb. nauk. prats / [red. kol.: I.A.Ziaziun (holov. red.), S.O. Cherepanova (uporiad. i vidp. red.), N.H.Nychkalo, O.P.Rudnytska ta in.]. – Lviv : Svit, 2000. – Vyp. 5. – S. 399.
12. Nikulenko SI. Stanovlennia vyshchoi mystetskoï shkoly v Ukraini (1917 -1934): Avtoref.dys. ...kand. mystetstvoznavstva. - K., 1997.
13. Sto dizainerov Zapada / Pod red. Kuzmycheva L.A. - M., 1994.
14. Chebykin A. Khudozhnia osvita v Ukraini XXI stolittia (kulturotvorchyi aspekt) // Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti. Khudozhnia osvita : zb.

nauk. prats / [red. kol.: I.A. Ziaziun (holov. red.), S.O. Cherepanova (uporiad. i vidp. red.), N.H. Nychkalo, O.P. Rudnytska ta in.]. – Lviv : Svit, 2000. – Vyp. 5. – S. 30-39.

15. Shmahalo Rostyslav Tarasovych. Mystetska osvita v Ukraini seredyny XIX-seredyny XX stolittia: strukturuvannia, metodolohiia, khudozhni pozytsii : Lvivska natsionalna akademiia mystetstv. - L., 2005.

The Author

Dyachenko Alla,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Department of Industrial Design
and Information Technology,
Kyiv State Academy of Decorative and Applied
Art and Design named after Michael Boychuk,
Kyiv, Ukraine
E-mail: diachenko.alla@ya.ru

Abstracts

DIACZENKO AŁŁA. Cechy rozwoju instytucji edukacji rzemieślniczo-artystycznej w Europie Środkowej i Wschodniej.

Artykuł jest próbą odtworzenia przesłanek historycznych rozwoju instytucji edukacji rzemieślniczo-artystycznej w Ukrainie. Podano uzasadnienie terminu „działalność rzemieślniczo-artystyczna”. Przeprowadzono także analizę powstawania edukacji rzemieślniczo-artystycznej na terenie innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Białoruś, Mołdawia). Przeanalizowano specyfikę rozwoju instytucji edukacji rzemieślniczo-artystycznej krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Przedstawiono ogólny opis wprowadzenia edukacji dualnej i poszczególnych kursów szkoleniowych.

Słowa kluczowe: edukacja rzemieślniczo-artystyczna, tendencje rozwojowe, przemysł artystyczny, placówki edukacyjne, sztuka.

ДЯЧЕНКО АЛЛА. Особливості розвитку закладів художньо-промислової освіти Центрально-Східної Європи.

Стаття є спробою цілісного відтворення історичних передумов розвитку закладів художньо-промислової освіти в Україні. Дається обґрунтування поняття «художньо-промислова діяльність». Також

проведено аналіз становлення художньо-промислової освіти на території інших країн Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Білорусь, Молдова). Проаналізовано особливості розвитку закладів художньо-промислової освіти країн ЦСЄ. Наведено загальну характеристику впровадження дуальної освіти та окремих навчальних курсів

Ключові слова: художньо-промислова освіта, тенденції розвитку, художня промисловість, заклади освіти, мистецтво.

ДЯЧЕНКО АЛЛА. Особенности развития учреждений художественно-промышленного образования Центрально-Восточной Европы. Статья является попыткой целостного воспроизведения исторических предпосылок развития учреждений художественно-промышленной образования в Украине. Дается обоснование понятия «художественно-промышленная деятельность». Также проведен анализ становления художественно-промышленной образования на территории других странах Центрально-Восточной Европы (Польша, Чехия, Словакия, Венгрия, Беларусь, Молдова). Проанализированы особенности развития учреждений художественно-промышленной образования стран ЦВЕ. Приведена общая характеристика внедрения дуальной образования и отдельных учебных курсов.

Ключевые слова: художественно-промышленное образование, тенденции развития, художественная промышленность, учебные заведения, искусство.

DYACHENKO ALLA. Features of the development of institutions and industrial education in Central-Eastern Europe. The article is an attempt to integrate the historical background the development of institutions of artistic and industrial education as a scientific category in Ukraine. The justification of the notion of artistic and industrial activity is given. An analysis of the formation of artistic-industrial education in the territory of other countries of Central and Eastern Europe (Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Belarus, Moldova) was also conducted. The peculiarities of the development of institutions of the artistic and industrial education of the countries of the Central and Eastern Europe are analyzed. The general description of the introduction of dual education and separate training courses in the textile direction is given.

Keywords: artistic-industrial education, trends, development, artistic industry, educational institutions, art.

**Mykhaylo YOLTUKHIVSKYY,
Oksana NIKOLAENKO,
Oksana OMELRENKO,
Olga BOGOMAZ,
Iruna GUSAKOVA**

**Peculiarities of teaching foreign students at
the department of the normal physiology of
Vinnitsia national Pirogov'
memorial medical university**

Globalization and growing academic mobility in higher education impose increasing demands on the quality and flexibility of educational services at the university [3, 4]. Currently, the countries participating in the Bologna process see one of the most important components of the development of higher education to support academic mobility and joint educational programs, which, in turn, are an important tool for improving the quality of educational programs and research. At the 2009 World Conference on Higher Education of UNESCO, it was stated that academic mobility is an important factor in improving the quality and effectiveness of higher education [8].

© Mykhaylo YOLTUKHIVSKYY,
Oksana NIKOLAENKO,
Oksana OMELRENKO,
Olga BOGOMAZ,
Iruna GUSAKOVA, 2019

The training of specialists for foreign countries is connected with the export of educational services and is one of the important directions in the foreign economic activity of the state, especially since the competition in the education market is growing every year. The demand for Ukrainian higher education is increasing. Perhaps one of the reasons for the increased flow of foreign students into our country is the satisfactory quality of Ukrainian education. Since the system of interstate educational relations is developing, it is undoubtedly important to summarize the accumulated experience in teaching foreign students and drawing some conclusions based on it.

The problem of effective training of foreign students is especially acute, since the effectiveness of their learning process in Ukrainian universities is directly related to the success of their adaptation in new conditions.

In turn, the geography and climate of the region, the character of the student, and the quality of the pedagogical system are important for successful adaptation and, as a result, for the successful course of the foreign student's learning to process. The first two factors are in some sense "given" and it is hardly possible to influence them. However, the ability of a student to adapt to the pedagogical system of a higher educational institution directly depends on the ability of the pedagogical system itself to flexibly take into account the interests and needs of foreign students who come to study at a higher educational institution. [4, 1].

At the same time, the problem of the quality of the education received comes out on top. In Vinnitsa national Pirogov' memorial medical university has trained medical specialists from among foreign citizens coming from many countries in Europe, Africa and Asia, which has been conducted for a long time and testifies to the prestige and demand for specialists in this profile.

The classical system of teaching biomedical disciplines at a medical university, including testing, oral questioning, explaining new material and performing experimental work, is, in our opinion, insufficient when teaching foreign students, since the language barrier, difficulties of inter-ethnic communication, and different levels of basic education create their difficulties in the study of disciplines in Ukrainian universities.

When learning, there are many numerous of problems faced by foreign citizens. Undoubtedly, at present, the department has accumulated extensive experience, as well as educational and methodological complexes for teaching the discipline using English as an intermediate language, which contributes to the effective implementation of the

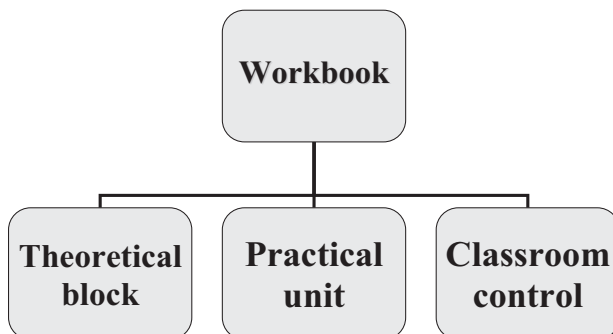
educational process with students from foreign countries. The problems can be divided into objective and subjective.

It should be noted that during the teaching of the discipline, English-speaking students of the faculty of the department of normal physiology have accumulated a huge amount of material for working with them in the form of:

- workbooks (including questions for self-training and classroom control; practical and theoretical blocks) (Fig.);
- visual material (diagrams, tables, figures);
- handouts (schemes of complex physiological processes and mechanisms);
- demonstration educational films;
- tests (electronic version for the final lessons on sections and reexamination, as well as paper as an introductory control of knowledge);
- situational tasks with detailed description and explanation of the answer.

One of the main elements of education are lectures. At the lecture, the student should also work, and not passively take notes of the teacher's speech or rewrite the text from the slides when reading the lecture in the presentation mode. It is more difficult for foreign students to read classic lectures in the first courses, as the teacher has to work more on the blackboard, write more sentences. But the end justifies the means. After some time, foreign students master the skills of taking notes of the teacher's oral speech, which stimulates the development of the students themselves not only in writing, but also in oral speech.

**The structure of workbooks for discipline
"Normal physiology" for English-speaking students**

Practical classes have no less teaching function than lectures. The form of practical training may be different, but, as experience shows, it is imperative in practice to verbally communicate with students. The student should be able to express their thoughts using specific physiological terminology. They carefully listen to each other's answers, argue, prompt and rejoice when they manage to adequately answer a question. In addition to the oral survey for foreign students, independent work under the guidance of a teacher and the obligatory control of knowledge are important.

An important aspect of the success of training is the availability of comprehensive methodological support of the course, which includes a course of lectures in hard copy, as well as in computer version; workbook for practical classes; tests for self-control and all kinds of control materials. A course of lectures and a study guide adapted for foreign students developed and displayed on the department's website. But, of course, in addition to adapted manuals, students must read and learn to perceive the material of these textbooks written for English-speaking students.

It is very convenient to use workbooks in which tasks are selected for solving in practical classes, there are explanations of solutions to the most complex tasks, and there are reference materials. The presence of a workbook for practical classes allows you to individualize the work. It is possible to devote more time to weak students, and, conversely, to solve more complex problems with strong students [2].

The teacher his experience, competence, literacy, loyalty, objectivity and interpersonal skills are of great importance in the training of foreign students, especially in the first courses. The teacher should teach the student not only to draw diagrams, action potentials, cardiogram, Spirogram, but also correctly express their thoughts in English, to formulate patterns and laws. The objectivity of judgment is very important in the character of the teacher. Foreign students are very sensitive to the successes and failures of their comrades. When checking completed and final assignments, it is necessary as never before, before the letter and numbers, to check the progress of the assignment. Students will be required to ask questions, and demand motivation for the reasons for lowering the grade. On the exam, it is sometimes difficult to put good grades instead of excellent ones. Almost all foreign students have a great desire to get an excellent mark, although sometimes the level of knowledge does not deserve it. The whole art is to convince the student of the adequacy of the assessment of the knowledge, while not humiliating and offending him.

The teacher should have developed sociocultural competence, namely, knowledge, ability and ability to cope with various kinds of social and cultural problems that often arise when communicating with foreign students[6]. Within this competence, the teacher must have a good understanding of the national psychological characteristics of students. Knowledge of these features helps to build the learning process in such a way as to actively use the strengths and level students' weaknesses, as well as to circumvent the pitfalls. As an illustrative example, we have summarized the national psychological characteristics of several regional groups of foreign students who have been studying at our university for many years, and the specifics of pedagogical communication with them. (table) [7].

Table 1. The main features of regional groups of students and the specifics of pedagogical communication with them

Regional groups	Key features	Specificity of pedagogical communication
African students	The tendency to slower learning and assimilation of new concepts; increased reaction to "danger"; intense inner life, dreaminess, thoughts about the meaning of life	Openness and gentleness in communication; not recommended to use a democratic style of communication; should talk about the meaning of life; special attention to the development of self-organization skills and discipline
Students from India	Abstract thinking is well developed; high morality and good behavior; high level of self-control and discipline	Do not be afraid to discuss difficult issues of discipline; should ask questions for reflection; active use in learning of independent types of work; the use of moral and ethical motivations; personal achievement motivation
Arab students	Openness, interest in other people; not afraid of criticism; undisciplined	Focus on discussions in the learning process; calm and discreet communication; self-discipline development

As can be seen from the table, the teacher's accounting for the main features of various regional groups of students determine the specifics of pedagogical communication with them. This specificity is intended to help the teacher to answer the question of how to effectively train students in a particular region.

There are significant problems with the literature in English. Close to this problem is the question of creating a library (library department) specifically for foreign students, where all the necessary methodological support will be in English.

At the same time, after analyzing the experience of teaching normal physiology to English-speaking students enrolled in the speciality of "medical business" and "dentistry", I would like to note several features and difficulties that arise when conducting classes with them.

One of the main issues that need to be addressed for the intensification and improvement of the educational process with English-speaking students are the question of linguistic training. I would like to note that the level of proficiency in the specified foreign language English is quite different and often low. Difficulties arise when reading textbooks, textbooks, methodical literature on the discipline. At the same time, the problem lies not only in the understanding of the material proposed for study, since human physiology as a discipline is a rather complicated subject, includes a large amount of material, terms and concepts, but in general, the complexity and irregularity of the translation of individual words and expressions.

Given the fact that for many English is a foreign language, a significant difficulty is the perception of new information by ear. This issue is particularly acute in lectures. This implies the following problem in the way of education for English-speaking students the inability, or in some cases, even the impossibility of recording lecture material.

Consequently, one of the compromise methods for solving this problem is the preparation of teaching aids at the department, in which the presentation of the material takes place with the help of short logical sentences, without complicated and cumbersome turns, but at the same time not distorting the meaning of the content of the topic. Besides, the manual includes many numerous of illustrations, diagrams and tables that facilitate understanding and systematizing students' knowledge.

On the other hand, teachers who evaluate the oral response students difficult to understand is the English language of citizens who arrived, in particular, from Sri Lanka and some regions of India, so they have

their own dialectical features. Consequently, teachers teaching English-speaking students act as curators of such groups and increase the time of communication with them on curatorial hours, thereby increasing their foreign language skills.

Undoubtedly, the difficulties for the teacher are also different basic training of students, since representatives of different countries are in the same student group and, accordingly, the requirements for the secondary education they received were also different. As a result, problems arise in the understanding of the material, when synthesis and analysis of knowledge from other disciplines with which physiology is closely connected, such as physics, chemistry, biology, and others, is necessary. Often the complexity of the subject gives rise to low student interest.

To partially solve these problems, our Department of Normal Physiology has developed an introductory control of knowledge, including a list of questions on the topic, implying a brief written answer from the student and orienting the teacher in the level of training [5].

Issues of intercultural differences are particularly acute and, as a result, a violation of discipline and rules of conduct. This is manifested in systematic delays, both in practical exercises and lectures. Moreover, it is constantly necessary to clarify that visiting the latter is compulsory, since many students have a significant number of passes for a disrespectful reason.

The problem is also the working out by foreign students of missed classes or those not given in the final period, which complicates or makes it impossible to obtain a timely credit for the subject and admission to the session.

It should also be noted, and such a subjective problem as the presence of motivation and interest in obtaining an education by foreign citizens. As a rule, students, whose choice of the medical profession was made consciously and independently, have good academic performance, they use much numerous additional literature in preparation for classes, ask the teacher and lecturer questions on topics that they could not figure out on their own, tend to assist during acute experiments on laboratory animals. Another group consists of students who entered the university due to the prestige of the profession or at the insistence of parents; as a result, the training of such students due to lack of personal interest becomes ineffective and almost impossible.

Conclusion. Thus, the features that arise when teaching foreign students can be conditionally presented as a combination of:

- Educational (difficulty in understanding by students of the subject itself, lack of textbooks, insufficient level of language skills) factors;
- social (political, religious, cultural) factors;
- Personal factors.

References:

1. Каде, А. Х. Особенности преподавания патологической физиологии иностранным студентам / А. Х. Каде, А. П. Парахонский // Современные проблемы науки и образования. – 2004. – № 1 – С. 123-124.
2. Башкова, Н. П. Формы проверки качества самостоятельной работы студентов // Самостоятельная работа студентов: модели, опыт, технологии / под ред. М. Г. Савельевой. – Ижевск, 2009. – С. 45-50.
3. Особенности преподавания анатомии человека на английском языке / Д. Н. Лященко [и др.] // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 2, ч. 27. – С. 6093-6095.
4. Особенности обучения иностранных студентов на языке-посреднике на кафедре нормальной физиологии ВГМА / Я. В. Булгакова [и др.] // Прикладные информационные аспекты медицины. – 2015. – Т. 18, № 1. – С. 32-37.
5. Булгакова, Я. В. Мотивационные особенности российских и иностранных студентов при адаптации к учебному процессу / Я. В. Булгакова, В. А. Семилетова, А. А. Натарева // Организационные и методические основы учебно-воспитательной работы в медицинском ВУЗе. – 2010. – № 2. – С. 186-187.
6. Звездова, А. Б. Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании [Электронный ресурс] / А. Б. Звездова // Межрегиональный институт экономики и права [Офиц. сайт]. – Режим доступа: http://www.mier.edu.ru/uploaded/zvezdova_oreshkin.
7. Иванова М.А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов к высшей школе России: дис. ...канд. психол. наук СПб., 2001. 353 с.
8. 2009 World Conference of High Education: the New Dynamics of High Education and Research for Societal Change and Development (UNESCO, Paris 5-8 July 2009) COMMUNIQUE. [http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/WCHE 2009/FINAL%20 COMMUNIQUE%20/ WCHE%202009.pdf](http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/WCHE%2009/FINAL%20COMMUNIQUE%20/WCHE%202009.pdf)

Transliteration of References:

1. Kade A.H., Parahonskij A.P. Osobennosti prepodavanija patologicheskoi fiziologii inostrannym studentam. Sovremennye problemy nauki i obrazovanija. 2004;1:123-124. (Russian).
2. Bashkova N.P. Formy proverki kachestva samosto-jatelnoj raboty studentov. In: Saveleva MG, editor. Samostojatel'naja rabota studentov: modeli, opyt,

- tehnologii. Izhevsk; 2009. p. 45-50. (Russian).
3. Ljashhenko D.N., Zheleznov L.M., Shalikova L.O., Gadilshina I.R., Popova Ju.V. Osobennosti prepodavaniya anatomii cheloveka na anglijskom jazyke. Fundamentalnye issle-dovaniya. 2015;2(Pt27):6093-6095. (Russian).
 4. Bulgakova Ja.V., Semiletova V.A., Dorohov E.V., Budennaja I.A., Reutova L.F. Osobennosti obuchenija inostrannyh studentov na jazyke-posrednike na kafedre normalnoj fiziologii VGMA. Prikladnye informacionnye aspekty medicyny. 2015;18(1):32-37. (Russian).
 5. Bulgakova Ja.V., Semiletova V.A., Natarova A.A. Motivacionnye osobennosti rossijskih i inostrannyh studentov pri adaptacii k uchebnomu processu. Organizacionnye i metodicheskie osnovy uchebno-vospitatel'noy raboty v medicinskom VUZe. 2010;2:186-187. (Russian).
 6. Zvezdova A.B. Kompetentnostnyj podhod v vysshem pro-fessionalnom obrazovanii. Mezhhregionalnyj institut ekonomiki i prava [Ofic. sajt]. Available from: http://www.miep.edu.ru/uploaded/zvezdova_oreshkin.pdf. (accessed 03.09.2016). (Russian).
 7. Ivanova M.A. Socio-psychological adaptation of foreign students to the higher school of Russia: dic. ... PhD in psychol. SPt, 2001. 353 p.
 8. 2009 World Conference of High Education: the New Dynamics of High Education and Research for Societal Change and Development (UNESCO, Paris 5-8 July 2009) COMMUNIQUE. [http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/WCHE 2009/FINAL%20 COMMUNIQUE%20/ WCHE%202009.pdf](http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/WCHE%202009/FINAL%20COMMUNIQUE%20/WCHE%202009.pdf)

Authors

Yoltukhivskyy Mykhaylo,
Doctor in Medicine, Professor,
Department of Normal Physiology,
Vinnytsia National Pirogov'
Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: yoltukh@vnmu.edu.ua

Nikolaenko Oksana,
PhD in Biology, Docent,
Department of Normal Physiology,
Vinnytsia National Pirogov'
Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: oksnikolaenko@gmail.com

Omelrenko Oksana,
*PhD in Medicine, Docent,
Department of Normal Physiology,
Vinnytsia National Pirogov'
Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: oksana12.11.61@gmail.com*

Bogomaz Olga,
*PhD in Biology, Docent,
Department of Normal Physiology,
Vinnytsia National Pirogov'
Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: bogol@gmail.com*

Iruna Gusakova,
*PhD in Medicine, Docent,
Department of Normal Physiology,
Vinnytsia National Pirogov'
Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: irina@mail.ru*

Abstracts

YOLTUKHIVSKYY MYKHAYLO, NIKOLAENKO OKSANA, OMELRENKO OKSANA, BOGOMAZ OLGA, GUSAKOVA IRYNA. **Cechy nauczania studentów obcokrajowców na Katedrze fizjologii człowieka Winnickiego Narodowego Uniwersytetu Medycznego imienia M.I. Pyrohowa.** W artykule zostały przedstawione cechy nauczania anglojęzycznych studentów fizjologii człowieka na uniwersytecie medycznym na wydziale lecznictwa. Określa się metodologiczne podejścia do organizacji nauczania studentów obcokrajowców w trakcie zdobywania przez nich wykształcenia wyższego na ukraińskich uniwersytetach, omawia się podstawowe zasady organizacji procesu edukacyjnego z uwzględnieniem specyfiki kontyngentu uczących się studentów. Rozpatrywane są aktualne problemy dotyczące organizacji procesu nauczania studentów obcokrajowców medycznych kierunków studiów. Podsumowano własne doświadczenie nauczania fizjologii człowieka w języku angielskim

studentów przez wykładowców naszej katedry. Zostały przeanalizowane czynniki wpływające na efektywność procesu nauczania. Zostały rozpatrzone cechy organizacji danego procesu na przykładzie Winnickiego Narodowego Uniwersytetu Medycznego imienia M.I. Pyrohowa. Dokładna analiza problemu pomoże w przyszłości usystematyzować i zoptymalizować nauczanie i sprawdzanie wiedzy studentów uczących się na tych kierunkach i o zbliżonym poziomie wiedzy. Zastosowanie innowacyjnych technologii w nauczaniu jest w stanie rozwiązać szereg problemów zarówno edukacyjnych, jak i pozaedukacyjnych, związanych z pobytem studentów zagranicznych w Ukrainie oraz jest najbardziej optymalnym systemem nauczania dyscyplin medyczno-biologicznych na uczelniach medycznych. Został przedstawiony szereg przyczyn zmniejszających intensywność nauczania studentów obcokrajowców, z których podstawowymi są: różny poziom ich znajomości języka i bazy wiedzy, brak motywacji oraz problem z dyscypliną.

Słowa kluczowe: szkolnictwo wyższe; studenci obcokrajowcy; innowacyjne nauczanie; uczelnia medyczna; fizjologia człowieka.

ЙОЛТУХІВСЬКИЙ МИХАЙЛО, НІКОЛАЄНКО ОКСАНА, ОМЕЛЬРЕНКО ОКСАНА, БОГОМАЗ ОЛЬГА, ГУСАКОВА ІРИНА. **Особливості навчання іноземних студентів на кафедрі нормальної фізіології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова.** Представлені особливості викладання нормальної фізіології в медичному університеті у англомовних студентів лікувального факультету. Розкриваються методологічні підходи до організації навчання іноземних студентів в процесі отримання ними вищої освіти в українських вузах, розглядаються основні принципи і зміст організації освітнього процесу з урахуванням специфіки контингенту студентів, які навчаються. Розглядаються актуальні питання організації процесу навчання іноземних студентів за медичними спеціальностями. Узагальнено приватний досвід викладання нормальної фізіології англійською мовою іноземним студентам викладачами нашої кафедри. Проведено аналіз факторів, що впливають на ефективність процесу навчання. Розглянуто особливості організації цього процесу на прикладі Вінницького національного медичного університету ім. М.І.Пирогова. Детальний аналіз проблем допоможе систематизувати і оптимізувати викладання і перевірку знань у студентів з цими спеціальностями і з подібним рівнем підготовки. Використання інноваційних технологій при навчанні їх здатне вирішити ряд як навчальних, так і

познавчальних завдань перебування іноземних студентів в Україні і є найбільш оптимальною системою викладання медико-біологічних дисциплін в медичних вузах. Наводиться ряд причин, що знижують інтенсивність викладання іноземним студентам, основні з яких – різний рівень їх лінгвістичної підготовки та освітньої бази, відсутність мотивації, складності з дисципліною.

Ключові слова: вища освіта; іноземні студенти; інноваційне навчання; медичний вуз; нормальна фізіологія.

ЙОЛТУХОВСКИЙ МИХАИЛ, НИКОЛАЕНКО ОКСАНА, ОМЕЛЬБЕНКО ОКСАНА, БОГОМАЗ ОЛЬГА, ГУСАКОВА ИРИНА. Особенности обучения иностранных студентов на кафедре нормальной физиологии Винницкого национального медицинского университета им. Н.И. Пирогова.

Представлены особенности преподавания нормальной физиологии в медицинском университете у англо-говорящих студентов лечебного факультета. Раскрываются методологические подходы к организации обучения иностранных студентов в ходе получения ими высшего образования в украинских вузах, рассматриваются основные принципы и содержание организации образовательного процесса с учетом специфики контингента обучаемых. Рассматриваются актуальные вопросы организации процесса обучения иностранных студентов медицинским специальностям. Обобщен частный опыт преподавания нормальной физиологии на английском языке иностранным студентам преподавателями нашей кафедры. Проведен анализ факторов, влияющих на эффективность процесса обучения. Рассмотрены особенности организации этого процесса на примере Винницкого национального медицинского университета им. Н.И.Пирогова. Детальный анализ проблем поможет систематизировать и оптимизировать преподавание и проверку знаний у подобного рода студентов. Использование инновационных технологий при обучении их способно решить ряд как учебных, так и внеучебных задач пребывания иностранных студентов в Украине и является наиболее оптимальной системой преподавания медико-биологических дисциплин в медицинских вузах. Приводится ряд причин, снижающих интенсивность преподавания иностранным студентам, основные из которых – разный уровень их лингвистической подготовки и образовательной базы, отсутствие мотивации, сложности с дисциплиной.

Ключевые слова: высшее образование; иностранные студенты; инновационное обучение; медицинский вуз; нормальная физиология.

YOLTUKHIVSKYY MYKHAYLO, OMELRENKO OKSANA, BOGOMAZ OLGA, GUSAKOVA IRUNA. **Peculiarities of teaching foreign students at the Department of the normal physiology of Vinnytsia National Pirogov' Memorial Medical University.**

The features of teaching normal physiology in the medical university of English-speaking students of the medical faculty are presented. It reveals the methodological approaches to the organization of teaching foreign students in the course of their receiving higher education in Ukrainian universities, discusses the basic principles and content of the organization of the educational process, taking into account the specifics of the contingent of students. Topical issues of organizing the process of teaching foreign students to medical specialties are considered. The private experience of teaching normal physiology in English to foreign students by teachers of our department is summarized. The analysis of factors affecting the effectiveness of the learning process was carried out. The features of the organization of this process are considered on the example of Vinnitsa national Pirogov' memorial medical university. Detailed problem analysis will help to systematize and optimize the teaching and examination of knowledge of this kind of students. The use of innovative technologies in the teaching of foreign students can solve a number of both instructional and extracurricular tasks stay of foreign students in Ukraine; and it is the most optimal system of teaching biomedical disciplines in medical high school. A number of reasons are given that reduce the intensity of teaching to foreign students, the main ones being the different level of their linguistic training and educational base, lack of motivation, difficulty with discipline.
Keywords: higher education; foreign students; innovative learning; medical high school; normal physiology.

Ельвіра МАНЖОС

Формування професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови

У часи економічних перетворень на шляху до повноцінних ринкових відносин, Україна потребує висококваліфікованих економістів, спроможних працювати як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці. Процеси інтеграції світової спільноти, зокрема в галузі економіки, призводять до змін у вимогах, що висуваються до кваліфікаційної характеристики сучасного економіста. За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника вищого навчального закладу, як високий професіоналізм, ініціативність у вирішенні нетрадиційних задач, креативність, здатність до самоосвіти, до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами та кваліфікованої професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Мета даної статті полягає в розкритті особливостей та умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови.

У зв'язку з високим рівнем інформатизації українського суспільства та постійно зростаючої кількості зарубіжних контактів у різних сферах людської діяльності володіння іноземною мовою стає обов'язковою складовою професійної підготовки майбутнього фахівця.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми дослідження феномена компетенція/компетентність знайшли відображення в наукових розвідках зарубіжних (у тому числі – російських) дослідників, серед яких Г. Белицька, Б. Гершунський, Ж. Делор, І. Зимня, Т. Ісаєва, Є. Конюхова, Т. Конюхова, Дж. Равен, Р. Уайт, Д. Хаймс, В. Хутмакер, Ед. Шорт та інші. Компетентнісний підхід в освіті, компетенції як міждисциплінарна категорія сучасної науки займають помітне місце в науковому доробку вітчизняних дослідників, таких як В. Гриценко, А. Кравченко, Г. Красильникова, С. Максименко, Л. Онуфрієва, О. Скубашевська та інші.

Проблемі формування професійної компетентності майбутнього економіста присвячені наукові роботи цілої низки вчених, серед яких О.М. Гончарова [5], Л.М. Дибакіна, Н.М. Уйсімбаєва [11] та ін.

Виклад основного матеріалу. У Концепції розвитку економічної освіти в Україні зазначається, що метою університетської економічної освіти є підготовки всебічно розвинутого економіста з широким науковим світоглядом і здатністю до самореалізації як економічно активного члена суспільства.

Професійна підготовка майбутніх економістів – це процес формування практичних знань, професійних умінь і навичок студентів, мотивації до навчання і самовдосконалення та вміння самостійно організовувати навчальний процес.

В Україні вимоги до професійної компетентності фахівців економічного профілю визначено в стандарті вищої освіти.

Термінологічний апарат компетентнісного підходу ще формується, проте він передбачає формування ключових та предметних компетентностей. За держстандартом компетентність визначається як набути у процесі навчання інтегрована здатність учня, яка складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізуватися на практиці. За проектом Tuning Європейської комісії компетентність – це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, особистісних якостей, що описують результати навчання за навчальною програмою [6].

В процесі вивчення компетентностей Є. Милерян визначив послідовні етапи їх формування. На його думку, спочатку навички

засвоюються як ізольовані, автоматизовані дії, далі згруповуються в цілісні конструкції (систему навичок), а навички узагальнюються до рівня так званих компетентностей. При цьому компетентностями він називав специфічні здібності особистості, необхідні для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, предметні знання та навички, способи мислення, а також усвідомлення відповідальності за свої вчинки [3, с. 95].

Що стосується професійної компетентності, то А. Маркова (1993, 1996) розглядає її з позицій психології праці і вважає разом з Н. Гришановою, В. Ісаєвою, Ю. Татур та іншими вченими як сукупність якостей особистості, які забезпечують її ефективну професійну діяльність, а “компетенція” розуміється як коло питань, в яких спеціаліст має бути компетентним.

Г. М. Коджаспирова визначає професійну компетентність як оперування спеціалістом необхідними знаннями, вміннями та навичками, які становлять основу формування професійної діяльності, комунікабельності та особистісних якостей спеціаліста – носія певних професійних цінностей, ідеалів, свідомості.

Таким чином, цілком доречно розкривати сутність компетентності двома способами:

- шляхом відповідних компетентностей, в цьому разі ми їх структурно-змістово представляємо як сукупність знань, умінь, навичок та досвіду (нами розглядається як професійна компетентність);
- через описання, за А. Хуторським, сукупності взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для виконання певних ситуацій та процесів і які є необхідними інструментами для продуктивної діяльності [2, с. 30] .

Отже, натеper є багато визначень, які розкривають сутність понять “компетентність” та “професійна компетентність”. Одні вчені характеризують компетентність з точки зору того, на що здатний компетентний фахівець (тобто з позиції результату формування компетентності), інші описують її структуру в двох видах:

1) психологічному – як сукупність когнітивно-інтелектуальних (знань, умінь та навичок, характеристик мислення) та діяльнісно-поведінкових (досвід поведінки, діяльності та спілкування) компонентів; такі структурні компоненти дозволять визначити показники та критерії сформованості компетентності.

2) функціонально-змістовому – як сукупність компетентностей, які описані в класифікаціях професій та в кваліфікаційних рівнях підготовки студентів вищу [2, с. 37].

Таким чином, можна зазначити, що професійна компетентність близька за значенням з поняттям “професіоналізм”.

За своєю типологією Д. Хаймс та Дж. Равен виділяють такі компетентності, як “комунікативна компетентність” і “соціальна компетентність”. Всього приблизно 37 видів компетентностей, які групуються на:

I. Загальні компетентності. До них відносяться:

1. Інструментальні компетентності, які включають когнітивні здібності, здібності розуміти та імплантувати ідеї; методологічні здібності, екологічні здібності (розуміти і управляти навколишнім середовищем), вибудовувати стратегії навчання, прийняття рішень і вирішення проблем, технологічні вміння, комп’ютерні навички тощо.

2. Міжособистісні компетентності, тобто індивідуальні здатності, пов’язані з умінням проявляти почуття та ставлення, критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, що пов’язані з процесами соціальної взаємодії та кооперації, вмінням працювати в колективі тощо.

3. Системні компетентності, тобто узгодження розуміння, ставлення і знань, які дозволяють розуміти, яким чином частини цілого співставляються один з одним, та оцінити місце кожного з компонентів в системі, здатність планувати з метою удосконалення системи і конструювання нових систем.

II. Спеціальні (професійні) компетентності. Поділяються на:

1. Загальнопрофесійні, компетентності, що слугують основою для відповідних спеціальних компетентностей.

2. Спеціально-професійні – сукупність компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності [8].

Оскільки мова і мовлення, зокрема іноземна, є універсальним засобом розвитку людини і формування вищих психічних функцій, на яких ґрунтуються структури свідомості, особистісні якості, зокрема і професійні, то вивчення іноземної мови, своєю чергою, впливає на формування і розвиток особистісних якостей, що суттєві для фахівця економічного профілю – скерованості на розв’язання реальних завдань, на продуктивну і конструктивну взаємодію, цілеспрямованість, практичність, нестандартність, багатоваріантність та творчий підхід до професійних справ. Окрім того, освіта має бути

більш орієнтована на інтеграцію в європейський освітній простір, а це вимагає упровадження нових технологій професійної підготовки кадрів. Процес євроінтеграції передбачає підвищення мобільності студентів, кращої орієнтації з економікою інших країн, можливості порівняння [4]. Та разом з цим, студенти отримують можливість розвивати свою національну економіку на прикладі європейських країн, покращувати життя в Україні на основі набутих професійних умінь та навичок. А це буде сприяти підвищенню освіченості кадрів, підняттю економіки на новий рівень.

Навчання іноземній мові майбутніх фахівців економічних спеціальностей згідно до навчальних програм спрямоване на формування окрім власне іншомовної комунікативної компетентності, також інших професійно важливих якостей: когнітивних (єрудиція, інтуїція, уява, аналітичність та прогностичність мислення), соціокультурних, професійних (організаційні уміння, навички аналізу і планування, ділова спрямованість, самовмотивованість, ризиковість) і загальнокультурних складових професійної компетентності. Навчання іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю має специфічні цілі, зміст і методологію. Метою навчання іноземної мови є такий рівень оволодіння мовою, що забезпечить кваліфіковану професійну діяльність в різних сферах та ситуаціях ділового партнерства, спільного виробництва і наукової роботи [1].

На успішність формування професійних компетентностей впливає низка чинників, що зумовлюють рівень засвоєння знань студентами, зокрема:

- педагогічний соціум;
- форми навчального процесу;
- самостійна робота студентів;
- форми позанавчальної діяльності;
- потрібно-мотиваційна сфера;
- особистісний потенціал;
- здібності;
- соціальне оточення [9].

Успішність формування професійних компетентностей залежить від створення педагогічних умов, що групуються у пов'язані між собою блоки

- організаційні, що передбачають організацію навчального процесу з метою підвищення рівня компетентності (визначення складу професійних компетентностей, критеріїв

і показників їх сформованості, цілей і завдань навчальних курсів, розробка програм навчальних дисциплін з зазначенням компетентностей, що формуються за його вивченням);

- методичні (визначення форм і змісту занять за дисциплінами з урахуванням міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості навчання);
- технологічні (контрольно-оцінювальні процедури результатів навчання, використання активних форм навчання, технічне оснащення занять);
- психолого-педагогічні (створення позитивної мотивації до навчання, підбір навчальних матеріалів для підвищення вмотивованості, творчої та розумової активності та ініціативності тих, хто навчається; формування комунікативної особистості, здатної до відкритого спілкування, налагодження міжособистісних стосунків, формування критичного підходу до себе, своїх висловлювань і своєї діяльності і тих самих показників комуніканта) [7].

Урахування професійного і соціального контекстів в контекстному навчанні іноземної мови сприяє системності і міжпредметності знань, що одержують студенти. Майбутні фахівці економічного профілю набувають практику використання учбової іншомовної інформації в якості знань, необхідних для здійснення професійної діяльності і формування фахових компетентностей. Таким чином, контекстне навчання іноземної мови через врахування змістоутворюючого впливу предметного і соціального контексту майбутньої фахової діяльності на процес і результати його навчання сприяє досягненню мети професійної підготовки – формуванню професійної компетентності, і відповідає Концепції розвитку економічної освіти в Україні [10].

Вища професійна освіта нині вимагає вдосконалення технологій навчання та виховання, що базується на використанні обчислювальної техніки, спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення. Стрімкий розвиток сучасних інформаційних засобів безперечно впливає і на систему підготовки молодших спеціалістів. Тому базовою основою всього навчання має стати електронна інформаційна навчальна система як складова нових освітніх інформаційних технологій у навчальному процесі. Адже переваги переконливо засвідчують про високу ефективність для формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Застосування інформаційних технологій на заняттях при підготовці

майбутніх спеціалістів сприяє підвищенню рівня пізнавальної самостійності, високому ступеню наочності й безперервному самоконтролю, засвоєнню знань та умінь, формуванню необхідних професійних компетентностей. Сучасні педагогічні програмні засоби дають можливість втілювати в практику індивідуалізацію професійного навчання. Використання на заняттях технологій мультимедіа сприяє підвищенню якості професійної підготовки за рахунок поєднання всіх можливих впливів на студентів одночасно графіки, тексту, звуку і зображення.

Для отримання ефекту від реалізації контекстної технології навчання іноземної мови приділяється особлива увага автентичності опрацьованого на заняттях дискурсу, зміна ролі викладача з керівної на підтримуючу, а в іграх – рівноправну, розширення автономності студентів у вивченні іноземної мови, залучення їх до поза навчальних заходів, що проводяться іноземною мовою. Специфічною формою контекстного навчання іноземної мови треба вважати поза аудиторну індивідуальну консультаційну роботу викладача іноземної мови з підготовки компаративно-аналітичних завдань (курсівих семестрових, рефератів тощо) іноземною або українською мовою з розгорнутою анотацією за фаховими дисциплінами, які базуються на великому обсязі автентичної іншомовної інформації. Сучасна вища професійна освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема, економічний успіх країни, сталий розвиток суспільства. Ці завдання можна реалізувати через таку підготовку майбутніх фахівців, яка відповідає запитам сучасного ринку праці. Основна увага у вищих навчальних закладах повинна приділятися розвитку особистості студента, його комунікативній підготовленості, формуванню професійних компетентностей, здатностей розвивати і здобувати знання, мислити і працювати по-новому.

Отже, в процесі викладання економічних дисциплін потрібно зробити акцент на розвиток та вдосконалення таких компетенцій (поєднання знань та професійних навиків):

Інноваційність - відношення до змін (зацікавленість до нових підходів і методів), вдосконалення діяльності (вдосконалення процесів в рамках функціонального напрямку, реалізація стратегічних ініціатив).

Розвиток - постійне розширення професійного кругозору, зацікавленість новими практиками, кращими розробка своїх та суміжних областях діяльності, обмін досвідом та інноваційними рішеннями.

Організація діяльності - визначення стратегічних планів та пріоритетів, раціональний розподіл ресурсів для досягнення цілей.

Результативність – постановка цілей, бажання більшого, самостійність.

Системність - швидке засвоєння нової інформації, визначення ключових моментів, масштаб аналізу, перспективність мислення.

Комунікативність - побудова взаємовідносин, відставання позицій [5].

Висновки: Підсумовуючи викладене вище, треба зазначити, що сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується компетентісним підходом до професійної підготовки майбутніх фахівців всіх спеціальностей. Беззаперечна важливість іноземної мови у формуванні фахових компетентностей, їх власне функціональних компонентів та професіонально важливих якостей, а також соціальних і особистісних характеристик майбутніх фахівців економічного профілю. При цьому необхідні педагогічні умови набуття необхідних компетентностей майбутніми фахівцями і чинники успішного засвоєння ними необхідних знань і здатностей створюються при використанні технології контекстного навчання. Отже, контекстне навчання відіграє роль комплексного чинника формування професійних компетентностей у навчанні іноземній мові майбутніх фахівців економічного профілю.

References:

1. Авраменко М. М. Іноземна мова як засіб формування професійної компетентності майбутніх економістів / М. М. Авраменко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – Вип. 132. – С. 393–397.
2. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. Пособие для вузов / В. А. Бодров. – М. : Академия, 2001. – 342 с..
3. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 7–16.
4. Волинець О.О. Особливості викладання економічних дисциплін для формування у студентів професійної компетентності / Формування професійної компетентності студентів в процесі викладання економічних дисциплін - КНТЕУ м. Вінниця.
5. Гончарова О.Н. Система формування інформаційних компетенцій в майбутніх економістів// Учені записки Тавричного національного університету ім. В.И. Вернадського, Том 21(60), №1. - Сімферополь. - 2008.
6. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу/ Пер. з англійської.

- К.: "К.I.C.", 2005. - 466 с.
7. Пиралова О. Ф. Современное обучение инженеров профессиональным дисциплинам в условиях многоуровневой подготовки [Электронный ресурс] / О. Ф. Пиралова. – М. : Издательство «Академия Естествознания», 2009. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/monographs/62>.
 8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст]/ Дж. Равен. – М. Когито-Центр, 2002. – 396 с.
 9. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів [Електронний ресурс] / Н. М. Самарук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України –2011. – № 2. – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ Vnadps/2011_2/zmist.html.
 10. Концепція розвитку економічної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. Рішення № 12/7-4. –Режимдоступу:<http://zakon.nau.ua/doc/?code=%76%31%32%5F%37%32%39%30%2D%30%33,04.12.2003> р.
 11. Уйсімбаєва Н.В. Формування професійної компетентності майбутніх економістів в процесі науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах: дис. канд. пед. наук: 13.02.06 / Уйсімбаєва Н.В. - Кіровоград, 2006. - 189с.

Transliteration of References:

1. Avramenko M. M. Inozemna mova yak zasib formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix ekonomistiv / M. M. Avramenko // Naukovy`j visny`k Nacional`nogo universy`tetu bioresursiv i pry`rodokory`stuvannya Ukrainy`. – 2009. – Vy`p. 132. – S. 393–397.
2. Bodrov V. A. Psihologiiia professional`noj prigodnosti : ucheb. Posobie dlya vuzov / V. A. Bodrov. – М. : Akademiia, 2001. – 342 s..
3. Bolotov V. A. Kompetentnostnaya model`: ot idei k obrazovatel`noj programme / V. A. Bolotov // Pedagogika. – 2003. – № 10. – S. 7–16.
4. Voly`necz` O.O. Osoblyvosti vykladannia ekonomichnyh dyscyplin dlya formuvannya u studentiv profesijnoyi kompetentnosti / Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti studentiv v procesi vykladannia ekonomichnyh dyscyplin - KNTEU m. Vinnytsya.
5. Goncharova O.N. Systema formuvannya informatychnyx kompetencij v majbutnix ekonomistiv// Ucheni zapysky Tavrychnogo nacionalnogo universytetu im. V.Y`. Vernandskogo, Tom 21(60), #1. - Simferopol`. - 2008.
6. Musy`s N. Use pro spilni polityky Yevropejs`kogo Soyuzu/ Per. z anglijs`koyi. - К.: "К.I.S.", 2005. - 466с.
7. Piralova O. F. Sovremennoe obuchenie inzhenerov professionalnym disciplinam v usloviiiah mnogourovnevoj podgotovki [Elektronny`j resurs] / O. F. Piralova. – М. : Izdatelstvo «Akademiia Estestvoznaniia», 2009. – Rezhym dostupu : <http://www.rae.ru/monographs/62>.

8. Raven Dzh. Kompetentnost` v sovremennom obshchestve: vyavlenie, razvitie i realizaciia [Tekst]/ Dzh. Raven. – M. Kogito-Centr, 2002. – 396 s.
9. Samaruk N. M. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix ekonomistiv [Elektronny`j resurs ] / N. M. Samaruk // Visny`k Nacional`noyi akademiyi Derzhavnoyi pry`kordonnoyi sluzhby` Ukrainy` –2011. – # 2. – Rezhy`m dostupu http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_2/zmist.html.
10. Koncepciya rozvy`tku ekonomichnoyi osvity` v Ukraini [Elektronny`j resurs] / Ministerstvo osvity` i nauky` Ukrainy`. Rishennya # 12/7-4. – Rezhy`mdostupu:<http://zakon.nau.ua/doc/?code=%76%31%32%5F%37%32%39%30%2D%30%33>, 04.12.2003 r.
11. Ujsimbayeva N.V. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix ekonomistiv v procesi naukovo-doslidnoyi roboty` u vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax: dy`s. kand. ped. nauk: 13.02.06 / Ujsimbayeva N.V. - Kirovograd, 2006. – 189s.

The Author

Manzhos Elvira,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
 Senior Lecturer, Department
 Ukrainian and Foreign Languages,
 Vinnitsa National
 Agrarian University,
 Vinnitsa, Ukraine
 E-mail: pv.vnau@ua.fm*

Abstracts

MANŽOS ELWIRA. **Kształtowanie kompetencji zawodowych przyszłych ekonomistów w trakcie nauki języka obcego.** *Artykuł dotyczy kształtowania kompetencji zawodowych przyszłych ekonomistów w procesie nauki języka obcego. Stwierdzono, że współczesny etap rozwoju edukacji w Ukrainie charakteryzuje się kompetencyjnym podejściem do szkolenia przyszłych specjalistów wszystkich specjalności. Udowodniono niezaprzeczalne znaczenie języka obcego w kształtowaniu kompetencji zawodowych, ich elementów funkcjonalnych i zawodowo ważnych cech, jak również cech społecznych i osobowościowych przyszłych specjalistów o profilu ekonomicznym. Zostały przeanalizowane niezbędne warunki pedagogiczne do uzyskania niezbędnych kompetencji przez przyszłych*

specjalistów oraz czynniki pomyślnego zdobycia przez nich niezbędnej wiedzy i umiejętności, tworzonych dzięki zastosowaniu technologii nauczania kontekstowego. Potwierdzono, że nauczanie kontekstowe odgrywa rolę zintegrowanego czynnika w kształtowaniu kompetencji zawodowych w procesie nauczania przyszłych specjalistów w dziedzinie ekonomii języków obcych.

Słowa kluczowe: kompetencje, kompetencje zawodowe, nauczanie kontekstowe, kwalifikacja zawodowa, przyszli specjaliści, technologia nauczania kontekstowego.

МАНЖОС ЕЛЬВИРА. Формування професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови.

У статті розглянуто формування професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови. З'ясовано, що сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується компетентнісним підходом до професійної підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей. Доведена беззаперечна важливість іноземної мови у формуванні фахових компетентностей, їхніх функціональних компонентів та професійно важливих якостей, а також соціальних і особистісних характеристик майбутніх фахівців економічного профілю. Проаналізовано необхідні педагогічні умови набуття необхідних компетентностей майбутніми фахівцями і чинники успішного засвоєння ними необхідних знань і здатностей, які створюються при використанні технології контекстного навчання. Підтверджено, що контекстне навчання відіграє роль комплексного чинника при формуванні професійних компетентностей в процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців економічного профілю.

Ключові слова: компетенції, професійна компетенція, контекстне навчання, фахова компетентність, майбутні фахівці, технологія контекстного навчання.

МАНЖОС ЭЛЬВИРА. Формирование профессиональной компетенции будущих экономистов в процессе изучения иностранного языка. В статье рассмотрено формирование профессиональной компетенции будущих экономистов в процессе изучения иностранного языка. Выяснено, что современный этап развития образования в Украине характеризуется компетентным подходом к профессиональной подготовке будущих специалистов всех специальностей. Доказана несомненная важность иностранного языка в формировании профессиональных компетенций, их функ-

циональных компонентов и профессиональных качеств, а также социальных и личностных характеристик будущих специалистов экономического профиля. Проанализированы необходимые педагогические условия приобретения компетенций будущими специалистами и факторы успешного усвоения ими необходимых знаний и способностей, которые создаются при использовании технологии контекстного обучения. Подтверждено, что контекстное обучение играет роль комплексного фактора при формировании профессиональных компетенций в процессе обучения иностранному языку будущих специалистов экономического профиля.

Ключевые слова: компетенции, профессиональная компетенция, контекстное обучение, профессиональная компетентность, будущие специалисты, технология контекстного обучения.

MANZHOS ELVIRA. Formation of the professional competence of future economists in the process of the study of foreign language.

The article deals with the formation of the professional competence of future economists in the process of studying a foreign language. It is stated that the modern stage of development of education in Ukraine is characterized by a competent approach to the training of future specialists of all specialties. The undeniable importance of a foreign language in the formation of professional competencies, their functional components and professionally important qualities, as well as social and personal characteristics of future specialists of the economic profile are proved. The necessary pedagogical conditions for obtaining competencies by future specialists and the factors of successful acquisition of the necessary knowledge and abilities created by the use of context-based learning technology are analyzed. It is confirmed that contextual education plays the role of an integrated factor in the formation of professional competencies in the process of learning foreign languages of future economists.

Keywords: competence, professional competence, contextual training, professional competence, future specialists, the technology of contextual education.

DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.1-I.10

Liudmyla MOVA

Improvisation as an important element of future choreographers training

It is typical for every person to have his/her own unique and distinctive world reflection. This is why every problem in life lies not in the situation, but in the way of perceiving it. And the inability to create, as a rule, is a result of an overly fixated worldview with its typical movement patterns and specific forming of a life composition in space. Development of personality's creative potential is one of the most vital tasks of modern society.

Analysis of choreographic art specifics shows that expressive moves, actions, and gestures are of great significance in human converse; they are an important way of communication and characterize a person's emotional state.

When we use different kinds of arts for self-development and development of creative potential in psychotherapeutic processes, we do not care about aesthetics and technical skills. For example, when we look at the dance and possibilities of dancing improvisation, we focus attention on the idea of improvisation being a kind of a game/process. In this case, we use dance (movement) for self-expression, self-acceptance,

self-realization, awareness, development of introspection and creative worldview. And the highest value here lies in the process of movement/dance itself, although the result is always interesting and important.

There are different definitions of the term 'improvisation'. First of all, improvisation is a process of creating a 'here and now' composition. Spontaneous improvisation is a process of gradual and structured form-making in a specific, actual moment that excludes the influential importance of external factors and directives [3, p. 41].

Improvisation develops the body that feels, "thinks" and makes decisions based on its own wisdom.

This is why we use dance movement improvisation as a universal system in practical psychologist's work and in teaching future choreographers.

The goal of this article is to look into the possibilities of the improvisation process for creative potential development of the future choreographers.

Training of highly skilled, competitive and creatively fulfilled specialists in contemporary choreography is a main task of the higher professional education. It requires creating a set of psycho-pedagogical conditions for the development of the student's creative potential. One of the most important components of choreography education today is to work with improvisation techniques.

We will address creative potential (lat. *potentia* -force, power) as defined by V.O. Moliako, as "resource of a person's creative capabilities, the capacity of a specific person for creative actions, creative activity", as the capacity for creativity.

Improvisation (*fr.improvisation, ital.improvvisazione,lat.improvisus* - unpredictable) - creating of an art composition (for example, *musical, poetic, scenic*) in the moment of performing without preliminary preparations [2, p. 708].

Therefore, we can say that the technique of improvisation is important for future specialists because, according to our materials, it includes:

- opportunity to let oneself be and sense oneself;
- symbolic dance language that transmits the content of the person's inescape into the outside world;
- ability to have sensibility at the level of the body, movement, action; to have the interest towards one's own choice, development of creative potential;
- ability to listen and hear the universe, follow attractors, involving

co-creation with the body, including gained life experience and impulses that appear, as an inner necessity "here and now".

Personal emotional experience and decades of work experience (over 20 years), allow to state that for a person who exercises in improvisation, there are **three typical stages** of one's own dance development:

1. *Primary nonconscious motion activity*, characterized by openness and spontaneity of feelings. The emotional component is dominant; moves are unpredictable, chaotic, often lack form, not memorized. When music is repeated movement response can be expressed in different motor variation.
2. At the second stage creative processing of spontaneous motor material begins, a certain systematization. We can say that *affect motor alphabet and vocabulary of distinctive movement language are being formed*. This process occurs consciously, according to received knowledge and one's own experience, taking into account one's weight, movement quality, spatial characteristics, attention, etc., as a result of differentiation and combination of processes that happen in the inner and outer personality space.
3. The third stage is characterized by *a high level of motor processes awareness, processes that appear from the inner impulse and develop in external space*.

Body movements of a human always have different trajectories that reflect both conscious and nonconscious reactions of a person. The dance, like a painting, always give an insight into what the "usual movement", "usual picture" is. Dance improvisation always involves movement experiments of unusual and nonconscious nature. The results are unplanned and unpredictable. It allows setting free from strict meaning systems and usual behavioral models. Being an expression of kinetic subjectivity, dance, on one hand, disorganizes regular patterns, hyper-stability, and on the other hand, builds and structures a certain order. Develop the skill to consciously work on creating of This is why during the work, a process of creating the dance allows students to consciously and more actively connect with themselves and with the surrounding world, as well as consciously work on dance composition structure creating.

Here a space perception is crucial. For us, space is a living organism, holistic and smart. As living creatures, we constantly animate the space around us, we create it and fill it. During the in-class work, some of the tasks are targeted to help track one's impulses even more precisely, establish a connection between inner and outer spaces. Realize, that inner

universe and the world around us can and must be one's resource and support. To achieve this result one should work individually, as well as in pairs and small groups.

The goal of such classes-expansion of conscious bodily and motor lexical material, the realization of one's movement patterns as a certain interaction style with others and space, shaping openness to the new knowledge, possibilities and actions. The way others see me and how I percept information from the outside world is always important.

How do we start improvisation classes during the training? First, we start walking around the whole room, the goal is to achieve a certain (new) level of introduction to the surrounding space (even if space is already familiar).

There are several tasks while moving around the space:

1. Pay attention to one's body and feelings that arise during the movement through the room:

- how exactly do we put our feet on the floor while we walk: from toes, from heels, the entire foot surface;
- how does the bodyweight distribute: on the entire foot surface or is there rolling to the outer or inner side of the foot; are feet parallel to each other, or toes placed more outwardly or inwardly;
- how mobile are one's joints, and how mindfully are they used;
- does one have a sense of center and what are the specifics of interconnections in the body (LMA and BF basics).

2. Be attentive and see other people in the space (because during the first stage, as a rule, most of the participants look at the floor).

3. Try to hold the space balance. Only possible with mindful and precisely chosen movement trajectory.

4. Precision and quality of intentions: using different directions and movement patterns, trying rapid movement changes in space and a different rhythm, common to the whole group (at the first stage very often a circular movement can be tracked, if other options and abstracting from stereotypes are not emphasized).

Depending on the emphasis on one of the given tasks, further development of the exercise can differ. As a rule, attention can be focused on levels of movement. It is possible to move around not only on the upper level but one also can move to the floor (using a lower level) and middle level (in between the floor and usual movement on foot). In the process, one finds most natural (using joints and body widening or shortening) way of moving between levels, continuing the journey through space.

Another option of the situation development - movement in different tempos to find out which of them is:

- the most familiar,
- used in life very seldom,
- the most comfortable,
- the most productive.

During the movement, it is important to remember about even breathing.

Improvisation allows to develop a body that feels, "thinks" and gives the opportunity to learn how to see, percept, realize and reflect on material that makes our reality, in our case - the dance. That is why practical work requires the use of different improvisational tasks, relaxation technique, and body awareness to develop a more subtle sense of inner signals, movement impulses, sense of the partner, space/time as elements that produce interaction and create a composition.

When working with students, search and creation of their dance is the key element. That is why to learn improvisation and composition basics we turn to the name, well known in contemporary dance - Iztoka Kovaca. His system is designed for work with a group of dancers and focuses on creating a composition according to 3q-system (Iztoka Kovaca, Slovenia). So another variant that we actively use to develop mindfulness and abstract from usual actions, - work with counterthemes.

Every participant in the subgroup creates his/her own small improvisational dance solo. A starting point can be music (movements associated with the music), the movement itself (for example, its character -Statics/dynamics), or any other principle.

The future general Composition will consist of these solos, more specifically dance-movement material, created during further work. Order of solos will be decided by a die: the person with the bigger number goes first, and so on as the number decreases. Participants with the equal die number will roll the die again. If participants have several combinations, they roll the die according to the number of combinations, so they could have specific places in general composition; the order of their combinations is up for them to decide.

After that work continues as follows: the first Chief - the one who presents his/her solo - offers a combination, and other participants, with the help of the die, chose what they will be doing during the solo. There are only three possible actions-reactions:

- 1) copy, die numbers 1 or 2;
- 2) countertheme and counteractions, numbers 3 or 4;

3) stop, numbers 5 or 6.

Copy (3) - participant fully copies Chief's moves (including dynamics and direction).

Countertheme (0) - the action opposite the Chief's action. There are counterthemes variations. Leaders within countertheme group change between each other.

Counteractions:

- Mirror - mirroring Chief's movements.
- Up-down - if Chief's combination is performed in a vertical plane, countertheme - in horizontal.
- Marking - Chief moves in a sort of miniature version of the combination.
- Space: static-dynamic - if Chief's combination is static (in place), countertheme is dynamic (through the space). And vice versa.
- Block - countertheme participants actions kind of block Chief's moves (and copy them simultaneously).
 - ♦ Disturbing - doesn't mean mixing, but rather stopping Chief (and copying his moves simultaneously) from performing his moves.
 - ♦ Style of dynamics - changing the Chief's dynamics style.
 - ♦ Quality of movement - changing the Chief's movement quality.
 - Smooth - abrupt;
 - Soft-hard
 - Line-curve
 - Slow-fast
 - Grouping - getting in groups according to some similarity, for example, costumes - the majority in black, some in color.
 - Individual movement - a combination of any moves that countertheme group leader performs, not connected with Chief's theme.
 - Stop - freeze in a position (standing, lying, sitting, etc.) - useful when there are many countertheme performers.
 - Music attention - paying attention to the music, moves are formed according to the music character.
 - Action-reaction - countertheme is performed depending on participants of the theme; moves are the answer (reaction to the moves of main theme performers).
 - Non-dancing movement - voice, yawning, drinking water, etc.

Technical counteractions:

A combination is decomposed to separate elements, and a countertheme is built from these elements according to one of the following principles.

$a(\rightarrow), b(\rightarrow), c(\rightarrow), d(\rightarrow)$ - main theme.

$d(\leftarrow), c(\leftarrow), b(\leftarrow), a(\leftarrow)$ - a combination is performed from back to front, in reverse.

$a(\leftarrow), b(\leftarrow), c(\leftarrow), d(\leftarrow)$ - every element in the combination is performed in the reversed direction.

$d(\rightarrow), c(\rightarrow), b(\rightarrow), a(\rightarrow)$ - elements are performed in reverse, but movement direction of each element stays the same.

A free mix of parts.

a, a, a, a - repetition of one element from the Chief's combination.

$a, b, c \rightarrow d$ - speed up.

$a/x, b/x, c/x, d/x$ - not a full movement execution, stop in the middle.

x, a, b, c - canon - performing with delay.

Stop (X) - no response reaction - freezing. This stop can be executed not only by standing still but also by any other monotonous move: walking, running, turning, etc. Stops can be used to change one's position in space, stepping out of the composition logic (to avoid gathering of people in one place, to have enough space for next moves).

Still, the important point is to create one's own dance, work with counterthemes. Afterwards, participants are offered to memorize and repeat new moves combinations, and in the end, Chief can create the final variant. This way the whole composition comes together, where soloists take turns, and other participants build their reaction moves into a single phrase in connection with a soloist. Actually, everything happens like in real life. There is a situation and reaction to it, in our case - dance-movement. Work should be done in a small group of 6-8 people.

The idea of this way of working on creating a composition appeared after participation in Iztok Kovac laboratory within the framework of summer school activities of Moscow dance theater agency «LIEX» - 2005.

Later this experience was developed to perform individually and in duets. In an individual version, the performer creates his/her counterthemes, three variants maximum. When working in pairs participants are offered to create two counterthemes for the partner and then work on making a single composition together, when both partners learn each other's solos and counterthemes and have an opportunity to build a composition almost without limits.

Experience has shown that this is a quite difficult task. But the moment when participants detect the existence of certain patterns and their own choices are very surprising for them. And a certain difficulty of perceiving partner's countertheme also allows recognizing one's own "rules" and certain limitations.

On the first stages, parameters to build countertheme are usually very simple - laterality, tempo, sometimes level, and its change. But if practiced, counterthemes become much more diverse. And also, the view of one's possibilities changes, movement variations, as well as interaction strategies, expand. And the world, in general, feels wider, space becomes more complex, and, at the same time, clearer to understand. One begins to realize his/her internal necessity, choice, action or refusal, one's own kinesphere, surrounding space, movement quality, and life as well.

Therefore, the improvisation technique plays an important part in training competitive contemporary dancers and choreographers today. It activates the ability to develop a dancer's personality and his/her body awareness. It also teaches how to reflect on the dance material.

For the future choreographer, it is important to understand the fact that besides technique training, many things depend on one's creative potential that closely related to self-awareness: the capability to act according to the current situation, bodily senses, perception of the initial impulse location, how much force should be applied to complete a move or interaction, how precise the direction for the move is, how one can feel the space, what is the quality of movement, what kind of emotions arise or block. Many things depend on the perception of given tasks and understanding of how they can be carried out.

The body is the most important aspect of choreographer's work, as well as any person that lives mindfully. It is important to realize and understand one's own bodily reactions and feelings, ability to act according to the internal necessity, taking into the account surrounding world. Having recourse and always giving oneself the opportunity to stop, change direction, force, weight, flow.

The essential question is whether the dancer is ready to be the soloist on the stage of his/her own life, filling the whole space, regardless of the size, with one's presence? Is the dancer ready to be with the others, working together for the best interaction, or act on his own (like in the childhood: close but not together)? Ability to get in the right mindset increases through developing the skill of "listening" and understanding oneself and the depth of one's own

bodily mindfulness. And the process of finding your dance is always connected to facts of life.

From this article we can draw an inference: for us, the improvisation technique is the opportunity to open personal potential, opportunity to develop sensitive and "thinking" body, acknowledging both the importance of our previous life experience and movement out of internal necessity. Improvisation teaches us to reflect on the material that makes up reality. At the same time we receive an opportunity to contact with the world in a brand new way, knowing that many things depend on the level of mindfulness: what is happening right now with the bodily senses: where initial impulse location is, how much force should be applied to complete a move or interaction, how precise the direction for the move is.

References:

1. Moliako V.O. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / (Capabilities, creativity, talent: theory, methodology, research results / V.O. Moliako). / В.О. Моляко, О.Л. Музика. - Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів (Modern explanatory dictionary of Ukrainian language)/За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «Школа», 2006. – 1008 с.
3. Contact quarterly: a vehicle for moving ideas. The biannual journal of dance and improvisation: winter/spring 2007 Vol. 32 NO.1. p.40-46.

Transliteration of References:

1. Moliako V.O. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen / (Capabilities, creativity, talent: theory, methodology, research results / V.O. Moliako). / V.O. Moliako, O.L. Muzyka. - Zhytomyr: Ruta, 2006. – 320 s.
2. Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 65000 sliv (Modern explanatory dictionary of Ukrainian language)/Za zah. red. d-ra filol. nauk, prof. V.V. Dubichynskoho. Kh.: VD «Shkola», 2006. – 1008 s.
3. Contact quarterly: a vehicle for moving ideas. The biannual journal of dance and improvisation: winter/spring 2007 Vol. 32 NO.1. r.40-46.

The Author

Mova Liudmyla,
 Candidate of Psychological Sciences,
 Associate Professor,
 Department of Modern Choreography,
 Kyiv National University of Culture and Arts,
 Department of Choreography and Dance Sports,
 National University of Physical Education of Ukraine,
 Kyiv, Ukraine
 E-mail: maluma@ua.fm

Abstracts

МОВА ЛЮДМИЛА. Improvizacja jako ważny element w przygotowaniu przyszłych choreografów. Improvizacja jest uważana za ważną i integralną część przygotowania przyszłego choreografa, która przyczynia się do rozwoju osobowości przyszłego choreografa i jego potencjału twórczego. Rozważana jest struktura prac nad stworzeniem kompozycji według systemu 3q (Iztok Kovac, Słowenia). Podano przykłady i analizę własnych wariantów pracy z improwizacją w przygotowaniu studentów-choreografów.

Słowa kluczowe: improwizacja, kompozycja, potencjał twórczy.

МОВА ЛЮДМИЛА. Імпровізація як важливий елемент підготовки майбутніх хореографів. Імпровізація розглядається як важлива і невід'ємна складова підготовки майбутнього хореографа, що сприяє розвитку особистості майбутнього хореографа та його творчого потенціалу. Розглянуто структуру роботи над створенням композиції за 3q-системою (Iztok Kovac, Словенія). Наведено приклади і аналіз власних варіантів роботи з імпровізацією при підготовці студентів-хореографів.

Ключові слова: імпровізація, композиція, творчий потенціал.

МОВА ЛЮДМИЛА. Improvizacija kao važnyj element podgotovki budućih choreografov. Improvizacija razmatriva se kao važna i neotčemljema sastavljajuća podgotovki budućeg choreografa, što sposobstvuje razvijanju ličnosti budućeg choreografa i ego tvorčeskog potencijala. Razmotrena struktura raboty nad sozdaniem kompozicii po 3q-sisteme (Iztok Kovac, Slo-

вения). Приведены примеры и анализ собственных вариантов работы с импровизацией при подготовке студентов-хореографов.

Ключевые слова: импровизация, композиция, творческий потенциал.

MOVA LIUDMYLA. **Improvisation as an important element of future choreographers training.** *Improvisation is considered an important and indispensable element of future choreographer's training, that contributes to future choreographer's personality development and his/her creative potential. The author analyzes the structure of work when creating a composition according to the 3q-system (Iztok Kovac, Slovenia). This article shows cases and analysis of personal variants of working with improvisation when training students-choreographers.*

Keywords: improvisation, composition, creative potential.

Ольга МОЛЧАНЮК,
Олена БОРЗИК

Дослідження основних аспектів упровадження інновацій у закладах вищої освіти

Сучасні виклики та запити суспільства, процеси глобалізації та інтернаціоналізації, інтенсифікація комунікативних інтеракцій, урбанізації та трансформації соціальних структур, індивідуалізація людини актуалізують проблеми якісної професійної підготовки кадрів нової генерації.

Реалії сьогодення потребують висококваліфікованих спеціалістів здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні вміння в цілісну систему, застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях; адаптуватися до мінливого середовища; займатися самоосвітою та саморозвитком упродовж життя; генерувати нові ідеї та втілювати їх у життя; брати на себе відповідальність та приймати рішення; конструктивно взаємодіяти з представниками різних соціокультурних спільнот на засадах гуманізму; працювати в команді, налагоджувати гармонійні міжособистісні відносини тощо.

Успішна інтеграція України до європейського та світового економічного, політичного, науково-технологічного та освітнього простору безпосередньо залежить від якості її інтелектуального капіталу. Формування останніх головним чином відбувається завдяки системі освіти. Освіта має бути механізмом формування суспільного та духовного життя людини та галуззю масового і духовного виробництва. Соціальна цінність освіти визначається значущістю освіченості людини в суспільстві. З урахуванням вищезазначеного завданнями сучасної освіти є навчання навчатися, навчання працювати, навчання співіснувати, навчання жити. Сучасні вищі навчальні заклади мають забезпечувати відповідні умови щодо підготовки компетентних фахівців з вищою освітою, які володіють необхідною базою професійних знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності та життєвих навичок, а також відповідають низці вимог як до їх професійних, так і до їх особистісних характеристик, що забезпечить високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності і як наслідок – кар'єрне зростання та самореалізацію.

У цих умовах пріоритетними напрямками державної політики визначено підвищення якості підготовки спеціалістів на рівень європейських стандартів, модернізація структури, змісту та форм організації вищої освіти, адаптація освітнього процесу до запитів і потреб як роботодавця, так і особистості, оптимізація та інтенсифікація навчання та виховання шляхом упровадження інновацій в освітній процес закладів вищої освіти.

Під освітнім процесом закладу вищої освіти ми розуміємо синергетичну систему навчальної та виховної діяльності, спрямовану на досягнення навчально-виховних цілей, оволодіння професійними компетентностями, а також на формування гармонійно розвиненої особистості студента.

На нашу думку, освітній процес закладу вищої освіти є засобом опосередкованого педагогічного впливу на студентів, у тому числі й на формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу. Ефективність зазначеного процесу забезпечується шляхом встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, що є основою розвитку суб'єктної позиції особистості та набуття навчального, соціального і професійного досвіду майбутніми фахівцями.

Очевидно, що мета відображає кінцевий результат педагогічної взаємодії, якого прагнуть учасники цієї взаємодії. Принципи

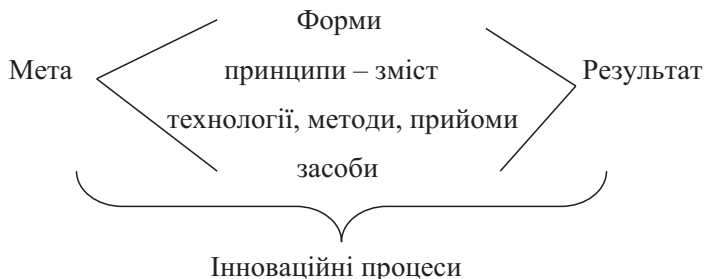

Рис. 1. Інноваційна структура освітнього процесу

визначають основні напрями досягнення мети. Зміст – це частина досвіду поколінь, яка передається шляхом навчання та виховання для досягнення мети відповідно обраних напрямів. Методи – способи взаємодії учасників педагогічного процесу, за допомогою яких передається та усвідомлюється зміст. Засоби – матеріалізовані предметні способи опрацювання змісту, що використовуються разом з методами. Форми організації освітнього процесу визначають зовнішнє вираження акту взаємодії учасників даного процесу. Ці форми характеризуються кількістю учасників взаємодії, місцем, часом та порядком їх здійснення. Інноваційний процес у закладах вищої освіти має передбачати нововведення у формах, методах, прийомах, засобах, у змісті освіти або в її цілях, умовах тощо, наслідком чого є результат.

Центром освітнього процесу закладів вищої освіти є інтелектуальна й емоційна взаємодія між викладачами та студентами. Відповідно структуру освітнього процесу закладу вищої освіти можна подати в такий спосіб (за В.Я. Сквирським) (рис.2).

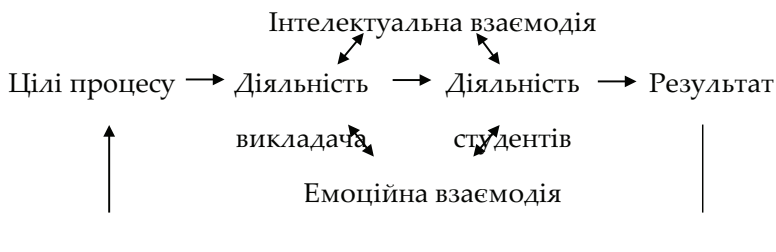

Рис. 2. Структура освітнього процесу за В.Я. Сквирським

Ми погоджуємося з думкою автора, що ця інтелектуальна й емоційна взаємодія в різних умовах має різний характер і виявляється в різноманітних формах. На наш погляд, за будь-яких умов освітній процес закладів вищої освіти стає ефективним, коли навчальна та виховна діяльність відповідають сучасним вимогам, які висуває суспільство до спеціалістів з вищою освітою.

Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити труднощі, які виникають між традиційною системою та потребами в якісно новій освіті. Інновації будуть дієвими, якщо носитимуть не поодинокий, а системний характер. Тому, інноваційні технології мають пронизувати весь освітній процес закладів вищої освіти.

Інтерактивне навчання як інноваційне педагогічне явище в освітніх закладах вищої освіти дозволяє вирішити нагальні потреби у підготовці спеціаліста нового типу, адекватного вимогам сучасного суспільства, здатного до пошуку рішення у співпраці з колегами. Розглядаючи інтерактивні технології навчання як інноваційні, слід пам'ятати, що будь-яка педагогічна технологія буде мертвою, якщо не розглядати її як цілісну систему в єдності її компонентів і взаємозв'язків.

До наукових пошуків сутності інтерактивних технологій і методів навчання, їх класифікації та доцільності впровадження для підвищення ефективності навчального процесу долучалися такі вчені як Н. Баліцька, О. Біда, Є. Голант, О. Євтух, О. Коротаєва, І. Маркова, Г. Мітіна, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Сіроштан, М. Скрипник, Г. Шевченко та інші. Теоретичні й практичні аспекти впровадження інтерактивних технологій навчання у закладах вищої освіти розкрито у працях В. Беспалько, В. Євдокимова, М. Кларіна, О. Пехоти, Г. Селевко, В. Серікова, С. Сисоевої, І. Якиманської та інших. У роботах Б. Ананьєва, Л. Виготського та інших інтерактивні технології навчання розглянуто, як технології, що сприяють соціальному становленню особистості. Проблеми інтерактивного спілкування досліджували М. Богомолова, Б. Ломов, Р. Немов, Л. Петровська, Л. Уманський та інші.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комплекс оптимальних умов для розвитку особистості, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Під інтерактивністю, перед усім, розуміють принцип побудови та функціонування педагогічного, психологічного, комп'ютерного спілкування в режимі діалогу. Реалізуючи технологічні принципи навчання, інтерактивна педагогічна технологія передбачає як інтерактивність комп'ютерних засобів навчання, так і інтерактивність організації педагогічного процесу, коли базовим концептуальним положенням визначено навчання на основі інтеракції, де інтеракція – безпосередня міжособистісна взаємодія, найважливішою особливістю якої є здатність людини «приймати на себе роль іншої».

Інтерактивність навчання слід розглядати не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування та застосування нового, а, насамперед, як відкритість і демократичність освітньої системи.

Упровадження інтерактивного навчання у процесі викладання фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт.

Навчальний процес за умов інтерактивного навчання полягає в тому, що навчання здійснюється у процесі постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учасників начального процесу, у центрі якого є студент не з енциклопедичною пам'яттю, а з гнучким розумом і з швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвиненими потребами подальшого пізнання [1, с.19]. Провідною функцією студента є самостійне надбання знань під керівництвом викладача.

Навчальна інформація, яка стала предметом діяльності того, хто навчається, засвоюється ним не механічно, а свідомо, й запам'ятовується надовго. Ось чому в процесі навчання студент повинен здійснювати активну діяльність.

Викладач за інтерактивного навчання виступає як організатор, фасилітатор, консультант, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі, не займає домінуюче положення в групі. Провідною функцією викладача є організація навчального процесу, забезпечення взаємодії та співпраці студентів, створення умов для розвитку їхньої суб'єктності, самостійності в діяльності.

Тобто, інтерактивне навчання сприяє встановленню особистісно орієнтованого характеру відносин між викладачем і студентами, які є рівноправними учасниками освітнього процесу, між якими встановлюються суб'єкт-суб'єктні відносини. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, студенти беруть на себе відповідальність за результати навчання.

Упровадження інтерактивних технологій навчання в освітній процес закладів вищої освіти буде більш ефективним, якщо в процесі професійної підготовки враховувати наступні педагогічні умови:

- модифікація змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, щодо його інноваційної спрямованості, що сприяє системному розвитку особистості;
- створення позитивної особистісної мотивації на підвищення рівня самореалізації та самоконтролю учасників освітнього процесу;
- використання системи інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують розвиток компетентностей майбутнього фахівця, його готовність до систематичного впровадження передового досвіду.

Очевидно, що в умовах закладу вищої освіти професійні якості, відповідно до специфіки обраного фаху, найбільш успішно формуються тоді, коли зміст освітнього процесу максимально наближений до умов практичної діяльності майбутніх спеціалістів. Тому, освітній процес закладів вищої освіти повинен підпорядковуватися закону моделювання, згідно з яким навчання має бути насиченим професійним змістом і здійснюватися в ситуаціях, максимально наближених до дійсності, тобто до умов, в яких може опинитися майбутній фахівець на виробництві. Відповідно до закону моделювання навчальні заняття та виховні заходи, що моделюють майбутню діяльність, стають ефективнішими за рахунок упровадження інтерактивних технологій навчання.

За інтерактивного навчання відбувається колективне, групове, кооперативне й індивідуальне навчання у співпраці, що передбачає моделювання життєвих ситуацій, в тому числі виробничих, використання рольових ігор, створення проблемних ситуацій та спільний пошук шляхів їх вирішення. Студенти навчаються техніки прийняття рішення, усвідомлюють необхідність теоретичної підготовки для практичної роботи, знайомляться з тими проблемами та труднощами, які можуть виникнути в реальній діяльності, краще засвоюють предмет, розвивають навички взаємодії з іншими, навчаються виконувати різні ролі. Також, на відміну від традиційних методів навчання, не лише передає певний обсяг знань, але й розвиває здатність аналізувати, порівнювати, синтезувати та використовувати отриману інформацію. Усе це стає можливим, завдяки тому, що інтерактивне навчання дає змогу отримувати цілісне уявлення про реальність

завдяки відтворенню лише суттєвих компонентів системи, скороченню часових і просторових інтервалів, можливості їх повторних програвань, проведення підсумкової дискусії, що допомагає побачити систему з різних позицій тощо. Це уявлення про реальність виникає в результаті активної самостійної діяльності студентів у конкретних ситуаціях. До того ж, вони підвищують мотивацію до навчання шляхом залучення студентів у певні ситуації, створення неформальних умов у процесі навчання, необхідності швидких дій, забезпечення реалізації різних мотивів для різних категорій студентів.

Інтерактивна організація навчального процесу в закладах вищої освіти створює умови для активізації мислинневих операцій студентів, багатовимірною засвоєння навчального матеріалу з фаху, розвитку професійних і необхідних життєвих навичок, становлення активної суб'єктної позиції, формування соціально-педагогічного досвіду студента.

На нашу думку, головними пріоритетами впровадження інтерактивних технологій в навчальний процес закладів вищої освіти можна визначити наступні:

- варіативність, гнучкість навчального процесу;
- забезпечення діалогічності освіти;
- діяльнісний, особистісно зорієнтований підхід до навчання;
- підвищення пізнавальної, соціальної та фізичної активності;
- побудова індивідуальної траєкторії навчання;
- усвідомлення студентами включеності в педагогічний процес;
- організація пошуково-дослідницької, самостійної діяльності;
- генерування ідей і відстоювання власної позиції на основі фактів та аргументів;
- розвиток діяльнісної рефлексії студентів;
- посилення виховного впливу.

Інноваційна педагогіка новою якістю освіти визначає не лише належну якість навчання, а й виховання: формування гармонійної особистості на засадах загальнолюдських цінностей, підготовленої до життя. Саме на виховання покладається місія розвитку країни через людину, спроможну до духовного, морального, культурного відродження, творчої діяльності й інноваційного перетворення всіх сторін власного життя і життєдіяльності суспільства. Консолідувати суспільство, забезпечити консенсус у системі цінностей, світогляді людей, можуть тільки особистості, які самі відповідним чином освічені й виховані.

Формування особистості й її становлення відбувається, при дотриманні певних умов:

- створення позитивного середовища для навчання;
- відчуття рівного серед рівних;
- забезпечення сприятливої атмосфери в колективі для досягнення спільних цілей;
- усвідомлення особистістю цінності колективно зроблених умовиводів;
- можливість вільно висловлювати власну думку і вислухати свого однокласника (однокласницю);
- викладач – це не засіб «похвали та покарання», а – друг, порадник, старший товариш.

При інтерактивному навчанні створюється середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників на рівних правах, накопиченням спільних знань, що забезпечує високу мотивацію, міцність знань, творчість, комунікабельність, активну життєву позицію, збереження індивідуальності, свободу самовираження, взаємоповагу. Ситуація спілкування в умовах інтерактивного навчання формує досить значний комплекс особистісних якостей студентів, принципово змінює систему ролей, що виконуються. І. Бех зауважує, що спілкування дає можливість успішно реалізувати комплекс заходів щодо формування гармонійно розвиненої особистості, що становить основну умову її виховання [3, с. 53].

Зазначимо, що не будь-яке навчання задовольняє базову специфічну потребу людини – потребу у спілкуванні. Педагогічне спілкування – специфічний вид спілкування, який спрямовується педагогом і в певній мірі асиметрично поєднує, наприклад, діловий, ігровий, духовний елементи, формує ціннісну орієнтацію студента. Виключення людини з педагогічного процесу значно знижує всі перераховані вище ознаки. Інтерактивне навчання реалізує функцію сумісної пізнавальної діяльності та спілкування.

Дослідженням встановлено, що глибинну сутність інтеракції розкрито у фундаментальних працях М. Бахтіна. Учений обґрунтував «принцип діалогу», який залежно від сфери застосування (свідомість, культура, мова тощо) набуває свого конкретного змісту. Головною умовою такої взаємодії виступає її емоційно-вольова спрямованість у площині «Я – Інший». Саме такий «діалог на вищому рівні» перетворюється у взаєморозуміння, отже, забезпечує

конструктивність у вирішенні проблеми [2].

В освітньому процесі закладів вищої освіти відбувається міжособистісна взаємодія у системах «студент – студент»; «викладач – студент»; «куратор – студент». Зауважимо, що поняття «взаємодія» акцентує увагу не на акті комунікації, а на акті організації спільної діяльності учасників освітнього процесу. Інтерактивна сторона спілкування характеризується такими діями людей, які створюють реальну ситуацію взаємодії. Його найважливіша характеристика – спільне прийняття та реалізація рішення. Міжособистісна взаємодія як діалектичний процес представляє собою поєднання двох протилежних тенденцій: з однієї сторони – до співпраці та інтеграції; з іншої сторони – до боротьби та диференціації. Тому, результати міжособистісної взаємодії можуть мати різний характер: емоційно-позитивний (солідарність, послаблення напруження, схвалення) та емоційно-негативний (відхилення, напруження, антагонізм) [4, с. 54].

Інтерактивне навчання сприяє створенню позитивної атмосфери співробітництва, умов для асертивної поведінки, налагодження взаємодії з іншими. Під час інтерактивного навчання студенти вчаться бути демократичними, толерантними, проявляти емпатію, здійснювати емоційну саморегуляцію, ефективно спілкуватися (не лише говорити, а й слухати), працювати в команді, обґрунтовано відстоювати власну позицію. У результаті емоційно-позитивної взаємодії між учасниками освітнього процесу встановлюються функціональні зв'язки, які визначаються розподілом функцій між студентами та викладачами як членами освітнього процесу та емоційні зв'язки, які виникають на основі загальних цілей, інтересів, переконань, вподобань, тобто формуються міжособистісні відносини. Міжособистісні відносини, які носять конструктивний, діалогічний характер, викликають позитивні відчуття та є комфортними для обох сторін називають гармонійними. Установлення гармонійних міжособистісних відносин між суб'єктами освітнього процесу, забезпечує сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців та їх професійного становлення. Установлення гармонійних міжособистісних відносин, що реалізує базову потребу людини в залученні її до соціуму і культури суспільства на основі рівноправного партнерства з викладачем, характеризує готовність суб'єктів виховання до взаєморозуміння та взаємоповаги в процесі спілкування і діяльності.

Тож, інтерактивні технології навчання сприяють свідомому формуванню гармонійних міжособистісних відносин між

учасниками освітнього процесу закладів вищої освіти, які мають гуманний, морально-естетичний, виховний, а отже, педагогічно доцільний характер. Завдяки встановленню таких відносин заклади вищої освіти зможуть відійти від узагальненої та реально сприйняти особистісну і соціально-смыслову систему виховання, що забезпечить повне саморозкриття потреб і можливостей студентів, педагогічної компетентності викладачів, формування взаємодовіри, взаєморозуміння і взаємоповаги між ними, від чого залежить ефективність освітнього процесу загалом.

До переваг упровадження інтерактивного навчання в освітній процес закладів вищої освіти, що сприяють реалізації виховної діяльності, ми відносимо:

- становлення активної суб'єктної позиції в навчальній діяльності;
- розвиток навичок ефективного спілкування (вміння лаконічно зрозуміло висловлюватися, активно слухати, уникати непорозумінь, тощо);
- вироблення навичок асертивної поведінки;
- можливість самовираження, самореалізації викладача і студентів;
- вироблення вмінь налагоджувати гармонійні міжособистісні відносини;
- вироблення навичок командної роботи;
- формування мотиваційної готовності як викладачів так і студентів до міжособистісної взаємодії не лише в навчальних, але й в життєвих ситуаціях;
- розвиток особистісної рефлексії студентів.

Отже, накопичений вже сьогодні в Україні та за кордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивне навчання є дієвим чинником підвищення якості освітніх послуг, сприяє зростання творчого потенціалу майбутніх фахівців та інтенсифікації навчального та виховного процесу. Їх упровадження в освітній процес закладів вищої освіти є міцним стимулюючим чинником активної пізнавальної діяльності студентів, сприяє оздоровленню психологічного клімату на занятті, сприяє свідомому оволодінню студентами теоретичними знаннями відповідно до обраної спеціальності та виробленню необхідних професійних і життєвих навичок, які дають широкі можливості для професійного становлення майбутніх спеціалістів у закладі вищої освіти; дозволяє реалізувати індивідуальний підхід

в процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців; забезпечують атмосферу співробітництва, діалогічності навчання; сприяють встановленню гармонійних міжособистісних відносин між учасниками освітнього процесу. Інтерактивні технології та методи навчання сприяють спрямуванню освітнього процесу закладів вищої освіти на формування духовності особистості, розкриття її потенційних можливостей та здібностей, утвердження загальнолюдських цінностей та активної громадянської позиції.

References:

1. Бабанський Ю. К. Оптимізація навчально-виховного процесу. М., 1982. 226 с.
2. Bakhtin M. M. The dialogical imagination. – Oxford : University Press, 1981. 217 p.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ, 2003. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
4. Горліченко М. Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 189 с.

Transliteration of References:

1. Babanskyi Yu. K. Optymizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu. M., 1982. 226 p.
2. Bakhtin M. M. The dialogical imagination. – Oxford : University Press, 1981. 217 p.
3. Bekh I. D. Vychovannya osobystosti: u 2 kn. Kn. 2. Osobystisno oriyentovanyy pidkhid: naukovopraktychni zasady. K. : Lybid', 2003. 344 p.
4. Horlichenko M. H. Pedahohichni umovy adaptatsii kursantiv do navchannia u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Odesa, 2004. 189 p.

Authors

Molchaniuk Olha,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor, Head of the Department,
 The Municipal Establishment
 "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
 of Kharkiv Region Council,
 Kharkiv, Ukraine
 E-mail: ov888@ukr.net
 ORCID ID 0000-0002-4695-9917*

Borzyk Olena,
Lecturer,
The Municipal Establishment
"Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of
Kharkiv Region Council,
Kharkiv, Ukraine
E-mail: emarkovich111@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-2394-9230

Abstracts

MOLCHANYUK OLGA, BORZYK OLENA. **Badanie głównych aspektów wdrażania innowacji w instytucjach szkolnictwa wyższego.** W artykule omawiamy główne aspekty innowacji, w szczególności interaktywne technologie uczenia się, w procesie edukacyjnym instytucji szkolnictwa wyższego. Ujawniono, że zapewnienie innowacyjności procesu edukacyjnego uczelni pozwala rozwiązać trudności, jakie pojawiają się między tradycyjnym systemem a potrzebami jakościowo nowej edukacji. Interaktywne studia w szkolnictwie wyższym są przedstawiane jako innowacyjne zjawisko pedagogiczne, które zapewnia poprawę jakości szkolenia nowej generacji do poziomu standardów europejskich i światowych. Scharakteryzowano strukturę i miejsce technologii interaktywnych w procesie edukacyjnym uczelni. Podkreślono zalety wprowadzania technologii interaktywnych w procesie edukacyjnym uczelni. Ustalono, że wprowadzenie technologii interaktywnych w procesie edukacyjnym uczelni umożliwia skuteczne zdobywanie wiedzy teoretycznej o wybranej specjalności, rozwój umiejętności wymaganych na współczesnym rynku pracy zgodnie ze specyfiką wybranej specjalności; kształtowanie uniwersalnych wartości; rozwój umiejętności skutecznej komunikacji, asertywnych zachowań, pracy zespołowej i umiejętności nawiązywania harmonijnych relacji międzyludzkich, zarówno podczas szkolenia zawodowego, jak i w rutynowym życiu. Odkryto, że interaktywne studia w instytucjach szkolnictwa wyższego przyczyniają się do realizacji zarówno celów edukacji, jak i wychowania. Stworzyliśmy warunki pedagogiczne dla wprowadzenia interaktywnego uczenia się w procesie edukacyjnym szkolnictwa wyższego. Udowodniono, że interaktywne uczenie się zapewnia optymalizację i intensyfikację procesu edukacyjnego oraz promuje tworzenie harmonijnych relacji międzyludzkich uczestników procesu edukacyjnego w szkołach wyższych.

Słowa kluczowe: nowoczesna edukacja, innowacje, wprowadzanie innowacji.

МОЛЧАНЮК ОЛЬГА, БОРЗИК ОЛЕНА. Дослідження основних аспектів упровадження інновацій у закладах вищої освіти. У статті нами окреслено основні аспекти впровадження інновацій, зокрема інтерактивних технологій навчання, в освітній процес закладів вищої освіти. З'ясовано, що забезпечення інноваційності освітнього процесу закладів вищої освіти дозволяє вирішити труднощі, які виникають між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Окреслено інтерактивне навчання у вишій як інноваційне педагогічне явище, яке забезпечує підвищення якості підготовки кадрів нової генерації до рівня європейських та світових стандартів. Схарактеризовано структуру та місце інтерактивних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти. Висвітлено переваги впровадження інтерактивних технологій в навчальний процес закладів вищої освіти. Установлено, що впровадження інтерактивних технологій в навчальному процесі закладів вищої освіти сприяє успішному оволодінню студентами теоретичними знаннями з обраного фаху, виробленню умінь та навичок затребуваних на сучасному ринку праці відповідно до специфіки обраної спеціальності; формуванню загальнолюдських цінностей; розвитку умінь та навичок ефективного спілкування, асертивної поведінки, командної роботи та виробленню вмінь налагоджувати гармонійні міжособистісні відносини, як під час професійної підготовки, так і в рутинному житті. З'ясовано, що інтерактивне навчання у вищій школі сприяє реалізації як навчальної, так і виховної мети. Нами сформульовано педагогічні умови впровадження інтерактивного навчання в освітній процес вищої школи. Доведено, що інтерактивне навчання забезпечує оптимізацію й інтенсифікацію освітнього процесу та сприяє формуванню гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу закладів вищої освіти.

Ключові слова: сучасна освіта, інновації, впровадження інновацій.

МОЛЧАНЮК ОЛЬГА, БОРЗЫК ЕЛЕНА. Исследование основных аспектов внедрения инноваций в высших учебных заведениях. В статье нами обозначены основные аспекты внедрения инноваций, в частности интерактивных технологий обучения, в образовательный процесс высших учебных заведений. Установлено, что обеспечение инновационности образовательного процесса выс-

ших учебных заведений позволяет решить проблемы, возникающие между традиционной системой и потребностями в качественно новой образовании. Описано интерактивное обучение в вузе как инновационное педагогическое явление, которое обеспечивает повышение качества подготовки кадров нового поколения до уровня европейских и мировых стандартов. Охарактеризована структура и место интерактивных технологий в образовательном процессе высших учебных заведений. Освещены преимущества внедрения интерактивных технологий в учебный процесс высших учебных заведений. Установлено, что внедрение интерактивных технологий в учебном процессе высших учебных заведений способствует успешному овладению студентами теоретическими знаниями по выбранной специальности, выработке умений и навыков востребованных на современном рынке труда в соответствии со спецификой выбранной профессии; формированию общечеловеческих ценностей; развития умений и навыков эффективного общения, асертивного поведения, командной работы и выработке умений налаживать гармоничные межличностные отношения, как во время профессиональной подготовки, так и в повседневной жизни. Выяснено, что интерактивное обучение в высшей школе способствует реализации как учебной, так и воспитательной цели. Нами сформулированы педагогические условия внедрения интерактивного обучения в образовательный процесс высшей школы. Доказано, что интерактивное обучение обеспечивает оптимизацию и интенсификацию образовательного процесса и способствует формированию гармоничных межличностных отношений участников образовательного процесса высших учебных заведений.

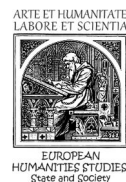
Ключевые слова: современное образование, инновации, внедрение инноваций.

MOLCHANIUK OLGA, BORZYK OLENA. Studying main aspects of implementing innovations at higher education institutions.

The article outlines the main aspects of implementing innovations, particularly interactive learning technologies, in the educational process of institutions of higher education. It is revealed that ensuring innovation of the educational process at institutions of higher education allows to solve difficulties between the traditional system and needs to have qualitatively new education. Interactive studies at higher education institutions are outlined as an innovative pedagogical phenomenon, which ensures improvement of the quality of training new generation employees to the level of European and world standards. The structure and place of

interactive technologies in the educational process of institutions of higher education are characterized. The advantages of introducing interactive technologies in the educational process of higher education institutions are highlighted. It has been established that introducing interactive technologies in the educational process of higher education institutions facilitates students' successful acquisition of theoretical knowledge on the chosen speciality, development of skills and abilities demanded on the modern labor market in accordance with the features of the chosen speciality; formation of universal values; development of skills and abilities of effective communication, assertive behavior, teamwork and development of skills to establish harmonious interpersonal relationships, both during professional training and in routine life. It is revealed that interactive studies at higher education institutions contribute to the implementation of both educational and upbringing goals. The author formulates pedagogical conditions for introducing interactive learning in the educational process of higher education institutions. It is proved that interactive learning provides optimization and intensification of the educational process and promotes the formation of harmonious interpersonal relations of participants in the educational process at institutions of higher education.

Keywords: *modern education, innovations, the introduction of innovations.*

Оксана ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Формування індивідуального стилю художньо-творчої діяльності майбутнього педагога-гуманітарія як педагогічна проблема вищої освіти

Діяльність педагога-гуманітарія є особливою художньо-естетичною діяльністю, яка спрямована на те, щоб заповнити неповноту, недостатнє наповнення предметно-функціонального характеру навчання, щоб нейтралізувати відсутність традицій класичної гуманітарної освіти і, як результат, сформувані непрагматичний інтерес до наукової сфери й освіти. Це досягається шляхом реалізації гуманістичних принципів та ідеалів, в основу яких покладено універсальність освіти в організації особистості простору студента. Художньо-естетична діяльність педагога-гуманітарія унікальна за своїм характером, так в ній нерозривно взаємопов'язані два види творчої діяльності – художня і наукова, що передбачає не тільки формування, але і його актуалізацію в емоційно-позитивних, творчих, духовно-моральних взаєминах учителя і студента.

Діяльність педагога гуманітарних дисциплін – це розвиток багатьох сфер життя суспільства, а також є одним із пріоритетних щодо підготовки освітньої системи до вирішення питань, які стають невідкладними під час реалізації програми формування освітнього простору. Саме тому метою діяльності педагога-гуманітарія є оновлення і вдосконалення вже існуючого педагогічного досвіду і представлення нової навчальні ідеї, підходів, які мають суб'єктивну або об'єктивну новизну, особисту, соціальну значимість.

Провідною дослідницею Прохоровою О. О. було відокремлено основні вимоги відносно підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах, а саме:

- уключення у навчальний процес не лише пізнавальної, але й почуттєвої сфери особистості;
 - зміщення акценту у навчальному процесі з пізнавальних на практичні та етичні якості особистості;
 - застосування компетентнісного підходу під час проведення практичних занять, орієнтованих на вирішення різноманітних життєвих й професійних ситуацій;
 - розвиток якостей особистості, які сприяють її адаптації до умов професійної діяльності, що постійно змінюється;
 - формування професійних навичок та елементів професіоналізму здійснювати під час вивчення спеціальних дисциплін та проведення педагогічної практики [5].
- Дослідниця звертала увагу на той факт, що існує два підходи до проблеми індивідуального стилю:
- *стиль діяльності* (Бодалєв О., Волков К., Клімов Є., Мальковська Т.), орієнтований на результативність учнів (педагог прагне до формування у них міцних глибоких знань, умінь і навичок);
 - *індивідуально-особистісні характеристики* (Чернічкіна Е.) – стиль, орієнтований на розвиток учнів (розкриття й удосконалення їх потенціалу, формування у них позитивних особистісних якостей).

Слід зазначити, що художньо-творча підготовка розвиває у студентів естетико-пізнавальну діяльність, можливість набуття власних переконань, орієнтацій, що надаватимуть можливість особистості поглиблювати знання щодо художньо-естетичної культури. Зокрема, художньо-естетична діяльність, як засіб формування ціннісних орієнтацій, висуває нові вимоги до викладання

предметів мистецтва в системі освіти, в діяльності яких визначною функцією є розвиток нахилів, здібностей, інтересів особистості та на цьому підґрунті формування на соціальне самовизначення студентів. Рівень сформованості художньо-творчих умінь студентів визначає рівень розвитку художньо-творчої діяльності у цілому, яка, у свою чергу, залежить від рівня формування індивідуального стилю.

Таким чином, проблема розвитку творчої особистості майбутнього педагога-гуманітарія вимагає розкриття психолого-педагогічних умов формування індивідуального стилю діяльності. Аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує (Клімов Е. А., Левін К., Леонтьєв А. Н., Мерлін В. С., Олпорт Г. У., Стреляу Я.), що стиль є одним із найважливіших механізмів пристосування людини до будь-якого виду діяльності. Тому індивідуальний стиль діяльності є системою індивідуально-своєрідних прийомів, що забезпечують успішне виконання людиною певної діяльності.

Для визначення категорії «індивідуальний стиль художньо-творчої діяльності» слід розглянути поняття «стиль». Слово «стиль» має латинське походження (*stylus* і грецького *stylos*), що означає «паличка для письма». Термін походить із часів античної культури, з'явившись в античній риторичі для характеристики виразних засобів мови, згодом термін «стиль» набуває ширшого значення. Початок філософсько-естетичному осмисленню категорії «стиль» було закладено Арістотелем, який розглядав його як характерний спосіб художнього бачення і зображення дійсності. У тлумачному словнику живої великоросійської мови В. І. Даля «стиль» визначається як «образ, смак, манера».

У 1927 році психологом Адлером А. було введено термін «стиль». Дослідник визначив стиль як сукупність особливостей поведінки людини, що сприяють компенсації його індивідуальних дефектів (соціальних, фізичних, психологічних). У вітчизняній психології щодо розгляду зазначеної проблеми вагомий внесок здійснено Самаріним Ю. А. Слід зазначити, що спираючись на його твердження, стиль відіграє опосередковану роль у розвитку здібностей людини і є похідним від трьох компонентів: спрямованість особистості, ступінь свідомого володіння своїми психічними процесами, технічні прийоми діяльності.

Отже, зважаючи на аналіз наукових джерел слід зазначити, що поняття «стиль» є міждисциплінарним, що є складовими мистецтвознавства, культурології, естетики, психології, педагогіки,

мовознавства, лінгвістики, соціології, філософії тобто всіх гуманітарних дисциплін.

Необхідно звернути увагу на позицію Клімова Е. А., який з іншої точки зору запропонував розглядати поняття «індивідуальний стиль діяльності». Так Клімов Е. А. вважає, що індивідуальний стиль діяльності – це «стійка система засобів і способів діяльності, до яких свідомо або стихійно долучається людина з метою найкращого урівноваження своєї (типологічно обумовленої) індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності» [1; 3, с. 49].

Найбільш загальновизнаними формальними ознаками індивідуального стилю можна вважати такі: стійка система прийомів і способів діяльності; ця система обумовлена певними особистими якостями; ця система є засобом ефективного пристосування до об'єктивних вимог. Зважаючи на вищезазначене необхідно зауважити, що сутність індивідуального стилю діяльності полягає в тому, що особистість свідомо чи несвідомо надає значення своїм індивідуальним особливостям, здібностям як умови діяльності до організації дії до цієї діяльності.

Проаналізувавши низку наукових праць, присвячених питанням художньо-творчої діяльності педагога і її характеристик, індивідуального стилю діяльності і низки інших теоретичних досліджень, було запропоновано визначення поняття «індивідуальний стиль художньо-творчої діяльності студента» – стійка система способів діяльності, обумовлена не тільки індивідуальними типологічними особливостями властивостей нервової системи, а й морфофізіологічними, психологічними, особистісними особливостями, що забезпечують послідовні й цілеспрямовані зміни та перетворення особистості студента і його досвіду, прагне до найкращого здійснення даної діяльності, із метою досягнення оригінального, нестандартного рішення, нового якісного стану об'єкта [6].

Сутність індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін розкривається в його функціях: пізнавально-активній, творчій, рефлексивній, перетворювальній, дослідницькій, креативній, технологічній, естетичній, задоволення особистих потреб у самореалізації, самовираженні, самоактуалізації, самодостатності і спілкуванні. Слід зазначити, що функції реалізуються через такі компоненти: дослідницький, організаторський, комунікативний, аналітико-оцінний, інноваційний, творчий, емоційно-вольовий і мотиваційний [8].

Проблема стилю діяльності у вітчизняних дослідженнях була предметом багатьох психологічних і педагогічних суперечок і підходів. Саме тому вищезазначені підходи умовно поділено на три групи:

- індивідуальний стиль діяльності може мати пристосувальні значення у процесі оволодіння професійними навичками, що залежить від здібностей людини (Теплов Б. М., Голубєва Е. А., Гільманова С. А., Небіліцина В. Д.);
- стиль не як окремі властивості або особливості активності індивідуальності, а як система типологічно зумовлених засобів і прийомів діяльності (Мерлін В. С. і Клімов Є. А.);
- стиль розглядається як сукупність різних індивідуальних якостей і системного способу діяльності (Абульханова-Славська К. А., Маркова К. А., Ніконова Н. Я., Саннікова О. П., Щукін М. Р.).

За результатами аналізу наукових джерел стосовно проблематики індивідуального стилю професійної діяльності особистості можна вважати, що це питання по-різному досліджувалось як у вітчизняних, так і у зарубіжних наукових працях, а саме:

- розкрито поняття стилю діяльності й вивчено різні його типи (Вяткін Б. А., Льїн Є. П., Клімов Е. А., Мерлін В. С. та ін.);
- визначена і вивчена структура стилю діяльності (Толочек В. А., Щукін М. Р. та ін.);
- виділено й досліджено стадії професійного становлення особистості (Зеер Е., Поваренко Ю. П., Шадриков В. Д. та ін.);
- розкрито поняття творчого стилю діяльності (Посталюк Н. Ю.).

Зважаючи на аналіз наукових праць Гальперіна П. Я., Виготського Л. С., Леонтьєва О. М., Мерліна В. С., Теплова Б. М., можна виділити основні психолого-педагогічні концепції індивідуального стилю діяльності, а саме:

- наявність стійких особистих якостей, важливих для успіху діяльності, невихованих, у зв'язку з типологічними властивостями нервової системи;
- наявність рівноцінних щодо кінцевого ефекту варіантів пристосування діяльності, але різних за способами виконання;
- наявність значних можливостей щодо уміння компенсувати слабо виражені здібності;
- формування особистості з урахуванням синтезу внутрішніх і зовнішніх умов.

Однак, слід зазначити, що професійному вдосконаленню майбутніх фахівців гуманітарної сфери у процесі навчання недостатньо приділено уваги щодо ознайомлення із психологічною концепцією стилю діяльності. Окрім стилів трудової, педагогічної та навчальної діяльності набувають актуальності у процесі навчання стилі творчої та спортивної діяльності. Слід звернути увагу, що залишаються недостатньо дослідженими низка практичних питань формування індивідуального стилю діяльності, особливо у вищій школі. Причина такої ситуації полягає у недостатньому вивченні індивідуального стилю діяльності у сфері педагогіки.

У дослідженнях Щукіна М. Р. приділено значну увагу залежності розвитку індивідуального стилю діяльності від взаємозв'язку психологічних, педагогічних та методичних законів. Науковцем зазначено, що накопичення професійного досвіду і знань залежить від об'єктивних умов й індивідуальної діяльності [7].

Зважаючи на аналіз педагогічних та психологічних наукових праць слід зазначити, що на формування індивідуального стилю діяльності впливає низка факторів: зовнішнє середовище, спадковість (здібності), індивідуально-психологічні особливості суб'єкта, закономірності діяльності, активність суб'єкта, методика навчання, усвідомлення самого себе та ін.

Сучасні уявлення про адекватний розвиток особистості полягають у єдності природного і соціального. Дослідження генетиків, біологів, психологів щодо розвитку особистості виявили той факт, що протиставлення генетичне соціальному змінюється твердженням соціальна детермінованість біології людини. Низка наукових праць дослідників присвячена питанню щодо генотипу людини, у якому закодована інформація про його минуле і закладена програма його індивідуального розвитку до соціуму.

Можна погодитися із твердженням Ганаба С. А., що освітній процес слід розглядати не як конвеєр, який пропонує певну кількість знань, необхідних для засвоєння, а як процес пробудження внутрішніх сил і можливостей людини, розкриття його індивідуальної природи у соціумі [2].

Слід звернути увагу на твердження Філатової К. М., Чванової М. С. та інших дослідників, у наукових працях яких зазначено, що у процесі формування стилю художньо-творчої діяльності відбуваються якісні і кількісні зміни у структурі самої діяльності: змінюються кількість і зміст дій (мінімум дій – максимум досягнень), народжуються нові

ідеї та удосконалені продукти, технологічні процеси, нове мислення, нова інтуїція, нові адекватні способи бачити себе і навколишній світ, що є свідчення творчої діяльності людини, її інноваційно-діяльнісної характеристики [8].

Варто звернути увагу на науковий підхід щодо визначення індивідуального стилю Ганаби С. А., який зазначає, що у сучасних умовах виникає потреба в особистості, яка не тільки накопичує інформацію для своєї професійної та повсякденної діяльності, але й володіє можливістю її генерувати та змінювати. Дослідник вважає, що, можливість творчо використовувати інформацію необхідно висувати на перше місце, зважаючи на виклики сучасності, порівняно із вміннями накопичувати її і заучувати. Творчі злети, творчість зокрема слід розуміти як загальну антропологічну характеристику, необхідну умову розвитку інноваційної людини. На думку автора, творчість – це власне сутність, яка є виявом усієї складної духовно-душевно-тілесної природи [2].

Значна кількість дослідників притримуються тієї точки зору, що інноваційна людина здатна швидко проявляти вміння і легко адаптуватися до змін у соціумі, демонструючи здатність передбачати, а можливо, і попереджувати негативні та деструктивні процеси. Такі зміни у структурі діяльності призводять до появи нових компонентів, спрямованих на якісний вплив щодо особистості студента, а така ситуація є сутністю процесу формування індивідуального стилю художньо-творчої діяльності майбутніх гуманітаріїв.

Зважаючи на актуальність наукових досліджень, основоположні принципи яких було викладено в проблематиці означеної статті, акцентуючи увагу на складну багаторівневу систему формування індивідуального стилю особистості, саме художньо-творча діяльність відіграє важливу роль у розвитку і набутті особистістю якісного рівня неповторного індивідуального стилю у процесі творчої діяльності. Слід зазначити, що формування індивідуального стилю реалізується у сукупності всіх її компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-художнього, креативно-особистісного і активно-творчого, які взаємопов'язані, взаємодоповнюють і взаємозбагачуються. Сформований індивідуальний стиль художньо творчої діяльності – якісний показник високого рівня розвитку творчої і сучасної особистості. Слід звернути увагу на той факт, що творча особистість – це суб'єкт діяльності, що володіє певним рівнем сформованості індивідуального стилю, що має вияв у формуванні в останнього стійкої мотивації до

здійснення художньо-творчої діяльності; необхідних навичок, знань, умінь, творчих здібностей; прагнення до розкриття свого творчого потенціалу [4].

Для успішного становлення і розвитку індивідуального стилю, на нашу думку, необхідно намагатися в будь-яку діяльність долучати творчість; прагнути до саморозвитку, самореалізації та самовираження, стаючи творцем власного життя. У цьому випадку, за твердженням Вересаєва В. В., «життя – не тягар, а крила творчості і радості; а якщо хто перетворює її в тягар, то в цьому він сам винен».

Таким чином, рівень сформованості індивідуального стилю художньо-творчої діяльності залежить від ступеня готовності й активності сучасного студента його уведення в освітній процес, в основу якого закладено постійний розвиток свого творчого потенціалу, прагнення до саморозвитку. Присутність індивідуального стилю діяльності – це ознака того, що особистість є цілком сформованою у творчому сенсі.

Transliteration of References:

1. Asessorov A.I. Rol' proektno-proizvodstvennoj deyatel'nosti v formirovanii professional'noj kul'tury studenta-dizajnera / A.I. Asessorov // Uspekhi sovremennogo estestvoznaniya. – 2009. №9.
2. Ganaba S. A. Innovacionnyj chelovek kak cel' sovremennogo obrazovatel'nogo diskursa / S.A.Ganaba / [EHlektronnyj resurs]: ZHurnal «Sociosfera» / – 2013. – Rezhim dostupu : http://sociosfera.com/publication/journal/2013/3084/innovacionnyj_chelovek_kak_cel_sovremennogo_obrazovatel'nogo_diskursa/.
3. Klimov E.A. Individual'nyj stil' deyatel'nosti v zavisimosti ot tipologicheskikh svojstv nervnoj sistemy / E.A. Klimov // – Kazan', 1969.
4. Ostanina S. A. Tvorcheskij stil' hudozhestvenno-ehsteticheskoy deyatel'nosti: sushchnost' i struktura/ S. A. Ostanina // Molodoj uchenyj. – 2012. – №2. – S. 283-286.
5. Prohorova O. O. Formuvannya idividual'nogo stilyu pedagogichnoï diyal'nosti majbutnih inzhineriv-pedagogiv: avto.ref. dis.kand. ped. nauk : 13.00.04 / O. O. Prohorova. – Kiïv, 2008, – s. 7.
6. Tuhbatullina L.M. Formirovanie professional'noj kompetencii dizajnerov s ispol'zovaniem metoda proektov/ L.M Tuhbatullina // Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta. – 2009. – №6. – S. 105-110.
7. Shukin M.R. Uchet osobennostej samoocenok pri formirovanii tipologicheskimi obuslovlennogo individual'nogo stilya trudovoj deyatel'nosti/ M.R. SHCHukin // Problemy integral'nogo issledovaniya individual'nosti: sbornik nauchnykh trudov. – Perm', 1981. – S. 97-109.
8. Chvanova M.S., Filatova K.V. Formirovanie individual'nogo stilya deyatel'nosti

studenta-dizajnera kak psihologo-pedagogicheskaya problema. / M.S. Chvanova, K.V. Filatova // Vesnik TGU, 2012 – Vypusk 3. Tom 107 – S127-131.

The Author

Perepelytsia Oksana,
Candidate of the Pedagogical Science,
Associate Professor,
Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate
Pedagogical Education,
Mykolaiv, Ukraine
E-mail: oksamut06@ukr.net

Abstracts

PEREPELYCIA OKSANA. Kształtowanie indywidualnego stylu działalności artystycznej i twórczej przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych jako problem pedagogiczny szkolnictwa wyższego. Artykuł analizuje rolę kształtowania indywidualnego stylu działalności artystycznej i twórczej nauczycieli przedmiotów humanistycznych. Określone zostały cele działalności nauczycieli przedmiotów humanistycznych, istota indywidualnego stylu działalności artystycznej i twórczej przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych.

Słowa kluczowe: działalność; działalność artystyczna i twórcza; indywidualny styl działalności.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ ОКСАНА. Формування індивідуального стилю художньо-творчої діяльності майбутнього педагога-гуманітарія як педагогічна проблема вищої освіти. У статті розглядається роль формування індивідуального стилю художньо-творчої діяльності педагога-гуманітарія. Розкриті цілі діяльності педагога-гуманітарія, сутність індивідуального стилю художньо-творчої діяльності майбутнього педагога-гуманітарія.

Ключові слова: діяльність; художньо-творча діяльність; індивідуальний стиль діяльності.

ПЕРЕПЕЛИЦА ОКСАНА. Формирование индивидуального стиля художественно-творческой деятельности будущего педагога-гуманитария как педагогическая проблема выс-

шего образования. В статье рассматривается роль формирования индивидуального стиля художественно-творческой деятельности педагога-гуманитария. Раскрыты цели деятельности педагога-гуманитария, сущность индивидуального стиля художественно-творческой деятельности будущего педагога-гуманитария.

Ключевые слова: деятельность; художественно-творческая деятельность; индивидуальный стиль деятельности.

PEREPELYTSIA OKSANA. **Formation of the Individual Style of the Artistic and Creative Activity of the Future Teachers of the Humanities as a Pedagogical Problem of Higher Education.** *The article focuses on the role of the formation of the individual style of artistic and creative activity of teachers of the humanities. The purpose of the activity of the teacher of humanities, the nature of the individual style of artistic and creative activity of the future teacher of humanities is revealed.*
Keywords: activity; artistic and creative activity; individual style of activity.

Валентина СЛІПЧУК,
Інна ТОКМЕНКО

Організація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії

Організація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у сучасних умовах набуває пріоритетного значення, оскільки істотно сприяє подальшому розвитку охорони здоров'я населення, збереженню й зміцненню здоров'я людей та запобіганню різноманітним захворюванням. Адже саме висококваліфіковані фахівці фармацевтичної галузі здатні забезпечити пошук та вдосконалення нових ефективних засобів лікування і профілактики хвороб.

Визначення закономірностей розвитку професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні, основних тенденцій, що характеризують певні етапи її функціонування як освітньої системи, із співвідношенням різних напрямів наукових досліджень

у фармацевтичній галузі, взаємозв'язками з іншими науками та з освітньою практикою, відкриває можливості для плідного використання всього нагромадженого історією знання, для визначення перспектив та удосконалення фахової освіти фахівців фармацевтичної галузі.

Мета статті – охарактеризувати організацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти при вивченні навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія».

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема професійної освіти з урахуванням ефективності використання технологій дидактично-технологічної підготовки студентів привертала увагу таких науковців як А.І. Бублик, П.Н. Ісаєва, Л.Д. Карпишова, Р.М. Лотовська, А.А. Миролюб, Л.О. Михайлов, О.І. Моїсєєнко, Т.Н. Нікуліна, В.К. Розов, Н.К. Скляренко, І.О. Смолюк та ін.

Визначальними в системі дидактично-технологічної підготовки є загальні психолого-педагогічні аспекти основ управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів які досліджували вчені Б.Г. Ананьєв, В.К. Буряк, І.Д. Бех, П.Я. Гальперін, С.У. Гончаренко, М.Б. Євтух, А.О. Кірсанов, Ю.А. Конаршевський, Н.В. Кузьміна, В.І. Лозова, С.Д. Максименко, М.І. Шкіль, М.Д. Ярмаченко та ін. [1, с. 2].

Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю відображено у працях вітчизняних учених: І. Д. Бойчук, І. Є. Булах, Л. Г. Буданової, Л. Г. Кайдалової.

Проблеми професійної підготовки фахівців галузі «Охорона здоров'я» досліджували О. П. Волосовець, В. М. Запорожан, Б. С. Зіменковський, І. А. Зупанець, Є. О. Мілерян, З. М. Мнушко, Я. В. Цехмістер, В. П. Черних, М. В. Черпінський.

Проблеми професійної підготовки фахівців галузі «Охорона здоров'я» досліджували Я. В. Цехмістер, В. Л. Сліпчук у працях «Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття)» [4, 520 с.], «Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні у XX – на початку XXI століття: системний аналіз тенденцій [5, с. 44-48].

Виклад основного матеріалу. Зміни у вищій фармацевтичній освіті є невід'ємною складовою трансформації системи охорони здоров'я в Україні. Системні та послідовні зміни дозволять підвищити конкурентоспроможність вищої фармацевтичної освіти, вивести її

на якісно новий рівень і підвищити якість надання фармацевтичної допомоги. Саме з цією метою вперше в історії незалежної України держава впроваджує комплексний підхід і впроваджує Стратегію розвитку медичної освіти, реалізація якої розрахована на 10 років [7].

Як результат реалізації стратегії розвитку медичної освіти в цілому і фармацевтичної зокрема, підвищиться якість вищої фармацевтичної освіти за рахунок оновлення освітніх програм у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти, які мають відповідати найновішим здобуткам фармацевтичної науки. Окрім того зміниться: післядипломна освіта, механізм фінансування та управління закладів вищої освіти, академічна культура, розвиватимуться наукові дослідження [7].

Досліджуючи минуле, сучасність та майбутнє професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні, тенденції та закономірності її розвитку, можна впливати на хід і напрями подальших наукових досліджень.

Становлення тенденцій професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні становить значний науковий інтерес тому, що фармацевтична освіта є особливим видом професійної підготовки, бо безпосередньо впливає на соціально-економічні процеси сьогодення й разом з тим чинить вплив на майбутнє, забезпечуючи підготовку нового покоління професіоналів [4, с. 9-16].

Здійснення системного аналізу тенденцій трансформації професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні упродовж ХХ ст. і включно до 2017 р. дало можливість виокремити загальні (наскрізні) тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі. До загальних (наскрізних) тенденцій професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, характерних для всіх історичних періодів упродовж ХХ ст. і включно до 2017 р., віднесено: гендерна рівність майбутніх фахівців; незалежність набуття освіти від етнічного походження, віросповідання; зростання популярності професії фармацевта, провізора, магістра фармації; здійснення професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі у різних типах шкіл; зростання кількості різних типів шкіл для професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; поліпшення методів та організаційних форм професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі; практичне спрямування освітнього процесу [5, с. 45].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 334 впроваджено атестацію здобувачів ступеня вищої освіти

«магістр» за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я» у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту та затверджено відповідний Порядок. Єдиний державний кваліфікаційний іспит для здобувачів ступеня вищої фармацевтичної освіти «магістр» складатиметься з таких компонентів: інтегрований тестовий іспит «КРОК 1»; іспит з англійської мови професійного спрямування; інтегрований тестовий іспит «КРОК 2».

Основними засадами та принципами здійснення Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої фармацевтичної освіти «магістр» є:

- об'єктивність;
- прозорість і публічність;
- незалежність;
- нетерпимість до проявів корупції та хабарництва;
- інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір;
- обов'язковість;
- єдність методики оцінювання результатів [3].

Порядок, умови та строки розроблення і проведення Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої фармацевтичної освіти «магістр» та критерії оцінювання результатів затверджуються Міністерством охорони здоров'я України.

Запровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту забезпечить впровадження дієвих механізмів атестації та дозволить створити комплексний підхід до проведення державних іспитів для здобувачів ступеня вищої фармацевтичної освіти «магістр» за спеціальністю «226 Фармація, промислова фармація», сприятиме поліпшенню якості фармацевтичної освіти та надання фармацевтичної допомоги населенню України [3].

Іспит «КРОК» проводиться в два тестових етапи — «КРОК 1» (на третьому році навчання у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти) та «КРОК 2» (на п'ятому році навчання у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти).

На першому етапі оцінюється рівень професійної компетентності із загальнонаукових (фундаментальних) дисциплін.

На другому етапі оцінюється рівень професійної компетентності із професійно орієнтованих дисциплін.

Іспит з англійської мови професійного спрямування проводиться в один етап одночасно з проведенням іспиту «КРОК 1» на третьому році навчання у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти.

Оцінка результатів проводиться за стандартизованою методикою. Перевірка виконаних тестових робіт проводиться для іспиту «КРОК» та іспиту з англійської мови професійного спрямування — централізовано у Центрі тестування при Міністерстві охорони здоров'я України.

У разі успішного складення кожного компонента кваліфікаційного іспиту на кожному тестовому етапі здобувачу вищої фармацевтичної освіти видається відповідний сертифікат.

Інформація про результат складання студентом єдиного державного кваліфікаційного іспиту вноситься Центром тестування при Міністерстві охорони здоров'я до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, а також зазначається у додатку до диплома щодо кожного компонента кваліфікаційного іспиту окремо.

У разі нескладання будь-якого з компонентів єдиного державного кваліфікаційного іспиту здобувач вищої фармацевтичної освіти має право повторно скласти іспит не більше одного разу. Повторне складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту допускається протягом одного року з дня проведення першого іспиту.

Витрати на повторне складання будь-якого з компонентів єдиного державного кваліфікаційного іспиту покладаються на здобувача.

Рішення про присвоєння ступеня магістра та відповідної кваліфікації приймається екзаменаційною комісією на підставі успішного проходження всіх форм атестації [3].

Традиційна модель освіти у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти не стала надійною базою оновлення освітнього процесу, а тому втрачає свою перспективність. Тож на часі необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей освіти, перестановки акценту із засвоєння знань фахівця-провізора на його особистісні якості, які одночасно є і ціллю, і засобами його підготовки до майбутньої професійної діяльності [6, с. 188-194]. Особистісно орієнтовані технології навчання набули ефективної реальності в освітньому процесі закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти в цілому, і зокрема у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії, яка входить до переліку навчальних дисциплін інтегрованого тестового іспиту «КРОК 1». Саме тому, в освітній процес професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі як приклад, кафедрою медичної та загальної хімії Національного медичного університету імені О. О. Богомольця впроваджено методику формування професійних умінь і навичок у майбутніх фахівців-провізорів із застосуванням модульної технології навчання й технології

організації самостійної роботи. Підготовлено їх науково-методичне забезпечення (практичні та лабораторні завдання, завдання для тестового контролю відповідно до іспиту «КРОК 1»; методичні рекомендації для викладачів і студентів, робочий зошит для самостійної роботи студентів). У робочому зошиті для самостійної роботи студентів та методичних посібниках для лабораторних та практичних занять відображений досвід методики викладання дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» на кафедрі медичної та загальної хімії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. Методичні посібники для лабораторних та практичних занять дають змогу засвоїти курс фізичної та колоїдної хімії та оволодіти основними прийомами і навичками практичної роботи в лабораторії. З метою надання однакових освітніх можливостей майбутнім фахівцям за допомогою інформаційних і телекомунікаційних засобів, а також підвищення якісного рівня вищої фармацевтичної освіти за рахунок більш активного використання наукового та освітнього потенціалу розроблено і впроваджено в освітній процес електронний варіант робочого зошиту для самостійної роботи студентів. Робочий зошит для самостійної роботи студентів з дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» розроблено відповідно до примірної програми навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти кваліфікації освітньої «Магістр фармації» кваліфікації професійної «Провізор» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», розробленої фахівцями Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького та затвердженої Міністерством охорони здоров'я України у 2017 р. [2, 21 с.].

У робочому зошиті для самостійної роботи студентів з дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» подано у вигляді таблиць основні поняття до кожної теми, тестові запитання до кожної теми, завдання для самостійного опрацювання кожної теми у вигляді таблиць, схем, ситуаційних завдань, питання для теоретичного опрацювання кожної з тем та рекомендована література (основна (базова) та допоміжна). Базовим підручником для студентів вищих фармацевтичних закладів освіти є підручник «Фізична та колоїдна хімія» 2015 р. (автори: В.І. Кабачний, Л.Д. Грицан, Т.О. Томаровська, Л.К. Осіпенко, В.П. Колесник, Я.А. Лабузова). Для самостійної підготовки до практичних (лабораторних) занять у робочому зошиті для самостійної роботи студентів з дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» винесено теми:

- Іонний обмін. Хроматографія.
- Поверхневий натяг рідин. Поверхнева активність.
- Сорбційні процеси та їх теоретичне обґрунтування.
- Одержання, властивості та методи очистки колоїдних розчинів.
- Визначення заряду колоїдних часточок за електрофорезом.
- Стійкість і коагуляція колоїдних систем.
- Критична концентрація міцелоутворення колоїдних ПАР.
- Набрякання ВМС. Колоїдний захист. Визначення молярної маси ВМС методом віскозиметрії.
- Визначення ізоелектричної точки желатину.
- Контроль практичних навичок з модуля «Колоїдна хімія».

Для підготовки студентів до іспиту з англійської мови професійного спрямування, який буде проводитись в один етап одночасно з проведенням іспиту «КРОК 1» в рамках єдиного державного кваліфікаційного іспиту на кожному практичному занятті з фізичної та колоїдної хімії пропонуються тести, з яких 20% подано англійською мовою.

«Фізична та колоїдна хімія» є важливою дисципліною у системі вищої фармацевтичної освіти. Знання, які отримують студенти у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії є теоретичною та практичною базою для вивчення профільних дисциплін на старших курсах. Без знань з фізичної та колоїдної хімії не можна вирішити завдання і проблеми технології ліків, фармацевтичної, токсикологічної, біологічної хімії та інших дисциплін.

Сучасні заклади вищої медичної (фармацевтичної) освіти звертаються до використання інноваційних технологій у процесі дидактично-технологічної підготовки як до інструментарію двох протилежних аспектів – соціалізації та індивідуалізації майбутнього фахівця-провізора.

В умовах трансформації вищої фармацевтичної освіти у закладах вищої освіти системні та послідовні зміни в організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у процесі вивчення дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» є умовами ефективного впливу на професійне мислення творчої особистості майбутнього фахівця-провізора та надання якісної фармацевтичної допомоги нації.

Висновки. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої фармацевтичної освіти освітньо-методичний комплекс з навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія», розроблений кафедрою

медичної та загальної хімії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця у поєднанні з результатами інших наукових розробок цього напрямку та використання спеціального програмного забезпечення, орієнтованого на самостійну пізнавальну та практичну діяльність студентів дозволять підвищити конкурентоспроможність вищої фармацевтичної освіти, вивести її на якісно новий рівень.

References:

1. Люшук К.Ю. Дидактичні засади застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення науково-природничих дисциплін у медичних коледжах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 – теорія навчання / Люшук Катерина Юріївна. Волинському державному університеті імені Лесі Українки. – Луцьк, 2005. – 24 с.
2. Примірний програма навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти кваліфікації освітньої «Магістр фармації» кваліфікації професійної «Провізор» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація». Київ, 2017 р. 21 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 р. № 334 «Про впровадження атестації здобувачів ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»», 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdiysnennya-yedinogo-derzhavnogo-kvalifikacijnogo-ispitu-dlya-zdobuvachiv-stupenya-vishoyi-osviti-magistr-za-specialnostyami-galuzi-znan-22-ohorona-zdorovya>
4. Сліпчук В.Л. Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): монографія / за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України Я.В. Цехмістера. Київ: Едельвейс, 2017. 520 с.
5. Сліпчук В. Л. Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні у XX – на початку XXI століття: системний аналіз тенденцій. Освітологія, № 7. ВП «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2018. С. 44-48. DOI: 10.28925/2226-3012.2018.7.4448
6. Сліпчук В.Л. Застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення аналітичної хімії у вищих фармацевтичних навчальних закладах. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць. 2012. Вип. 5. С. 188–194.
7. Стратегія розвитку медичної освіти в Україні, 13.11.2018. URL: <http://moz.gov.ua/strategija-rozvitku-medichnoi-osviti#!>

Transliteration of References:

1. Lyushuk, K.Yu. (2005). Dy`dakty`chni zasady` zastosuvannya innovacijny`x pedagogichny`x tehnologij u procesi vy`vchennya naukovy`rodny`chy`x

- dy'scy'plin u medychnyh koledzhah [Didactic principles of application of innovative pedagogical technologies in the process of studying natural sciences in medical colleges.]: avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: specz. 13.00.09 – teoriya navchannya / Lyushuk Kateryna Yuriyivna. Voly'ns'komu derzhavnomu universy'teti imeni Lesi Ukrayinky'. – Lucz'k, 24 s. (ukr).
2. Pry'mirna programa navchal'noyi dy'scy'pliny' «Fizy'chna ta koloyidna himiya» pidgotovky' fakhivciv drugogo (magisters'kogo) rivnya vy'shchoyi osvity' kvalifikatsiyi osvith'oyi «Magistr farmatsiyi» kvalifikatsiyi profesijnoyi «Provizor» galuzi znan' 22 «Ohorona zdorov'ya» special'nosti 226 «Farmatsiya, promy'slova farmatsiya», (2017). [An apprenticeship program of the discipline "Physical and colloidal chemistry" for the training of specialists of the second (master's) level of higher education qualification of the educational "Master of Pharmacy" professional qualification "Provision" of the field of knowledge 22 "Health" specialty 226 "Pharmacy, industrial pharmacy"]. Ky'yiv: 21 (ukr).
 3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny' vid 28.03.2018 r. # 334 «Pro vprovadzhennya atestatsiyi zdobuvachiv stupenya vy'shchoyi osvity' «magistr» za special'nostyamy' galuzi znan' «22 Ohorona zdorov'ya»», (2018). [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 28, 2018, No. 334 "On introduction of certification of applicants for the higher education" Master "in the specialties of the field of knowledge" 22 Health "»]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdiysnennya-yedinogo-derzhavnogo-kvalifikatsijnogo-ispitu-dlya-zdobuvachiv-stupenya-vishchoyi-osviti-magistr-za-specialnostyami-galuzi-znan-22-ohorona-zdorov'ya> (ukr).
 4. Slipchuk, V. L. (2017). Profesijna pidgotovka fakhivciv farmacevty'chnoyi galuzi v Ukrayini (XX – pochatok XXI stolittya): monografiya / za red. d-ra ped. nauk, prof., chl.-kor. NAPN Ukrayiny' Ya. V. Tsekhmister [Professional training of specialists in the pharmaceutical industry in Ukraine (XX – early XXI century): monohrafiya]. Ya. V. Tsekhmister (Ed.). K.: Edel'veys, 520 (ukr).
 5. Slipchuk, V. (2018). Profesijna pidgotovka fakhivciv farmacevty'chnoyi galuzi v Ukrayini u XX – na pochatku XXI stolittya: sy'stemny'j analiz tendencij [Professional training of pharmaceutical industry experts in Ukraine (XX – beginning of XXI century): systematic analysis of the tendencies]. Osvitoholohiya, 7, 44-48 (ukr). DOI: 10.28925/2226-3012.2018.7.4448
 6. Slipchuk, V.L. (2012). Zastosuvannya innovatsiynykh pedahohichnykh tekhnolohiy u protsesi vyvchennya analitychnoyi khimiyi u vyshchyykh farmatsyeynykh navchal'nykh zakladakh [Application of innovative pedagogical technologies in the process of studying analytical chemistry in higher pharmaceutical educational institutions]. Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka: zb. nauk. prats'. Vyp. 5, 188–194 (ukr).
 7. Strategiya rozvy'tku medy'chnoyi osvity' v Ukrayini, 13.11.2018 (2018). [Strategy for the development of medical education in Ukraine]. URL: <http://moz.gov.ua/strategiya-rozvitku-medichnoi-osviti#!> (ukr).

Authors

Slipchuk Valentyna,
*Doctor of Sciences in Education, Associate Professor,
Professor of the Department of Medical
and General Chemistry,
Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine,
E-mail: slipchukol@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-9552-029X*

Tokmenko Inna,
*PhD in Chemistry,
Associate Professor of the Department of Medical
and General Chemistry,
Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine,
E-mail: tokmenko.inna.07@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-8796-8457*

Abstracts

SLIPCZUK WALENTYNA, TOKMENKO INNA. **Organizacja aktywności edukacyjnej i poznawczej osób zdobywających wyższe wykształcenie farmaceutyczne w trakcie nauczania chemii fizycznej i koloidalnej.** W artykule opisano organizację działalności edukacyjnej i poznawczej osób zdobywających wyższe wykształcenie farmaceutyczne w procesie studiowania dyscypliny „Chemia fizyczna i koloidalna”. Określa się kierunki podnoszenia jakościowego poziomu wyższej edukacji farmaceutycznej w procesie kształcenia na wyższych uczelniach medycznych (farmaceutycznych) Ukrainy. Wykazano, że ogólna tendencja polega na poprawie paradygmatu zapewnienia jakości usług edukacyjnych w celu wytrzymania konkurencji z innymi krajami. Biorąc pod uwagę specyfikę przygotowania zawodowego przyszłych specjalistów w dziedzinie „opieki zdrowotnej” na uczelniach wyższych Ukrainy, stwierdzono potrzebę polepszenia procesu edukacyjnego poprzez aktywne wykorzystanie innowacyjnych technologii w procesie nauczania chemii fizycznej i koloidalnej. Przedstawiono doświadczenie w metodyce nauczania dyscypliny „Chemia fizyczna i koloidalna” w Katedrze Chemii

Medycznej i Ogólnej Narodowego Uniwersytetu Medycznego imienia O. Bohomolca.

Słowa kluczowe: *zdobywający wyższe wykształcenie farmaceutyczne; działalność edukacyjna i poznawcza; kształcenie zawodowe; chemia fizyczna i koloidalna.*

СЛИПЧУК ВАЛЕНТИНА, ТОКМЕНКО ІННА. **Організація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії.** У статті охарактеризовано організацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у процесі вивчення навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія». Визначені напрями підвищенні якісного рівня вищої фармацевтичної освіти у процесі навчання у вищих медичних (фармацевтичних) закладах освіти України. Показано, що загальною тенденцією є удосконалення парадигми забезпечення якості надання освітніх послуг, щоб витримати конкуренцію з іншими країнами. Враховуючи особливості професійної підготовки майбутніх фахівців галузі «Охорони здоров'я» у вищих медичних закладах освіти України визначено необхідність удосконалення освітнього процесу за рахунок активного використання інноваційних технологій у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії. Відображено досвід методики викладання навчальної дисципліни «Фізична та колоїдна хімія» на кафедрі медичної та загальної хімії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Ключові слова: *здобувач вищої фармацевтичної освіти; навчально-пізнавальна діяльність; професійна освіта; фізична та колоїдна хімія.*

СЛИПЧУК ВАЛЕНТИНА, ТОКМЕНКО ИННА. **Организация учебно-познавательной деятельности соискателей высшего фармацевтического образования в процессе изучения физической и коллоидной химии.** В статье охарактеризована организация учебно-познавательной деятельности соискателей высшего фармацевтического образования в процессе изучения учебной дисциплины «Физическая и коллоидная химия». Определены направления повышения качества высшего фармацевтического образования в процессе обучения в высших медицинских (фармацевтических) учебных заведениях Украины. Показано, что общей тенденцией является совершенствование парадигмы качества предоставления образовательных услуг, чтобы выдержать конкуренцию с другими

странами. Учитывая особенности профессиональной подготовки будущих специалистов отрасли «Здравоохранения» в высших медицинских учебных заведениях Украины определена необходимость совершенствования образовательного процесса за счет активного использования инновационных технологий в процессе изучения физической и коллоидной химии. Отражено опыт методики преподавания учебной дисциплины «Физическая и коллоидная химия» на кафедре медицинской и общей химии Национального медицинского университета имени А.А. Богомольца.

Ключевые слова: соискатель высшего фармацевтического образования; профессиональное образование; учебно-познавательная деятельность; физическая и коллоидная химия.

SLIPCHUK VALENTYNA, TOKMENKO INNA. **Organization of educational and cognitive activity of students of higher pharmaceutical education in the process of studying physical and colloidal chemistry.** The article describes the organization of educational and cognitive activity of applicants of higher pharmaceutical education in the process of studying the discipline "Physical and colloidal chemistry". The directions of raising the qualitative level of higher pharmaceutical education in the process of vocational training in higher medical (pharmaceutical) educational institutions of Ukraine are determined. It is shown that the general tendency is to improve the paradigm of ensuring the quality of providing educational services to withstand competition with other countries. Taking into account the peculiarities of the vocational training of future specialists in the branch of "Healthcare" in higher educational institutions of Ukraine, the need to improve the educational process through the active use of innovative technologies in the process of studying physical and colloidal chemistry is determined. The experience of the methodology of teaching the discipline "Physical and colloidal chemistry" at the Department of Medical and General Chemistry of the Bogomolets National Medical University.

Keywords: educational and cognitive activity; student of higher medical education; physical and colloidal chemistry; vocational education.

DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.1-I.14

L.R. SHOSTAKOVYCH-KORETSKA,
A.V. CHERHINETS, K.Y. LYTVYN,
V.V. MAVRUTENKOV,
T.A. HAYDUK, Z.O. CHYKARENKO,
O.P. SHEVCHENKO-MAKARENKO,
M.S. SUREMENKO, I.V. BUDAYEVA

Experience in developing simulation script for performance of Objective Structured Clinical Examination – OSCE

Importance. The importance of the use of priority pedagogical technologies is due to the need for Ukraine to integrate into the world system of higher education. Within the framework of the state program of development of health care and the concept of the development of higher medical education, a complex of measures aimed at improving the training of health professionals and assessing the effectiveness of

the teaching system is being implemented. Modern standards of higher education require a radical change not only in the teaching system, but also in changing the format of certification. From May 2018 in Ukraine, for the first time in the medical institutions of higher education, an objective structured clinical examination (OSCE) was used as the second stage of primary student attestation. This latest technological method is used to assess clinical competence. The innovator of medical education and the founder of this method, Ronald Harden (1975), thus determines the significance of this pedagogical technology: "OSCE is a method of assessing clinical or professional competence in which competency components are evaluated systematically and structured with particular attention to the objectivity of the assessment". The method is based on a comprehensive assessment of numerous stations (from 10 to 20) that simulate different clinical competencies and allow you to assess the level of clinical skills and professional capabilities associated with independent medical activities. Stations of OSCE (practical tasks-modules), as a rule, represent the task of interpreting additional evaluations, assessment of communicative and manipulative skills. For 40 years of the existence of the Ronald Harden system there is a steady increase in the popularity of the method and in recent years, this method is included in almost all priority higher education systems in many countries.

Modern high-tech standards of teaching the basics of medicine involve the use of new interactive technologies, and for the OSCE the simulation method is most optimal. Simulation (clinical modeling) has been considered from the scientific point of view, as the latest method of pedagogical technology, only the last 10 years, although the waxworks have been used since ancient times. Many modern studies prove the effectiveness of using simulation training. The evaluation of practical skills of graduates with the use of simulation technologies allows us to conclude not only about the quality of individual manipulations, but also about the tactics of the actions of a future physician in the clinical situation in general. Also, specifically this method of conducting the exam allows you to fully assess the effectiveness of the teaching system itself. The objective assessment of the professional level of specialists in this method does not depend on the personality of the student or examiner and is based on numerous objective parameters of manipulation during the implementation of the model of the clinical situation, diagnostic, therapeutic measures with the help of mechanical, electronic, computer virtual models. Simulation is a separate pedagogical technology, which

should be conducted by specially trained staff instructors who will create and accumulate luggage of scripts, conduct methodical work. In the future, the development and implementation of a unified state form of assessment for simulations (evaluation letters, global rating), a briefing-debriefing is envisaged.

The goal of the article. Development of the simulation scenario (theme: Hypovolemic shock, diagnosis, emergency care) for OSCE at the second stage of the final attestation of graduates.

The application of this new pedagogical technology for our country requires compulsory analysis and discussion of system management issues to further improve the effectiveness of the interactive learning system. In the future, it is envisaged to create uniform state standards for conducting OSCE. We hope that our own experience will help to work in this direction.

The preparation for the OSCE performance consisted of several stages. At the first stage, one month before the exam, the final list of workstations, requirements for equipment, technical and computer equipment was formulated. The next step was to create a scenario for each station using simulation equipment of varying levels of realism. There were created OSCE working groups, which consisted of coordinators, examiners, standardized patients.

The course of infectious diseases, which is taught at the department, has a therapeutic orientation, so the simulation technology for creating a real atmosphere involves the use of so-called hybrid simulations, when the actor-teacher acted as a standardized patient. The target group of the analysis was the students of the 6th year of the medical establishment of higher education SE "DMA" of Dnipro city who passed the second stage of the certification state exam for the accreditation of a specialist. Based on of the simulation scenario, a technological map of the clinical situation was developed on the topic: "Emergency situation – the hypovolemic shock on the background of acute intestinal infection". The choice of the specified station was regulated by the curriculum.

The purpose of the interactive exam is to assess the student's ability to determine the presence of hypovolemic shock in the patient and provide him with primary emergency care. Seminars were held to train personnel for the OSCE, written instructions for participants of the exam were developed.

An important stage in the work was the compilation of simulation scenarios. In this case, the following principles for creating a simulation

scenario were implemented: 1. Creation of various combinations of specific cases. 2. Determination of the plotline of the game. 3. The scenario should provide the opportunity to make some necessary decisions within the stated purpose. 4. The scenario should be as close as possible to the real conditions of work. 5. The script should include student performance of certain diagnostic and therapeutic manipulations. 6. The scenario should provide a ranking of different levels of complexity of tasks. 7. Mistake control with the usage of debriefing and "KSU Feedback" system.

Traditionally, in the process of creating a scenario, the blocks of competences and intellectual functions that are planned to be assessed are determined; the specific skills and actions that should be applied in this situation are identified. Therefore, a group of experts (lecturers) was guided, first of all, by the following tasks:

1. Assess the student's ability to communicate with the patient
2. Evaluate the student's ability to collect anamnesis of the disease
3. Assess the student's ability to identify leading clinical symptoms for the diagnosis of hypovolemic shock
4. Evaluate the student's ability to offer an algorithm of emergency care with hypovolemic shock.

Expected results:

Short-term – the ability to recognize the symptoms of hypovolemic shock

Long-term – to be able to extrapolate knowledge about the diagnosis of similar states and to act adequately in similar situations

The issues of the choice of the study room and the register of technical and medical equipment for the examination were discussed. For an effective simulation performance, a task template was developed that complies with the requirements of the working curriculum. This standardized approach allows us to maintain the objectivity of assessments and avoid situations where a standardized patient is in a disadvantaged condition.

Matrix of professional competence with a description of the clinical scenario of the emergency situation of hypovolemic shock was formed for the simulator and teacher based on a single sample. To simulate this clinical situation, the presentation method of the "standardized patient" was used. Standardized Patient (SP) is a simulated patient who, during the exam, is reacting to all questions and actions of all participants in the exam in a standard, strictly regulated and the united way. The

simulated patient is a specially trained worker who uses acting skills to model patient behavior in a given scenario. The difference between the two of these categories consists of a certain regulation of the actions and responses of standardized patients in contrast to the simulated, which enables the examiners to correctly and objectively evaluate the knowledge. Professionally trained patients favorably differ from regular volunteers by their ability to give feedback, both during the simulation and during debriefing.

In preparing a standardized patient, we were guided by the recommendations of the European Association for Communication in Healthcare. It is believed that simulated patients are preferably suitable for medical communication training, however, the use of standardized patients is more rational for clinical training, in particular for conducting attestation examinations, including OSCE. Instructions and training

Table 1. The matrix of communication between the student and the standardized patient

Questions which should be asked by the student	Information from a standardized patient (simulator)
Age of the patient	25 years
Complains	Diarrhea, vomiting, weakness, drowsiness
When he became ill	9 hours ago
How the disease developed (clarification of manifestations of symptoms)	There were episodes of diarrhea every 20-25 minutes, stool of whitish color with fish smell. Three hours ago, vomiting began with a lot of fluid, and one hour ago there were convulsions in the muscles of the limbs, the patient became apathetic, drowsy, the voice became coarse, body temperature was measured once - 36.4 C
Patient's treatment before hospitalization	He used mineral water, but later vomiting joined after each swallow. He refused to drink.
What other chronic diseases the patient suffers from	No chronic diseases
Was he visiting other countries	Yes. He returned from India in the morning where he was for 7 days, visiting places at Ganges riversides.
Does he have any allergy or adverse reactions to drugs	Not observed

Table 2. Optional information (Standardized Patient and Examiner)

N	Student's activity (determination of symptoms)	Indexes
1.	Airway passability	Yes
2.	Spontaneous breathing	Yes
3.	Heart rate	123
4.	Breathing rate	18
5.	Blood pressure	78/54
6.	Body temperature	35,7
7.	Oxygen saturation (pulse oxymetry)	87
8.	Consciousness (according to Glasgow coma scale)	7
9.	Cyanosis	Yes
10.	Pinching test (skin turgor)	10 second
11.	Capillary refill symptom	> 10 seconds
12.	Mucosa	Dry
13.	Pathological respiration of Kussmaul	Yes
14.	Absence of urine	About 4-5 hours
15.	Pain	No

were conducted for the preparation of standardized patients (youth department staff). Table 1 provides the matrix of medical communication during the exam between the student and the standardized patient.

The passing of simulation clinical scenarios allows students to demonstrate the application of their knowledge in a particular clinical situation. Besides, the examiners have the opportunity to assess the important non-technical skills of medical communication.

The development of the exam project involves the regulated duration of each station. At the station in a crisis situation, "hypovolemic shock" it was given 15 minutes (Table 2).

Table 3. Stages of the clinical scenario and assessment of the student's actions.

1. The student interviews the patient (attendants) – 4 minutes
2. The standardized patient answers students' questions according to the scenario in the presence of the examiner
3. Patient's examination. During the examination, the information is provided by the simulator to the student's questions in accordance with the completed assignment, the examiners evaluate the points – 5 minutes
4. Justification and formulation of the diagnosis – 1 minute
5. Justification of the algorithm of emergency care – 3 minutes
6. Debriefing. Discussion of results (teacher with the student) – 2 minutes

The development and selection of the evaluation system was conducted per the character of the task. There are two types of evaluation: analytical and holistic (global assessment). We applied an analytical method based on the use of checklists (check-sheets). We used binary checklists (yes / no). At the same time, the assessment is made depending on whether the task has been completed or not, without specifying the quality of the task, without grading the high or low level of the task. The main advantage of binary check sheets is their potential ability to give an objective assessment and to ensure a high degree of consistency between different examiners. It was this monitoring system that was proposed by the founder of interactive teaching methods and OSCE, Ronald Harden.

Checklists were developed separately for each station according to an agreed topic. The checklist is a scoring scale for each specific task, and the amount of points allows you to assess the quality of the task as a whole. Preparing an assessment checklist requires a clear definition of objective criteria for each task that is based on the goals and objectives of the curriculum. Questions for assessing the student's work should be standardized for a strictly regulated algorithm for diagnostic and therapeutic measures. It is believed that checklists are an adequate objective method for assessing the performance of a task. The allocation of points for evaluation of each stage of the task was carried out by a group of teachers of the department (experts). At the same time, the following criteria were taken into account as – the complexity of the question, the hypothetical time for the student's reaction to the task. In our case, the station was supervised by the examiner without technical support. In this case, domains such as: communicative skills, skills of manipulation, clinical examination skills, interpretation of paraclinical evaluation, diagnostic and therapeutic algorithms compilation skills were evaluated. For a structured assessment, each manipulation was divided into numerous intermediate checkpoints. At all stations, the total amount of points was 50. Below is the data on the assessment scale on the station.

Table 4. Assessment of anamnesis, ability to communicate with the patient (5 points)

Questions which must be asked by the student	Information from the attendants (simulator)	Their usage by the student		Points
Age of the patient	25 years	Yes ☐	No ☐	0.5
Complains	Diarrhea, vomiting, weakness, drowsiness	Yes ☐	No ☐	1
When he became ill	9 hours ago	Yes ☐	No ☐	0.5
How the disease developed (clarification of manifestations of symptoms)	There were episodes of diarrhea every 20-25 minutes, stool of whitish color with a fish smell. Three hours ago, vomiting began with a lot of fluid, and one hour ago there were convulsions in the limbs muscles, the patient became apathetic, drowsy, the voice became coarse, body temperature was measured once – 36.4 C	Yes ☐	No ☐	1
Patient's treatment before hospitalization	He used mineral water, but later vomiting joined after each swallow. He refused to drink.	Yes ☐	No ☐	0.5
What other diseases the patient suffers from	No chronic diseases	Yes ☐	No ☐	0.5
Was he visiting other countries	Yes. He returned from India in the morning where he was during 7 days, visiting places at Gange's riversides.	Yes ☐	No ☐	0.5
Does he have any allergy or adverse reactions to drugs	Not observed	Yes ☐	No ☐	0.5

Table 5. Assessment of the ability to conduct a clinical examination and determine the main syndrome (15 points)

N	Student's activity (determination of symptoms)	Their performance		Point
1.	Airway pass ability	Yes ☐	No	1
2.	Spontaneous breathing	Yes ☐	No	1
3.	Heart rate	Yes ☐	No	1
4.	Breathing rate	Yes ☐	No	1
5.	Blood pressure	Yes ☐	No	1
6.	Body temperature	Yes ☐	No	1
7.	Oxygen saturation (pulse oxymetry)	Yes ☐	No	1
8.	Consciousness (according to Glasgow coma scale)	Yes ☐	No	1
9.	Cyanosis	Yes ☐	No	1
10.	Pinching test (skin turgor)	Yes ☐	No	1
11.	Capillary refill symptom	Yes ☐	No	1
12.	Mucosa	Yes ☐	No	1
13.	Pathological respiration of Kussmaul	Yes ☐	No	1
14.	Absence of urine	Yes ☐	No	1
15.	Pain	Yes ☐	No	1

Assessment of the diagnosis (10 points)

- Based on the data obtained, the student formulates an emergency case that developed in the patient
- The teacher estimates its correctness

Table 6. Assessment of the ability to conduct a clinical examination and determine the main syndrome (15 points)

Diagnosis of the patient	Correctness		Points
Hypovolemic shock (dehydration shock)	Yes	No	10

Assessment of Emergency Care (20 points)

- The student indicates the steps to be taken in a patient with hypovolemic shock
- The student's response is assessed by the examiner for the items listed below

Table 7. Score (teacher)

N	Student's actions	Their performance		Points
		Yes	No	
1.	Laying a patient with raised legs	Yes	No	4
2.	Oxygen therapy through a mask (cannula)	Yes	No	4
3.	Catheterization of the major vein (vein)	Yes	No	4
4.	The bolus of 0.9% NaCl or Ringer Lactate 500-1000ml (depending on age)	Yes	No	5
5.	Preparation for repeat bolus, cardiopulmonary resuscitation, providing information to ICU	Yes	No	3

In recent years, there is information that calls into question the objectivity and high probability of the analytical method. Together with the analytical method it is proposed to use the holistic (global) method for evaluating the results of examinations, which involves assessing the quality of the task, including non-technical, communicative skills of students.

A special role in simulation is performed by debriefing. Debriefing (discussion) includes the following steps:

- The teacher briefly points out the mistakes
- The student summarizes his decisions
- The teacher sets the final score for the task

Thus, in the process of problem analysis and the quality of their implementation, a step-by-step analysis of the actions and decisions of students is conducted. It is recommended to use the method of "scholastic" conversation during debriefing, which allows teachers to comprehensively evaluate the work done by the student. Debriefing allows us to focus students on the exam results, identify key points, and cause and result in a relationship. In the process of debriefing, a structured analysis of case events is conducted, discussing a series of questions.

The following scenario was followed by an exam. After the completion of the exam, an audit of the teachers and participants of the simulation was conducted to evaluate certain activities performed, identify the disadvantages and positive aspects of the exam and identify further steps to improve this form of work. The positive aspect of the new format of the exam was the satisfaction of the main participants of the work – students themselves, as well as the ability to assess the communicative properties of students, their degree of awareness in the provision of emergency care in a

crisis situation in practice. The issue of calculating the duration of certain sections of work and the issue of technical and computer equipment of the stations require further development.

Authors

Shostakovych-Koretska Lyudmyla,
*Professor, Doctor of Medical Sciences,
Head of the Department of Infectious Disease,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: shost3@gmail.com*

Cherginets Artem,
*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro., Ukraine,
E-mail: cherginets@ukr.net*

Lytvyn Kateryna,
*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: k-lytvyn@ukr.net*

Mavrutenkov Viktor,
*Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy
of the Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: vvmavr@gmail.com*

Hayduk Tamara,
*Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DN "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: tamara.gayduk@gmail.com*

Chikarenko Zoya,
*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: zchykar@ukr.net*

Shevchenko-Makarenko Olga,
*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: olga-shev@ukr.net*

Suomenko Mykola,
*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor,
Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the
Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine*

Budaeva Iryna,
*Candidate of Medical Sciences,
Assistant Professor, Department of Infectious Diseases,
DZ "Dnipropetrovsk Medical Academy of the*

Ministry of Health of Ukraine",
Dnipro, Ukraine
E-mail: irina.repushka@gmail.com

Abstracts

SZOSTAKOWYCZ-KORECKA L., CZERHINEC A., ŁYTWIN K., MAWRUTENKOW W., HAJDUK T., CZYKARENKO Z., SZEWCZENKO-MAKARENKO O., SUREMENKO I., BUDAJEWA I. **Doświadczenie w tworzeniu scenariusza symulacyjnego dla przeprowadzenia Obiektywnego Strukturalizowanego Egzaminu Klinicznego - OSEK (OSCE).** Pilna potrzeba zastosowania priorytetowych technologii pedagogicznych wynika z aspiracji Ukrainy do integracji ze światowym systemem edukacji. Współczesne standardy szkolnictwa wyższego wymagają radykalnej zmiany nie tylko w systemie nauczania, ale także zmiany formatu przeprowadzenia państwowej atestacji końcowej absolwentów. W artykule przedstawiono doświadczenia związane ze stworzeniem scenariusza symulacyjnego dla przeprowadzenia Obiektywnego Strukturalizowanego Egzaminu Klinicznego - OSEK (OSCE). Według tego scenariusza przeprowadzono państwową atestację końcową absolwentów. Po jej zakończeniu przeprowadzono audyt wykładowców i uczestników-aktorów, aby ocenić pewne aspekty przeprowadzonej pracy, zidentyfikować zarówno wady, jak i pozytywne strony, a także określić dalsze kroki w celu poprawy tej formy pracy. Pozytywnym aspektem nowego formatu atestacji okazała się satysfakcja studentów, a także możliwość przeprowadzenia oceny umiejętności komunikacyjnych studentów, stopnia ich gotowości do udzielania pomocy w nagłych wypadkach w praktyce. Wraz z tym konieczne jest poprawienie kwestii obliczania czasu trwania niektórych rozdziałów pracy i kwestii sprzętu technicznego i komputerowego stacji symulacyjnych.

Słowa kluczowe: Obiektywny Strukturalizowany Egzamin Kliniczny (OSCE), scenariusz symulacyjny, kontrolne check-listy, debriefing.

ШОСТАКОВИЧ-КОРЕЦЬКА Л.Р., ЧЕРГІНЕЦЬ А.В., ЛИТВІН К.Ю., МАВРУТЕНКОВ В.В., ГАЙДУК Т.А., ЧИКАРЕНКО З.О., ШЕВЧЕНКО-МАКАРЕНКО О.П., СУРЕМЕНКО М.С., БУДАЄВА І.В.. **Досвід розробки симуляційного сценарію для проведення Об'єктивованого Структурованого Клінічного Іспиту - ОСКІ (OSCE).** Актуальність застосування пріоритетних

педагогічних технологій обумовлена прагненням України інтегруватися у всесвітню систему освіти. Сучасні стандарти вищої освіти вимагають кардинальну зміну не тільки системи викладання, але і зміни формату проведення державної підсумкової атестації випускників. В роботі представлений досвід розробки симуляційного сценарію для проведення об'єктивованого структурованого клінічного іспиту – ОСКІ (OSCE). За цим сценарієм проводилась підсумкова атестація випускників. По її завершенню був здійснений аудит викладачів та учасників-акторів з метою оцінки певних заходів проведеної роботи, виявлення, як недоліків, так і позитивних сторін, а також визначення подальших кроків для удосконалення даної форми роботи. Позитивним аспектом нового формату атестації виявилась задоволеність самих студентів, а також можливість проведення оцінки комунікативних властивостей студентів, ступеню їх обізнаності при наданні невідкладної допомоги на практиці. Поряд з цим, потребує удосконалення питання розрахунку тривалості певних розділів роботи та питання технічного і комп'ютерного оснащення симуляційних станцій.

Ключові слова: об'єктивований структурований клінічний іспит (ОСКІ), симуляційний сценарій, контрольні чек-листи, дебрифінг.

ШОСТАКОВИЧ-КОРЕЦКАЯ Л.Р., ЧЕРГИНЕЦ А.В., ЛИТВИН К.Ю., МАВРУТЕНКОВ В.В., ГАЙДУК Т.А., ЧИКАРЕНКО З.А., ШЕВЧЕНКО-МАКАРЕНКО А.П., СУРЕМЕНКО М.С., БУДАЕВА И.В. **Опыт разработки симуляционного сценария для проведения Объективированного Структурированного Клинического Экзамена – ОСКЭ (OSCE).** Актуальность применения приоритетных педагогических технологий обусловлена стремлением Украины интегрироваться во всемирную систему образования. Современные стандарты высшего образования требуют кардинального изменения не только системы преподавания, но и изменения формата проведения государственной итоговой аттестации выпускников. В работе представлен опыт разработки симуляционного сценария для проведения объективированного структурированного клинического экзамена – ОСКЭ (OSCE). По этому сценарию проводилась итоговая аттестация выпускников. По ее завершенню был осуществлен аудит преподавателей и участников-актеров для оценки определенных мер проведенной работы, выявление как недостатков, так и положительных сторон, а также определения дальнейших шагов по совершенствованию данной формы работы.

Положительным аспектом нового формата аттестации оказалась удовлетворенность самих студентов, а также возможность проведения оценки коммуникативных свойств студентов, степени их осведомленности при оказании неотложной помощи на практике. Наряду с этим, требует усовершенствования вопрос расчета продолжительности определенных разделов работы и вопросы технического и компьютерного оснащения симуляционных станций.

Ключевые слова: объективизированный структурированный клинический экзамен (ОСКЭ), симуляционный сценарий, контрольные чек-листы, дебрифинг.

SHOSTAKOVICH-KORETSKAYA L.R., CHERHINETS A.V., LYTVYN K.Y., MAVRUTENKOV V.V., HAYDUK T.A., CHYKARENKO Z.O., SHEVCHENKO-MAKARENKO O.P., SUREMENKO M.S., BUDAYEVA I.V. **Experience in developing simulation script for performance of Objective Structured Clinical Examination (OSCE).** *The importance of the application of priority pedagogical technologies is dictated by Ukraine's aspirations to integrate into the world system of education. Modern standards of higher education require a radical change not only in the teaching system, but also in the format of the state final graduation certificate. The article presents the experience of developing a simulation scenario for the objective structured clinical examination (OSCE) performance. According to this scenario, the final certification of graduates was conducted. Upon completion, an audit of teachers and participants-actors was conducted to evaluate certain activities of the work, identify both disadvantages and positive aspects, as well as identify further steps to improve this form of work. The positive aspect of the new format of attestation was the satisfaction of the students themselves, as well as the ability to evaluate the communicative properties of students, the degree of their awareness in the provision of emergency care in practice. Along with this, it is necessary to improve the issue of calculating the duration of certain sections of work and the issue of technical and computer equipment of simulation stations.*

Keywords: Objective Structured Clinical Examination (OSCI), simulation scenario, control checklists, debriefing.

2.

EDUCATION AND CULTURE:
MODERN ISSUES AND
CHALLENGES

EDUKACJA I KULTURA:
WSPÓŁCZESNE PROBLEMY I
WYZWANIA

DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.1-I.15

Svitlana SADOVENKO

Axiosphere of folk art culture as a factor of Ukrainians' ethno-cultural identity saving

The modern world is a conglomeration of various identity models, whose interaction demonstrates the complexity of pre-modern, modern and post-modern chronotopes synchronization within a single cultural context. These identities belong not only to different regions or national traditions, but also represent different time rhythms, the agreement of which forms the essence of heterochronism as a sign of the altmodern society, the "fourth wave". Traditionality, as a pattern of identity modeling, appeals to the values of pre modernism and early modernism, focusing on classical metaphysical identity. The latter involves the impact as to values conservation, the vertical transfer of meanings from generation to generation, the recognition of the elders' authority, the centralization and the systematic sequence in metanarrative building. The latter, in its turn, is the higher goal of traditional identity, the deliberate messianism of which is similar to a pilgrim's journeys. No wonder S. Baumann compares traditional identity with turning over the pages of a photo album, when a person reproduces a collective memory of his whole kin [1]. Traditional identity is more or less culturally homogeneous (monocultural), oriented

to the typical opinion of the reference group (collective) and assigned to the individual from the outside. Its carrier is represented by a basic subject (contextual personality, "empty man") as a typical part of the total symbolic whole (center, middle).

E. Erickson proclaimed that an individual's development is determined by the social world and not by chemical or biological factors, and there is no antagonism between a person and a society. It was E. Erickson who put forward the point of a "person's identity" as a central feature of a person, signaling him about an inextricable connection with the surrounding social world. Identity of a person is manifested in a property of a man being centered on himself, in identifying him with the social group and the environment, in determining the values of a man and his social role [12, 214]. Thus, the personality is inseparable from the system of social ties in which it is included. Personalities of society make society the way it is. It can also be argued that the ways society is made up similar individuals who live in it.

Deviation from the archetype of the sacral center in the late modernism and post-modernism leads to the fragmentation of identity, which acquires the features of plurality, heteronomy, intertextuality, particularity, romanticism, and clip art, becoming similar to the effect of a video cassettes, the information on which can be erased by the degree of interest changes (Z. Bauman) [1]. Hence, a tourist like a nomad, a tramp, a player whose journeys are devoid of metanarratives, have neither the end nor the ultimate goal, representing a continuous process of switching codes between different cultural fragments, irrigation, and aesthetic play, arrives in place of a pilgrim. The identity of the serial (split) "Ego" is multicultural, it is not attributed to the individual, but is constructed by him on his own, reflecting both his own self and the crisis of individuality in the form of moments alienation and devastation. To save itself such identity passes through a series of faults of speech and short circuits of signs. Its usual condition is flickering, continuous disconnection of signs and significances, symbolic cracks. Non-classical identity breaks down into many spectra and images: "liberal irony", "existential tourist", "cynic", "cross-cultural identity", "transcultural", "nomad", etc.

From time to time modern cultural views look for ways to reconcile the conservative beginning with the liberal one, and these methods are very different: transcultural implies an elevation of personality over specific cultures, globalism (global + local) – a dialogue of global technologies with locally-exotic peculiarities, ethnofuturism – a combination of

archetypes and media in art, altmodernism (the fourth wave) – travels on cultural landscapes and implementation of continuous translations, “cultural schizophrenia” – the revolution of consciousness through art therapy, smart-strategies of the modern market – intuitive creativity of an entity that combines consumerism, consumer pragmatic ideology of philanthropy and cultural activity, multiculturalism – the isolated culture of coexistence and dialogue – their diffusion. All of these projects are represented by individual authors and are rather subjective scientific models than generalized recipes for salvation.

In cultural practice, we see an aggravation of the conflict between unification and diversification, which leads to or supersedes the liberal values of traditionalism that turns into an isolated museum heritage and enters the state of aggressive revanchist conservatism (tribalism), or to the use of traditionalism from the side of the global world, resulting in turning traditionalism into a market-based commercial simulator of pseudo-nationality, undergoes a political process and turns into radical ethnocentrism and the nationalism. Certainly, attempts to resist such neglect or use should be continued, trying to reconcile the best examples of archaic and postmodern, in particular through contemporary art and neo-folklore. To do this, one must understand how the axiosphere of traditional folk culture influences the ethnocultural identity-saving.

The identity of the people is based on the knowledge and experience of the values of ethnocultural. In today's realities, during the most fundamental challenges of globalization processes, Ukrainian traditional folk culture with its utilitarian pragmatic values is sometimes perceived in the perspective of a distant historical past, and accumulated by centuries aesthetic values are perceived as a pure museum category that is not able to enter into the turn of modern life. However, considering Ukrainian oral folk poetic creativity, which, according to O. Potebnia, “is being created continuously and everywhere, every hour and every minute, where there is a process of speaking and thinking” [7, p. 59], we can claim that, as every full aesthetic phenomenon, the traditional culture of Ukrainian people in its vast majority is unique, and behind every folk creature there is a real existing collective work and opinion of the people, which for Ukrainians, based on their communal mentality, inherited from the times of Kievan Rus, always played a virtually crucial role. For thousands of years, folk culture has been perhaps the only means of generalizing the Ukrainian experience of life, the embodiment of folk wisdom, people's worldview and ideals. The historical memory of Ukrainians, as a natural

civilization polyphonic formation, has accumulated enough resistance to various types of political advertising, manipulation of archetypes, artificial simulation of triumphal or traumatic memories.

Thus, it becomes clear that one should not absolutize the orientation towards the cultivation of national things without taking into account human processes in order not to turn the Ukrainian traditional folk culture according to B. Bitayev quotation "into a museum, whose door ... is opened by not everyone" [2, p. 7]. Avoiding ethnic separatism and isolationism directly corresponds to the dialectical nature of national culture, where external mechanisms of influence are inseparable from internal levers of development. Dialogue of internal and external, local and borrowed, universal and concrete is a prerequisite for the formation of national identity. After all, the present is always aimed at the future, but by virtue of traditions it is closely connected with the past. The past explains the future, and the projection of a common future allows us to read and understand the present and history. Relative conditionality of the notion of "past" to modern is becoming a tradition.

In this regard, the Ukrainian traditional folk culture with the continuous dialectic processes taking place in a society stays contemporary as long as it reproduces in the perfect form the essential changes in modern life, history, life of the people, conveys their aspirations and attitudes to reality, identifies Ukrainians among other cultures. Movement from the past through the present to the future, as the movement from eternity (self) through a moment to the eternity (self) is a monomyth, that is, a universal matrix of the development of the subject of culture, both of each person and of the community. Independence is acquired in a dialogue, the dialogue is carried out in a chronotope, the chronotope is a unity of temporality and the extent in which a person meets the Others as an event of experience. Such a dialogue contributes to the restructuring of the subject and creativity, liberation from stereotypes and returns to foundations of his own being, the Real one. Thus, the tradition does not die: it can change and reformat. Grotesque conservation of a tradition hampers it much more than its critique and denial: that is why the actual transformation and stylization of a tradition according to the needs of time are very important tasks of artistic creativity. It is necessary to seek and find new forms of a tradition functioning, its combination with modernism and postmodernism in order to preserve and develop ethnocultural identity.

If we ask about what exactly is the basis of modern Ukrainians' identity (history, culture, ethnos), and what criteria determine it, there is a

need to consider the issue of identity as such. Thus, according to A. Ivleva, "for every person, ethnic identity means awareness of their belonging to a particular ethnic community. With its help a man is held together with the ideals and standards of his ethnic group and divides other peoples into those who are similar and not similar to their ethnos" [5, 55]. However, in our opinion, this problem is not related to the criterion of similarity, but above all with the content of the common national affair and the generally accepted prospect of this case. In this regard, the opinion of the modern researcher T.Methelova, who in her studies concludes that the basis for the identification and self-identification, belonging of people to a particular community is the presence of a common symbolic-ritual and value system [6, 150]. The common national affair should grow from civilization history but not from temporary political interests. Therefore, the cultural-archetypal component is constitutive in defining values. Culture is a language, primary images and symbols, traditions, perception of the world, memories, ethos, mentality and genotypes.

Nowadays language is not considered to be the only measure of ethnocultural identity, which can provide a distinction between the system of signs, cultural choice and civilization orientations based on cross-culturally (Greek-speaking Jews, Russian-speaking Ukrainians, etc.). However, since language is the basis of the Symbolic, it plays an important role in identity structuring. In order not to deprive Ukrainians of one of the main factors in shaping national identity in the first decades of the XXI century, specifically the Ukrainian language, and to prevent the politicization of this issue, in our opinion, it is important to revive and popularize folk song creativity. Formed through the unity of language, customs, traditions, national psychology, ethnic identity, folk song art embodies the ethnic-spiritual culture of Ukrainian people and is an integral part of the system of values accumulated at all stages of the development of Ukrainian national culture. Here it would be desirable to mention the original method of admission of entrance exams, offered in one of the Japanese higher educational institutions: each entrant must show his knowledge of three hundred folk songs! The teacher starts singing the first verse, and the entrant sings the next one. According to Academician I.Ziazun, if each of the Ukrainians knew at least three hundred out of three million existing Ukrainian songs from beginning to end, we would have known the history of our people, our customs and our culture.

It is clear that any nation wishes to preserve its historical territory and collective memory, which is closely connected with myths, fairy tales,

legends, the traditional folk culture that has been passed on from generation to generation and has been saved up to the present – those national peculiarities which have been descended from ancestors and are those constant qualities of identity, which are still present at the subconscious level. According to I.Sertakov “The process of self-identification of the people by definition implies turning to their historical and spiritual roots, traditions, philosophy, literature, mythology and religion, art – all those ones that create a unique feature of every national culture [9, 99]

However, ethnocultural identity also “absorbs” other things from particular objects, which are different from the established ones. Moreover, the globalization processes of the last decades of the twentieth century and the first decades of the twenty-first century, the socio-economic development of post-industrial countries, including Ukraine, its integration into the European community, creates a situation in Ukrainian national culture in which it increasingly sees the leveling of the sacred ethnic content, the oblivion of traditional and national values that have always been a specific layer of the traditional folk culture of Ukrainian people.

Today, in the context of globalization processes, the side of identity, which distinguishes us from others, is intensifying. In particular, according to the Doctor of Philosophy, Professor A. Ruchka, Ukrainians can be distinguished by the “identifying core”, the one that is typical for national Ukrainian culture: national music, songs, dances, canonical texts related to the poetry of Taras Shevchenko, which are studied at school and passed on from generation to generation [10]. It is our deep conviction that Ukrainian traditional folk culture, Ukrainian folk art culture and Ukrainian folk tales need to be added to this range.

In the context of the modern dynamics of European cultural development oral folk art, formed due to the unity of language, customs, traditions, national psychology, ethnic identity, etc., embodies the ethnic-spiritual culture of Ukrainian people and is an integral part of the system of values accumulated at all stages of the development of Ukrainian national culture. In the realities of today Ukrainian traditional folk culture, in particular folk art, Ukrainian folklore, folk fairy tales being the factors of national self-identification taking into account individual features of a person, help each person to identify himself with the national culture of his native people, create a specific chronotope through whose prism there is an explication of the past basic ideas in the present and the future.

Given that Ukrainian people are now in a state of ethnic, ideological, linguistic, confessional and political dispersal, a well-considered search for common denominators of identification is of particular importance. Such a search should be based on the awareness of the plurality of Ukrainian culture, which is formed on the basis of a conflicting meeting of semantic textures "East-West" which marginally cross the body of Ukrainian culture and reach its inferior values – the axiosphere of the sacral things. Excessive accentuation of differences, deepening of local codes and exacerbation of cultural differences, as well as excessive unification, standardization, universalization are equally contrary to the nature of national identity and lead to an escalation of conflict, since subjects of culture with authentic identity are equally offended, and to leveling everyone under liberal American style, imposing alien ethnic identity on them. Unity through diversity, the harmony of local, regional, ethnic, national, civilized and universal notions this is what will help to accurately build the corresponding "Russian dolls" of identification concentric circles.

Accordingly, there is a question about special features of ethnocultural identification in difficult conditions of the East and West axiospheres interaction. Depending on the fact with which array of culture a person identifies himself, he looks at his opposite side as at the Alien, who at the same time allures and annoys, repels and attracts attention, frightens and enchants. Comparing himself with him this person reaches self-expression. The comparison appears as a form of human existence in culture. Comparing the range of spiritual influences of the East and the West as two different semantic spheres allows us to come to the logical conclusion that the Slavic region, including Ukraine, belonging to the West in the broad (anti-Christian) sense, occupies at the same time an intermediate position between East (Asia) and Western Europe (in the narrow sense of the Romano-Germanic world) and represents, according to V. Lipinsky, a peculiar balance between European and non-European factors of world history. Eurasianism as a certain syncretic style of culture becomes of particular importance in terms of considering the ideological aspects of this binary opposition. The origins of ideological differences are concealed in various religious systems that are organically inherent in the multi-confessional structure of domestic society. It is a religion, being a key mechanism for the formation of vital senses (archetypes) of culture, where one should look for common and special ancient cultural traditions of Eastern and Western Ukraine, should identify points of contact and moments of general history.

The determining and historically stipulated factor of Ukrainian world outlook formation was Christianity which was syncretically linked with paganism, where the differences between East and West along the lines of the Greek (Orthodox) and Latin (Catholic) versions of the doctrine and the church were initially rather conditional, and then deepened, spreading their influence on our western and eastern territories respectively. As a result of the divine presence the world acquires the features of harmonious ordering, symbolism and reasonable expediency (teleological features). The movement towards God, respectively, is perceived not vertically, spatially, but deep-spirited, as a movement into the depths of its own "heart" (G. Skovoroda, P. Yurkevich, M. Gogol, V. Soloviov). The latter is the center of mental and physical forces of a human, the individual repository of wisdom, the center of creativity and prayer. Faith as a sense of a "heart" is perceived as internal, intuitive, mystical religiosity; the process of God cognizing and self-cognizing are merged into an organic whole; existential-anthropological traditions of harmonizing (symphonizing) the theory and practice, the words and actions, the faith and reason, the theology and philosophy, the secular and ecclesiastical authorities are developed; the ritual sphere becomes complicated; practical realization of piety is cultivated. Byzantine caesaropapism here is limited by democratic traditions of communities, which is fully demonstrated by educational activity of Cyril and Methodius being the first humanists in the Slavic lands.

Traditions of the East and West, Orthodoxy and Catholicism determine worldview differences in the spiritual culture of different regions of Ukraine. If we add to this the presence of other external influences and paganism incorporated into the Christian landscape, with absolute certainty we can state the multicultural and poly-religious nature of national spirituality.

It is necessary to understand that a natural multiculturalism is expressive heterogeneity of the domestic type of thinking being a shaky balance between European and Asian factors in world history. Self-determination of Ukrainian people at all stages of their history, including the modern ones, has been constituted and constitutes a dramatic reality of co-existence with the Other, concrete Other representatives of another axiophere within a single cultural space historically formed on such civilizational frontiers.

In conditions of society's transformation, in crises, the role of regional identity increases. One can also draw attention to the existence of so-

called mixed types of culture, which saved their cultural traditions in post-industrial society. In the mixed traditional-industrial types of culture the elements of modernization and ethnically determined stereotypes of behavior, the way of life, customs, national peculiarities of world outlook are quite harmoniously combined. Such societies as the UK, Japan, some countries in Southeast Asia, China can be an example here. In this process cultural integration is indisputable, and state policy must be constructed in such a way so as not to unify local features, not to artificially inflate ethnocentric identity on the polyphonic cultural field of the country, not to homogenize a diverse civilizational space. The support of cultural hybrids as a model for art design (N. Burrio, J. Gaeta, L. Manovich) is now in line with western cultural practices. However, borrowing them one should take into account peculiarities of local conditions, the crisis of multiculturalism in the world, liberal manipulation concerning the theme of cultural “exotic features”, etc. Therefore, creative and critical thinking is the key to constructing an adequate ethnic-cultural identity.

Thus, the problem of ethnocultural (national) identity is extremely complex. Traditionally national or ethnic belonging is considered as a means of approving the socio-cultural identity of different groups of people.

It should be noted that the problem of national notion in general and national identity in particular existed constantly in the twentieth century. We should emphasize that now this problem has only become more acute. It is also worth pointing out that identity issues are relevant not only for Ukraine. The desire for self-identification, as a component of identity, permeates the history of each nation. Today even such world leaders as the United States and the EU have faced challenges of the newly created world, which requires a new reading of national histories and the adoption of new social projects. A new impetus as regards solving this issue can be seen in Bulgaria, Romania, Slovakia, Hungary. Vivid manifestations of national identity can be seen in Poland, Lithuania, Estonia, the Czech Republic, other post-socialist countries, in general – in any country whose inhabitants live in their native land and speak their native language.

Consequently, awareness of national identity is an ontological property of many ethnic groups. Every nation is the creator and owner of the spiritual values created by it, which make up its national shrines and become more and more important with time. In contemporary Ukraine there are about 130 different ethnic groups, and therefore Ukrainian national self-awareness and the closely related political orientation and social organization in different regions of Ukraine are different. According

to the authors of the collection of analytical materials "Ukrainian Culture and European Integration", after gaining independence in 1991, there was a socio-cultural situation which political scientists called the "fourth transition", namely from totalitarianism to democracy, from the planned economy to the market one, from staying within the empire to national independence, from an under-modernized ethnic community to a modern political nation. It was an obvious fact that such processes could not be simple and painless" [3, 4].

In Ukraine the nation, in the concept of which, to overcome the ethnic-regional conflict, the civic subtext of a political nation must be imbedded – when, regardless of regional and ethnic differences, the general concept of citizenship is defined, namely "citizen of Ukraine" – keeps on forming. Before the humanitarian thought of our country there was a problem of saving the ethnocultural identity of Ukrainians as a factor of a public organization. The corresponding task was also given: to renew the established traditions, to restore and save the inherent values of Ukrainian culture, the development of national education of children and youth in the territories of multi-ethnic Ukraine. Rapid rapprochement and interpenetration of cultures can influence the awareness of the essence of Ukrainian national character, through which the unique spiritual and artistic values of the ethnic group are realized. I.V. Stravinsky, a classic of world music, said: "Tradition is not the same as a habit, even if it is wonderful, because the habit means unconscious acquirement, which seeks to become mechanical, while tradition follows from conscious and deliberate assimilation of something. The true tradition is not a testimony to the lost past; on the contrary, it is a living force that tones and informs the present" [11, 37]. Updating the traditions of folklore through neo-folklorism is a vivid example of the revival of the heritage, translating it from the state of the museum artifact into the text of culture.

In the realities of the present, Ukrainian folk art, Ukrainian folk music, updated with individual features of a person at the stage of primary socialization, will help each person to identify themselves with the national culture of their native people, promote Ukrainian language, songs, traditional movements, bring respect for work, and parents, surrounding people. Ukrainian folk song creativity is grounded as a specific system of the national artistic worldview that functions inseparably from the national identity of Ukrainian people as a leading factor in creating the national identity of contemporary Ukrainians and as an important condition for the effective disclosure

of their ethnic-spiritual potential. Such methodological basis of the question was laid in the nineteenth century (V. Antonovich, P. Gulak-Artemovsky, M. Drahomanov, G. Kvitka-Osnovyanenko, I. Kotlyarevsky, O. Potebnya, I. Franko). Principal points were further developed in the writings of O. Bochkovsky, V. Vynnychenko, D. Dontsov, Yu. Lipa, I. Marchuk, M. Mikhnovsky, M. Khvylovyi and others. The first researchers of national identity were T. Kalinsky, R. Markevich, V. Poletik, F. Tumansky.

The general theoretical aspects of national identity continue to be developed by modern scholars. In particular the work by M. Yuri is devoted to the mission of Ukraine and Ukrainian people in the world community at the turn of the western and eastern civilizations, as well as the study of self-identification of Ukrainian people, formation of their statehood and authorities relations, religious beliefs and mentality from view of various sciences – history, sociology, philosophy and psychology. The processes of the formation and development of national culture are considered by S. Zdioruk, O. Kikhno, V. Kravchenko, S. Krymsky, M. Stepik, I. Surmay. O. Kalashnikov, M. Mikhailin, V. Rybalka, L. Ushkalov highlight a wide range of problems of Ukrainian spiritual culture in the integrity of various parts of this complex organism. The works by I. Kolodub, O. Pravdyuk, A. Ivanitsky are devoted to the study of Ukrainian folk song and Ukrainian folk music. The research of O. Kozarenko concerning the specifics of the Ukrainian national musical language as a whole is of particular interest.

There is an interesting scientific development by I. Lyashenko ("Nationality and National Character of Music", 1957), O. Kostyuk ("Issues concerning the Compensatory Function of Ukrainian Piedmont in National Culture"), which touch upon the problems of the national specificity of Ukrainian musical thinking.

Studies by G. Grabovich, S. Gritsy, O. Zabuzhko, A. Ivanitsky, M. Kiselev, A. Krymsky, V. Toporov are related to the question of determining the role of a modified archetypal basis of national culture as a manifestation of the collective unconscious.

It is worth paying attention to the fact that empirical studies of a given problem remain rather limited, and therefore the need for activation of primary sources from archives, expeditionary records, training of scientific personnel, etc. is real. Despite the significant achievements of these and many other authors, a radical shift in the understanding of Ukrainian folk art as a factor in the national identity of Ukrainians has not yet taken place. There is also no unity of thoughts of researchers in

understanding the essence of national identity and self-identification. Analysis of the above-mentioned studies, as well as works by S. Krymsky ("Archetypes of Ukrainian Culture", 1996), O. Zabuzhko, M. Kiselev ("The Phenomenon of Agriculture in the Ukrainian World", 1995), Yu. Lutsky, A. Neamtsu, V. Toporov ("The World Tree: A Universal Image of Mifopoietic Consciousness", 1977), I. Lysy ("Mythoformism as myth-making?", 2000), A. Ivanitsky ("Archetypes of Gogol", 2001) gives grounds to assert that the problem of national culture in general and national identity in particular was quite stable in the twentieth century, and at present it has become considerably aggravated.

Due to the long stay in different empires Ukrainian people were in a state of ethnic, ideological, linguistic, confessional and political dispersal. In different regions of Ukraine, Ukrainian national self-awareness and its political orientation are closely related. Moreover, the revival of the sense of national identity is increasingly replaced by the politicization of the national question and the long-term search for a "national idea", which in fact replaces the practical steps that must be taken to assert it.

Representatives of the non-classical language philosophy (O. Marchenko, O. Potebnya, Zh. F. Lyotard), in contrast to the fundamentalists of the modernism (M. Heidegger), who affirmed the dependence of the language on being and thinking, establish the inverse dependence of the mentality on the sign system (Symbolic, semiosphere), which is connected with the universal simulation of a language capable of creating meanings through signs. Thus, the mental field and the semantic topos as elements of the Implicit one (worldview, ideology, world outlook) are comprehended through the symbolic order of language. Postmodernism generally confirms the primacy of the written language about oral speech and thinking in general, since the writing contains cores of the values of being. However, as we have found, it is not only the language that is the structural marker of cultural identity. The reverse side of the linguistic structure is the preverbal chaotic sensual plurality of meanings (genotext, subtext, archetype, Reality), which functions in symbolic cracks, in deep semiotic faults as a continuous, dynamic process of interpretation. This plurality is born in the Dionysian depths of the original sense of responsibility, in unconsciousness that finds expression in music (F. Nietzsche). Therefore, music is an important factor in the modeling of ethnocultural identity. Based on the conclusion of A. Asafiyev about the identity of the concepts "linguistics", "language" and its structure with the notions "musicology", "music" and its forms, we draw attention to

the fact that from the point of view of the classical paradigm music being an ancient from humanity arises up to the appearance of language as a sign system and is born from volumetry, combining the emotional and intellectual codes of world outlook and world perception of a certain ethnic group. That is why the appeal to the analysis of the musical order and the musical culture of the ethnos in the aspect of their interaction with the traits of national identity allows us to turn to the first forms of culture, reproducing the stage of the formation of archetypes (from the Greek *arche* – the beginning, *typos* – image). An archetypal sound type forms the basis of the rhythm-intonation complexity of folk and professional music and literature.

Thus, Ukrainian folk song creativity as a special artistic reality thanks to syncretism and intonational basis of musical speech preserved in the gene code creates the basis for the formation of national identity, determines ethnic group cultural identity, participates in psycho-informational space formation making up the sequence “sound – intonation – sign – symbol – language – meaningful relation”. The basic laws of Ukrainian musical structures turn into a single mental complex system. The latter is embodied in various symbolic forms, mythologized metaphors of spiritual experience, universal speculative structures. The famous “musicality of Ukrainians” is primarily a “musical” world perception in philosophical meaning. “Everyone knows that Ukrainian people are gifted by nature, how many subtle musical feelings, ability to sing, aesthetic taste it has, how much love is in them, love in their songs, the most valuable, most expensive pearl of their cultural wealth”, M Grinchenko wrote [4, 41]. The ethnographer V. Mosidze also called the Ukrainians one of the most musical nations because in Ukraine he did not meet anyone who did not know their songs [8].

Nowadays Ukrainian culture is undergoing a transition period and is in a state of gaining new meanings. To a large extent this condition is connected with the search for adequate ways of modeling the national identity, in the process of creation of which it is necessary, on the one hand, to acquire national values, and on the other, to actively integrate into conditions of modern society, taking into account their individual characteristics and personal orientation.

The Author

Sadovenko Svitlana,
PhD in Music Pedagogy,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Associate Professor,
Professor of the Department of Stage and
Audiovisual Art of the Institute of Contemporary Art,
National Academy of Cultural and Arts Leadership,
Kyiv, Ukraine
E-mail: svetlanasadovenko@ukr.net

Abstracts

SADOWENKO SWITŁANA. **Aksjosfera kultury sztuki ludowej jako czynnik zachowania tożsamości etnicznej Ukraińców.** *Artykuł analizuje kwestię zrozumienia wpływu aksjosfery kultury sztuki ludowej na zachowanie tożsamości etniczno-kulturowej. Tradycyjna tożsamość jest uważana za koncentrat ogólnego społecznego determinizmu formowania się człowieka jako osobowości, a samoświadomość i wszystkie role człowieka w społeczeństwie postrzegane są jako produkt rozwoju społecznego. Pokazano, że tradycyjna ukraińska kultura ludowa z ciągłymi procesami dialektycznymi, zachodzącymi w społeczeństwie, jest nowoczesna o ile w doskonałej formie odtwarza istotne zmiany we współczesnym życiu, historii, życie ludzi, przekazuje ich aspiracje i postawy wobec rzeczywistości, identyfikuje Ukraińców i ich kulturę spośród innych kultur. Słowa kluczowe: aksjosfera, kultura sztuki ludowej, tożsamość etniczna i kulturalna.*

САДОВЕНКО СВІТЛАНА. **Аксіосфера народної художньої культури як чинник збереження етнокультурної ідентичності українців.** *У статті аналізується питання щодо розуміння впливу аксіосфери народної традиційної культури на збереження етнокультурної ідентичності. Традиційна ідентичність розглядається як концентрат загального соціального детермінізму становлення людини як особистості, а самосвідомість і усі ролі людини в суспільстві – як продукт суспільного розвитку. Показано, що українська традиційна народна культура з безперервними діалектичними процесами, які відбуваються в суспільстві, сучас-*

на доти, доки вона відтворює у довершеній формі істотні зміни в новітньому житті, історії, побуті народу, передає його прагнення і ставлення до дійсності, ідентифікує українців та їхню культуру серед інших культур.

Ключові слова: аксіосфера, народна художня культура, етнокультурна ідентичність.

САДОВЕНКО СВЕТЛАНА. Аксиосфера народной художественной культуры как фактор сохранения этнокультурной идентичности украинцев. В статье анализируется вопрос понимания влияния аксиосферы народной традиционной культуры на сохранение этнокультурной идентичности. Традиционная идентичность рассматривается как концентрат общего социального детерминизма становления человека как личности, а самосознание и все роли человека в обществе – как продукт общественного развития. Показано, что украинская традиционная народная культура с непрерывными диалектическими процессами, происходящими в обществе, современна, пока она воспроизводит в совершенной форме существенные изменения в новейшей жизни, истории, быту народа, передает его стремление и отношение к действительности, идентифицирует украинцев и их культуру среди других культур.

Ключевые слова: аксиосфера, народная художественная культура, этнокультурная идентичность.

SADOVENKO SVITLANA. Axiosphere of folk art culture as a factor of Ukrainians' ethnocultural identity-saving. The article analyzes the issue of understanding the influence of axiosphere on saving ethnocultural identity. Traditional identity is considered as an integrity of a human formation general social determinism to become an individual, and self-consciousness and all the roles of a human in the society – as a product of social development. Ukrainian traditional folk culture with continuous dialectical processes taking place in a society is shown to be modern as long as it perfectly reproduces significant changes in a modern life, history, life of the people, conveys people's aspirations and attitudes to reality, identifies Ukrainians and their culture among other cultures.

Keywords: axiosphere, folk art culture, ethnocultural identity.

3.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS
OF MODERN EDUCATIONAL
PROCESSES

SPOŁECZNO-PSYCHOLOGICZNE
ASPEKTY WSPÓŁCZESNYCH
PROCESÓW EDUKACYJNYCH

DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.1-I.16

Nataliia VOLODARSKA

Restoration of emotional bonds in the family system

The relevance of working with families, which members have addictive behavior, rises in crises. As a result of changes in the economic and political spheres in Ukraine, the level of alcoholization of population grows up. The problem of new psychotherapeutic methods adaptation is aggravating. Analyzing the psychotherapeutic work with a family focused on the restoration of emotional, positive and warm relationships, it is possible to identify the most important ones.

The article objective is to analyze influence of the methods of systemic family psychotherapy, gestalt therapy and art therapy in the dialogue-phenomenological approach to the restoration of emotional relationships in families.

Analysis of resent studies of the problem. Studies of emotional bonds in family systems in the gestalt approach comprehensively consider the obstacles to their recovery. Such obstacles reside in the inability to regulate manifestations of own feelings, emotions and their ambivalence. It can be feelings of love and hostility. Their occurrence may be related to the parents' non-acceptance of their motives, which they experienced in

adolescence. Awareness of these difficulties by parents helps to correct the ambivalence of their feelings in relations with their children [1].

The psychological support for families in such crises is aimed at changing the attitude of an individual to own behavioral strategy and emotional response. As a result, space is formed for relevant social interactions, relationships, new solutions in complicated life situations of unpredictability and uncertainty. This helps to move from destructive to a positive model of individual behavior, see one's own life in a different perspective, master new social norms [2]. The individual begins to answer personally the question: "Why did this happen to me?" This helps to restore emotional relationships in the family.

Methods of study. Psychological support of an individual in crisis situations is considered in various psychotherapeutic approaches: art therapy, psychoanalytic interview, focus-reconstruction of life history, case analysis of relationships with own family members, analysis of psychological defenses, interaction with others, support for positive personality resource, approval of positive changes with crises.

Statement of basic materials. Let us analyze the case study of psychological support of the family with disturbances of emotional connections.

The client who applied for therapy was 51 years old, a lawyer by education, has not been working for the last ten years. She has two sons: one is 26 years old, temporarily unemployed, higher education, abused of narcotic drugs, suffered acute psychosis, three years in remission; another son is 21 years old, a student. Her husband is 52 years old, an engineer, temporarily works as a taxi driver, 4 years in alcohol remission. The client's request: lack of warm emotional bonds with her husband and sons; the desire to restore this relationship.

The brief family history: the family problems worsened about 10 years ago, since this period includes the drug addiction of the eldest son and alcohol abuse by the husband. To strengthen family stability, the client quit her job. From this point, the family tries singly to combat the addictions of husband and son, without seeking a psychologist's support.

This struggle led to a change in the family structure. Spouses and the eldest son are merged into a single subsystem without internal borders, where problems of one member of the subsystem are solved by other members. E. g, the son uses drugs, and his mother quits the job to control him; she directs all her efforts to save her son. As a result of this behavior, she pulls away from her spouse, whose lack of warmth and

intimacy leads to increased alcohol abuse. The wife draws attention to the fact that her husband abuses alcohol and rushes to save him (they visit doctors, psychic mediums are trying to restore his health), but with her behavior she deprives her older son of habitual closeness, and he resumes using drugs.

The younger son remains unaddressed, alone (in the role of "abandoned"); he moves away, isolates, and has not much contact with all family members. After another treatment 4 years ago, the husband is in remission, trying to restore his social status, working as a private taxi driver, thereby, moving away from the habitual family triad. This makes it possible to slightly change the behavior of the mother and son, who also stopped using hard drugs.

Having solved the problem with chemical addiction, the family expected relief and harmony, but this did not happen since family relations remained unchanged, not realizing the dysfunctions that occurred earlier. At the time of applying for psychological support, the family was in a state of crisis (the younger son does not have emotional proximity, the eldest son cannot find work, does not want and cannot live on his own, the husband is not satisfied with his social status, he is looking for a job by his profession, his wife is at a loss and fear of changes in family relationships).

Using the systematic approach in family psychotherapy, we will analyze changes in the functions of the given family.

Education function. It consists in the satisfaction of a human need for maternity, paternity, in maintaining contacts with children and self-realization in children. In this family, the education function in the case of the eldest son has been prolonged up to the present, although he is already 26 years old (the education function ends at the moment of the child's majority). In the case of the younger son, this function ceased at the time of the crisis beginning in the family, 10 years ago.

Household function. It consists in the restoration of vital forces of a person, as well as in gaining experience in managing own economy and habitation arranging. In this family, this function is disturbed. The adult sons do not have this function formed; they have no experience or desire to be separated from the parent family.

Emotional function. It consists of the satisfaction by family members of the need for sympathy, respect, recognition, emotional support and psychological protection. Due to this function, the family becomes emotionally stable and this function is aimed at emotional exchange

not only within the family, but also with other people as interpersonal communication outside the family.

This function in the family is subject to significant distortion. The due attention and importance were not paid to emotional reactions in the family. Because of the boundaries blurring between family members, the family members appropriate the emotional responses of other family members. If one is angry and silent, then everyone is angry and silent; if one is scared and disturbed, then it is transmitted to everyone. On the other hand, the younger son falls out of emotional contact. What he feels nobody knows.

Communication function. Family members need to spend time together, thereby, spiritually enriching themselves and the family as a whole. This function in the family is twofold: on the one side it is hypertrophied in the triad (the wife, husband and eldest son), on the other side: the younger son is deprived of attention and spiritual closeness.

Function of primary social control. Each family member fulfills certain social norms, or must fulfill them. The family, therefore, assumes the function of primary social control. This function is completely distorted; all family members control each other (how to behave, where to study, where to work), this is especially expressed by the mother.

Over time, changes in the relevance of functions occur, some are lost, and others are changed by changes in social conditions. Now the family is at the stage of cognition and rethinking of all family functions, since many of them are disturbed and interfere in the family life. The family is dysfunctional. Dysfunctions are promoted by personality characteristics and by transfer of behavioral patterns from parent families of clients, and crises in family. Depending on the method of interrupting contact with the environment, dysfunctional family systems are divided into confluent, retroflex and disorganized.

The manifestation of confluence (fusion) and retroflexion (inability to express own feelings and contain or suppress them) is evidenced in this family. This family is differentiated by rigid external boundaries and weak subsystem boundaries. The family doesn't communicate enough (up to now, the closest relatives do not know the problems of the family, and the family is trying to keep an image of well-being). This also applies to limitations in communicating with other people.

However, the individual boundaries within the family are weak, there is no individual territory belonging to each of them; adults constantly intervene in the affairs of children (even those who have grown up), control

their time, affairs and plans. The family members are characterized by a lack of differentiation of their own feelings, desires, needs; they easily fall into an emotional fusion with each other. It is difficult for them to separate their emotions from the emotions of others; they become infected with the emotional atmosphere of the family without being aware of their own state. The emotional involvement is so great that family members are always sure that they "know" each other's thoughts and opinions. Members of this family do not know how to express their feelings.

Such family is characterized by the violation of psychological boundaries; the family members are trying to invade the inner life of their relatives. In such family, there is no place for a sense of independence and autonomy, and its life is a continuous alternation of periods of alliance and rupture (this is confirmed by the descriptions of the client's relations with her husband and eldest son). The family is also characterized by excessive control over each other's life. It concentrates the energy within itself and transfers a little of it outwards. Rigid boundaries do not allow the family to interact with the outside world; and in this case, the therapeutic interventions are needed, aimed at weakening the boundaries in order to make deeper contact and creative adaptation. Herein, we see positive changes in improving the family functions, since the family approached therapists for support.

Summarizing the analysis results of features of this family system dysfunctionality, we identified violations of emotional bonds between family members:

- denial of problems and maintenance of illusions of a normal family. Before seeking for support of a therapist, the family maintained the illusion that she would be able to solve its own problems and now the sons support this illusion, since they reject the support of psychologists;
- the intimacy sphere is infringed; in the case of the client, her husband and the eldest son it is excessive (confluence); in relations with the younger son it is noted distant and cold emotional attitude.
- frozen rules and roles of the family. The family approved negative rules (do not listen, do not hear the other; do not trust; avoid exhibiting feelings; solve problems through conflict, scandal, as the family members do not hear each other and cannot accept the other's point of view);
- conflict in relationships; it is mediated by the negative rules that this family follows;

- lack of differentiation of own I of each family member is determined by merging three family members, where the feelings of one are transmitted to others. If the mother is angry, then everyone is angry; if the mother is bad, then everyone is scared;
- personal boundaries are either displaced or tightly separated by an invisible wall. Between three members of this family (the boundaries are mixed between the spouses and eldest son), and with the younger son they are separated and distanced;
- all family members hide the family's secret and back up the facade of pseudo-prosperity;
- a tendency to the polarity of feelings and judgments. The client manifested it the most clearly. The mother, due to her confluence with her eldest son and husband, experiences a feeling of love and hate simultaneously; her desire to change something in the family relations are faced with the desire to preserve the old rules of family functioning. Opposite poles are manifested in her judgments in relation to the family ("our family is friendly and good; on the other side, the life in such family leads me to a nervous breakdown");
- the closeness of the family system (they are not friends with their neighbors, do not invite relatives and work colleagues);
- the absolutization of will and control. The client is a controller in the family; she dictates the rules of behavior in the family and monitors their implementation.

Therapy tasks in the individual work with the client:

- relieve herself of hyper-responsibility for others;
- restore the sensitivity;
- focus on herself (her desires and needs);
- realize own responsibility to herself for own life and allow others to do the same;
- learn how to deal with anger, without falling into accusations and into the state of uncontrollability;
- develop the ability to experience positive emotions in relationships, keep the balance between giving and taking.

Tasks for individual therapy with the eldest son (drug abuser):

- a) learn to ask for what he needs and accept assistance;
- b) accept defeat;
- c) lift control, relax and let everything run its course;

d) focus on himself and stop deciding and thinking for others; realize his needs, be honest with himself.

He can rely on his ability to work. Also, he must use all the recommendations in working on his addiction.

Tasks for the individual therapy with the younger son:

a) learn to cope with the feeling of isolation (state of loneliness);

b) recognize that he suffers pain;

c) build relationships with others, create new close relationships.

Strong points, such as patience, independence and creativity can be the backbone of this process.

Therapy tasks with the whole family:

1. Acknowledge and accept family problems. For many years all members of this family did not acknowledge their emotions, did not think about the source of internal tension. As a result, they were not able to understand themselves and each other. Therefore, they need the support of therapists, whom they could trust, and who would help them to recognize problems and teach them to cope with difficulties in the way of healthy personal development.

2. Get rid of unrealistic expectations associated with the recovery of an alcoholic. False hopes and disappointments are the most dangerous trap that lies in wait for the family in the first years of recovery. The family members should keep temper and not rush from extreme optimism to extreme pessimism. A recovering addict may become even more vulnerable and irritable than before. Months pass before he learns of an adequate mature behavior of an adult. To avoid emotional stress or joy caused by the addict's sobriety, it is important to temper the consciousness that frustration and defeat are a natural part of the recovery process, and that the addict himself and his family should combine their efforts for two or more years.

Family members, as well as the recovering person himself, must learn to live in daily life, setting realistic goals and avoiding sudden changes. Hardship should be treated as reality without thinking that someone can offer remedies for all family problems that will work on their own. The family members themselves have to tackle the complicated problem of using these tools in their own lives and specific circumstances. None of the outsiders can make the family happy; in particular, therapists cannot take on the responsibilities of the family.

3. Learn new communication modes. After long years of living in such a state, the family became dysfunctional, wherein all family members

have a poor understanding of principles of communication of adults. For too long, they used words only for attack and defense. Now they must learn or again master the art of talking about their feelings.

4. Expand the circle of old interests or acquire new hobbies.

The husband and eldest son in the family which are addicted, for a long time have been the focus of attention of the whole family, which led to the confluence of the client with them; and the lack of attention to the younger son led to his distancing.

Now, irrespective of whether all family members approached to therapists for support or are not undergoing therapy, it is important that all family members would be able to move aside thinking of significant on the periphery of consciousness and fill the resulting vacuum with new interests and activities (new job, hobbies, friends etc.).

The art therapy is used to build a relationship of trust between parents and children. The joint drawing "My territory" allows us to consider their attitude towards each other's personal boundaries. The choice of communication strategies, interactions, and the context of relationships are analyzed in the drawing process. The discussion of what is drawn reveals the possibilities for changing these strategies.

The client, expressing fears about his future, cried, condemned his son's friends, showed aggression in her statements ("I will kill him, he broke the life of my son and me").

Analyzing the drawing, it was difficult to identify the boundaries of the client and her son (they were absent). Gradually, both the son and mother traced them, denoting the possibilities of trespassing (to visit each other). The rules were determined for visiting a foreign territory; the requirements for compliance with these rules (forms of punishment, liability for confidentiality) were specified. The therapy strategy was aimed at realizing the rights to own personal space, responsibility for compliance with the agreements assumed.

The dialogue-phenomenological approach is a productive method of therapy in the adoption by parents of their personal boundaries and boundaries of their children. It is aimed at the awareness by an individual of own feelings, experiences, desires, their acceptance, ability to talk about them with others.

Correction of behavioral stereotypes in relationships is possible, subject to the awareness and acceptance by an individual of possibilities and limitations in own manifestations, ability to defend personal boundaries. The principle of consistency of this approach helps to consider the client's

problem in the combination of the analysis of feelings, actions and context of problems of life situations.

The gestalt therapy activates the experience of life events, helping to construct reality. The person masters a new life experience in the framework of therapy (client – therapist) and transfers it into real living relations with others. The transfer of this experience in real relationships activates the search for more productive strategies (compromises, alternatives in behavior, communication) in achieving the goals set. Awareness of own dissimilarity, opposition in certain life circumstances helps a person to set new goals.

The feeling of uncertainty in decision-making brings activity into the person's analysis of own and of someone else's feelings, experiences and possibilities of changing life history. The method of describing own life history offered to a client allows its reviewing from different perspectives. The narrative method activates changes in the awareness of the context of life problems. Allocation of problems (figures) in the dialogue with the client can change the context (background) of dialogue. The client, talking about her feelings related to the future, was surprised by changes in her understanding of what was happening in her family. While she was telling the story, her attitude to the problem of her son's adaptation at the new job changed ("Maybe I should not worry so?" "He was so happy to meet new requirements for his job").

The work with brothers was aimed at valuing each other, own acknowledgement in this relationship. The younger brother manifested a strong fear of being like the eldest brother (with addiction). A lot of time had to be given to the feeling of shame, since at a conscious level each partner recognized himself to be central and right in the relationship, but unconsciously the father's figure (object) was shaming both of them. Since there are a lot of feelings and experiences in this pair, the protective psychological mechanisms are primary, for example, as projective identification. So the younger brother was so much supplanting and projecting his shame that the elder brother was embarrassed for himself and their pair. In the session, it was often possible to observe how to split off and unsuspected parts of selfhood were expressed in fear and disgust towards oneself in the form of jokes related to drug addicts and alcoholics [3]. This also is manifested in such phrases, where own strangeness was accepted, while someone else's was not.

Findings: Methods of psychological support in crisis situations are aimed at actualization by an individual of own experiences, emotions,

understanding the states of others, the context of a life situation. This turns the individual towards reality and expands the vision of what is happening and its consequences.

Awareness and understanding of the role of external situational factors of own behavior occur; the level decreases of emotional tension, anxiety; while the self-esteem and self-confidence increase. A person is striving for self-analysis of causes of own intrapersonal conflicts, tolerance in conflict situations to other people, search for a compromise in relationship with them.

Methods of psychological support form personality changes in the process of restructuring psychological defenses, life meanings and goals. This affects changes at three levels: cognitive, emotional and behavioral, restoring emotional connections between family members. They begin searching new forms of interaction; more realistic expectations appear, as well as a more adaptive, dynamic image of the world view, one's self and life goals; in addition, life strategies, sense of satisfaction and pleasure are formed.

Transliteration of References:

1. Boulbi Dzh. Sozdaniye i razrusheniye emotsional'nykh svyazey: Rukovodstvo prakticheskogo psikhologa. /Per. s angl. V.V. Starovoytova.- 2-ye izd. – M.: "Kenon" ROOI "Reabilitatsiya", 2014. – 271 s.
2. Volodars'ka N.D. Vidnovlennya osobystisnoho resursu kliyenta v kryzovykh sytuatsiyakh zasobamy heshtal't-terapiyi / N.D.Volodars'ka // Aktual'ni problemy psykholohiyi: Zb. nauk. prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S.Kostyuka NAPN Ukrayiny.-2016. –T.1: Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. Vypusk 44. – s. 67-71.
3. Yalom Irvin. Lecheniye ot lyubvi i drugiye psikhotrapevticheskiye novelly. – M.: "Kenon" ROOI "Reabilitatsiya", 2018. – 178 s.

The Author

Volodarska Nataliia
Ph.D., Senior Researcher, Leading Researcher,
Laboratory of Personality Psychology by P. Chamata,
G. Kostyuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
E-mail: volodarskaya@ukr.net

Abstracts

WOŁODARSKA NATALIA. Przywrócenie więzi emocjonalnych w systemie rodzinnym. Artykuł opisuje problemy przywrócenia więzi emocjonalnych w systemie rodzinnym. Analizowane są możliwości podejścia systemowego w psychoterapii rodzinnej. Podano przykład pracy z systemem rodzinnym, którego członkowie mają zachowanie zależne. Uogólnia się objawy dysfunkcji relacji rodzinnych. Wymieniono zadania psychoterapii z rodziną oraz z każdym członkiem rodziny. Analizowane są możliwości rozwiązania tych problemów. Określono istotne powiązania w rozwiązywaniu problemu przywracania emocjonalnych więzi między członkami rodziny. zilustrowano wykorzystanie metod arteterapii w strategii przywracania osobistych granic członków rodziny. Przeanalizowano zmiany funkcji rodziny w procesie przeprowadzania sesji psychoterapeutycznych. Zaproponowano metody pracy w terapii Gestalt i w podejściu dialogiczno-fenomenologicznym. Metoda opisywania swojej historii życiowej pozwala zobaczyć ją z różnych stron. Metoda narracyjna aktywuje zmiany w świadomości kontekstu problemów życiowych.

Słowa kluczowe: system rodzinny, więzi emocjonalne, przywracanie granic osobistych.

ВОЛОДАРСЬКА НАТАЛІЯ. Відновлення емоційних зв'язків у сімейній системі. У статті розкриваються проблеми відновлення емоційних зв'язків у сімейній системі. Аналізуються можливості системного підходу у сімейній психотерапії. Наводиться приклад роботи з сімейною системою, члени якої мають залежну поведінку. Узагальнюються ознаки дисфункцій сімейних відносин. Перераховані завдання психотерапії з сім'єю і з кожним з членів сім'ї. Аналізуються можливості вирішення цих завдань. Виділені значущі зв'язки у вирішенні проблеми відновлення емоційних зв'язків між членами сім'ї. Проілюстровано застосування методів арт-терапії в стратегії відновлення особистих кордонів членів сім'ї. Проаналізовані зміни функцій сім'ї в процесі проведення психотерапевтичних сесій. Запропоновані методи роботи в гештальт-терапії та у діалогово-феноменологічному підході. Метод опису своєї життєвої історії дозволяє переглянути її з різних сторін. Наративний метод активізує зміни в усвідомленні контексту життєвих проблем.

Ключові слова: сімейна система, емоційні зв'язки, відновлення особистих кордонів.

ВОЛОДАРСКАЯ НАТАЛИЯ. Восстановление эмоциональных связей в семейной системе. В статье раскрываются проблемы восстановления эмоциональных связей в семейной системе. Анализируются возможности системного подхода в семейной психотерапии. Приводится пример работы с семейной системой, члены которой имеют зависимое поведение. Обобщаются признаки дисфункций семейных отношений. Перечислены задачи психотерапии с семьей и с каждым из членов семьи. Анализируются возможности решения этих задач. Выделены значимые связи в разрешении проблемы восстановления эмоциональных связей между членами семьи. Проиллюстрировано применение методов арт-терапии в стратегии восстановления личных границ членов семьи. Проанализированы изменения функций семьи в процессе проведения психотерапевтических сессий. Предложены методы работы в гештальт-терапии и диалогово-феноменологическом подходе. Метод описания своей жизненной истории позволяет пересмотреть ее с разных сторон. Нарративный метод активизирует изменения в осознании контекста жизненных проблем.

Ключевые слова: семейная система, эмоциональные связи, восстановление личных границ.

VOLODARSKA NATALIA. Restoration of emotional bonds in the family system. The article reveals the problems of emotional bonds restoration in the family system. Possibilities are analyzed of the systematic approach in the family psychotherapy. The example is given of work with the family system whose members have an addictive behavior. Symptoms of dysfunctions of family relationships are summarized. The goals of psychotherapy are indicated with the family and with each family member. The possibilities are analyzed of these problems solving. Meaningful relationships are specified in resolving the problem of restoration of emotional bonds between family members. The use of art therapy methods is illustrated in the strategy of restoration of the personal boundaries of family members. Changes are analyzed in family functions in the process of psychotherapeutic sessions. Methods of work in the gestalt therapy and the dialogue-phenomenological approach are proposed. The method of own life history description allows its reviewing in different ways. The narrative method activates changes in the awareness of context of life problems.

Keywords: family system, emotional connections, restoration of personal boundaries.

Оксана КРАВЧЕНКО

Інклюзивний туризм як вид соціально-психологічної реабілітації студентів з інвалідністю

У руслі трансформаційних процесів в Україні відбувається послідовний перехід від медичної до соціальної моделі інвалідності; створення умов для інтеграції людей з інвалідністю до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з обмеженими функціональними можливостями; створення безперешкодного середовища для людей з інвалідністю; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій інвалідів у розв'язанні проблем осіб з особливими потребами.

Для соціальної інтеграції осіб з інвалідністю важливе значення має здобуття як загальної, так і вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту» (2014) декларує, що особа з особливими освітніми потребами – це особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти; тому навчальні заклади зобов'язані створити та забезпечити рівні умови доступу до

вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури ВНЗ з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я.

Проблеми соціалізації, соціальної реабілітації та інтеграції людей з інвалідністю в умовах освітніх установ досліджують вітчизняні вчені О. Безпалько, А. Колупаєва, К. Кольченко, Н. Коляда, М. Перфілієва, О. Расказова, П. Таланчук, В. Тесленко, С. Харченко, М. Чайковський, А. Шевцов та ін.

Мета нашої статті – схарактеризувати інклюзивний туризм як напрям соціальної реабілітації студентів з інвалідністю в умовах вищого навчального закладу.

В цілому вітчизняне законодавство у сфері соціальної інтеграції відповідає міжнародним стандартам забезпечення рівності можливостей. Тому бар'єри підвищення доступності вищої освіти інвалідів варто шукати не в нормативно-правових актах, а в механізмі їх реалізації.

Освітнє середовище ВНЗ має відповідати таким завданням: забезпечення права молоді з інвалідністю на здобуття освіти у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами; створення сучасних методик психологічної реабілітації людей з інвалідністю, зокрема: психологічне тестування, професійна орієнтація, психокорекція, індивідуальне та групове консультування, групи зустрічей, групові тренінги і психотерапія, фестивалі і конкурси; різнобічний розвиток індивідуальності молодшої людини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб; виховання в молоді любові до праці, здійснення їх допрофесійної підготовки, забезпечення умов для їх життєвого і професійного самовизначення; надання допомоги людям з інвалідністю у плануванні та успішному розвитку професійної кар'єри, формування у них умінь та навичок, необхідних для її розбудови, підвищення комунікативного та творчого рівня, сприяння їх працевлаштуванню та подальшій професійній адаптації; виховання особистості як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе; надання у процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку студента.

Відтак, зусилля ВНЗ на регіональному рівні доцільно спрямовувати задля об'єднання сім'ї, державних закладів, закладів

соціальної сфери, громадських організацій та громади в цілому до вирішення нагальної проблеми – забезпечення рівних можливостей для осіб з особливими потребами.

Важливим напрямом інклюзивної вищої освіти є створення інклюзивного архітектурного середовища, що передбачає відсутність архітектурних бар'єрів, порогів, перепадів рівнів підлоги; обладнання спеціалізованих санітарно-гігієнічних кімнат на кожному поверсі; облаштування спеціальних ліфтів з кнопками, доступними для слабкозорих людей та на візках; коридори, двері та проходи між партами, достатні для вільного проїзду візків; на території університету розміщення необхідних позначок для студентів з інвалідністю; обладнання спеціалізованих робочих місць для студентів з особливими освітніми потребами.

Соціальна реабілітація є багатоаспектним явищем і передбачає відновлення основних соціальних функцій індивіда як суб'єкта основних життєвих сфер суспільства, що досягається шляхом його залучення до участі у різних сферах життєдіяльності.

Інноваційною послугою ВНЗ, одночасно і видом соціальної реабілітації студентів з інвалідністю, виступає інклюзивний туризм (фр. *Inclusif* – що включає в себе, лат. *Include* – включає) – процес розвитку туризму, який передбачає доступність туризму для всіх, у плані пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичного огляду до різних потреб усіх людей, у тому числі людей з інвалідністю, літніх людей, їх опікунів та членів сімей тощо [3].

У Законі України «Про туризм» поняття «соціальний туризм» не розглядається. І лише в Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088-р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується – «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру».

При цьому у Пояснювальній записці до проекту Закону України від 18.03.2016 № 4271 «Про внесення змін до деяких Законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» він народних депутатів України М. Томенка, А. Артеменка та А. Романової зазначено, що у системі світового туристського розвитку особливе і значне місце на сьогодні відводиться інклюзивному туризму (туризму для осіб з інвалідністю або з обмеженими можливостями здоров'я), який знаходиться у структурі соціального туризму та в Україні практично не розвинений.

У цілому, інклюзивно-реабілітаційно-соціальний туризм – це система заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю можливості відновлення та розвитку їх фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшої інтеграції в суспільство. Інклюзивний туризм структурно включає в себе різні види реабілітації і соціальних послуг, а саме: медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну та інші соціально-побутові заходи [1].

Інклюзивний туризм являє собою дієву мікромодель інтегрованого суспільства (люди з інвалідністю та їх рідні; фахівці; здорові люди), що опинилися в реальних умовах, завдяки чому створюються оптимальні умови для проведення ефективної соціалізації дезадаптивних людей та інтеграції їх в суспільство.

Інклюзивний туризм як засіб соціалізації має специфічні особливості: по-перше, туризм забезпечує рухливу активність, обмеження якої знижують життєві можливості, слугують причиною суму, стресу, відчаю, невпевненості. Через організацію рухливої активності туризм здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань і підтримує фізичне здоров'я. По-друге, туризм створює повноцінне середовище спілкування, встановлює незалежні та різнобічні соціальні контакти, формуючи різні соціальні ролі. Туризм знищує почуття неповноцінності, інтегруючи людей з інвалідністю у суспільство, допомагає сформувати впевнену і ефективну життєву позицію. По-третє, нормалізуюча функція туризму спрямована на відновлення сил для виконання виробничих процесів і побутових обов'язків, а також і психічних ресурсів людини. По-четверте, носить активний характер, включаючи різнобічні завави, які дозволяють відволіктися від монотонності побуту. По-п'яте, туризм допомагає пізнати навколишній світ з його різними проявами і звичаями, дізнатися невідомі раніше природні явища, познайомитися з новими людьми. По-шосте, екологічні аспекти туризму як виду діяльності сприяють позитивному психоемоційному настрою, являючись соціалізуючим фактором: відповідний клімат, природа, близькість водних ресурсів, наявність природних пам'яток, пам'яток матеріальної культури [3].

Туризм надає можливості для розвитку особистості. Пізнання історії, культури, життя інших народів несе у собі великий гуманітарний потенціал, збагачує людину, розширює кругозір.

Гуманітарне значення туризму не лише у його пізнавальності, але і в інтелектуально-виховному впливу на особистість.

Дослідники пропонують таку класифікацію заходів системи інклюзивного туризму:

- за ціллю – оздоровчий, пізнавальний, спортивний;
- за основним видом заняття – похід, подорож на транспорті;
- за способом пересування – пішохідний, водний, лижний, за допомогою тварин; залізничний, автобусний;
- за сезонністю – літній, зимній, міжсезонний;
- за складом туристів – молодіжний, студентський, сімейний;
- за ступенем навантажень – пасивний, активний [3].

Основні реабілітаційні функції туризму: *соціальна відновлювана*, яка спрямована на відновлення сил, активне пізнання явищ природи, традицій, встановлення нових соціальних контактів, дружні і ділові зв'язки; *психологічна* забезпечує зміну середовища, звичного способу життя, активну форму відпочинку, що сприяє фізичному оздоровленню і психологічному розслабленню; *особистісно-орієнтована* – позитивно впливає на розвиток особистості, володіє відновлювальною функцією і несе в собі змістовний гуманітарний потенціал; *компенсаторна* – забезпечує спеціальні потреби людей з інвалідністю; *оздоровча* – має високий потенціал для підтримання здоров'я і життєдіяльності в активній формі [3].

Туризм виступає унікальним явищем для реабілітації студентів з інвалідністю, включає як пізнавальний процес, так і дає можливість для успішного проходження соціалізації в умовах освітнього середовища ВНЗ.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини діє Центр соціальної та освітньої інтеграції «Без бар'єрів» (керівник доц. М. В. Перфільєва), метою діяльності якого є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку осіб з обмеженими можливостями щодо їх адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції у освітнє та соціальне середовище, на створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвиток соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами.

Власне Центр реалізує програму інклюзивного туризму для студентів. Зокрема, шляхом участі у грантових програмах. У 2015

р. студенти університету отримали грантову допомогу Черкаської облдержадміністрації для організації і проведення екскурсійних поїздок до музею трипільської культури с. Легедзино, а також до міста Черкаси на перегляд вистави у Черкаському академічному обласному українському музично-драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка, знайомства з Черкаським художнім музеєм та місцевими пам'ятками культури. Також молодь отримала нагоду прослухати концерт присвячений І. Шуберту і доторкнутись до музичного мистецтва у якості слухача.

Наразі продовжується реалізація програми Центру «Відкриваємо світ разом», основна мета якої – культурно-емоційний розвиток особистості молодшої людини, її становлення на шляху до самовдосконалення. У цьому напрямку передбачається створення студентського Бюро інклюзивного туризму.

Також варто зазначити, що на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у навчальні плани підготовки майбутніх соціальних працівників та психологів вперше в Україні введено дисципліну «Інклюзивний туризм», метою якої є підготовка фахівців соціальної сфери до реалізації концепції інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму.

27-29 жовтня 2016 року на базі університету вперше в нашій країні відбувся I Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні».

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», засновниками якої є Комунальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів» співзасновником виступив і Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти).

Результатом проведення Симпозіуму стала прийнята Резолюція, яка є основою для затвердження координаційним комітетом

обласної державної адміністрації з питань реабілітації інвалідів та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (розпорядження Черкаської ОДА від 17 листопада 2014 р. № 466 - Протокол № 7 засідання від 11 листопада 2016 р.) Практичного Плану Дій для впровадження Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні як соціальної та реабілітаційної послуги та проведення його апробації в Черкаській області, як пілотному регіоні, в рамках виконання Національного плану дій з реалізації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.

У ході виконання Практичного Плану Дій, а саме п.16 «Започаткувати проведення Всеукраїнських Реабілітаційно-Соціальних Ігор (Конкурсів, Фестивалів тощо) для осіб з обмеженими можливостями по різних напрямках та видам Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму разом з заповідниками різних напрямків діяльності національного, державного та місцевого значення в різних областях України» - за ініціативи Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» та факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини 25 квітня 2017 р. відбувся Перший Студентський конкурс наукових проєктів «Подорожуємо без бар'єрів».

З метою визначення актуальності проблеми, її практичної значущості та рівня готовності студентів до сприйняття засобів інклюзивного туризму співробітниками Центру соціальної та освітньої інтеграції «Без бар'єрів» було проведено анкетування серед студентів з інвалідністю. Анкета складалася з десяти питань, на які дали відповідь 83 студенти. На питання «Чи вважаєте Ви активні види реабілітації корисними?» позитивно відповіли 80 % респондентів. На питання «Чи є у Вас бажання займатися активними видами реабілітації?» позитивно відповіли 86 % респондентів. На питання «Чи хотіли Ви б займатися різними видами туризму, що мають оздоровчо-соціально-реабілітаційний характер?» позитивно відповіли 96 % респондентів.

Як видно з наведених вище даних, переважна більшість студентів з інвалідністю готові до сприйняття засобів інклюзивного туризму, активних видів реабілітації, серед яких різні види туризму, що мають оздоровчо-соціально-реабілітаційний характер.

Як свідчить проведений аналіз, незважаючи на потужні можливості для розвитку інклюзивного туризму, існує ряд проблем

в сучасній практиці діяльності ВНЗ: нерозвиненість інфраструктури, низький рівень послуг, відсутність безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю. Водночас, питання акліматизації, адаптації, розкриття причин розвитку захворювання і використання природних факторів має велике значення. Важливу роль відіграють методи оцінки природних умов для кожного типу захворювання.

У контексті значеного вищенабувають актуальності та необхідності негайної практичної реалізації трьох основних напрямів соціо-природно-ресурсної оцінки: психологічний (врахування емоційно-естетичного впливу ландшафту на людину, визначення значення емоційного компонента для зміцнення здоров'я), фізіологічний (першорядне значення має ступінь комфортності природних умов) і технологічний (розробка інноваційних педагогічних технологій). Тому для розвитку інклюзивного туризму необхідна комплексна науково-обґрунтована оцінка відповідності території для людей із різними ступенями захворюваності. Позитивний вплив природи на здоров'я людини не викликає сумніву. Природне середовище володіє великим фізіологопсихоемоційним потенціалом [3].

Отже, у контексті практичної реалізації заходів щодо забезпечення соціальної реабілітації студентської молоді з інвалідністю інноваційною технологією виступає інклюзивний туризм, який успішно реалізується в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Поряд із перспективністю постають питання, які потребують подальшої розробки: удосконалення архітектурної доступності туристичних об'єктів, включення заходів інклюзивного туризму до регіональних та державних програм з питань соціальної молодіжної політики; наукові дослідження оцінки впливу ландшафту на різні нозології; подальше науково-теоретичне обґрунтування фізіологопсихоемоційного впливу інклюзивного туризму на людей з інвалідністю.

References:

1. Макаренко С.В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні / Макаренко С.В. // Матеріали I Міжнародного симпозіуму інклюзивного туризму. – 27–29 жовтня 2016 р.
2. Межова Л. А. Роль регіонального інклюзивного туризму в соціалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я / Л. А. Межова, А. Л. Летина, Л. А. Лутовская // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 2–25.

3. Межова Л.А. Теория и практика организации инклюзивного туризма в России и зарубежом /Л. А. Межова, А. Л. Летина, Л. А. Луговская. – Режим доступа: .
4. Creating an Inclusive Society: Practical Strategies to Promote Social Integration (2009). – Режим доступа: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/Ghana/inclusive-society.pdf>.

Transliteration of References:

1. Makarenko S.V. Inkliuzyvnyi reabilitatsiino-sotsialnyi turyzm – novyi vyd reabilitatsii invalidiv v Ukraini / Makarenko S.V. // Materialy I Mizhnarodnoho sympozium inkliuzyvnoho turyzmu. – 27–29 zhovtnia 2016 r.
2. Mezhova L. A. Rol rehyonalnoho inkliuzyvnoho turyzma v sotsyalyzatsyy detei s ohranychenymy vozmozhnostiamy zdorovia/L. A. Mezhova, A. L. Letyna, L. A. Luhovskaia // Fundamentalnye issledovaniya. – 2015. – № 2–25.
3. Mezhova L.A. Teoriya i praktika organizatsii inklyuzivnogo turyzma v Rossii i zarubezhom /L. A. Mezhova, A. L. Letyna, L. A. Luhovskaia. – Rezhym dostupu: /teoriya-i-praktika-organizatsii-inklyuzivnogo-turizma-v-rossii-i-zarubezhom.pdf.
4. Creating an Inclusive Society: Practical Strategies to Promote Social Integration (2009). – Rezhym dostupu: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/Ghana/inclusive-society.pdf>.

The Author

Kravchenko Oksana,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Dean of the Faculty of Social and
Psychological Education,
Uman State Pedagogical University
by Pavlo Tychyna,
Uman, Cherkasy region, Ukraine
E-mail: okskravchenko@ukr.net

Abstracts

KRAWCZENKO OKSANA. Turystyka inkluzyjna jako rodzaj społeczno-psychologicznej rehabilitacji studentów niepełnosprawnych. Dla integracji społecznej osób niepełnosprawnych ważne jest zdobycie zarówno wykształcenia ogólnego, jak i wyższego,

co motywuje znaczenie stworzenia i zapewnienia równości dostępu do szkolnictwa wyższego, w tym zapewnienie specjalnego wsparcia edukacyjnego i rehabilitacyjnego dla osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz stworzenie dla nich wolnego dostępu do infrastruktury instytucji szkolnictwa wyższego z uwzględnieniem ograniczenia zdolności do wykonywania czynności życiowych ze względu na stan zdrowia. Szczególne znaczenie ma wprowadzenie nowych środków rehabilitacji społeczno-psychologicznej w kontekście rozszerzenia przestrzeni życiowej studentów niepełnosprawnych poprzez inkluzyjną turystykę społeczną i rehabilitacyjną itp. Stwierdzono, że turystyka inkluzyjna jest skutecznym mikromodelem zintegrowanego społeczeństwa (osoby niepełnosprawne i ich krewni, specjaliści, zdrowi ludzie), którzy znaleźli się w prawdziwych warunkach, dzięki czemu tworzone są optymalne warunki dla przeprowadzenia skutecznej socjalizacji osób dezadaptacyjnych i integracji ich ze społeczeństwem. Podkreślono specyficzne cechy i funkcje rehabilitacyjne turystyki, scharakteryzowano perspektywiczne sposoby poprawy środowiska społecznego i edukacyjnego uniwersytetów dla integracji społeczno-psychologicznej studentów niepełnosprawnych.

Słowa kluczowe: rehabilitacja społeczno-psychologiczna, integracja społeczna, turystyka inkluzyjna, uczelnia, student.

КРАВЧЕНКО ОКСАНА. Інклюзивний туризм як вид соціально-психологічної реабілітації студентів з інвалідністю. Для соціальної інтеграції осіб з інвалідністю важливе значення має добування як загальної, так і вищої освіти, що вмотивовує актуальність створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створенням для них вільного доступу до інфраструктури ВНЗ з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я. Особливого значення має впровадження нових засобів соціально-психологічної реабілітації в контексті розширення життєвого простору студентів з інвалідністю засобами інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму тощо. Визначено, що інклюзивний туризм являє собою дієву мікромодель інтегрованого суспільства (люди з інвалідністю та їх рідні; фахівці; здорові люди), що опинилися в реальних умовах, завдяки чому створюються оптимальні умови для проведення ефективної соціалізації дезадаптивних людей та інтеграції їх у суспільство. Висвітлено специфічні особливості та реабілітаційні функції туризму, схарактеризовано перспективні шляхи удосконалення со-

ціально-виховного середовища ВНЗ для соціально-психологічної інтеграції студентів з інвалідністю.

Ключові слова: соціально-психологічна реабілітація, соціальна інтеграція, інклюзивний туризм, ВНЗ, студент.

КРАВЧЕНКО ОКСАНА. Инклюзивный туризм как вид социально-психологической реабилитации студентов с инвалидностью. Для социальной интеграции лиц с инвалидностью важное значение имеет получение как общего, так и высшего образования, что мотивирует актуальность создания и обеспечения равных условий доступа к высшему образованию, в том числе обеспечение лиц с особыми образовательными потребностями специальным учебно-реабилитационным сопровождением и созданием для них свободного доступа к инфраструктуре вуза с учетом ограничений жизнедеятельности, вызванных состоянием здоровья. Особое значение имеет внедрение новых средств социально-психологической реабилитации в контексте расширения жизненного пространства студентов с инвалидностью средствами инклюзивного социально-реабилитационного туризма. Определено, что инклюзивный туризм представляет собой действенную микромодель интегрированного общества (люди с инвалидностью и их родные; специалисты; здоровые люди), оказавшихся в реальных условиях, благодаря чему создаются оптимальные условия для проведения эффективной социализации дезадаптивных людей и интеграции их в общество. Освещены специфические особенности и реабилитационные функции туризма, охарактеризованы перспективные пути совершенствования социально-воспитательной среды вуза для социально-психологической интеграции студентов с инвалидностью.

Ключевые слова: социально-психологическая реабилитация, социальная интеграция, инклюзивный туризм, вуз, студент.

KRAVCHENKO OKSANA. Inclusive tourism as a case of socio-psychological rehabilitation of students with disabilities. For the social integration of persons with disabilities, the acquisition of both general and higher education is important, which motivates the urgency of creating and ensuring equal conditions of access to higher education, including providing specially educated people with special educational needs with special education and rehabilitation support and creating for them free access to the infrastructure of higher education institutions taking into account limitation of life due to the state of health. Of particular importance

is the introduction of new means of socio-psychological rehabilitation in the context of expanding the living space of students with disabilities through inclusive social and rehabilitation tourism. It has been determined that inclusive tourism is an effective micro-model of an integrated society (people with disabilities and their relatives, specialists, healthy people) who have been in real conditions, thus creating the optimal conditions for effective socialization of maladaptive people and their integration into society. The specific features and rehabilitation functions of tourism are highlighted, perspective ways of improving the socio-educational environment of higher educational institutions for socio-psychological integration of students with disabilities are characterized.

Keywords: *socio-psychological rehabilitation, social integration, inclusive tourism, university, student.*

Nina LYTUVYENKO,
Tamara SERGIENKO

The structure of the model concerning formation of professional communication skills of Medical Universities' foreign students

Problem statement. Modeling of the educational process or its the fragment is a prerequisite for productive language training of foreign students. This approach allows us to consider the educational activity as a system of interrelated elements which provide the development of an effective method for learning the second language by foreigners. In the system of medical education the research of structural components of the model concerning professional medical communication skills formation of foreign students becomes particularly relevant due to personal and social awareness of professional importance regarding communicative competences that should be cultivated in future doctors at the stage of studying in an educational institution.

Review of research references. An overview of modern notions about an educational model is given in the works of the following scientists: K. O. Bakhanov, O. A. Dubaseniuk, I. M. Dichkivskaya, V. A. Kushnir, E. O. Lodatek, O. I. Pometun, V. O. Slastonin, A. O. Teplitskaya, V. V. Yagupov. In modern domestic and foreign scientific studies there are various models for teaching languages to foreign students of different profiles (P.O. Bekh, I. L. Bim, I. O. Zimnya, G. A. Kityagorodskaya, M. V. Liakhovitski, S. Yu. Nikolaieva, Yu. I. Passov, V. M. Plakhotnik), in particular medical ones based on the material of Russian speech (S.G. Borzenko, Zh. V. Butenko, L.I. Vasetskaya, K.I.Geichenko, O. L. Koroleva, V.O. Malkov, J. M. Ragrina). H.Yanashin for example investigates the communicative aspect of teaching the Ukrainian language to foreign medical students. The structure of the model of professional medical communication skills formation of foreign students by means of Ukrainian language remains beyond the researchers' attention.

The **subject** of the article is to identify and characterize the components of the model concerning the formation of medical universities foreign students' professional communication skills by means of the Ukrainian language.

Main material. In order to develop an effective model for the formation of foreign students' professional medical communication skills it is necessary to find out the meaning of the concept of "model of learning" and determine the basic principles of its construction. The thesis by the founder of the fundamental conception modeling M.Vartofsky that the model is not only the reflection of the present state of the system but also the "predictable form of activity, the so-called representation of future practice", also extends to pedagogical activity [2, p. 11].

The existing definitions of the didactic model indicate the desire of scientists to reveal its content, structural and methodological characteristics. V.V. Yagupov points out the complex interaction of these features: "The model of the educational process is a reference idea about student learning, its design in the context of specific educational institutions. It defines goals, bases for organization and realization of the educational process" [9, p. 227].

We consider a didactic model of teaching foreigners in a medical higher institution to be the most relevant for our study. Generalization of main approaches to the definition of this concept and the needs for the realization of the experimental work tasks allowed us to formulate a working definition of the model of study within the framework of the

research performed. The model for the formation of foreign students' professional medical communication skills is a scientifically standardized way of organizing the teaching of a professionally-oriented Ukrainian language, coordinated with the system of actions based on the group of the most used methods, forms, means and methods of teaching in the medical sphere.

The development of the model for communicative skills formation must be supported by theoretical principles of modern domestic and foreign linguistics; scientific works connected with methodology of teaching Ukrainian (Russian) as a foreign language; regulatory documents of the Ministry of Education and Science (MES) of Ukraine; regulatory documents of the Ministry of Health of Ukraine; The standard of Ukrainian as a foreign language recommended by the MES of Ukraine in 2014; the State Standard of Ukraine concerning Ukrainian as a foreign language dated by the year 2018.

The model of foreign students' professional medical communication skills formation has a content structure whose components are interconnected and form a hierarchy. Based on the results of domestic scientific researches in the field of theory and practice of educational process modeling (T.M. Alekseenko, L.I. Vasetskaya, K.I. Geichenko, I.R. Humenna, I. I. Zeles, G. Ya. Ivanyshyn, O. S. Ivantsov, I. V. Kakhno, L. V. Krisak, S.O. Kubitsky, M.I. Lisovy, L.V. Maniuk, S.D. Poplavskaya, J.I. Proskurkina, V.V. Solovii, N.I. Stankevych, J.O. Trubnikova, I. O. Turovska, N. I. Ushakova, I. O. Chernykh, Yu. V. Yusef) and our own experience, we can distinguish the following components:

1) *motivation-target one* connected with the formation of students' professional communicative needs which determine the goals of training; 2) *cognitive one* which assumes the acquisition of Ukrainian language being the necessary basis for productive communicative interaction in professional medical field; 3) *technological one*, realized in the system of pedagogical technologies, methods, methodological tasks and means being essential to use in the process of learning; 4) *organizational-activity one* which consists in determining the trends of organization of the educational process as regards professional communication skills formation; 5) *result-control one* that assess the results of the training activities and predicted achievements in accordance with the conceptual vector of the study.

The essence of the *motivation-target* component of the model is determined by the professional features expectations and understanding of the role of professional medical communication skills in the work

of future doctors. A student who has chosen occupation of a doctor must understand that the early diagnosis, successful treatment and rehabilitation depend on effective communication between a doctor and a patient. The development of communicative skills positively affects the quality of information exchange between a doctor and a patient. The need to master the skills of communication and awareness of their importance are faced by students as an urgent and non-alternative need in professional implementation. To determine the scope of this concept it is necessary to find out what communication skills motivate medical students in the process of professional communication with a patient. Practice shows that such needs are primarily related to requirements of the patient's survey and examination and treatment system is generally accepted in the health care system of Ukraine. The content of communicative needs is determined first of all by situational factors at each of them pointed out by N.P. Litvinenko stages of communication between a doctor and a patient [5, p.44-48]; secondly – by a kind of speech activity (namely, listening or speaking). Awareness of the role of professional medical communication skills for successful implementation in the professional field motivates a foreign student to master them. Therefore, the simulation of the learning process must begin with the identification of the communicative needs of students in accordance with the professional motivation and the systematic introduction of a communicatively oriented format for the acquisition of vocational education. Conscious motivation forms educational goals that are generally defined as the acquisition and improvement of professional communication skills and are specified situationally in each type of speech activity.

The *cognitive* component of the model involves the formation of foreign students' systematic knowledge of the Ukrainian language, which is based on the content of professional speech activity and linguistic capabilities of its implementation; mastering the skills of listening and speaking, building monologues and dialogical professional speech; acquisition of professional communication lexical and grammatical norms; understanding of communicative features in the process of interaction of a doctor with a patient, its implementation in the strategies and tactics of professional medical discourse.

In this view application of the notion of intention as one of the most important components of the process of generating the statement appears to be the most effective.

The emergence of the notion concerning speech intention is associated with studies in the field of language philosophy and linguistic pragmatics (J. Lacofer, W. Levelt, C. Morris, J. Austin, J. Searle, P. Strosson,), the theory of communicative acts (Z. Vendler, A. Viezhbitskaia, G.P. Grays, C.Fillmore) and speech behavior (N.D. Arutiunova, F. S. Batsevich, L. R. Bezugla, V. Z. Demianenko, I. M. Kobozeva, A. L. Mishchenko, A. D. Oliinyk, G. G. Pocheptsov, O. G. Pocheptsov, O. O. Selivanova, Yu. S. Stepanov, N. I. Formanovskaya, S. T. Shabat-Savka, I. S. Shevchenko). In definitions of many researchers, the intention is characterized as a communicative message, the communicative purpose of the statement. According to F.S. Batsevich, the communicative intention is “meaningful or intuitive addressee’s intention which determines the internal program of the speech and the way of its implementation” [1, p.116].

For an intercommunicator the identification of the intention of the interlocutor is a prerequisite for understanding his statements and the successful regulation of his speech behavior, which involves creating his own statements that correspond to the situation of communication and ensure the implementation of an informed communicative intention in the content, pragmatism and psycho-emotional aspects. That is why the intention as an incentive in the process of generating the statement appears in qualification characteristics of the levels of Ukrainian language proficiency in the current Standard of Ukrainian as a foreign language, recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 24, 2014, No. 750). In the structure of each of the six levels defined in this Standard, there is a “Content. Situations and topics of communication” that determines which communicative intentions a foreign speaker should be able to implement while solving certain communicative tasks. Considering language intentions as the basis for the model of professional communication learning L. I. Vasetskaia states that “the definition of real communication needs of students help to create differentiated communication programs based on them, to develop effective and rational technologies that are implemented in the corresponding system of materials for professional language teaching” [3, p. 8].

For teaching professional communication to foreigners it is important first of all to identify ways of expressing communicative intentions in accordance with the protocol-situational needs of professional communication. In line with the theory of speech acts, it is determined that communicative intentions are embodied in particular speech activity,

first of all in the statement. The communicative intention of the doctor in professional medical communication, primarily in the activity of listening and speaking, is the vector that submits structural and semantic statements of expression. These syntactic structures and their lexical content is the subject of study by foreign students. To develop a model for the formation of foreign students' professional medical communication skills it is necessary to 1) identify a range of intentions that determine trends of professional communication at different stages of interpersonal communication between a doctor and a patient (i.e., at stages of the meeting, the systemic survey, objective examination, recommendations, course of treatment) and in interpersonal communication in conditions of non-discrete speech in different types of professional interaction (i.e., in conditions of equality and in conditions of subordinate relations); 2) to find out means of linguistic implementation of those intentional states, which are typical for specific situations of the professional discourse of a doctor.

Productive implementation of the intentional component at each stage of communication in conjunction with the acquired linguistic the content becomes possible due to the availability of professional medical communication skills. To ensure that these skills are formed, it is necessary to compile a directory of different types of sentences in a synonymic variation according to the communicative guideline and identify the skills needed to create linguistic forms. To identify the repertoire of communicative skills to be mastered, one needs to analyze each of the selected situations of professional communication in order to determine its communicative-competency potential for training foreign students. It is necessary to develop a system for the sequential formation of each of the distinct skills of professional medical communication. This process involves the implementation of a number of tasks, which include: 1) awareness of a communicative intention, presented in the specified intention; 2) knowledge of the spectrum of possible variational ways of expressing each intention; 3) the ability to automatically select a particular language option; 4) the ability to apply this option in the communication process. Skills are considered to be formed when the speaker can express his intentional state in variational speech modes of expression.

We should say that *the technological component* is an important factor in the structure of the teaching model. Formation of professional communication skills requires a systematic approach in the context of innovative technologies of modern pedagogical science and practice.

By providing a comprehensive understanding of the phenomenon of technology I.M. Melnychuk states: "... pedagogical technology should be regarded as a scientifically and methodically integrative, dynamic, open, the innovative-productive, synergetic system, conditioned by time and space-specific characteristics of the organization and functioning of pedagogical process components" [6, p. 127-138].

Summarizing the existing definitions of this concept, we can state that the technology of forming professional communication skills among foreign students of medical universities is a set of various systematically organized methodological techniques, tools and forms of work aimed at achieving the educational result in the form of effective dialogue interaction in the medical discourse of a doctor. The development of such technology is carried out taking into account the motivational and targeted communicative needs of future doctors and the cognitive content of educational activities.

In the process of the second language acquisition an important role belongs primarily to the system of training exercises, the implementation of which contributes to the development of automatism in various types of speech. Therefore, the technology of forming professional communication skills for foreign students of medical universities is based on training exercises. Years of experience in teaching a foreign language testify to the performance of training exercises developed by N.F. Borisko, V.O. Buchbinder, N. I. Gez, I.O. Zimna, V. M. Lyakhovitsky, S.Yu. Nikolaeva, E.I. Passovy, V.L. Skalkin, N.K. Skliarenko, O. B. Tarnopolsky, S.F. Shatilov.

In the practice of teaching foreign languages in a communicative aspect there is a system developed by H. E. Piepho. According to the generally accepted differentiation of receptive and productive forms of speech, the scientist distinguishes between receptive, reproductive and productive exercises [10]. Such a division is carried out according to the criterion of the peculiarities of receiving and transmitting the information. Researchers believe that the presented classification is universal and therefore it needs to be specified by introducing the criterion of communicativeness. According to a classification by S. F. Shatilov training exercises are divided into communicative (connected with speech), conditional-communicative (or conditional-speech ones), noncommunicative (or linguistic ones) [8]. The combination of these criteria allows us to make a hierarchical system of exercises based on two criteria at the intersection of two levels of educational material presentation: the level of organization and formatting of the com-

munication process (communicative exercises, conditional communicative, noncommunicative), and the level of focusing on reception or communicating information (reciprocal, reproductive, receptive-reproductive, productive, receptive-productive exercises). Such a system of exercises, which makes the basis of foreign languages teaching methods in the textbook edited by S. Yu. Nikolaeva, in our opinion can be used to a large extent for professional language training of foreign speakers [7, p. 64-71].

The system of training exercises acquires certain special features when the linguistic material contains a situational component of practical communication, which manifests itself in the dialogues “doctor – patient” and “doctor – doctor”. The content of a situational component depends on the stage at which professional communication takes place. Taking into account the situational factor allows us to specify the nature of the communicative intentions in the speech activity of a specialist doctor and to elaborate on the educational goal and means of its achievement in training of foreign students.

Understanding the peculiarities of professional medical communication, its status-situational heterogeneity makes it possible to determine the purpose and tasks of the educational process during particular lessons, to clearly divide the aspects of study according to the type of communication, to determine the set of knowledge and skills necessary for the successful implementation of communicative intentions of the speaker on different stages of professional medical communication. Each of these stages requires a methodological description whose task is to determine the scope of terminology, lexical-grammatical, thematic-situational material, relevant to study in accordance with the topic and purpose of the class and selected varieties of training exercises. Thus, at the stage of the system questioning in interpersonal communication, thematic-situational material of dialogical speech is used with the use of varieties of question sentences; at the same time during the stage of objective examination and recommendations, situations of a doctor’s monological speech, where imperative constructions are more frequent prevail. The situations of interprofessional communication have their own linguistic peculiarities and, consequently, the same is about the methods of teaching professional communication. This is due to the lack of a standard-protocol component, the implementation of certain pragmatic intentions, the presence of the status-role factor in communication, the growth of the share of specialized narrow-specialist terminology in the speech of the communication participants.

Given the special features of professional medical speech, it is necessary to create the system of training exercises aimed at forming the listening skills, speaking and dialogue interaction in interprofessional and intraprofessional communication in accordance with cataloged situations of professional medical communication.

In addition to training exercises, the technology of skills development of professional communication for foreign students of medical universities should also involve gaming technologies, problem learning, design technology, interactive learning, case study technology. These methodological techniques should be developed on the basis of professional medical communication, which will ensure mastering the means and methods of communication.

The organizational and activity component of the model is needed to determine the sequence and systematic application of technologies in the learning process, to maintain logical motivation and order in accordance with selected training principles. Different researchers mention that pedagogical technology has its structure. Effective implementation of the content components of the educational model requires the definition of educational process organization trends for the formation of professional communication skills. These trends reflect the professionally-oriented content of learning. In the organization of the educational process concerning the formation of communicative skills of foreign students of medical universities it is important to predict the following trends: 1) identification of the essence and specifics of the subject of study, identification of its components and categorical features, their priority in the study, isolation of concepts and their differentiation; 2) studying the contingent of students, defining their individual and personal qualities, taking into account psychological and pedagogical characteristics, motivational components, ability to study; 3) identification of the range of competencies that a person has to gain in order to master the ability to communicate professionally, the ability to systematically analyze them, identify relationships and build hierarchical relationships; 4) definition of the principles of organization of an effective educational process with the purpose of necessary knowledge teaching and cultivating in foreign students the skills of professional medical communication with the use of Ukrainian language; 5) determination of the place of the subject of professional medical communication in the in calendar-thematic planning; 6) identification of approaches to training, systematization of technologies, methods, types of work, ways of their diversification, the variation of their

application, the sequence of their assimilation, development of a system of repetition; 7) determining the stages of training professional medical communication and the main tasks of each stage, developing a sequence algorithm in the application of technologies; 8) identification of all means of diagnosing the formation of a proper level of competence, determining the forms of monitoring of educational activities in the studied trends, the frequency of their conduct, adequate evaluation and substantiation of its criteria; 9) studying and analyzing national linguistic and cultural features of foreign students in order to take into account in the educational process; 10) identification of ways to improve the acquired knowledge and skills.

The *control-and-effect* component of the model involves assessing the level of formation of students' professional medical communication skills and determines their readiness for such communication and productive professional activity. Therefore, the question of controlling communicative achievements of students organically fit into the structure of the educational model. In order to determine the levels of the formation of professionally oriented dialogical speech of foreign medical students in the process of studying the Ukrainian language, it is necessary to develop criteria that allow us to assess the formation of the skills of their professional medical communication. Taking into consideration the requirements concerning the standards of Ukrainian as a foreign language placed on the official web site of the Ministry of Education and Science of Ukraine, which sets out the content of the speech-communicative competence, and the State standard of higher medical education, which shows educational qualification characteristic of a specialist in the field of "Medical care" [4], the study of domestic and foreign scientists and their own experience, we consider it appropriate to distinguish the criteria for assessing communicative skills of students: *motivational*, reflecting the need to master professional communication skills as a professional and moral duty of a doctor; *communicative-activity* that reveals the formation of skills of listening and speaking, providing an understanding of the interlocutor and the ability to independently implement in their professional dialogue their own intentions in statements with or without support; *communicative-identification*, according to which one can determine the correspondence of the statement to the intentional task and the reaction to the expressed dialogue interaction, as well as the level of achievement of the communicative purpose of communication; *linguistic*, which determines lexical, grammatical and stylistic correctness of speech, as well as its accuracy; *analytical-reflexive*, which assesses the

ability to analyze own speech, self-control and self-esteem, the desire to improve communicative skills. According to the criteria, it is possible to determine the results of educational activities, reflected in the indicators of the number of correctly performed tasks (in selected units – points or percentages), which is the basis for determining the levels of formation of professional medical communication skills: high (the indicator of correct implementation of 90% -100%), sufficient (the correct implementation rate is 75% -90%), the average (45% -75% correct implementation rate) and low (the correct implementation rate is less than 45%).

Determining the levels of communication skills at different stages of learning can indicate the effectiveness of the proposed methodology and the feasibility of its implementation in the learning process.

Conclusion. One of the leading areas of language education for foreign students in medical universities in the formation of professional communication skills. An important part of this process is the development of a model of training in this aspect, the content and structure of which ensures the completeness of the implementation of educational tasks. The structure of the model is formed by the motivation-target, cognitive, technological, organizational-activity and control-productive components. The components of the model reflect the purpose, principles, approaches, content, technological paradigms, axiological characteristics of the training activities. In the process of implementation of the isolated components of the model the skills of professional medical communication, the level of formation of which determines the readiness of foreign students to professional communication are formed.

References:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Вартофской М. Модели. Репрезентация и научное понимание / М. Вартофской. М. : Прогресс, 1998. 506 с.
3. Васецька Л. І. Методика навчання професійного російського мовлення студентів-іноземців вищого медичного закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2005. 20 с.
4. Державний стандарт вищої медичної та фармацевтичної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmu.ua/studentu/derzhavnyj-standart-vyshhoyi-medychnoyi-farmatsevtichnoyi-osvity/>
5. Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс: Монографія. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2009. 304 с.
6. Мельничук І. М. Онтологія інноваційно-технологічних процесів у вищій

- школі. Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки. 2013. Вип. 2. С. 127–138.
7. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник для студентів вищих закладів освіти. Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
8. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. М. Просвещение, 1986. 222 с.
9. Ягупов В. В. Педагогіка: Навчальний посібник / В. В. Ягупов. К. : Либідь, 2002. 560 с.
10. Piepho H. E. Kommunikative Didaktik des Englisch-unter-richts. Frankonius Verlag GmbH, Limburg, 1979. 253 s.

Transliteration of References:

1. Batsevych F. S. Osnovy komunikativnoi linhvistyky: Pidruchnyk. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2004. 344 s.
2. Vartofskoi M. Modely. Reprezentatsiia i nauchnoe ponimanie / M. Vartofskoi. M. : Prohress, 1998. 506 s.
3. Vasetska L. I. Metodyka navchannia profesiinoho rosiiskoho movlennia studentiv-inozemtsiv vyshchoho medychnoho zakladu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Kherson, 2005. 20 s.
4. Derzhavnyi standart vyshchoi medychnoi ta farmatsevtichnoi osvity. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nmu.ua/studentu/derzhavnyi-standart-vyshchoi-medychnoi-farmatsevtichnoi-osvity/>
5. Lytvynenko N. P. Ukrainskyi medychnyi dyskurs: Monohrafiia. Kh.: Kharkivske istoriko-filolohichne tovarystvo, 2009. 304 s.
6. Melnychuk I. M. Ontolohiia innovatsiino-tekhnologichnykh protsesiv u vyshchii shkoli. Naukovi zapysky Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia: Sotsialno-humanitarni nauky. 2013. Vyp. 2. S. 127–138.
7. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh : Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh zakladiv osvity. Kol. avtoriv pid kerivn. S. Yu. Nikolaievoi. Kyiv: Lenvit, 2002. 328 s.
8. Shatylov S. F. Metodyka obuchenya nemetskomyu yazyku v srednei shkole. M. Prosveshchenye, 1986. 222 s.
9. Yahupov V. V. Pedagogika: Navchalnyi posibnyk / V. V. Yahupov. K. : Lybid, 2002. 560 s.
10. Piepho, H. E. Kommunikative Didaktik des Englisch-unter-richts. Frankonius Verlag GmbH, Limburg, 1979. 253 s.

Authors

Lytvynenko Nina,
Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Studies,
NMU by O.O. Bogomolets,
Kyiv, Ukraine
E-mail: nplitvinenko1@gmail.com

Sergienko Tamara,
Teacher of the Department of Ukrainian Studies,
NMU by O.O. Bogomolets,
Kyiv, Ukraine
E-mail: tamarasergienko@gmail.com

Abstracts

LYTWYNENKO NINA, SERHIJENKO TAMARA. **Struktura modelu kształtowania umiejętności komunikacji zawodowej u zagranicznych studentów uczelni medycznych.** Artykuł poświęcony jest kwestii modelowania procesu edukacyjnego, mającego na celu kształtowanie umiejętności komunikacji medycznej u studentów zagranicznych. Przeanalizowano pojęcie „modelu nauczania” i wyodrębniono podstawowe zasady jego konstrukcji. Ustalono, że strukturę modelu tworzą komponenty motywacyjno-celowy, poznawczy, technologiczny, organizacyjno-produkcyjny i kontrolno-produkcyjny. Scharakteryzowano istotę, cel, treść, warunki funkcjonowania każdego strukturalnego komponentu modelu, udowodniono systemowo-hierarchiczną naturę ich wzajemnych połączeń i interakcji. Odkryto potencjał naukowo-dydaktyczny składników modelu i kierunki ich zastosowania w działalności edukacyjnej. Przewiduje się sposoby wdrażania elementów modelu w tworzeniu programów do nauczania komunikacyjnego i opracowywaniu skutecznych technologii nauczania zagranicznych studentów zawodowej komunikacji medycznej. Uzasadiono rolę reprezentowanego modelu edukacyjnego w kształtowaniu komunikacyjnych kompetencji studentów zagranicznych o profilu medycznym.

Słowa kluczowe: studenci zagraniczni, profil medyczny, język ukraiński jako język obcy, umiejętności komunikacji zawodowej, model nauczania, struktura.

ЛИТВИНЕНКО НИНА, СЕРПІЄНКО ТАМАРА. **Структура моделі формування фахових комунікативних навичок в іноземних студентів медичних університетів.** Статтю присвячено проблемі моделювання навчального процесу, спрямованого на формування навичок фахової медичної комунікації в іноземних студентів. Проаналізовано поняття «модель навчання» та виокремлено базові принципи її побудови. Визначено, що структуру моделі формують мотиваційно-цільовий, когнітивний, технологічний, організаційно-діяльнісний та контрольньо-результативний складники. Схарактеризовано сутність, мету, змістове наповнення, умови функціонування кожного структурного компонента моделі, доведено системно-ієрархічний характер їх взаємозв'язку та взаємодії. З'ясовано науково-дидактичний потенціал складників моделі та напрями їх застосування в навчальній діяльності. Спрогнозовано шляхи реалізації складників моделі у створенні програм комунікативного навчання та розробленні ефективних технологій для навчання іноземних студентів фахового медичного мовлення. Обґрунтовано роль репрезентованої навчальної моделі у формуванні комунікативних компетенцій студентів-іноземців медичного профілю.

Ключові слова: студенти-іноземці, медичний профіль, українська мова як іноземна, навички фахової комунікації, модель навчання, структура.

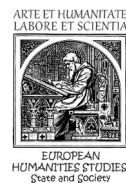
ЛИТВИНЕНКО НИНА, СЕРГИЕНКО ТАМАРА. **Структура модели формирования профессиональных коммуникативных навыков у иностранных студентов медицинских университетов.** Статья посвящена проблеме моделирования учебного процесса, направленного на формирование навыков профессиональной медицинской коммуникации у иностранных студентов. Проанализировано понятие «модель обучения» и выделено базовые принципы её построения. Определено, что структуру модели формируют мотивационно-целевой, когнитивный, технологический, организационно-деятельностный и контрольньо-результативный компоненты. Охарактеризовано сущность, цели, содержательное наполнение, условия функционирования каждого структурного компонента модели, доказано системно-иерархический характер их взаимосвязи и взаимодействия. Выяснено научно-дидактический потенциал компонентов модели и направления их применения в учебной деятельности. Спрогнозировано пути реализации компонентов модели в создании программ коммуникативного обучения и разработке эф-

фективных технологий для обучения иностранных студентов профессиональной медицинской речи. Обоснована роль представляемой учебной модели в формировании коммуникативных компетенций студентов-иностранцев медицинского профиля.

Ключевые слова: студенты-иностранцы, медицинский профиль, украинский язык как иностранный, навыки профессиональной коммуникации, модель обучения, структура.

LYTVYNENKO NINA, SERGIENKO TAMARA. **The structure of the model concerning the formation of professional communication skills of medical universities' foreign students.** *The article researches the problem of an educational process modeling aimed at the formation of professional medical communication skills of foreign students. The concept of "learning model" is analyzed and basic principles of its construction are highlighted. It is determined that the structure of the model is formed by motivational-targeted, cognitive, technological, organizational-activity and control-effective components. The essence, goals, content, conditions of functioning of each structural component of the model are characterized, and the system-hierarchical nature of their interrelation and interaction is proved. The scientific and didactic potential of the components of the model and the trends of their use in learning activities have been clarified. The ways of implementing the model components in creating communication education programs and developing effective technologies for teaching foreign students professional medical speech are foreseen. The role of the presented educational model in the formation of communicative competencies of foreign medical students is substantiated.*

Keywords: foreign students, medical area, Ukrainian as a foreign language, occupational communication skills, teaching model, structure.

Mariia FLYAK

Interaction of school, family, and community in the spiritual and moral education of children and youth in Ukraine

Topicality. The main sources and factors of modern Ukrainian education can be attributed first of all to: the family, the Church, the school (academic subjects, lessons, extra-curricular activities), public life and community organizations, work, events connected with spiritual development, art, communication with nature, etc. Relationship between a family, a school and the Church has a long history. The triad of these relationships in the modern sense is interpreted as a school, a family, and community. Like any story begin with the first steps, and any building begins with a foundation, like the formation of a human individuality originates in a family. The significance of parents in the development of a child's personality cannot be overestimated, because parents form the first environment of a child, in which he/she acquires an important life experience, knowledge about the self and where a child gets to know about the surrounding world; a child's civil formation and the outlook are formed here.

A considerable part of his/her time a child spends at school (almost a quarter of a day). Therefore, all this time a child is under the guardianship of a school. During extra-curricular time – circles, sections, clubs, organizations etc. – various public institutions that play a significant role in shaping a child's personality. A path to school is trotted from a family, and then further to life children are directed by two minds, two experiences gained in the family and school, leading them to community and people.

The unity of a family and school plays an important role in solving the problems of comprehensive development and upbringing of pupils. Famous teachers gave great importance to this problem: Janusz Korczak, A. Makarenko, V. Sukhomlinsky, M. Stelmakhovich and other researchers. This issue is highlighted in works of such scholars as M. Boryshevsky, I. Bekh, O. Dokukina and others. In particular, M. Ya. Boryshevsky refers to the family context of moral and ethical values. According to I. D. Bekh education of a personality and a measure of the regularity of its behavior lies in compliance with social norms that are requirements of the society to which an individual belongs. Of course, a civilized society always harmoniously combines universal and national moral norms and values, which must be consciously appropriated by a human [1, p. 9].

V. Orzhehovskaya, V. Kirichenko, G. Kovhanich are convinced that the upbringing of children at school and in the family is an inseparable process with the sole purpose which is oriented not only to joint efforts of an educational institution and the family in the education of schoolchildren, but and on their educational cooperation in this process. Its implementation involves a single directed interaction in interdependent activities in the system of relations between parents and teachers. Cooperation implies equality of the parties, mutual benevolence and respect [7, p.56]. Among contemporary researchers it is worth noting V. Kostyv, B. Nikitin and L. Nikitin, L. Orban and others.

Today, a family, a school, communities and the theory of education in general are facing many problems connected with spiritual and moral education. These problems require an immediate solution, not changes, or adjustments to some of the regulations, but a cardinal, final solution based on Christian morality and eternal universal values.

The **subject** of the article is to highlight priority aspects of interaction of a family, school and community in the spiritual and moral education of children and young people in the modern world.

The main material. A modern school cannot work in isolation, not taking into account problems and needs of families and public

organizations. The spiritual and moral upbringing of children and young people at school makes up the unity of content, means, forms and methods of education, which are carried out jointly by a school, family, and community. The school is the center of all educational work in this direction. The school should maintain close links with out-of-school establishments of the city, and the neighborhood to assist them in organizing and conducting extracurricular activities with children, using the assistance of civic organizations and the public for the better development of spiritual and moral education.

Interaction of these educational institutions should ensure: coherence of actions and consolidate for each element of the system certain content in the overall process of educational work, taking into account its specificity; the transition from episodic disassociated measures to a consistent line of influence; transition to the integration of management of students' extracurricular activities; influence on the microenvironment of an individual in order to transform it into a factor of moral education.

The tasks of the joint work of the school, the family and the public in spiritual and moral education are as follows:

- determination of spheres of activity, functions of a school, a family, the community in organizing a wholesome work in relation to the age characteristics of students, their interests, abilities, inclinations;
- selection of organizational forms of educational work according to the different characteristics of each institution, each subject of joint activity;
- designing of a perspective plan of educational work with pupils in extracurricular time;
- control over the implementation of programmed actions in conjunction with the analysis of best practices, mutual information on the results of educational actions.

The system of interaction between schools, families and communities in spiritual and moral education includes three components: organizational, methodological, and information communication. In order to realize these links in practice, it is important that all educational objects could work in a complex. Such joint activity will ensure consolidation of each element of the system of certain content in the overall process of education, taking into account its specificities, transition from episodic, disparate educational measures to a consistent line of influence.

The joint activity of a school, a family and a community makes it possible to take into account basic social pedagogical functions of each

object of interaction; it is most important to use them when performing educational tasks. It can be both general forms and methods of spiritual and moral education, and those that can be applied with high efficiency to each object in a differentiated way.

Common forms of interaction include mass educational activities, in particular those associated with the spread of experience in organizing extra-curricular activities, taking into account spiritual and moral education, holding holidays, ceremonies, etc. Such educational work will have a particularly positive effect if it is oriented towards the revival of folk traditions, customs and rituals, if students directly participate in the study of folk art.

A school, a family and a community have their own specific forms and methods of spiritual and moral education of children, which we will consider further.

Academic subjects, the relationship between a teacher and a student, educational extra-curricular activities play an important role in socialization of a person. Academic subjects, and above all the humanities: language and literature, history, Ukrainian studies and geography, natural science, philosophy, political science, history of culture, history of Ukrainian culture, history of Ukrainian science, etc. "carry the meaning that can be a very important factor in the moral formation of youth, and a source of assimilation of national, social, family and personal values" [4, p.4].

One of the important features of a humanitarian subject should be its ability to influence a child emotionally, as well as carry certain evaluative characteristics, that is, to instruct the student how to deal with it. This is especially true of the lessons of literature, history, social sciences, which influence a student's state of mind the most.

Ukrainian studies play an important role in spiritual education, where students deepen their knowledge of Ukrainian folk traditions, rituals and customs that bear spiritual and moral values of Ukrainian people. "Ukrainian traditions are the foundation of the upbringing of a modern teacher. Love and respect for the mother tongue, its people should be brought up literally at every step of an educational process [5, p.65].

Speaking about the school, one should also mention a teacher who is a bearer of information, the main educator for a child. After all, a child's personality, as a rule, is formed under the influence of the surrounding, and therefore relationship in the system of a teacher-student acquires special significance. It affects pupils' educational activities and education. "A teacher-formalist, who does not use his/her authority, not only can

positively affect students, but also causes counteraction in them" [8, pp. 90-112].

It is important for a teacher to live making interests of students his/her own and to help them to understand the interests. A child is under full control of a teacher trying to obey all demands. But every child is a person, and requires being treated as a person, and therefore any tactless behavior on the part of a teacher leads to conflict and misunderstanding. "In conditions of freedom, we need a system of education that would exclude a teacher's power over a student, any pressure from an authoritative adult. We need a school that would satisfy children's desire, their curiosity, where there is a complete mutual understanding where they a child is not accused by teachers of not having knowledge, but they seek that a child aspires to acquire knowledge, to develop their abilities and spiritual powers ... " [10, p. 103].

School life of a child is not limited to lessons, including also extra-curricular activities that should contribute to further development of interests, inclinations, abilities of children. At the disposal of pupils there is a variety of workshops, circles, sections, the task of which is to create favorable conditions for a child and for his/her creative abilities.

The same opinion was expressed at the First Ukrainian Pedagogical Congress in Lviv in 1935. As Professor Y. Kuzmiv noted, extra-curricular factors "are: home, church, public institutions, the press, books, theater – in short: the whole environment. However, they must be saturated with educational influences in a national spirit way, they must interact with each other, they must constantly think about it and spread it all around itself, that education is an immensely difficult task that it is a complex process that lasts all its life – and never ends at school itself! " [5, p. 191-194]. It was believed that upbringing was the state's first task. To some extent this is so, because the content of education should be in line with state policy. The very process of education is carried out by a society in which, along with the school, there are important factors in the family and community. Previously, a lot depended on a family and a community. This was emphasized by K. Ushinsky, who wrote: "The awakening of public opinion in education is the only solid basis for any improvements in this field: where there is no public opinion about education, there is no public education" [10, p.191]. Here you should pay attention to three main points:

a) the process of democratization of society as a whole and the involvement of the public, including self-government, in participating in

educational and policies of their city, village, region, etc.;

b) the revival of democratic educational traditions and cultivating in society the conviction that the main importance in the formation of a person is Ukrainian education in the family, carried out here by the means and methods available to it, hence the increased attention to it;

c) the formation of development of educational activities and pedagogical special features, such as the All-Ukrainian Pedagogical Society after G. Vashchenko, "Ridna Shkola" etc., which would unite not only teachers but also parents and citizens of different states and vocations – all who are interested in the idea of education and upbringing.

It should be noted that a family acts as the main focus of the child's upbringing. According to M.G. Stelmakhovich, the family is the source of continuation of a nation's life – physical, moral and spiritual, the source of its eternity. Everyone comes from a family. Here is the first and main formation of man as a person is realized, here the first foundations of spirituality and love for God are laid, the basic norms of moral behavior are acquired and developed. Love for the Motherland begins with love for the mother. Homeland is a small homeland, on the basis of which the motherland grows great. Indeed, "the family is the guardian, the creator and successor of the national culture" [2, p.162]. The family, like nobody else, is responsible for the future of the Ukrainian nation. The cultivating of faith in God and laying of foundations of morality must begin with an early childhood in the form of family life, when a pure child's heart is open to good and readily accepts the highest values and ideals in the world of his life.

Each created family carries out certain functions among which M.G. Stelmakhovich considers: "reproduction and extension of the family, education of children, organization of household work, preservation and transfer of spiritual and material values and life experience, skills and ability to work, etc. to next generations" [10, p.14].

From time immemorial, family problems were solved by taking into account interests of parents and children and grandparents. By transferring their experience, skills, abilities, creativity, parents have always tried to prepare their children for the best of their specialty, to independently acquire their livelihood, and to ensure that children can feed them in old age. Such children's training included the upbringing of high spiritual qualities such as love for work, kindness, generosity, care for the loved ones and relatives. The family will give happiness and make people more valuable if parents realize that they understand each

other, be benevolent, be able to listen and never protest each other and make up simple and wise rules. Parents need to develop patience and meekness, to raise children's desire to communicate with their parents and grandparents, with relatives and loved ones.

One of the most important means of communication can be oral folk art. Life experience in children can be formed through the proper use of proverbs. They have a program of moral upbringing, folk proverbs strengthen respect for parents, friendliness in the family. In addition to proverbs, oral speeches include tales, fairy tales, legends, retellings that give children the idea of various events, the state of mind of people, and their feelings, information about the flora and fauna, and various phenomena of the real world. Emphasizing the need for early spiritual and moral influence on children, folk pedagogy has always considered the family to be "the main educational center, where a child learned such first moral norms as sincerity and kindness, loyalty in friendship, love for parents, native homes, and their own land" [2, p.35].

It should be emphasized that the modern family should take the family of the past as an example, were "due to the full realization of the family Ethno pedagogy Ukraine essentially did not know the collapse of families, and Ukrainians, as a rule, adhered to folk morals and Christian virtues" [2, p.15] Here education was ensured by adherence to principles of nationality, continuity and continuity of generations, participation in labor, environmental compatibility, cultural correspondence, amateur activities, competence, etc. The upbringing was carried out according to established folk customs, which carried a rich symbolism, ritual songs and a lot of ritual acts. The family holiday always gave rise to a special feeling of home hearth, highlighted the importance of the home, family in human life. Only a kind and friendly family will be able to prepare a child for life, to perceive the reality of the surrounding world.

It is also necessary to mention the cooperation of a family and a school, which in the 30's was highly valued by the Galician teachers. For such cooperation, "parenting circles" were created to take care of the youth, as well as "parent meetings" took place several times a year.

In today's school there are parental committees (classroom and school ones), parenting meetings are held several times a year, where parents and teachers of a school discuss main problems of education and training of children. Various conversations and advice, talks between parents and a school team are aimed at improving basic methods and factors of education. All these will have true value only when the words

of upbringing go along actions. Difference between educational dogmas and the private life of educators cannot hide before the eyes of children. Such discrepancy divides the psychological energy of a child, breaking its continuity ... In addition, many educational events and holidays of the school cannot do without the participation of parents interested in the school life of their children.

A community has always stood next to the family on guard of people's principles of morality. According to the facts of history, public opinion was respected and supported. Such a prominent place of the community in the life of the Ukrainian nation is apparently due to the fact that the community as a type of social relations has been present in Ukraine for a very long time - even in our ancestors' Ants and the first Slavs, of which one of the most famous Byzantine writers Procopius in the second half of the XI century wrote that "from the ancient times they have been living in such a way that the congregation is responsible for everything. And the community is engaged in all tasks" [9, p.16].

Public gatherings – the *veche* – for Kievan Rus solved many issues, and its decisions became laws. The same form of a public association is also found in the Cossacks in the form of the Cossack Council. Since then, the community has been endowed with great power and carries out an administrative and spiritual function in the life of Ukrainians.

Conclusions. So, armed with unwritten laws of folk morality, reflecting its Christian and moral and ethical values, the community exercised social control over all aspects of social life. It also controlled family relations, strictly caring for the family, in particular for the moral conduct of spouses and in case of a guilty implied punishment. That is why, as the sources state, "among Ukrainians, divorces in the past were rare and, as a rule, they were condemned by the community" [6].

At the present stage, the opinion of the villagers for village children plays an important role (100%), for city children opinion of those who surround them (85.7%) is also significant, although 10.7% indicated that they did not take it into account.

Since ancient times a special phenomenon of Ukrainian life has been the attraction of people to Church. Gathering around it the community developed its rules of cohabitation, the morality that was strictly protected by public opinion. Standing alongside the church, it continued to observe keeping to Christian principles and moral and ethical norms by the people, having a noticeable influence on the family, and on other levers of the education system. Today, as before, a person, going to church, is

surrounded by other people, which is the community. In the bosom of the Church, a person listens to the preaching of the priest, partly forgets the worldly life, and this, in turn, must inspire a Christian man to do good deeds, to be encouraged to compassion and mutual help. Therefore, in our opinion, especially today, close co-operation between the church and the school is needed, with so many strifes and misunderstandings in society.

The basis of the interaction between the school and the church lies in the state policy in the area based on the Constitution of Ukraine. Relevant views have been repeatedly expressed by the President of Ukraine. The function of the church is to take care of the moral and spiritual state of society, and the state must help in every possible way in it. The level of cooperation between the school and the Church is determined by the state of spiritual life and religious culture of this or that society, region, and community and does not exclude religious education. The issue of cooperation between the school and the Church is now in a state of intense change: in different places, it is decided under the influence of the public in different ways. If we take the relationship between the school and the Church, then each of these institutions performs its functions useful to the society and none of them should encroach on the functions of others: "the school does not interfere in the activities of the Church, and the Church in the activity of the school" [11, p.119].

An important stage in the process of joint activity of the school, the family, the church, and public organizations, which allows us to move to a new, qualitative level of cooperation, is the joint discussion and summing up the educational and upbringing tasks of the school and social institutions. The consistency of the actions of these institutions, their mutual awareness, the correction of the program of spiritual and moral education in the process of working together is an important condition for improving the efficiency of educational institutions in this area.

Thus, the interaction of the school, the family and the community is a specially organized process, which consists of the joint activities of school teachers and social workers, combined with the content, forms and methods of education, and the organization of children's activities in extra-curricular time. Moral and ethical education makes up the priority in this activity.

References:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання. – Львів, Б.в., 1996. – 240 с.
3. Конституція України. Українська правнича фундація. -К., 1996. – 63с.
4. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти України. – К: Школяр, 1997. – 149 с.
5. Кузьмів Я. Напрями національного виховання // Перший Український Педагогічний Конгрес. – Львів: Рідна школа, 1938. – С. 191-194
6. Мартинюк І.В. Національна система виховання :шляхи реалізації// Рідна школа. – 1994.-№ 3-4.
7. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.
8. Пачовський В. Українознавство у виховання молоді // Перший Український педагогічний Конгрес. 1935. – Львів, 1938 – С. 90-112.
9. Сковорода Г. Твори: в 2-хт. - т.1,2. – К., 1994.
10. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з початку ХХст. І донині.//Рідна школа.-1993.-№4. – С.14-17.
11. Ступарик Б. М., Мацюк В. Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939). – Коломия: Вік, 1995. – 173 с.

Transliteration of References:

1. Bekh I.D. Vychovannia osobystosti: U 2 kn. Kn.1: Osobystisno oriientovanyi pidkhdid: teoretyko-tekhnolohichni zasady: Nauk. vydannia. – K.: Lybid, 2003. – 280 s.
2. Vyshnevskiy O.I. Suchasne ukrainske vykhovannia. – Lviv, B.v., 1996. – 240 s.
3. Konstytutsiia Ukrainy. Ukrainska pravnycha fundatsiia. – K., 1996. – 63 s.
4. Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity Ukrainy. – K: Shkoliar, 1997. – 149 S.
5. Kuzmiv Ya. Napriamy natsionalnoho vykhovannia // Pershyi Ukrainskyi Pedahohichniy Konhres. – Lviv: Ridna shkola, 1938. – S. 191-194
6. Martyniuk I.V. Natsionalna systema vykhovannia: shliakhy realizatsii// Ridna shkola. – 1994. – № 3-4.
7. Orzhekhovska V.M. Vzaiemodiia navchalnoho zakladu i simi: stratehii, tekhnolohii i modeli. – Kh.: Vydavnytstvo «Tochka», 2007. – 192 s.
8. Pachovskiy V. Ukrainoznavstvo u vykhovannia molodi // Pershyi Ukrainskyi pedahohichniy Konhres. 1935. – Lviv, 1938 – S. 90-112.
9. Skovoroda H. Tvory: v 2-kht. – t.1,2 - K., 1994.
10. Stelmakhovych M.H. Simia i rodynne vykhovannia v Ukraini z pochatku KhKhst. I donyni.//Ridna shkola. – 1993.-№4. – S.14-17.

11. Stuparyk B. M., Matsiuk V. D. Ideia natsionalnoi shkoly ta natsionalnoho vykhovannia v pedahohichnii dumtsi Halychyny (1772-1939). – Kolomyia: Vik, 1995. – 173 s.

The Author

Flyak Mariia,
Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Department of Social Pedagogy and
Correctional Education,
Drohobych Pedagogical University
named after Ivan Franko,
Drohobych, Ukraine
E-mail: m-flyak@ukr.net

Abstracts

FLIAK MARIA. Współdziałanie szkoły, rodziny, społeczeństwa w duchowej i moralnej edukacji dzieci i młodzieży w Ukrainie. Autor podkreśla rolę szkoły, rodziny i społeczeństwa w duchowej i moralnej edukacji dzieci i młodzieży w szczególności, a także w kształtowaniu osobowości dziecka w ogóle. Uzasadnione jest, że współdziałanie szkoły, rodziny i społeczeństwa przyczynia się do skuteczności wychowania młodego pokolenia państwa. Problemy wychowania duchowego i moralnego, przed którymi stoi rodzina, szkoła, społeczeństwo i teoria wychowania w ogóle, wymagają natychmiastowego rozwiązania, nie chodzi o zmiany ani korektę niektórych aspektów, tylko kardynalne, ostateczne rozwiązanie na podstawie moralności chrześcijańskiej i wiecznych uniwersalnych wartości.

Słowa kluczowe: rodzina, szkoła, społeczność, Cerkiew, wychowanie, doświadczenie narodu, duchowość, wartości, moralność, środki edukacyjne, wzajemne powiązania pokoleń, wartości chrześcijańskie, miłość do Ojczyzny, edukacja religijna, edukacja popularna, opinia publiczna.

ФЛЯК МАРІЯ. Взаємодія школи, сім'ї, громадськості у духовно-моральному вихованні дітей і молоді в Україні. Автором висвітлено роль школи, сім'ї та громадськості у духовно-моральному вихованні дітей та молоді зокрема та у формуванні особистості дитини взагалі. Обґрунтовано що взаємодія школи, сім'ї і громадськості сприяє ефективності виховання молодого покоління держави. Проблеми духовно-морального виховання, що стоять перед сім'єю, школою, громадсь-

кістю й теорією виховання в цілому, потребують негайного вирішення, не зміни, ні корегування деяких положень, а кардинального, остаточного вирішення на базі християнської моралі та вічних загальнолюдських цінностей.

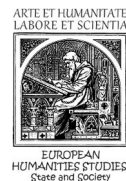
Ключові слова: сім'я, школа, громадськість, Церква, виховання, досвід народу, духовність, цінності, мораль, виховні заходи, взаємозв'язок поколінь, християнські цінності, любов до Батьківщини, релігійне виховання, народне виховання, громадська думка.

ФЛЯК МАРИЯ. Взаимодействие школы, семьи, общественности в духовно-нравственном воспитании детей и молодежи в Украине. Автор подчеркивает роль школы, семьи и общественности в духовно-нравственном воспитании детей и молодежи в частности и в формировании личности ребенка в целом. Обосновано, что взаимодействие школы, семьи и общественности способствует повышению эффективности воспитания подрастающего поколения государства. Проблемы духовно-нравственного воспитания, с которыми сталкиваются семья, школа, общественность и теория образования в целом, требуют немедленного решения, не изменения или исправления некоторых положений, но кардинального, окончательного решения на основе христианской морали и вечных общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: семья, школа, общественность, Церковь, воспитания, опыт народа, духовность, ценности, мораль, воспитательные мероприятия, взаимосвязь поколений, христианские ценности, любовь к Родине, религиозное воспитание, народное воспитание, общественное мнение.

FLYAK MARIIA. Interaction of school, family, and community in the spiritual and moral education of children and youth in Ukraine. The author highlights the role of the school, family and the public in the spiritual and moral education of children and young people in particular and in the formation of personal children in general. It is substantiated that the interaction of school, family and the public contributes to the efficiency of education of the younger generation of the state. The problems of spiritual and moral upbringing faced by the family, the school, the public and the theory of education in general, require an immediate solution, no change or correction of some provisions, but a cardinal, final decision on the basis of Christian morality and eternal universal values.

Keywords: family, school, community, church, education, people's experience, spirituality, values, morality, educational measures, the interconnection of generations, Christian values, love to the Motherland, religious education, national education, public opinion.

Інна ЧУХРІЙ

Особливості соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу

Актуальність теми. В останні роки в Україні впроваджується ряд реформ спрямованих на покращення соціальної адаптації осіб з обмеженнями життєдіяльності. Проте, зазнаючи соціальних перетворень, суспільство зустрілося з не лише з проблемами техніко-середовищного переобладнання (безбар'єрного доступу, спеціального обладнання навчальних та робочих місць осіб з обмеженнями життєдіяльності та інших), але й з необхідністю зміни соціального ставлення до осіб з інвалідністю. І відповідно у самих людей з обмеженнями життєдіяльності виникла потреба у внутрішніх, психологічних змінах для успішного соціального адаптування.

На сучасному етапі світового наукового дослідження проблема соціальної адаптації описана в багатьох наукових здобутках, зокрема її особливості висвітлені у працях Г.Ю. Айзенка, А. Бандури, К. Левіна, Е.С. Маркаряна, Л. Філіпса та інших, структуру та компонентний склад описали Г.О. Бал, Ж. Піаже, А.А. Налчаджян, С.І. Розума

та інші. Особливості соціальної адаптації людей з обмеженнями життєдіяльності та роль в цьому процесі спеціально-корекційної роботи описані у наукових здобутках Л.С. Виготського, В.В. Засенко, В.М. Синьова, Є.П. Синьової, Л.І. Солнцевої, Л.І. Фомічової, А.Г. Шевцова, М.К. Шеремет та інших.

Природньо-історичний процес розвитку людства відбувається не як спадкова еволюція, а шляхом передавання соціально-збережених знань, способу життя, культури від одного покоління до іншого. Кожна людина в спілкуванні з іншими людьми засвоює культурні та духовні цінності. Людське суспільство, на думку Е.С. Маркаряна, є не лише адаптивною, але й адаптивно-адаптовуючою системою [10].

Важливе значення в розгляді проблеми соціальної адаптації має специфіка соціального суспільства до якого необхідно адаптувати особистість. Відповідно соціальну адаптацію можна визначити як процес результат встановлення відносної взаємодії відповідності між потребами особистості та вимогами соціального середовища [7; с.20].

Відповідно до різноманітності наукових підходів можливо розглянути різні аспекти адаптації. Г.Ю. Айзенк розглядав адаптацію в двох аспектах: як стан гармонії між індивідом, природою та соціальним середовищем, в якій потреби індивіда з одного боку, та вимоги середовища – з іншого, повністю задовольняються; як процес, за допомогою якого цей гармонійний стан досягається.

Ж.Піаже в своїх роботах описав ідею про зміни організму та середовища як сторін процесу адаптації. Науковець описав процес адаптації як складений з двох взаємодоповнюючих процесів: акомодатії (інтелектуальних структур) – змін, які відбуваються в організмі; асиміляції – перетворення елементів середовища в співвідношенні з власними структурами організму, відповідність зразку середовища [7; с.21].

Представник соціально-когнітивного напрямку А. Бандура визначав соціальну адаптацію як інтеграцію людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості, індивідуальних цінностей і переконань та суспільних норм. Тобто, соціальна адаптація – це активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження та формування оптимального балансу між її внутрішнім станом і навколишнім середовищем тепер з перспективою майбутнього [12].

В соціології, зокрема в напрямі інтеракціоналізму Л. Філіпса, соціальна адаптація виражається двома типами відповіді на дії

середовища: 1) прийняття та ефективна відповідь на соціальні очікування, з яким кожен зустрічається в відповідності з своїм віком та статтю; 2) гнучкість та ефективність при зустрічі з новою потенційною небезпекою та здатність надавати подіям бажаний для себе напрямок [7; с.21].

У філософські теорії соціальна адаптація – це підсумок процесу зміни соціальних, соціально-психологічних, морально-психологічних, економічних та демографічних стосунків між людьми, пристосування до соціального середовища [6; с.25].

Соціальна адаптація як процес засвоєння соціального досвіду та засвоєння індивідом суспільних відносин, норм поведінки та системи цінностей, що існують у певному суспільстві розглядалися М.П. Лукашевичем, Є.Н. Борискиним [5.; с.92]. С.Є. Шишов і І.Г. Агапов описали соціальну адаптацію як перший рівень взаємодії, що характеризується пристосуванням людини до нових умов змінного соціуму. Другим рівнем взаємодії є соціалізація, яка характеризується ефективним освоєнням соціальних ролей і суспільних норм. Третім, найвищим рівнем взаємодії є інтеграція в соціумі, що характеризується успішною і творчою активністю з перетворенням суспільства відповідно до загальнолюдських цінностей [11.; с.11].

В.Г. Казанська зазначила, соціальна адаптація – не лише пристосування до нових умов, але й здатність людини створювати їх для комфортної життєдіяльності. Соціальний розвиток людини відбувається постійно, кожен комунікативний акт людей між собою, кожне сприйняття доповнює досвід, внаслідок чого людина змінюється. Соціальну адаптацію потрібно розглядати в аспекті духовних потреб, цінностей особистості та соціалізації як засобу засвоєння норм соціального життя [4; с. 23].

Соціальна адаптація триває протягом усього людського життя і відповідно – є безперервним процесом, так як зміни, що відбуваються в суспільстві, розвиток соціальної дійсності завжди потребують адаптації до них людини. Проте, адаптація відбувається з різною інтенсивністю, так як зміни соціальної дійсності, що зумовлюють її, також мають мінливий характер. Періоди підвищеної інтенсивності адаптації співвідносні з поживанням соціальної дійсності суспільства, періоди невисокої інтенсивності відбиваються у час уповільнення соціального прогресу [1].

Соціальна адаптація характеризується не лише безперервністю протікання, але й нерозривно пов'язана з діяльністю особистості:

трудовою, навчальною, спілкуванням та самоттворчістю. Можливості адаптації людини нероздільно пов'язані з змістом її діяльності.

Як соціальна істота людина постійно потребує соціальних контактів. Соціальну адаптацію характеризують співпереживання та задоволення потреби в спілкуванні. Вона є «над біологічною сферою» (Н.П. Дубинин), так як передає з покоління в покоління людей переконання, етнічні норми та естетичні вподобання [4; с.23].

До спеціальних особливостей соціальної адаптації належать: активна участь свідомості, вплив трудової діяльності людини на середовище; активні зміни людини результатів своєї соціальної адаптації в співвідношенні з соціальними умовами існування.

Соціальна адаптація є інтегрованим виявом взаємодії кількості чинників. На думку К. Левіна адаптація - це напружена система в якій окремі психологічні властивості впливають на соціальну адаптацію. Зазначені психологічні властивості є в різній мірі гнучкими чи ригідними і зазначені властивості визначають конструктивність стратегій адаптації.

Виокремлюються зовнішні фактори соціальної адаптації – це елементи навколишнього середовища та соціум та внутрішні чинники – індивідуальні характеристики особистості. Зовнішні фактори представлені комплексом ознак пов'язаних з видом професійної діяльності та світобачення особистості.

До внутрішніх чинників відносяться психологічні властивості особистості: когнітивні, емоційно-афективні, ціннісно-мотиваційні, комунікативні та поведінкові.

Тобто, соціальна адаптація є інтегративним виявом взаємодії значної кількості чинників, які одночасно існують в умовах системи яка перебуває в умовах нестійкої рівноваги.

Досліджуючи проблему соціальної адаптації молоді з вродженими порушенням функцій опорно-рухового апарату варто зазначити, що раннє органічне порушення функцій центральної нервової системи, що складає основу дитячого церебрального паралічу та інших вроджених порушень опорно-рухового апарату, визначає складне поєднання рухових та психічних порушень розвитку, що створює специфічну структуру психічного дизонтогенезу.

В структурі рухових та психічних порушень спостерігається взаємозв'язок симптомокомплексів, обумовлених затримкою дозрівання тих чи інших психомоторних функцій, в першу чергу найбільш пізнього формування в типовому онтогенезі. Структура

порушення рухових та мовленнєвих функцій характеризується нерівномірністю з наявністю вторинної як адекватної, так і патологічної компенсації.

Тобто, у молодих людей з вродженим порушенням опорно-рухового апарату має місце не лише уповільнений, але й нерівномірний темп психічного розвитку з диспропорційністю в формуванні окремих психічних функцій. Зазначене вказує на своєрідну дизонтогенію психічного розвитку церебрально-органічного генеза, яка об'єднує такі основні варіанти: а) локальний дизонтогенез певних вищих психічних функцій (мови, просторових уявлень, різних видів гнозиса, праксиса, уваги, пам'яті та інші); порушення розумової працездатності; порушення довільної регуляції психічної діяльності; специфічну затримку психічного розвитку [8].

Російські науковці С. Дуванова, Н. Трофімова, Н. Трофімова, Т. Пушкіна, виділили особливості структури інтелектуального дефекту при ДЦП та зазначали у своїх працях, що велика кількість дітей відрізняється низькою пізнавальною активністю, що проявляється у відсутності інтересу до завдань, слабкій зосередженості, повільності й зниженій переключаємості психічних процесів. Низька розумова працездатність частково пов'язана із церебрастенічним синдромом, що характеризується швидко наростаючим стомленням при виконанні інтелектуальних завдань [2].

Для дітей із церебральним паралічем характерні також розлади емоційно-вольової сфери. Емоційні розлади при різних формах ДЦП проявляються по-різному. На думку, Е. Калижнюк та В. Ковальова, це можуть бути важкі негроподібні порушення та психопатоподібні порушення на тлі органічного ураження ЦНС, які нерідко проявляються при спастичній диплегії та геміпаретичній формі ДЦП. Також І. Мамайчук зазначає, що у дітей та підлітків із ДЦП можуть спостерігатися емоційні розлади у зв'язку з наявністю фізичного дефекту, вихованням по типу гіперопіки чи ранньої соціальної та психічної деривації. Як зазначають С. Дуванова, Н. Трофімова та інші вчені, емоційні розлади у одних дітей проявляються у вигляді підвищеної емоційної збудливості, дратівливості, руховому розгальмуванні, в інших у вигляді загальмованості, сором'язливості, боязкості. Іноді відзначається радісний, піднесений настрій зі зниженням критики (ейфорія) [2].

У дітей з церебральним паралічем своєрідна структура особистості. Достатній інтелектуальний розвиток часто поєднується з відсутністю

впевненості в собі, самостійності, з підвищеною сугестивністю. Вчені О. Мاستюкова та К. Семенова вважають, що найбільш характерною особливістю особистості дитини з церебральним паралічем є риси своєрідного психічного інфантилізму.

Досліджуючи особливості формування Я-образу у школярів з церебральним паралічем, О. Романенко виявила, що у школярів з церебральним паралічем відмічається більш низький ступінь розвитку когнітивного компоненту Я-образу порівняно зі здоровими однолітками. Це проявляється у сповільненій динаміці формування понять, що складають Я-образ особистості, у неадекватності їх розуміння, слабкій узагальненості та диференційованості. Причинами когнітивної спрощеності Я-образу є як недостатність умов для повноцінного розвитку внаслідок порушення функцій опорно-рухового апарату, так і захисно-компенсаторне витіснення травмуючого для особистості усвідомлення власних якостей [2].

Також варто зазначити, що діти з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, які виховувалися в спеціальних лікувально-корекційних навчальних закладах (спеціальних дитячих садках, школах інтернатах, санаторіях) мають емоційно-особистісні особливості деприваційної генези. Зазначені порушення розглядаються як вторинні, ускладнюючі первинний дефект [8].

Існує певна специфіка виховання дитини з обмеженнями життєдіяльності в сім'ї. Більшість батьків внаслідок особливостей прийняття факту інвалідності дитини застосовують до неї неадаптивні ставлення на когнітивному (інфантилізація), поведінковому (соціальна бажаність поведінки, авторитарна гіперсоціалізація), емоційному (відторгнення) та комунікативному (симбіоз) рівнях, що є вторинним порушенням, яке ускладнює вроджені особливості розвитку [9].

Зазначені особливості значно ускладнюють соціальну адаптацію молодшої людини, так як уповільнене та нетипове формування внутрішніх чинників соціальної адаптації, зокрема психологічних властивостей особистості, уповільнюють взаємодію з соціальним оточенням, яке в свою чергу, внаслідок неготовності до взаємодії з молоддю з обмеженнями життєдіяльності власними страхами перед інвалідністю, недостатню інформованість стосовно особливостей взаємодії з людьми з обмеженнями життєдіяльності.

Інвалідність, як зазначено в Конвенції ООН про права інвалідів, виникає у результаті великої кількості бар'єрів, що їх будує суспільство стосовно людей з інвалідністю, наприклад, таких як стигма та

дискримінація; недостатня доступність послуг з охорони здоров'я та реабілітаційних послуг чи проблем доступності транспорту, приміщень чи інформації. Для людей з інвалідністю мають бути доступні можливості працевлаштування, щоб вони не жили в бідності або на благодійні пожертви. Послуги сфери охорони здоров'я мають бути розроблені у такий спосіб, щоб задовільнити потреби людей з інвалідністю. Тому всі послуги мають бути доступні для людей з інвалідністю (Етьн Краг, фахівець ВООЗ з питань інвалідності) [3].

Експериментальне дослідження. Для визначення психологічних особливостей внутрішніх чинників соціальної адаптації молоді з вродженим порушенням опорно-рухового апарату було проведено експериментальне дослідження. На першому етапі дослідження було сформовано психодіагностичний комплекс з таких методик: Анкета (збір особистих даних молоді з обмеженнями життєдіяльності) Чухрій І.В.; Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда; Діагностика рівня соціальної фрустрації Л. І. Вассермана (модифікація В. В. Бойка); Методика "Q-Сортування" В. Стефансона. Діагностика провідних тенденцій поведінки в реальній групі та уявлень про себе; Дослідження рівня тривожності. Методика «Шкала самооцінки» (Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна); Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки адаптація А.К. Осницького; Методика диференціальної діагностики депресивних станів В. Зунге (модифікована Т. І. Балашовою).

На базі КЗ Вінницького міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія», Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна, Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна» (студенти заочної форми навчання), Державної реабілітаційної установи для осіб з інвалідністю «Поділля» було проведено дослідження психологічних особливостей внутрішніх чинників соціальної адаптації. У дослідженні взяли участь 100 молодих з порушенням функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу (переважно з дитячим церебральним паралічем).

За результатами проведення анкетування (збору особистих даних молоді з обмеженнями життєдіяльності) розроблену Чухрій І.В. встановлено, що переважна більшість досліджуваних молодих людей мають незавершену вищу освіту, проте не працевлаштовані та живуть в батьківській сім'ї. Тобто не виконуються основні завдання молодого віку: професійна діяльність та створення власної сім'ї.

За результатами дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу за Методикою К.Роджерса і Р. Даймонда визначено завищені показники за шкалами адаптивності (89%), прийняття себе (89%), прийняття інших (89%), неприйняття інших (50%), емоційний комфорт (61%), емоційний дискомфорт (83%), внутрішній контроль (67%) та есканізм (50%).

Зазначені результати можна охарактеризувати як надмірне пристосування в суспільстві, надмірне прийняття себе, надмірна потреба в соціальних контактах та спільній діяльності з іншими, а з іншого боку також, надмірне бажання уникати зазначеної діяльності та взаємодії. Тобто, спостерігається з одного боку надмірне задоволення соціальною взаємодією, а з іншого надмірне незадоволення зазначеною взаємодією, високі показники за шкалою есканізм вказують на надмірне уникання проблемних ситуацій та втечу від них.

За результатами Методики "Q- Сортування" В.Стефансона, діагностики провідних тенденцій поведінки в реальній групі та уявлень про себе встановлено, що провідною тенденцією в поведінці в реальній групі у досліджуваних молодих людей є залежність, а найвищі показники за тенденцією уникання боротьби. Одержані результати дослідження вказують на надмірне прийняття групових норм, стандартів соціальних та морально-етичних, та, з іншого боку, уникання реальних взаємин, реальної взаємодії, збереження нейтралітету у стосунках.

Проаналізувавши показники за методиками дослідження соціально-психологічної адаптації та тенденцій поведінки в реальній групі, можна припустити, що молоді люди з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу мають надмірне бажання відповідати соціальним нормам та цінностям не надаючи великої уваги власним переживанням та об'єктивним обставинам реального життя, що і створює надмірно завищено-неадекватні показники соціально-психологічної адаптованості. Втеча від проблемних ситуацій може характеризуватися униканням психічного болю, який створює порушення функцій опорно-рухового апарату та створення потужних механізмів психологічного захисту. Більшість досліджуваних молодих людей говорили про те, що їм не потрібна психологічна допомога, у них і так все добре. Надмірне бажання продемонструвати задоволеність життям створює відчуття

надмірності, що спонукає до роздумів щодо наявності потужних механізмів психологічного захисту, або неадекватному сприйнятті реальної життєвої ситуації.

Дослідження особливостей переживання емоційних станів, як внутрішніх чинників соціальної адаптації, молодих людей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату не виявило значущих показників негативних переживань, проте, встановлено переважання непрямой агресії та провини. У невеликої кількості досліджуваних (11%) високий рівень соціальної фрустрованості та наявність депресивних тенденцій (6%). Можливо зазначені особливості емоційних переживань вказують на недостатнє розуміння власних переживань та небажання визнавати їх.

Встановленні кореляційні зв'язки з високим ($p < 0,05$) та середнім ($p < 0,01$) рівнем значущості:

Між показниками за шкалою адаптивності та шкалами: брехні ($p < 0,692$), прийняттям інших ($p < 0,573$), емоційним комфортом ($p < 0,670$), внутрішнім конфліктом ($p < 0,793$), домінуванням ($p < 0,651$), відомістю ($p < 0,465$), ескапізмом ($p < 0,483$), товариськістю ($p < 0,578$), фізичною агресією ($p < 0,458$). Така полярність показників вказує на нетипове (до уставлених в соціальному середовищі норм) пристосування, що з одного боку характеризується бажанням створювати емоційні зв'язки у своїй групі, а з іншого боку бажанням керувати іншими, застосуванням фізичної сили. Зазначені особливості можуть виникати внаслідок несприятливих виховних впливів, які вплинули на формування особистості в періоди дитинства.

Висновки: За результатами теоретичного та експериментального дослідження встановлено, що процес соціальної адаптації молодих людей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату ускладнюється як її зовнішніми чинниками, так і внутрішніми. Зокрема, недостатнім розвитком техніко-середовищного фактору соціальної адаптації: безбар'єрним середовищним простором, спеціальним обладнанням робочого місця, незалежним проживанням осіб з обмеженнями життєдіяльності. Соціальне оточення не завжди готове до взаємодії з молоддю з обмеженнями життєдіяльності внаслідок переживання власних страхів перед інвалідністю, недостатньою інформованістю стосовно особливостей взаємодії з людьми з обмеженнями життєдіяльності.

За результатами експериментального дослідження встановлено, що наявний ряд внутрішніх чинників ускладнюючих процес соціальної

адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: надмірне бажання відповідати соціальним нормам та цінностям не надаючи великої уваги власним переживанням та об'єктивним обставинам реального життя, що і створює надмірно завищено-неадекватні показники соціально-психологічної адаптованості; втеча від проблемних ситуацій, уникання психічного болю, який виникає внаслідок порушення функцій опорно-рухового апарату, надмірне бажання продемонструвати задоволеність життям, що створює відчуття надмірності і спонукає до роздумів щодо наявності потужних механізмів психологічного захисту, або неадекватному сприйнятті реальної життєвої ситуації.

References:

1. Алєндарь Н. Соціальна адаптація: теоретичний аспект /Н.Алєндарь// Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2009. - №28. – С.85-92.
2. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
3. Інвалідність та суспільство – методичний посібник. За заг.реакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Енс О.В./ Кол.авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Енс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальский Я.В., Найда Ю.М. – К., 2012. -216с.
4. В.Казанска. Подросток: социальная адаптация. Книга для психологов, педагогов и родителей. /В.Г.Казанская/. – СПб.:Питер, 2011. –с.286.; с. 23]
5. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи /М.П. Лукашевич, І.Мигович/. – Київ.: 2003.; с.89
6. Налчаджян А.А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии/А.А. Налчаджян//. – М.: Эксмо, 2010. – 368с. – (Психологическое образование); с.25
7. Розум С.И. Психология социализации и социальной адаптации человека. – СПб.: Речь, 2007. – 365с.; с.20
8. Специальная психология: Учеб. Пособие для студ. Высш.пед.учеб.зведений /В.И.Лубовский, Т.В.Розанова, Л.И.Солнцева.; под ред.В.Лубовского. – 2 е – изд., испр. – М.: Изд.цент «Академия», 2005. – 464с.
9. Томчук М.І., Чухрій І.В. Психологія матерів, які виховують дитину з інвалідністю. – Монографія / М.І.Томчук, І.В. Чухрій – Вінниця:ВОПОПП, 2015. – 276с.
10. Философские проблемы теории адаптации./Под ред.. Г.И.Царегородцева. – М., 1975. – с.23.; Маркарян Э.С. Вопросы системного исследования общества. – М., 1972. - с.42.
11. Шишов С. Е. Компетентностный подход к образованию как необходимость / С. Е. Шишов, И. Г. Агапов // Мир образования – образование в мире. – 2001. – № 4. – С. 8–19.; с.11
12. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. – New York, 1997.

Transliteration of References:

1. Alendar N. Sotsialna adaptatsiia: teoretychnyi aspekt /N. Alendar// Psykholohopedahohichni problemy silskoi shkoly. – 2009. - №28. – S.85-92.
2. Bocheliuk V. Y., Turubarova A. V. Psykholohiia liudyny z obmezenymy mozhlyvostiamy. Navch. posib. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2011. – 264 s.
3. Invalidnist ta suspilstvo – metodychnyi posibnyk. Za zah.reaktsiieiu Baidy L.Iu., Krasiukovoi-Ens O.V./ Kol.avtoriv: Baida L.Iu., Krasiukova-Ens O.V., Burov S.Iu., Azin V.O., Hrybalskyi Ya.V., Naida Yu.M. – K., 2012. -216s.
4. V.Kazanska. Podrostok: sotsyalnaia adaptatsiia. Knyha dlia psykholohov, pedahohov y rodytelei. /V.H.Kazanskaia/. – SPb.:Pyter, 2011. –s.286.; s. 23]
5. Lukashevych M.P. Teoriia i metody sotsialnoi roboty /M.P. Lukashevych, I.Myhovych/. – Kyiv.: 2003.; c.89
6. Nalchadzhian A.A. Psykholohycheskaia adaptatsiia: mekhanizmy y stratehyy/ A.A. Nalchadzhian//. – M.: Eksmo, 2010. – 368s. – (Psykholohycheskoe obrazovanye); s.25
7. Rozum S.Y. Psykholohiia sotsyalyzatsyy y sotsyalnoi adaptatsyy cheloveka. – SPb.: Rech, 2007. – 365s.; s.20
8. Spetsyalnaia psykholohiia: Ucheb. Posobyie dlia stud. Vvushyi.ped.ucheb. zvedenyi /V.Y.Lubovskiy, T.V.Rozanova, L.Y.Solntseva.; pod red.V.Lubovskoho. – 2 e – yzd., yspr. – M.: Yzd.tsent «Akademyia», 2005. – 464s.
9. Tomchuk M.I., Chukhrii I.V. Psykholohiia materiv, yaki vykhovuiut dytnu z invalidnistiu. – Monohrafiia / M.I.Tomchuk, I.V. Chukhrii – Vinnytsia:VOIPOPP, 2015. – 276s.
10. Philosophyske problemy teoryi adaptatsyy./Pod red.. H.Y.Tsarehorodtseva. – M., 1975. – s.23.; Markarian E.S. Voprosy systemnoho yssledovanyia obshchestva. – M., 1972. - s.42.
11. Shyshov S. E. Kompetentnosnyi podkhod k obrazovaniyu kak neobkhodymost / S. E. Shyshov, Y. H. Ahapov // Myr obrazovanyia – obrazovanye v myre. – 2001. – № 4. – S. 8–19.; s.11
12. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. – New York, 1997.

The Author

Chukhrii Inna,
PhD in Psychology,
Postdoctoral Student of
Ortopedagogic and Rehabilitation Department,
National Dragomanov Pedagogical University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: chukhriiinna@gmail.com

Abstracts

CZUCHRIJ INNA. Cechy adaptacji społecznej młodzieży z zaburzeniami funkcji układu mięśniowo-szkieletowego w wyniku dysontogenezy. W artykule zaproponowano teoretyczną analizę problemu adaptacji społecznej młodych ludzi z zaburzeniami funkcji układu mięśniowo-szkieletowego w wyniku dysontogenezy. Ustalono, że na obecnym etapie światowych badań naukowych problem adaptacji społecznej jest opisany w wielu osiągnięciach naukowych, w szczególności jego cechy są określone w pracach G. Ajzenka, A. Bandury, K. Lewina, E. Markariana, L. Filipa i innych, strukturę i skład opisano w pracach G. Bal, Jeana Piageta, A. Nalchaidjana, S. Rozumy i innych. Cechy szczególne adaptacji społecznej ludzi z ograniczeniem do wykonania czynności życiowych i rola w tym procesie pracy specjalno-korekcyjnej opisane są w dorobku naukowym L. Wygotskiego, W. Zasenka, J. Syniowa, W. Syniowa, L. Sołncewa, L. Fomiczowej, A. Szewcowa, M. Szeremet i innych. W literaturze naukowej wyróżnia się zewnętrzne czynniki adaptacji społecznej (elementy środowiska i życia społecznego) oraz czynniki wewnętrzne (indywidualne cechy osobowości). Zgodnie z wynikami analizy teoretycznej i eksperymentalnej ustalono, że z jednej strony u młodych ludzi z zaburzeniami funkcji układu mięśniowo-szkieletowego występuje komplikacja kształtowania cech psychologicznych, które mogą przyczynić się do dobrej adaptacji społecznej. Z drugiej strony, osobliwości środowiska społecznego (strach przed niepełnosprawnością, szereg barier psychologicznych itp.) oraz mało rozwinięte czynniki techniczne i środowiskowe również negatywnie wpływają na proces adaptacji społecznej badanych młodych ludzi.

Słowa kluczowe: młodzi ludzie z zaburzeniami funkcji układu mięśniowo-szkieletowego, adaptacja społeczna, porażenie mózgowe u dzieci.

ЧУХРІЙ ІННА. Особливості соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу. У статті пропонується теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу. Встановлено, що на сучасному етапі світового наукового дослідження проблеми соціальної адаптації описані в багатьох наукових здобутках, зокрема її особливості висвітлені у працях Г.Ю.Айзенка, А.Бандура, К.Левіна, Е.С.Маркаряна, Л.Філіпса та інших, структуру та компонент-

ний склад описали Г.О.Бал, Ж.Піаже, А.А.Налчаджян, С.І.Розума та інші. Особливості соціальної адаптації людей з обмеженнями життєдіяльності та роль в цьому процесі спеціально-корекційної роботи описані у наукових здобутках Л.С.Виготського, В.В.Засенко, Є.П.Синьова, В.М.Синьова, Л.І.Солнцева, Л.І.Фомічової, А.Г.Шевцова, М.К.Шеремет та інших. У науковій літературі виокремлюються зовнішні фактори соціальної адаптації (елементи навколишнього середовища та соціум) та внутрішні чинники (індивідуальні характеристики особистості). За результатами теоретичного та експериментального аналізу встановлено, що з одного боку у молодих людей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату існує ускладнення формування психологічних особливостей, що могли б сприяти успішній соціальній адаптації. З іншого боку особливості соціального оточення (страх перед інвалідністю, цілий ряд психологічних бар'єрів та інше) та недостатній рівень розвитку техніко-середовищних факторів також несприятливо впливають на процес соціальної адаптації досліджуваних молодих людей.

Ключові слова: молоді люди з порушенням функцій опорно-рухового апарату, соціальна адаптація, дитячий церебральний параліч.

ЧУХРИЙ ИННА. Особенности социальной адаптации молодежи с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата вследствие дизонтогенеза. В статье предлагается теоретический анализ проблемы социальной адаптации молодежи с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата вследствие дизонтогенеза. Установлено, что на современном этапе мирового научного исследования проблемы социальной адаптации описаны во многих научных достижениях, в частности ее особенности освещены в работах Г.Ю.Айзенка, А.Бандуры, К. Левина, Е.С.Маркаряна, Л.Филиппа и других, структуру и компонентный состав описали Г.О.Балом, Ж. Пиаже, А.А.Налчаджяном, С.И.Розумом и другими. Особенности социальной адаптации людей с ограничениями жизнедеятельности и роль в этом процессе специально-коррекционной работы описаны в научных достижениях Л. С. Выготского, В.В.Засенко, Е.П.Синьовой, В.М.Синьова, Л.И.Солнцева, Л.И.Фомичовой, А.Г.Шевцовым, М.К.Шеремет и других. В научной литературе выделяются внешние факторы социальной адаптации (элементы окружающей среды и социум) и внутренние факторы (индивидуальные характеристики личности). По результатам теоретического и экспериментального анализа установлено, что с одной стороны у

молодых людей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата существуют осложнения формирования психологических особенностей, которые могли бы способствовать успешной социальной адаптации. С другой стороны, особенности социального окружения (страх перед инвалидностью, целый ряд психологических барьеров и т.д.) и недостаточный уровень развития технического обеспечения неблагоприятно влияют на процесс социальной адаптации исследуемых молодых людей.

Ключевые слова: молодые люди с нарушением функций опорно-двигательного аппарата, социальная адаптация, детский церебральный паралич.

CHUKHRII INNA. The features of social adaptation of youth with muscle-skeleton disorder due to dysontogenesis. *The theoretical analysis of an issue of social adaptation of youth with muscle-skeleton disorder due to dysontogenesis is offered. It is established that at the present stage of the world scientific research the problems of social adaptation are described in many scientific achievements, in particular, its features are highlighted in the work of G.Yu. Eysenck, A. Bandura, K. Lewin, E.S. Markarian, L. Phillips and others, the structure and component composition was described by H. O. Bal, J. Piaget, A. A. Nalchajyan, S. I. Rozuma and others. The features of social adaptation of youth with muscle-skeleton disorder and the role of special correctional work in this process are described in the scientific achievements of L. S. Vygotsky, V. V. Zasenkov, Ye. P. Syniova, V. M. Syniova, L. I. Solnzeva, L. I. Fomichova, A. G. Shevzov, M. K. Sheremet and others. In scientific literature, external factors of social adaptation (elements of the environment and society) and internal factors (individual characteristics of a personality) are singled out. According to the results of theoretical and experimental analysis, it is established that, on the one hand, young people with muscle-skeleton disorder have complications in the formation of psychological peculiarities that could contribute to the successful social adaptation. On the other hand, the characteristics of the social environment (a fear of disability, a number of psychological barriers, etc.) and the insufficient level of developing the technical-environmental factors also not good affect to the process of social adaptation of the young people under study.*

Keywords: young people with the muscle-skeleton disorder, social adaptation, cerebral palsy.

Contents

1. PROBLEMS OF EDUCATION IN THE MODERN WORLD: IDENTIFICATION, INTEGRATION, SYNTHESIS	3
BABUSHKO Svitlana, SOLOVEI Liudmyla	
Models of adult education centres in Ukraine	4
BLAHUN Sophia	
The role of pharmaceutical terminology, botanical and chemical nomenclature in the formation of professional terminological competence of future pharmacists.	18
АКИМОВА О.В., ПУСТОВИТ Г.П., МАГРЛАМОВА К.Г.	
Загальні підходи до національної системи кваліфікацій майбутніх лікарів у Великій Британії.	30
CHUDOVSKA Iryna	
Trust as an effective instrument in educational practice	54
DOLYA Oleh, YARESHKO Nelya, MARUSII Alla	
Administration of modern digital technologies towards changes in postgraduate medical education in Ukraine	66
DYAK Tetyana	
Education in the context of interdisciplinary paradigm in the transitional period	74
ДЯЧЕНКО Алла	
Особливості розвитку закладів художньо-промислової освіти Центрально-Східної Європи	89
YOLTUKHIVSKYY Mykhaylo, NIKOLAENKO Oksana, OMELRENKO Oksana, BOGOMAZ Olga, GUSAKOVA Iruna	
Peculiarities of teaching foreign students at the department of the normal physiology of Vinnytsia National Pirogov' Memorial Medical University	105

МАНЖОС Ельвіра

Формування професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови 118

MOVA Liudmyla

Improvisation as an important element of future choreographers training 130

МОЛЧАНЮК Ольга, БОРЗИК Олена

Дослідження основних аспектів упровадження інновацій у закладах вищої освіти 141

ПЕРЕПЕЛИЦЯ Оксана

Формування індивідуального стилю художньо-творчої діяльності майбутнього педагога-гуманітарія як педагогічна проблема вищої освіти 156

СЛІПЧУК Валентина, ТОКМЕНКО Інна

Організація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої фармацевтичної освіти у процесі вивчення фізичної та колоїдної хімії 166

SHOSTAKOVYCH-KORETSKAYA L.R.,**CHERHINETS, K.Y. LITVYN A.V.,****MAVRUTENKOV, T.A. HAYDUK V.V.,****CHYKARENKO Z.O., SHEVCHENKO-MAKARENKO O.P.,****SUREMENKO M.S., BUDAYEVA I.V.**

Experience in developing simulation script for performance of Objective Structured Clinical Examination – OSCE 178

2. EDUCATION AND CULTURE: MODERN ISSUES AND CHALLENGES. 193

SADOVENKO Svitlana

Axiosphere of folk art culture as a factor of Ukrainians' ethno-cultural identity saving 194

**3. SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF
MODERN EDUCATIONAL PROCESSES..... 209**

VOLODARSKA Nataliia

Restoration of emotional bonds in the family system..... 210

КРАВЧЕНКО Оксана

Інклюзивний туризм як вид соціально-
психологічної реабілітації студентів з інвалідністю..... 222

LYTVYNENKO Nina, SERGIENKO Tamara

The structure of the model concerning formation
of professional communication skills of Medical
Universities' foreign students..... 234

FLYAK Mariia

Interaction of school, family, and community in the
spiritual and moral education of children and youth
in Ukraine 249

ЧУХРІЙ Інна

Особливості соціальної адаптації молоді з
порушеннями функцій опорно-рухового апарату
внаслідок дизонтогенезу..... 261

Spis treści

1. PROBLEMY EDUKACJI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE: IDENTYFIKACJA, INTEGRACJA, SYNTEZA	3
BABUSZKO Switłana, SOŁOWEJ Ludmiła	
Modele centrów edukacji osób dorosłych na Ukrainie.	4
BLAHUN Sophiia	
Rola terminologii farmaceutycznej, nomenklatury botanicznej i chemicznej w kształtowaniu fachowej kompetencji terminologicznej przyszłych magistrów farmacji. . .	18
AKIMOWA O., PUSTOWIT H., MAHRŁAMOWA K.	
Ogólne podejścia do krajowego systemu kwalifikacji przyszłych lekarzy w Wielkiej Brytanii.	30
CZUDOWSKA Irena	
Zaufanie jako efektywne narzędzie w praktykach edukacyjnych .	54
DOLIA O., YARESHKO N., MARUSII A.	
Wykorzystanie współczesnych technologii cyfrowych na drodze zmian w medycznym kształceniu podyplomowym w Ukrainie.	66
DIAK Tetiana	
Edukacja w kontekście interdyscyplinarnego paradygmatu w okresie przejściowym	74
DIACZENKO Ałła	
Cechy rozwoju instytucji edukacji rzemieślniczo-artystycznej w Europie Środkowej i Wschodniej.	89
YOLTUKHIVSKYY Mykhaylo, OMELRENKO Oksana, BOGOMAZ Olga, GUSAKOVA Iryna	
Cechy nauczania studentów obcokrajowców na Katedrze fizjologii człowieka Winnickiego Narodowego Uniwersytetu Medycznego imienia M.I. Pyrohowa.	105

MANŻOS Elwira

Kształtowanie kompetencji zawodowych przyszłych ekonomistów w trakcie nauki języka obcego..... 118

MOWA Ludmiła

Improwizacja jako ważny element w przygotowaniu przyszłych choreografów 130

MOLCHANYUK Olga, BORZYK Olena

Badanie głównych aspektów wdrażania innowacji w instytucjach szkolnictwa wyższego 141

PEREPEŁYCIA Oksana

Kształtowanie indywidualnego stylu działalności artystycznej i twórczej przyszłych nauczycieli przedmiotów humanistycznych jako problem pedagogiczny szkolnictwa wyższego 156

SLIPCZUK Walentyna, TOKMENKO Inna

Organizacja aktywności edukacyjnej i poznawczej osób zdobywających wyższe wykształcenie farmaceutyczne w trakcie nauczania chemii fizycznej i koloidalnej 166

SZOSTAKOWYCZ-KORECKA L.,

CZERHINEC A., ŁYTWIN K.,

MAWRUTENKOW W., HAJDUK T.,

CZYKARENKO Z., SZEWCZENKO-MAKARENKO O.,

SUREMENKO I., BUDAJEWA I.

Doświadczenie w tworzeniu scenariusza symulacyjnego dla przeprowadzenia Obiektywnego Strukturalizowanego Egzaminu Klinicznego - OSEK (OSCE) 178

2. EDUKACJA I KULTURA: WSPÓŁCZESNE PROBLEMY I WYZWANIA 193

SADOWENKO Switłana

Aksjosfera kultury sztuki ludowej jako czynnik zachowania tożsamości etnicznej Ukraińców 194

3. SPOŁECZNO-PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY WSPÓŁCZESNYCH PROCESÓW EDUKACYJNYCH	210
WOŁODARSKA Natalia	
Przywrócenie więzi emocjonalnych w systemie rodzinnym . . .	211
KRAWCZENKO Oksana	
Turystyka inkluzyjna jako rodzaj społeczno- psychologicznej rehabilitacji studentów niepełnosprawnych . . .	224
LYTWYNENKO Nina, SERHIJENKO Tamara	
Struktura modelu kształtowania umiejętności komunikacji zawodowej u zagranicznych studentów uczelni medycznych	236
FLIAK Maria	
Współdziałanie szkoły, rodziny, społeczeństwa w duchowej i moralnej edukacji dzieci i młodzieży w Ukrainie . . .	251
CZUCHRIJ Inna	
Cechy adaptacji społecznej młodzieży z zaburzeniami funkcji układu mięśniowo-szkieletowego w wyniku dysontogenezy	264

**THE JOURNAL IS AVAILABLE ONLINE IN THE FOLLOWING DATABASES /
CZASOPISMO JEST DOSTĘPNE ONLINE W BAZACH:**

Index Copernicus International (<http://www.indexcopernicus.com>)

Link: <http://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46623>

Biblioteka Narodowa (https://alpha.bn.org.pl/search*pol)

Polska Bibliografia Naukowa (<https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/734610>)

Centrum NUKAT (<http://katalog.nukat.edu.pl/lib/item?id=chamo:3718161&theme=nukat>)

Address for correspondence of the Editorial

European Humanities Studies: State and Society

Adres korespondencyjny redakcji

European Humanities Studies: State and Society

E-mail: ehs.state@gmail.com

Website /

Adres strony internetowej

www.ehs-ss.pl

EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society /
EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo. –
Issue 1(I), 2019. - (Poland - Ukraine)

International Publishing / Międzynarodowe Wydawnictwo

East European Institute of Psychology (Ukraine - France)/
Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii (Ukraina - Francja)
str. Holosiivska 13, of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine,
tel. +380442570710, +380443608622
e-mail: ehs.state@gmail.com

Fundacja im. M. Reja, Kraków
ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland